

**AFYONKARAHİSAR İLİ SULTANDAĞI İLÇESİ**  
**HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI**

**Semih BİNİCİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halkbilim Bilim Dalı**

**Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZCAN**

**UŞAK**

**Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Haziran, 2019**

## ÖZET

### AFYONKARAHİSAR İLİ SULTANDAĞI İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Semih BİNİCİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZCAN

Bu çalışmada Afyonkarahisar'ın Sultandağı ilçesindeki geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm âdetleri ve bunlara bağlı inanışlar; bayramlar, tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk hekimliği, halk baytarlığı, halk mutfağı, çocuk oyunları ve anonim halk edebiyatı ürünleri incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırma sahası olan Sultandağı ilçesinin tarihî ve coğrafi özellikleri, nüfusu, ekonomik ve sosyokültürel yapısı hakkında yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler bulunmaktadır. Bu bölüm aynı zamanda çalışma hakkında genel bilgileri de içermektedir. Çalışmanın diğer tüm bölümlerinde elde edilen verilere, araştırma sahasına gidilerek kültürü bizatihi oluşturan ve mümkün olduğunca yaşatmaya devam eden sözlü kaynaklardan faydalanılarak ulaşılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde hayatın geçiş dönemleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda, Sultandağı ilçesinin doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm âdetleri ve inanmaları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Sultandağı ilçesinden anonim halk edebiyatı ürünleri derlenip incelenmiştir. Bu bölümde Sultandağı yöresinden derlenen mâni, ninni, türkü, ağıt, masal, efsane, bilmece ürünlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Sultandağı ilçesindeki bayram, tören ve kutlamalara yer verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde halk hekimliği, halk baytarlığı ve halk giyim kuşamı hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Çalışmanın altıncı bölümünde yöredeki halk inanışları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın yedinci bölümünde Sultandağı mutfak kültürü ile ilgili olarak yemek çeşitleri, tatlılar, kışa hazırlık için yapılan yiyecek ve içecek çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın sekizinci yani son bölümünde ise yöreden derlenen çocuk oyunları bulunmaktadır.

Bu araştırmanın sonucunda Sultandağı halk kültürünün, Orta Asya'nın ve Anadolu'nun inanç ve kültür dairelerinden etkilendiği ve kendi içinde bu izleri taşıdığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** *Sultandağı, Folklor, Halk Kültürü, Afyonkarahisar, Geçiş Dönemleri, Halk İnanışları, Anonim Halk Edebiyatı.*

## ABSTRACT

### AFYONKARAHISAR PROVINCE FOLK CULTURE RESEARCH SULTANDAĞI DISTRICT

Semih BİNİCİ

MA Thesis, Department of Turkish Language And Literature

Usak University, Institute of Social Sciences, June 2019

Consultant: Asst. Prof. Derya ÖZCAN

In this study, birth, marriage, death customs and beliefs which are based on them ,feasts, ceremonies and celebrations, folk beliefs, folk medicine, folk veterinary surgery, folk cuisine, children games and anonymous folk literature products which are the transition periods in Sultandağı district are examined.

In the first part of the study, information obtained from the written sources about the historical and geographical characteristics, population, economic and sociocultural structure of the Sultandağı district, which is the research area, can be found. This section also contains general information about the study. The datas found in all the other sections of the study are obtained by going to the research area and utilizing the oral sources that compose the culture and continue sustaining it as long as possible.

In the second part of the study, information about the transition periods of life takes part. In this context, birth, circumcision, military service, marriage and death customs and beliefs of Sultandağı district,has been emphasized.

In the third part of the study, anonymous folk literature products from Sultandağı district are compiled and examined. In this section, Turkish poem, lullaby, folk songs, lament, fairy tale, myth, riddle products which are compiled from Sultandağı are included.

In the fourth part of the study, feasts, ceremonies and celebrations in Sultandağı district are given.

In the fifth part of the study, informations about folk medicine, folk veterinary surgery and folk clothing are found.

In the sixth part of the study, folk beliefs in the region are emphasized. In the seventh section of the study, information about Sultandağı kitchen culture, food types, desserts, food and beverage types for winter preparation are given.

In the eighth part of the study, namely, in the last part of the study, children games from the region are found.

As a result of this research, it is determined that Sultandağı folk culture is influenced by the faith and culture departments of Central Asia and Anatolia and carries these traces in itself.

**Keywords:** *Sultandagi, Folklore, Folk Culture, Afyonkarahisar, Transition Periods, Beliefs, Anonymous Folk Literature*



**UŞAK ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI**

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 154008009 No'lu öğrencisi Semih BİNİCİ'nin "Afyonkarahisar İli Sultandağı İlçesi Halk Kültürü Araştırması" adlı tezi 11 /06 /2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

<b>Jüri</b>	<b>Adı Soyadı</b>	<b>İmza</b>
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZCAN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Erhan SOLMAZ	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ersal	

**Enstitü Müdürü**

## ÖN SÖZ

Kültür, kimlik ve aidiyetimizi gösterir. Millî birlik ve beraberlik tanımının altını dolduran varlık kültürüdür. Bunun bilincinde milletler bugün uluslararası toplum sözleşmeleriyle somut olan ya da somut olmayan kültürel mirasları korumak adına onları kayıt altına almaktadır. İşte bu hassasiyet, milletlerin yükselişinde ve medeniyetlerinin inşasında gerekli en önemli tutumdur.

Yapmış olduğumuz derleme çalışmaları ve bu çalışmaların değerlendirmelerinin neticesi, yöreye ait kültürel unsurlara ortaya çıkarmıştır. Anadolu coğrafyası birçok Türk boyunun gelip yerleştiği bir kültür kavşağıdır. Burada çok renkli ve çok zengin bir kültürel dokunun bulunması araştırmacıları heyecanlandırmaktadır. Çalışmamızın motivasyonunu da bu durum sağlamıştır. Bu çalışmadaki amacımız Sultandağı ilçesinin somut olmayan kültürel mirasının unutulmasına engel olmaktır.

Çalışmamın başından sonuna kadar geçen süreçte bilgi ve tecrübeleriyle yoluma ışık tutan ve beni sürekli destekleyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Derya Özcan'a, derleme çalışmaları sırasında ne zaman ümitsizliğe düşsem beni yüreklendiren ve hayatımda bir an olsun beni yalnız bırakmayarak Sultandağı'nın yollarını benimle birlikte arşınlayan annem Gülay Binici'ye, maddî ve manevî olarak her zaman yanımda olan babam Oğuz Binici ve dedem Nevzat Binici'ye, neşeleriyle ve varlıklarıyla bana güç veren kardeşlerime, Sultandağı ile ilgili çalışmaları bulunan ve bana yol haritası çizmemde yardımcı olan Rıza Selek Hoca'ma, kaynakçada yer alan makale, kitap ve bilgilerinden yararlandığım tüm araştırmacılara ve bu çalışmanın özünü oluşturan bilgilere beni ulaştıran tüm kaynak kişilerime teşekkür ederim.

**Semih BİNİCİ**

**Uşak, 2019**

## ÖZGEÇMİŞ

### Kişisel Bilgiler

- Adı Soyadı : Semih BİNİCİ
- Doğum Yeri ve Tarihi : Sultandağı, 13.04.1991
- Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi  
Türk Dili ve Edebiyatı  
(2010-2014)
- Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı  
Halkbilimi Bilim Dalı  
(2015-2019)
- Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

### İş Deneyimi

- Çalıştığı Kurumlar : Uşak Üniversitesi, TÖMER  
(2017 Ocak- Haziran)
- Türk Eğitim Derneği  
(2018- Hâlen)

### İletişim

- E-posta Adresi : semihbinici@outlook.com



## İÇİNDEKİLER

<b>ÖZET</b> .....	<b>iii</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>v</b>
<b>JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI</b> .....	<b>vii</b>
<b>ÖN SÖZ</b> .....	<b>viii</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ</b> .....	<b>ix</b>
<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>x</b>
<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>xxi</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>A. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER</b> .....	<b>1</b>
A.1. AMAÇ .....	1
A.2. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR .....	1
A.3. YÖNTEM .....	2
<b>B. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER</b> .....	<b>2</b>
<b>1. BÖLÜM: SULTANDAĞI'NIN TARİHİ VE SOSYAL YAPISINA BAKIŞ</b> ....	<b>7</b>
<b>1.1. SULTANDAĞI'NIN TARİHİ VE COĞRAFİ KONUMU</b> .....	<b>7</b>
<b>1.2. TARİHİ</b> .....	<b>7</b>
<b>1.3. COĞRAFİ KONUMU</b> .....	<b>10</b>
<b>1.4. YÜZEY ŞEKİLLERİ</b> .....	<b>12</b>
<b>1.5. AKARSULARI</b> .....	<b>12</b>
<b>1.6. SULTANDAĞI'NIN İKLİMİ</b> .....	<b>13</b>
<b>1.7. SULTANDAĞI'NIN NÜFUSU</b> .....	<b>13</b>
<b>1.8. SULTANDAĞI'NDA GEÇİM KAYNAKLARI</b> .....	<b>13</b>
1.8.1. Sultandağı'nda Tarım .....	13
1.8.2. Sultandağı'nda Hayvancılık.....	16
<b>2. BÖLÜM: GEÇİŞ DÖNEMLERİ</b> .....	<b>17</b>
<b>2.1. SULTANDAĞI YÖRESİNDE HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ</b> .....	<b>17</b>
2.1.1. Doğum .....	17
2.1.1.1. Doğum Öncesi.....	18

2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma .....	18
2.1.1.1.2. Gebelikten Korunma .....	22
2.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması .....	24
2.1.1.1.4. Aşerme.....	27
2.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Tayini .....	29
2.1.1.2. Doğum Sırası.....	31
2.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı / Doğum Olayı.....	31
2.1.1.2.2. Göbek Bağı / Tuzlama / Yıkama .....	34
2.1.1.3. Doğum Sonrası.....	37
2.1.1.3.1. Loğusalık Dönemi .....	38
2.1.1.3.2. Al Basması / Kırk Basması .....	40
2.1.1.3.3. Yeni Doğan Çocuğa Süt Verme İle İlgili İnanışlar .....	43
2.1.1.3.4. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler .....	45
2.1.1.3.5. Çocuğa Ad Verme ile İlgili İnanışlar .....	47
2.1.1.3.6. Çocuğun İlk Dişi / Tırnak Kesme / Kulak Delme .....	50
2.1.1.3.7. Aydaş Çocuk / Yürüyemeyen Çocuk / Konuşamayan Çocuk.....	53
2.1.1.3.8. Sultandağı Yöresi Doğum ile İlgili Genel Değerlendirme .....	57
2.1.2. Sünnet .....	59
2.1.2.1. Sultandağı Yöresi Sünnet İnanış ve Âdetleriyle İlgili Genel Değerlendirme.....	63
2.1.3. Askerlik.....	63
2.1.3.1. Sultandağı Yöresi Askerlik Pratikleriyle İlgili Genel Değerlendirme.....	67
2.1.4. Evlenme .....	68
2.1.4.1. Evlendirme Biçimleri .....	69
2.1.4.2. Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme .....	70
2.1.4.3. Evlilik Öncesi.....	73
2.1.4.3.1. Gelin/Güvey Seçimi .....	73
2.1.4.3.2. Kısmet Açma .....	75
2.1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme .....	77
2.1.4.3.4. Söz Kesme .....	81
2.1.4.3.5. Nişan.....	82

2.1.4.3.6. Davet / Okuntu .....	84
2.1.4.4. Düğün.....	86
2.1.4.4.1. Kız Tarafında Kına Koyma Günü .....	88
2.1.4.4.2. Kızlar Günü .....	89
2.1.4.4.3. Çeyiz Serme .....	89
2.1.4.4.4. Gelin Hamamı .....	92
2.1.4.4.5. Ülü .....	92
2.1.4.4.6. Güveyi Giydirme .....	93
2.1.4.4.7. Kına Gecesi .....	94
2.1.4.4.8. Gelin Alma .....	97
2.1.4.4.9. Gerdek Gecesi .....	101
2.1.4.4.10. Erte ve Fındık .....	104
2.1.4.4.11. Sultandağı Yöresi Evlilik ile İlgili Genel Değerlendirme .....	104
2.1.5. Ölüm .....	105
2.1.5.1. Ölüm Öncesi .....	107
2.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler .....	107
2.1.5.1.1.1. Hayvanlarda Görülen Belirtiler .....	108
2.1.5.1.1.2. Rüyada Görülen Belirtiler.....	109
2.1.5.1.1.3. Hastada Görülen Belirtiler .....	109
2.1.5.1.1.4. Diğer Belirtiler .....	110
2.1.5.2. Ölümle İlgili Kaçınmalar .....	110
2.1.5.3. Ölüm Sırası .....	112
2.1.5.3.1. Hastanın Öleceği Anlaşırsa .....	112
2.1.5.3.2. Ölümün Akabinde Yapılan Davranışlar .....	113
2.1.5.4. Ölüm Sonrası.....	114
2.1.5.4.1. Ölümün Duyurulması .....	115
2.1.5.4.2. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması .....	115
2.1.5.4.3. Yıkama ve Kefenleme .....	116
2.1.5.4.4. Cenazenin Taşınması.....	118
2.1.5.4.5. Cenaze Namazının Kılınması .....	119
2.1.5.4.6. Defin İşlemi ve Mezarlıkta Yapılan Diğer İşlemler .....	120

2.1.5.4.7. Defın Sonrası .....	122
2.1.5.4.7.1 Cenaze Evi .....	122
2.1.5.4.7.2. Sultandağı Yöresi Ölüm ile İlgili Genel Değerlendirme ....	124
<b>3. BÖLÜM: ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ.....</b>	<b>125</b>
<b>3.1. SULTANDAĞI YÖRESİNDE ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ</b>	<b>125</b>
3.1.1. Mâni .....	125
3.1.1.1. Sultandağı Yöresi Mâni ile İlgili Genel Değerlendirme .....	143
3.1.2. Ninni .....	144
3.1.2.1. Sultandağı Yöresi Ninni İle İlgili Genel Değerlendirme .....	151
3.1.3. Türkü.....	151
3.1.3.1. Develi Türküsü.....	153
3.1.3.2. Keziban'ım.....	154
3.1.3.3. Leyla.....	154
3.1.3.4. Emirdağ'ı Delik Delik Delerim.....	155
3.1.3.5. Emirdağı Türküsü.....	155
3.1.3.6. Yeşilim .....	156
3.1.3.7. Akşehir Gölü'nün Ördeği Olsam .....	156
3.1.3.8. Darçıoğlu Musa Türküsü.....	156
3.1.3.9. Türkü .....	157
3.1.3.10. Haşgeşoğlu Türküsü.....	158
3.1.3.11. Beyhude Testiyi Doldurma Gelin .....	159
3.1.3.12. Tren Seni Yapan Ne Yaman Usta .....	159
3.1.3.13. Irza Türküsü .....	160
3.1.3.14. Ağlarım Ağlarım Ölümüne .....	161
3.1.3.15. Sallama I.....	162
3.1.3.16. Sallama II .....	162
3.1.3.17. Sallama III.....	163
3.1.3.18. Sallama IV.....	163
3.1.3.19. Düz I.....	164
3.1.3.20. Düz II .....	165

3.1.3.21. Düz III .....	165
3.1.3.22. Köroğlu Türküsü .....	166
3.1.3.23. Kına Türküsü I .....	168
3.1.3.24. Kına Türküsü II .....	169
3.1.3.25. Sultandağı Yöresi Türkü İle İlgili Genel Değerlendirme.....	169
3.1.4. Ağıt .....	170
3.1.4.1. Sultandağı Yöresi Ağıt ile İlgili Genel Değerlendirme.....	175
3.1.5. Bilmece .....	175
3.1.5.1. Sultandağı Yöresi Bilmece İle İlgili Genel Değerlendirme .....	181
3.1.6. Efsane .....	181
3.1.6.1. Gelincik Ana Efsanesi .....	182
3.1.6.2. Dev Efsanesi.....	184
3.1.6.3. İshaklı Efsanesi .....	185
3.1.6.4. Aşağı Pınar Efsanesi .....	186
3.1.6.5. Sultandağı Efsanesi .....	187
3.1.6.5.1. Sultandağı Yöresi Efsane İle İlgili Genel Değerlendirme.....	188
3.1.7. Masal.....	188
3.1.7.1. Yedi Canavarlar .....	189
3.1.7.2. Tak Tak Kabacığım.....	189
3.1.7.3. Serçe.....	191
3.1.7.4. Üç Kızlar .....	192
3.1.7.5. Çoban .....	193
3.1.7.6. Dede ve Gelin.....	194
3.1.7.6.1. Sultandağı Yöresi Masal İle İlgili Genel Değerlendirme .....	195
3.1.8. Atasözleri.....	195
3.1.9. Deyimler .....	199
3.1.9.1. Sultandağı Yöresi Atasözleri ve Deyimlerle İlgili Genel Değerlendirme.....	202
<b>4. BÖLÜM: BAYRAMLAR, TÖRENLER, KUTLAMALAR .....</b>	<b>203</b>
<b>4.1. RAMAZAN BAYRAMI .....</b>	<b>203</b>

<b>4.2. KURBAN BAYRAMI</b> .....	<b>205</b>
<b>4.3. YAĞMUR DUASI</b> .....	<b>206</b>
<b>4.4. HIDIRELLEZ</b> .....	<b>207</b>
<b>4.5. KOÇ KATIMI</b> .....	<b>209</b>
<b>4.6. KİRAZ FESTİVALİ</b> .....	<b>210</b>
<b>4.7. Sultandağı Yöresi Bayram, Tören ve Kutlamalarla İlgili Genel Değerlendirme</b> .....	<b>210</b>
<b>5. BÖLÜM: HALK BİLGİSİ</b> .....	<b>211</b>
<b>5.1. HALK HEKİMLİĞİ</b> .....	<b>211</b>
<b>5.2. HALK BAYTARLIĞI</b> .....	<b>216</b>
<b>5.3. HALK GİYİM KUŞAMI</b> .....	<b>217</b>
5.3.1. Bebeklerin Kıyafetleri .....	218
5.3.2. Çocukların Kıyafetleri .....	218
5.3.3. Genç Erkeklerin Kıyafetleri.....	218
5.3.4. Genç Kadınların Kıyafetleri .....	218
5.3.5. Düğün Kıyafetleri .....	220
5.3.6. Sultandağı Yöresi Halk Bilgisi ile İlgili Genel Değerlendirme .....	220
<b>6. BÖLÜM: HALK İNANIŞLARI</b> .....	<b>222</b>
<b>6.1. HALK İNANIŞLARI</b> .....	<b>222</b>
6.1.1. Sultandağı Yöresi Halk İnanışları ile İlgili Genel Değerlendirme .....	228
<b>7. BÖLÜM: HALK MUTFAĞI</b> .....	<b>230</b>
<b>7.1. HALK MUTFAĞI</b> .....	<b>230</b>
7.1.1. Çorbalar .....	232
7.1.1.1. Toğga Çorbası .....	232
7.1.1.2. Tarhana Çorbası .....	232
7.1.1.3. Pirinç Çorbası.....	233
7.1.1.4. Laplap (Gaybıncak) Çorbası .....	233
7.1.1.5. Ovmaç Çorbası.....	234
7.1.1.6. Sakalaçarpan Çorbası .....	234
7.1.1.7. Miyane Çorbası .....	234

7.1.1.8. Salçalı Göce Çorbası .....	235
7.1.1.9. Bamya Çorbası .....	235
7.1.1.10. İşkembe Çorbası.....	236
7.1.2. KÖFTELER VE ETLİ YEMEKLER .....	236
7.1.2.1. Sulu Köfte (Yalancı Köfte / Topalak Köfte).....	236
7.1.2.2. Avuç İçi Köfte.....	237
7.1.2.3. Kuru Fasulye .....	237
7.1.2.4. Nohut Yemeği .....	238
7.1.2.5. Kemikli Yahni.....	238
7.1.2.6. Ciğer Kavrurma .....	238
7.1.2.7. Saç Kavrurma .....	239
7.1.2.8. Cızbız .....	239
7.1.2.9. Tuzlama.....	240
7.1.2.10. Teneke Tavuğu.....	240
7.1.2.11. Bıkla .....	241
7.1.2.12. Tirit.....	241
7.1.3. Sebze Yemekleri .....	241
7.1.3.1. Dolmalar.....	241
7.1.3.2. Sarmalar .....	242
7.1.3.3. Ayşe Kadın Fasulye .....	243
7.1.3.4. Kır Dürümü .....	244
7.1.3.5. Ispanak Yemeği.....	244
7.1.4. Pilavlar .....	245
7.1.4.1. Bulgur Pilavı .....	245
7.1.4.2. Düğün Pilavı .....	245
7.1.4.3. Pirinç Pilavı.....	246
7.1.4.4. Cilveli Bulgur Pilavı .....	246
7.1.4.5. Mercimekli Pilav .....	248
7.1.5. Hamur İşi .....	248
7.1.5.1. Börekler.....	248

7.1.5.2. Lokul .....	249
7.1.5.3. Katmer.....	250
7.1.5.4. Mercimekli Bükme.....	250
7.1.5.5. Pişi.....	251
7.1.5.6. Bazlama.....	252
7.1.5.7. Bezdirme .....	252
7.1.6. İçecekler.....	253
7.1.6.1. Ayran.....	253
7.1.6.2. Hoşaf .....	253
7.1.7. Süt Ürünleri .....	253
7.1.7.1. Yoğurt .....	253
7.1.7.2. Salamura Peynir .....	254
7.1.7.3. Lor.....	254
7.1.7.4. Kaymak .....	254
7.1.7.5. Ağız.....	254
7.1.7.6. Ekşili Gün Katığı .....	254
7.1.8. Tatlılar.....	255
7.1.8.1. Baklava.....	255
7.1.8.2. İrmik Tatlısı.....	255
7.1.8.3. Sütlaş .....	256
7.1.8.4. Baba Tatlısı .....	256
7.1.8.5. Kabak Tatlısı .....	257
7.1.8.6. Pancar Tatlısı.....	257
7.1.8.7. Sağsan Beyni .....	258
7.1.8.8. İncirlop Tatlısı .....	258
7.1.8.9. Lokma Tatlısı .....	258
7.1.8.10. Un Helvası.....	259
7.1.9. Kışa Hazırlık .....	259
7.1.9.1. Kurutmalıklar .....	259
7.1.9.2. Salçalar .....	259



7.1.9.3. Haşlama Turşu .....	260
7.1.9.4. Salamura Yaprak .....	260
7.1.9.5. Şepit (Yufka) .....	261
7.1.9.6. Manti .....	262
7.1.9.7. Ev Makarnası (Erişte) .....	262
7.1.9.8. Tarhana .....	263
7.1.9.9. Göce Tarhanası .....	264
7.1.9.11. Sultandağı Yöresi Halk Mutfağı İle İlgili Genel Değerlendirme ...	265
<b>8. BÖLÜM: ÇOCUK OYUNLARI .....</b>	<b>266</b>
<b>8.1. ÇOCUK OYUNLARI .....</b>	<b>266</b>
8.1.1. Dök Dök .....	267
8.1.2. İbrık – Anahtar .....	268
8.1.3. Sekiz Kuyulu Taş .....	268
8.1.4. Beş Taş .....	269
8.1.5. Partal .....	269
8.1.6. On İki Değnek .....	269
8.1.7. İsim – Bitki – Şehir .....	270
8.1.8. İstop .....	270
8.1.9. Simit .....	270
8.1.10. Adam Asmaca .....	271
8.1.11. Doğruluk Mu, Cesaret Mi? .....	271
8.1.12. Lades .....	271
8.1.13. Saklanbaç .....	272
8.1.14. Kulaktan Kulağa .....	272
8.1.15. Birdir Bir .....	272
8.1.16. El Sende .....	273
8.1.17. Körebe .....	273
8.1.18. Yağ Satarım Bal Satarım .....	273
8.1.19. Misket .....	273
8.1.20. Sıcak-Soğuk .....	274
8.1.21. Sultandağı Yöresi Çocuk Oyunları ile İlgili Genel Değerlendirme .....	274

<b>SONUÇ</b> .....	<b>275</b>
<b>KAYNAK KİŞİ DİZİNİ</b> .....	<b>279</b>
<b>KAYNAKÇA</b> .....	<b>283</b>
<b>EKLER (FOTOĞRAFLAR)</b> .....	<b>294</b>



## FOTOĞRAF TABLOSU

Fotoğraf 1 İshaklı Kervansarayı.....	9
Fotoğraf 2 Sultandağı İlçe Haritası .....	11
Fotoğraf 3 İlçe Merkezinin Sultandağı'ndan Görünümü.....	12
Fotoğraf 4 Sultandağı'nda Lavanta Tarımı.....	14
Fotoğraf 5 Fiyatlandırma İçin Kullanılan Kiraz Ölçeği.....	15
Fotoğraf 6 "Eşşek" Adı Verilen Meyve Toplama Merdivenleri .....	15
Fotoğraf 7 Ahmet Remzi Türbesi .....	22
Fotoğraf 8 Kundaklanmış Bir Bebek .....	37
Fotoğraf 9 Kırklama İşleminde Kullanılan Su ve Diğer Eşyalar .....	47
Fotoğraf 10 Köstek Kesme .....	56
Fotoğraf 11 Çeyiz Serme .....	91
Fotoğraf 12 Kına Yakımı (Fotoğrafı Çeken: Ahmet Hilmi Terzi).....	96
Fotoğraf 13 Sultandağı'nda Eski Giyim Tarzları .....	219
Fotoğraf 14 Düğünde Giyilen Elbiseler (Şip, Kadife Takım, Pullu Yazma, Fişek Kemer). .....	219
Fotoğraf 15 Cilveli Bulgur Pilavı.....	247
Fotoğraf 16 Mercimekli Bükme.....	251
Fotoğraf 17 Şepit.....	261
Fotoğraf 18 Ev Makarnası .....	263
Fotoğraf 19 K.9 Mehmet Şahin, K.10 Keziban Satılmış, K.11 Ayşe Şahin .....	294
Fotoğraf 20 K.2 Bircan Binici, K.20 Cennet Bağ.....	294
Fotoğraf 21 K.55 Havva Küçük.....	295
Fotoğraf 22 K.1 Gülten Avcı, K.8 Meryem Çoban .....	295
Fotoğraf 23 Sultandağı Geleneksel Düğün Kıyafetleri .....	296
Fotoğraf 24 Sultandağı'nda Sünnet Kıyafetleri (1970'ler) .....	296
Fotoğraf 25 1970'ler Giyim Kuşamı .....	297
Fotoğraf 26 Kara Lastik.....	297
Fotoğraf 27 Halk Hekimliğinde Yanıklara İyi Gelen Kantaron Bitkisi .....	298
Fotoğraf 28 Çocuksuzluğa Aranan Çare: Dilek Salıncakları.....	298
Fotoğraf 29 Çavuş Çeşmesi ve Kilim Yıkayan Kadınlar.....	299
Fotoğraf 30 Laleli (Çarşı) Çeşmesi.....	299
Fotoğraf 31 İshaklı Kervansarayı Kuşbakışı Görünümü .....	300
Fotoğraf 32 Sultandağı Çarşı Camii ve Tarihî Çifte Hamam .....	300
Fotoğraf 33 Sallama Adı Verilen Türkü ile Oynanan Oyunda Kaşıkların Tutulma Şekli ...	301
Fotoğraf 34 Düz Adı Verilen Türkü ile Oynanan Oyunda Kaşıkların Tutuş Şekli.....	301
Fotoğraf 35 Bezdirme ve Otlı Sac Bükmesi .....	302
Fotoğraf 36 Kır Dürümü ve Islatılmış Şepit .....	302

**KISALTMALAR****C.:** Cilt**Çev.:** Çeviren**K.:** Kaynak Kişi**kg.:** kilogram**SA.:** Sultandağı Ağıt**SB.:** Sultandağı Bilmece**SM.:** Sultandağı Mani**SN.:** Sultandağı Ninni**vb.:** ve Benzeri**vd.:** ve Diğerleri**Yay.:** Yayın**yy.:** Yüzyıl

## GİRİŞ

### A. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

#### A.1. AMAÇ

Çalışmanın amacı Afyonkarahisar ili Sultandağı ilçesinin (Merkez) folklorunu tespit etmek ve tanıtmaktır. Daha önce Sultandağı'nın tarihi ile ilgili birkaç eser yazılmıştır; fakat bu eserlerin içerisinde Sultandağı'nın folkloruna ve folklor ürünlerine dair çok az bilgi yer almaktadır. Bu çalışmada Sultandağı yöresinin halk kültürü ve anonim halk edebiyatı ürünleri derlenip incelendikten sonra bu ürünlerin yazıya geçirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma, öncelikle Sultandağı yöresinin Türk halk kültüründeki yerinin belirlenmesine yardımcı olarak sözlü kültürdeki ürünlerin unutulmasını önlemek amacıyla tespit edilmesi, yazı aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılması ve daha sonra bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır.

#### A.2. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışma Sultandağı'nın folklorik özelliklerini kapsamaktadır. Çalışmada Sultandağı merkezi temel alınıp derlemeler yapılmıştır. Daha önce araştırma sahası ile ilgili halkbilimi disiplini çerçevesinde ortaya konulmuş detaylı bir bilimsel çalışma bulunmadığından yörenin halkbilgisi ürünlerini derleyip folklorik özelliklerini tespit etmek bir eksiği daha kapatmak adına oldukça önemlidir.

Afyonkarahisar ili Sultandağı ilçesinin merkezine bağlı 13 köyü bulunmaktadır. Çalışmaya Sultandağı'na bağlı 13 köy dâhil edilmemiştir. Bu köylere ait folklor derlemeleri bir yüksek lisans tezinden daha geniş çaplı ve ayrıntılı bir akademik çalışma gerektirmektedir. Bu nedenle çalışma sadece Sultandağı (Merkez) ilçesinin folkloru olarak sınırlandırılmıştır.

### A.3. YÖNTEM

Bu çalışmada genel olarak alan araştırması, gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Gözlem yöntemi hem doğal hem yapay ortamda bazen katımlı bazen katılımsız olarak gerçekleşmiştir. 80 kişi ile görüşülmüştür. Alan araştırmasıyla ilgili olarak yörenin tanıtıcı bilgileri, yazılı kaynaklardan tespit edilmiştir. İşbu çalışma, asıl oluşumunu derleme yöntemiyle sağlamıştır. Bilgilere yörede konaklayarak ve sözlü kaynaklarla görüşerek ulaşılmıştır. Görüşme yönteminde yöre halkına yöneltilen soruların büyük bir kısmı görüşme öncesinde *Halk Bilgisi Derleme ve İnceleme Yöntemleri*’nden (Ekici, 2013: 150-239) faydalanılarak hazırlanmıştır. Bu soruların dışında, görüşme esnasında farklı soru sorma gereklilikleri ortaya çıkmış ve görüşme yapılan kişilere bu sorular sorularak sohbet havası oluşturulmaya gayret edilmiştir. Görüşme yapılan kişiler, genellikle yaşlı, eğitimsiz ve yöreden hiç ayrılmayan kişiler arasından seçilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış, uygun görülen durumlarda fotoğraf çekilmiştir. Derleme faaliyetlerinin sonunda ses kayıtları, Örnek (2000)’in metoduyla konu başlıklarına göre yazıya aktarılmıştır. Ayrıca, kültür etkileşimini ortaya koymak ve karşılaştırma yapmak adına halk kültürü alanında yapılan yüksek lisans tezleri, makaleler ve sempozyum bildirileri incelenmiştir.

### B. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Afyonkarahisar’ın bir ilçesi olan Sultandağı, Konya’nın kuzeybatısında İç Anadolu ve Ege bölgelerinin birleştikleri yerdedir. Bu yerleşim birimi Afyonkarahisar’ın 68 km güneydoğusunda yer alır. Kuzeyinde Afyonkarahisar’ın Bolvadin, güneyinde Isparta’nın Yalvaç, doğusunda Konya’nın Akşehir ve batısında Afyonkarahisar’ın Çay ilçesi bulunmaktadır. Rakımı, 1010 metre, yüzölçümü ise 731 km<sup>2</sup> dir.

İklim özellikleri yönünden Sultandağı, karasal iklim ile Akdeniz geçiş iklim tipi arasında yer almakta, sert olmayan karasal iklim ile bozulmuş, Akdeniz iklimi arasında geçiş özelliğine sahip bulunmaktadır. Sultandağı meteoroloji istasyonunun sıcaklık ve yağış verilerine göre sahada yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve kar yağışlıdır.

Sultandağı ilçesinin, 2018 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre toplam nüfusu 15.541'dir. Bu nüfusun, 8.113'ü kadın nüfusu, 7.428'i ise erkek nüfusedir. Sultandağı ilçesi, Afyonkarahisar ilinin en kalabalık 11. ilçesidir (www.tuik.gov.tr, 2018).

Sultandağı'nın başlıca geçim kaynağı meyvecilik tarımıdır, ikinci sırada hayvancılık gelmektedir. İlçede turizm, sanayi ve madencilik geçim kaynağı olacak potansiyeli taşımamaktadır.

Sultandağı, çok eski bir maziye sahip yerleşim birimidir. M.Ö. 620 yıllarında Lidyalılar zamanında "İpsos" adıyla kurulmuş olup Bizans ve Selçuklular zamanında batı ve doğu arasındaki işlek yolların üzerinde yer almıştır. "İpsos" adıyla kurulan şehrin ismi zamanla "Saklu" ve "İshaklı" olarak değişmiştir. Daha önce Afyon'un Bolvadin ilçesine bağlı bir kasaba olan Sultandağı, 1958 yılında Çiftlik Kasabası ile birleşerek ilçe haline gelmiş, güneybatısında bir sıradağ halinde uzanan Sultandağlarına izafeten "Sultandağı" adını almıştır. Ancak 1972 yılında Çiftlik, Yeşilçiftlik adıyla ilçenin bünyesinden ayrılmıştır (Sönmez, 2006:6)

Daha evvel farklı isimlerle anılan İshaklı -şimdiki adıyla Sultandağı- Selçuklu devrine kadar Bizanslıların elindeydi. Gerek Bizanslıların doğuya yaptığı savaşlardan gerekse Türklerin batıya yaptığı akınlardan dolayı hem doğunun hem batının uğrak yeri olan İshaklı, 1071'den sonra el değiştirerek Selçuklu Devleti'nin topraklarına ilhak edilmiş ve Orta Asya'dan gelen Oğuz Türklerinin yerleşim yeri olmuştur.

Selçukluların, Bizans ile yaptığı savaştan sonra Selçuklu ordusunun uç beylerinden İshak Bey savaşta zayıf düşünce geri çekilmek zorunda kalmış ve ilçenin bugünkü bulunduğu arazi sık ormanlarla kaplı olduğu için İshak Bey, askerleriyle birlikte bu ormanlık alanda saklanmayı uygun görmüşlerdir. İshak Bey bu savaşta şehit düşmüştür. Sultandağı'nda hâlen bir türbesi bulunmaktadır. Yerleşim yerinin adıyla ilgili olarak bir rivayet de 1176 yılında Bizans ordusu ile Selçuklu ordusunun Bolvadin ovasında yaptığı savaşa dayanmaktadır. Bu savaşta, Bizans ordusunun asker gücünden dolayı Selçuklu ordusu ikiye bölünmüştür. Emirboğa kumandasındaki birliklerin şimdiki Emirdağ'ına, Sultanboğa kumandasındaki birliklerin ise şimdiki Sultandağı'na çekilmeleri üzerine göl tarafındaki dağlara Emir dağları, şehir tarafındaki dağlara da Sultan dağları denilmiştir. Selçukluların galibiyeti ile sona eren bu savaşta ele geçirilen bölgelerin iskân işleri 1257 yılında tamamlanmış ve oba beylerine tımar verilirken, İshak ismindeki bir oba beyine de bu arazi tımar olarak

verilmiştir. İshak Bey'in bir oba beyi mi yoksa uç beyi mi olduğu konusunda net bir bilgi bulunmasa da İshak Bey'in mezarı buradadır ve bu yerleşim merkezi adını İshak Bey'den almıştır (Özdemir, 2014).

Sultandağı'nda hayatın geçiş dönemlerine bakıldığında farklı birçok uygulama ve inanışın bulunduğu görülmektedir. Doğum olayının hemen her zaman sevinçle karşılanması, anne ve babaya saygınlık kazandırması yöre halkında bugün hâlâ göze çarpar. Doğumla ilgili olarak güncelliğini koruyan birçok âdet bulunmaktadır. Çalışmada doğumla ilgili kısım; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.

Sultandağı'nda doğum öncesi dönemde hamile kalmak için yapılan uygulamalar, hamile kaldıktan sonra çocuğu istememeye bağlı olarak yapılan düşürme pratikleri, anne olmak isteyen kadının hamile kalıp kalmadığını anlamak adına yaptığı uygulamalar, hamile kaldıktan sonra anne adayının kaçınmaları, aşermeleri gibi pek çok uygulama ve yaygın inanış biçimleri bulunmaktadır.

Sultandağı'nda doğum sırasında; doğumu kimin yaptırdığı, doğum yaptırana neler verildiği, doğumun nerede yaptırıldığı, doğum güçleşirse ne gibi uygulamaların yapıldığı gibi bilgilere bu başlık altında yer verilmiştir. Çocuğun göbeğinin kesimi ve ona dair inanışlara, göbeği kesildikten sonra yıkama, tuzlama, giydirme gibi pratik ve bunların uygulanış şekillerine yine bu başlık altında değinilmiştir.

Sultandağı'nda doğum sonrası başlığında ise doğum yapan kadının inanışları, kırıklama, ad verme, al basması, kırk basması gibi durumlar ve bu durumların halk arasındaki uygulanış şekilleri bulunmaktadır.

Sultandağı'nda düğün âdetlerine bakıldığında; kız isteme, söz, nişan, kına gecesi, ülü, güveyi giydirme, galeet, gibi uygulamalarla karşılaşmıştır.

Sultandağı yöresinde halk hekimliğine bağlı olarak ilaç yapma, kırık-çıkıkları, hastalıkları tedavi etme yöntemleri eskisi kadar devam etmese de halk yine de bu uygulamaların birçoğunu, özellikle şifalı otları tüketmeyi devam ettirmektedir. Halk hekimliğinde dikkat çeken ayrıntılardan biri de çocuksuzluğa aranan çarelerdeki pratiklerdir.



Halk hekimliği sadece halkın kendi sağlığı için değil, sahip oldukları hayvanların sağlığı için de uygulanmaktadır ki çalışmada bununla ilgili kısım, halk baytarlığı adı altında sunulmuştur.

Sultandağı yöresi halk inanışlarında, halk canlı ve cansız varlıkların hareketlerinden bir sonuç çıkarır ve bu sonuçların hayatlarını etkileyeceğini düşünür. Yöre halkının birçoğu eskiden inandığı şeyleri bırakıp batılın farkına varsa da bu inanışların bir kısmını devam ettirmektedir.

Askerlik, yörede her Türk gencinin yerine getirmesinin mecbur olduğu bir görev olarak kabul grmştur. Evlilik öncesinde aranan şartlardan biri de damadın askerliğini yapmış olmasıdır. Yöre halkının askerlikle ilgili devam ettirdiği birçok pratik bulunmaktadır. Askere gidiş ve askerden dönüş mutlaka bir eğlenceye dönüştürülür ve gençler arasında kutlanır.

Sünnet, yörede “erkekliğe ilk adım” olarak kabul görmekte, tıpkı düğünlerde olduğu gibi bir kına gecesini âdetini barındırmaktadır. Sünnet gününde pişirilen yemekler, düğünlerde yapılan yemeklerle oldukça benzerlik göstermektedir.

Yöreden birçok anonim halk edebiyatı ürünü derlenmiştir. Mâni söyleme geleneği yaşça büyük kişiler arasında devam etse de eskisine nazaran bu gelenek unutulmaya yüz tutmuştur. Yörede, anneler bebeklerini uyutmak için hâla ninni söyleme geleneğini devam ettirmektedir. Sultandağı’ndan derlenen efsanelere bakıldığında bunların genelinin yer ismiyle anıldığı ve Sultandağı’nın isminin kaynağı ile ilgili anlatıldığı söylenilebilir. Yaşanan elemli olaylarda, acının dışa vurumu hâlen ağıtlar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yörede hemen herkesin bildiği birak acı olayın ardından yakılan ağıtlar vardır.

Yöreden, düğünlerde yahut başka zaman dilimlerinde söylenen 22 adet türkü derlenmiştir. Bunlardan düğünde söylenenleri, oynanan oyunlara göre düz ya da sallama adı ile anılmaktadır. Masal anlatma geleneğinin yörede devam ettiğini söylemek yanlış olsa da büyüklerin çocuklara kitaplardan masal okuma alışkanlığı kazandığını söylemek yerinde olacaktır. Bilmeceler, yine yörede çocuklarla bir iletişim yakalama vesilesi ya da büyüklerle şakalaşma amacıyla kullanılan eğlenceli türlerdir. Deyim ve atasözleri, iletişimin daha güçlü kılınması amacıyla yöre halkının kullanmaya devam ettiği ürünlerdir.

Bu alışmada Sultandağı'ndan derlenen birçok ocuk oyunu bulunmaktadı. Yörede bu oyunların oynanma oranları oldukça düşüktür. Burada teknolojinin etkisiyle çocukların, evlerinden çıkmayarak dijital dünyaya yönelmesinin etkisi büyüktür.

Sultandağı mutfak kültüründe yörenin ekonomik durumuyla ilgili çıkarım yapılabilecek birçok yemek bulunmaktadı. Bunun yanında kışa hazırlık için hummalı çalışmaların hamarat ev hanımlarıyla devam ettiğini söylemek gerekir.

Sultandağı halkı, 2002 yılında büyük bir deprem yaşamıştır. Bölgedeki hasarın inanılmaz boyutlara ulaşması göçlere sebep olmuştur. Bu sebeple yöredeki birçok folklorik unsurun zarar görmüş olma ihtimali bulunmaktadı. Bu çalışmanın temel gayesi, Sultandağı kültürünün kayıt altına alınması ve kültürel mirasının unutulmasına engel olmaktır.

## 1. BÖLÜM: SULTANDAĞI'NIN TARİHİ VE SOSYAL YAPISINA BAKIŞ

### 1.1. SULTANDAĞI'NIN TARİHİ VE COĞRAFİ KONUMU

Sultandağı, Prof. Dr. Şemsettin Günaltay'ın tarihi vesika ve haritalarına göre Bakır Çağı zamanından kalmadır. Bu yerleşim merkezi, Avrupalı tarihçilere göre Eti (Hitit), Lidya, İskender devri, Roma ve Bizanslılara kadar çok el değiştirmiştir. Hatta burada Seba ve Evmenya site şehirlerinin olduğu ve büyük bir medeniyetin yaşadığı da rivayet edilir (Özdemir, 2014).

Sultandağı, çok eski bir maziye sahip yerleşim birimidir. M.Ö. 620 yıllarında Lidyalılar zamanında “*İpsos*” adıyla kurulmuş olup Bizans ve Selçuklular zamanında batı ve doğu arasındaki işlek yollarının üzerinde yer almıştır. “*İpsos*” adıyla kurulan şehrin ismi zamanla “*Saklu*” ve “*İshaklı*” olarak değişmiştir. Daha önce Afyon'un Bolvadin ilçesine bağlı bir kasaba olan Sultandağı, 1958 yılında Çiftlik Kasabası ile birleşerek ilçe haline gelmiş, güneybatısında bir sıradağ halinde uzanan Sultandağlarına izafeten “*Sultandağı*” adını almıştır. Ancak 1972 yılında Çiftlik, Yeşilçiftlik adıyla ilçenin bünyesinden ayrılmıştır (Sönmez, 2006;6).

### 1.2. TARİHİ

Daha evvel farklı isimlerle anılan İshaklı -şimdiki adıyla Sultandağı- Selçuklu devrine kadar Bizanslıların elindeydi. Gerek Bizanslıların doğuya yaptığı savaşıardan gerekse Türklerin batıya yaptığı akınlardan dolayı hem doğunun hem batının uğrak yeri olan İshaklı, 1071'den sonra el değiştirerek Selçuklu Devleti'nin topraklarına ilhak edilmiş ve Orta Asya'dan gelen Oğuz Türklerinin yerleşim yeri olmuştur.

Selçukluların, Bizans ile yaptığı savaştan sonra Selçuklu ordusunun uç beylerinden İshak Bey savaşta zayıf düşünce geri çekilmek zorunda kalmış ve ilçenin bugünkü bulunduğu arazi sık ormanlarla kaplı olduğu için İshak Bey, askerleriyle birlikte bu ormanlık alanda saklanmayı uygun görmüşlerdir. İshak Bey bu savaşta şehit düşmüştür. Sultandağı'nda hâlen bir türbesi bulunmaktadır. Yerleşim yerinin adıyla ilgili olarak bir rivayet de 1176 yılında Bizans ordusu ile Selçuklu ordusunun Bolvadin

ovasında yaptığı savaşa dayanmaktadır. Bu savaşta, Bizans ordusunun asker gücünden dolayı Selçuklu ordusu ikiye bölünmüştür. Emirboğa kumandasındaki birliklerin şimdiki Emirdağ'ına, Sultanboğa kumandasındaki birliklerin ise şimdiki Sultandağı'na çekilmeleri üzerine göl tarafındaki dağlara Emir dağları, şehir tarafındaki dağlara da Sultan dağları denilmiştir. Selçukluların galibiyeti ile sona eren bu savaşta ele geçirilen bölgelerin iskân işleri 1257 yılında tamamlanmış ve oba beylerine tımar verilirken, İshak isimindeki bir oba beyine de bu arazi tımar olarak verilmiştir. İshak Bey'in bir oba beyi mi yoksa uç beyi mi olduğu konusunda net bir bilgi bulunmasa da İshak Bey'in mezarı buradadır ve bu yerleşim merkezi adını İshak Bey'den almıştır (Özdemir, 2014).

*Selçuklular döneminde;* 1071'den sonra Kutulmuşzade Süleyman Bey, Anadolu'yu fethetmeye başlamıştır, 1074'te karargâhını Birecik'te kurmuştur. 1077 yılından itibaren, Bizans imparatorunun tahtı ve Anadolu'daki toprakları müthiş bir tehlike geçirmeye başlamıştır. Bizans imparatoru Mişel Dükas (1071-1078) Rumeli'deki komutanı Nikefor Biyonneas, imparatoruna karşı başkaldırmış ve hükümdarlığını ilan etmiştir. Anadolu ordularının başkomutanı Nikefor Botanyetes de aynı şekilde imparatorluğunu ilan etmiş ve Bizans başkentine doğru hazırlanmaya başlamıştır (Özdemir, 2014).

İki isyan ve iki ateş arasında kalan Bizans imparatoru Mişel Dükas tehlikeyi önlemek için, Anadolu'nun iç taraflarını fethetmeden Kutulmuşzadelerden Mansur ile Süleyman Şah'a başvurarak ve yüklüce bir para vadederek, Anadolu başkomutanı Nikefor Botanyetes'in İstanbul'a yürüyüşünü durdurmalarını rica etmiştir (Özdemir, 2014).

Kutulmuşzade Süleyman Şah bu tarihlerden evvel Konya'yı ve Konya'nın batısındaki Kevele Kalesini ve bu civardaki diğer kaleleri fethetmiş ve Batı Anadolu'ya doğru genişlemeye başlamıştır. Bu genişleme sırasında Akşehir, Yahsiyan (Gölçayır) ve İshaklı'yı da almıştır. İshaklı ilk defa Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah tarafından alınmış ve Selçuklu Türk Devleti sınırlarına katılmıştır. İshak Bey'in de bu ordulardan birisinde komutan olması ihtimal dâhilindedir (Özdemir, 2014).

Bizans imparatorluğu zayıflarken Selçuklu Oğuz Türkleri de batı ve kuzey Anadolu'da topraklarını genişletip hâkimiyet tesis etmişlerdir. Bu arada da İshaklı ve

çevresine yeni insanlar gelmiş ve İshaklı önemli bir yer olmaya aday olmaya başlamıştır (Özdemir, 2014).

Tarih boyunca birçok kez yağmalanan İshaklı, Haçlılar tarafından da son kez yağmalandıktan sonra ilerleme göstermiş ve medeniyet yolunda eserler vermiştir. Selçuklular, İshaklı'yı bir köprübaşı olarak kullanmışlardır. İshaklı Kervansarayı da Selçuklular zamanında M.S. 1257 yılında yapılmıştır. Bu durum, İshaklı'nın önemli bir belde olduğunu göstermektedir (Özdemir, 2014).

*İshaklı Kervansarayı*, Selçuklu devri eserlerinden olup 1249 yılında Konyalı Sahipata Fahrettin Ali tarafından yaptırılmıştır. Kervansaray 36\*36 m ebatlarında olup eski Türk mimarî geleneğine göre inşa edilmiştir. Kervansaraya doğuya açılan bir cümle kapısından girilir. Cümle kapısı tamamen kesme taşlarla yapılmış olup müteselsil oyma ve kabartma şeklindeki yarım yıldızlarla süslenmiştir. Kapının üstünde beyaz ve mor mermerler kemer halinde bulunur. Kemerin üstünde bulunan mermerde ise devletin ve hükümdarının güçlü ve uzun ömürlü olması adına dua mahiyetinde yazılmış Arapça bir kitabe mevcuttur (Sönmez, 2006). Uzun süren restorasyon çalışmalarından sonra İshaklı Kervansarayı 26 Haziran 2017 tarihinde hizmete açılmıştır. İçinde restoran, kafeterya ve toplantı salonu olan kervansaray, düğün ve nişan gibi organizasyonlara da ev sahipliği yapabilecek.



*Fotoğraf 1 İshaklı Kervansarayı*

*Anadolu beylikleri döneminde;* Afyonkarahisar'da bulunan Sahip Ata Oğullarının vakfiyesi olan İshaklı, Germiyan Oğulları Beyliği'ne sonradan Kadılık

olarak bağlanmıştır. Beylikler arasındaki savaşlarda, bir ara Hamit Oğullarının eline geçen İshaklı daha sonra Sahip Ata Oğulları beyliğine bağlanmıştır. Osmanlı dönemine kadar da bu beyliğe bağlı olarak kalmıştır (Özdemir, 2014).

*Osmanlı döneminde;* İshaklı, uzun yıllar Akşehir'e bağlı kalmıştır. Bir ara Karaman'a bağlı, sonra Konya'ya bağlı, daha sonra Akşehir'e bağlı ve en son olarak da Afyonkarahisar'a bağlı kaza olarak kalmış ve en sonunda nahiyeliğe düşürülerek, Bolvadin ilçesine bağlanmıştır. İshaklı'nın İstanbul Başvekâlet arşivindeki 455 numarada kayıtlı bulunan Kanuni devrine ait bir il yazıcı defterinde. Karaman eyaletinin 18. kazası olduğu ve bir de nahiyesi olduğu yazılıdır (Özdemir, 2014;20).

Kâtip Çelebi, *Cihannüma*'sında Karaman eyaletini anlatırken, İshaklı'nın Akşehir'e bağlı kaza olduğunu anlatır. Kâtip Çelebi, İshaklı hakkında şunları yazar: *“İshaklı, Akşehir'den bir merhale ciheti şarkta, şehrah üzere bir kasabadır. Yani yol üzerinde bir garba düşmüştür. Yolcu için han vardır.”* Yine Kâtip Çelebi, aynı eserinde İshaklı'dan şöyle bahseder: *“Bolvadin'den İshaklı beş, Akşehir üç saat, Argıthanı viranedir dört saat”* (Özdemir, 2014).

Kâtip Çelebi'nin önemli eseri Cihannüma'da dahi İshaklı adının geçmesi, bir kervansarayının bulunuşu ve yol üstünde bir yerde konuşlanmasıyla uğrak yer hâline gelen İshaklı'nın hem Selçuklu hem de Osmanlı döneminde önemli bir belde olduğunu düşündürmektedir.

### 1.3. COĞRAFI KONUMU

Afyonkarahisar'ın bir ilçesi olan Sultandağı, Konya'nın kuzeybatısında İç Anadolu ve Ege bölgelerinin birleştikleri yerdedir. Afyonkarahisar'ın 68 km güneydoğusunda yer alır. Kuzeyinde Afyonkarahisar'ın Bolvadin, güneyinde Isparta'nın Yalvaç, doğusunda Konya'nın Akşehir ve batısında Afyonkarahisar'ın Çay ilçesi bulunmaktadır. Rakımı, 1010 metre, yüzölçümü ise 731 km<sup>2</sup> dir.

İlçenin güney ve kuzey sınırları fiziki coğrafya bakımından doğal bir sınır niteliği taşıırken batı ve doğu sınırları idari üniteler dikkate alınarak çizilmiştir. İlçenin batı sınırı, Yakasenek kasabasının yaklaşık 5 km güneyinde yer alan 2038 m yüksekliğindeki Çığırgan Tepesi'nin doruk noktalarından geçerek Yakasenek kasabasının batısına, oradan da kuzeye doğru düz bir hat halinde uzanarak Eber

Gölü'ne ulaşır. Bu kesimde Sultandağı, Afyon'un Çay ilçesi ile komşudur. İlçenin batısı, Konya Bölümü ile İç Batı Anadolu arasında sınır oluşturur.

Eber Gölü'nün güneydoğu köşesi ilçe sınırları içerisinde kalır. Oradan Çukurcak köyünün kuzeybatısındaki tepelik sahanın su bölümü çizgisini takip ederek kuzeydoğuya doğru uzanır. Balaban Yaylası'nın kuzeyinden doğuya yönelir ve kuzeyindeki Eşme Ovası'nın güney kesimleri ile güneyindeki Aladağ'ın kuzey eteklerinden geçerek ilçenin kuzeydoğusundaki Karakışla köyünün kuzeyinde son bulur. Bu kesimde Sultandağı, Afyon'un Emirdağ ilçesi ile komşudur. Güney sınırı, Dort Deresi'nin kaynak kısmındaki tabilerini içeri alacak şekilde Hacıveyis Tepe'nin güneyinden Hacıalabaz Dağı'nın zirvelerine uzanmakta daha sonra su bölümü çizgisini takip etmek suretiyle güneye yönelmektedir. Bu kesimde dışbükey bir yay çizerek Taşpınar ve Naldöken yaylalarını da içine aldıktan sonra Akbaba köyünün doğu kesimlerine ulaşmaktadır. İlçe, güney kesiminde Isparta ilinin Yalvaç ilçesi ile komşudur. İlçenin güneyi, Konya Bölümü ile Antalya Bölümü arasındaki sınırın bir kısmını oluşturmaktadır. İlçenin doğu sınırı, Akbaba köyünün doğusundan başlayıp Akşehir Gölü'nü GB-KD istikametinde geçer. Çatalağzı Tepesi'ni doğu sırtlarındaki su bölümü çizgisini takip ederek kuzeye yönelir ve Karakışla köyünün kuzeydoğusunda son bulur.

Yeri ve sınırlarını belirttiğimiz Sultandağı, yüzölçümü bakımından Afyon ilinin yedinci büyük ilçesidir (Sönmez, 2006).



Fotoğraf 2 Sultandağı İlçe Haritası

#### 1.4. YÜZEY ŞEKİLLERİ

Sultandağları, batıda Karamuk Havzasından başlayarak, doğuda Konya'nın batısındaki, Erenler-Alaca Dağları'na kadar uzanan yaklaşık 100-110 km. uzunluğunda 15-20 km. genişliğinde, kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda uzanan bir sıradadır. Güneydoğuya doğru dağın yükseltisi peyderpey azalır. Sultandağı ilçesinin sınırları içerisinde, dağın en yüksek noktası 2424 metre ile Başyurt Tepe'dir. 2340 metre yüksekliğe sahip Hacılabaz Dağı ilçe sınırları içerisinde kalan ikinci en yüksek zirvedir. Sultandağı'nda yer alan diğer başlıca yükseltiler Çığırın Tepesi (2038 m), Çatal Tepesi (1847 m), Kızıl Tepesi (1896 m), Hacıveyis Tepesi, Gedik Tepesi (2181 m), Karapınar Tepesi (2197 m) ve Seydi Tepesi (1958 m) dir (Sönmez, 2006).



*Fotoğraf 3 İlçe Merkezinin Sultandağı'ndan Görünümü*

#### 1.5. AKARSULARI

Sultandağları üzerinden doğan başlıca akarsular batıdan doğuya şu şekilde sıralanır. Dort Deresi, Kırca Deresi, Arslanlı Dere, Dereçine Deresi ve Şemşik (Çamözü) Deresidir. Sayılan derelerden Dort haricindekiler sularını Akşehir Gölü'ne boşaltır. Sultandağlarındaki, en uzun akarsu Dereçine Deresidir. Kirişli Tepe (2180 m)



ve Başyurt Tepe'nin (2424 m) yüksek kesimlerinden doğan bu akarsu, ovaya kadar 12 km uzunluğundaki V profilli derin vadisi içerisinde akar ve Akşehir Gölü'ne dökülür (Sönmez, 2006).

## **1.6. SULTANDAĞI'NIN İKLİMİ**

İklim özellikleri yönünden Sultandağı, karasal iklim ile Akdeniz geçiş iklim tipi arasında yer almakta, sert olmayan karasal iklim ile bozulmuş, Akdeniz iklimi arasında geçiş özelliğine sahip bulunmaktadır. Sultandağı meteoroloji istasyonunun sıcaklık ve yağış verilerine göre sahada yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve kar yağışlıdır. Kış mevsimindeki yağışların büyük bölümü yüksek kesimlerde kar şeklindedir. Dağlara yağın karların büyük kısmı nisan ayından itibaren eriyerek akışa geçer. Bu özellik inceleme sahasının karasal iklimin tesirinde olduğunda gösterir. Ancak karasal iklimde maksimum yağışlar ilkbahar mevsiminde görülmektedir. Hâlbuki araştırma sahasında maksimum yağışların kış mevsimine tekabül etmesi, Sultandağı ilçesinin Akdeniz ikliminin tesiri altında kaldığını gösterir (Sönmez, 2006;45).

## **1.7. SULTANDAĞI'NIN NÜFUSU**

Sultandağı ilçesinin, 2018 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre toplam nüfusu 15.076'dır. Bu nüfusun, 7.842'si kadın nüfusu, 7234'ü ise erkek nüfusedir. Sultandağı ilçesi, Afyonkarahisar ilinin en kalabalık 11. ilçesidir (www.tuik.gov.tr, 2018).

## **1.8. SULTANDAĞI'NDA GEÇİM KAYNAKLARI**

Sultandağı'nın başlıca geçim kaynağı meyvecilik tarımıdır, ikinci sırada hayvancılık gelmektedir. İlçede turizm, sanayi ve madencilik geçim kaynağı olacak potansiyeli taşımamaktadır.

### **1.8.1. Sultandağı'nda Tarım**

İlçenin en önemli tarım sahası, Sultandağları ile Emirdağları arasında kalan sahadır. Özellikle Sultandağları ile göller arasında kalan alüvyal topraklarda yoğun bir meyve tarımı yapılmaktadır. Sultandağları ile göller arasındaki ovanın verimli alüvyonlarla kaplı olması, dağdan gelen akarsularla ve sondaj kuyularından çıkarılan

yer altı sularıyla sulama imkânına sahip bulunması burayı önemli bir tarım alanı durumuna getirmiştir. Bilhassa meyve ve sebze ziraatına elverişli olmasından dolayı ovanın tamamı baştanbaşa meyve ve sebze bahçeleriyle kaplıdır (Sönmez, 2006;153).

İlçe genelinde tarımın yapılabildiği toprakların büyüklüğü 355 km<sup>2</sup> dir. Tahıl tarımından ziyade meyvecilik ön plandadır (Sönmez, 2006;156). Yörede sebze, meyve üretimi dışında tıbbî ve aromatik bir bitki olan lavanta üretimi yapılmaktadır. 2016 yılında Sultandağı'nda tıbbî ve aromatik bitkilerin geliştirilmesi ve akademik çalışmalarda değerlendirilmesi kapsamında Rabia Hazal Keskin tarafından bir lavanta bahçesi kurulmuştur.



*Fotoğraf 4 Sultandağı'nda Lavanta Tarımı*

İlçe merkezi dâhil sekiz yerleşim yerinde çeşitli meyve türleri yetiştirilmektedir. Standartlara uygun modern meyvecilik, teknikleri ile yüksek kalitede kiraz, vişne ve elma üretilerek iç ve dış pazarlara sevk edilmektedir. Tahminlere göre, ilçede ve diğer yerleşim yerlerinde yetiştirilen kirazın 20.000 ton, vişnenin 10.000 ton, elmanın ise 25.000 ton olduğu sanılmaktadır (Özdemir, 2014;71). Meyve üretiminin bolluğundan dolayı Sultandağı'na bağlı Dereçine kasabasında meyve suyu ve konsantre fabrikası kurulmuştur.

Sultandağı'nda birçok farklı kiraz çeşidi bulunmaktadır. *Napolyon kirazı* denilen Sultandağı kirazı markalaşma sürecine gitmiş ve Orman ve Su İşleri Bakanı

Veysel Eroğlu'nun da katıldığı bir basın toplantısıyla marka ismini **“Tadiki”** olarak duyurmuştur. Avrupa'ya gönderilen kirazların kahir ekseriyeti, Sultandağı'nın Napolyon kirazıdır.



*Fotoğraf 5 Fiyatlandırma İçin Kullanılan Kiraz leği*

Napolyon kirazının en ayırt edici özelliği büyüklüğüdür, elbette farklı illerde bu kirazlardan daha büyük kirazların üretimi yapılmaktadır; fakat Napolyon kirazı, aromasıyla diğer kirazlardan kolayca ayırt edilebilir. Sultandağı'ndaki en değerli kiraz Napolyon kirazı olmakla birlikte, ilçede üretimi yapılan kiraz türleri, **“Gilli”**, **“Sapı kısa”**, **“Sarı kiraz”**, **“Akıllı”**, **“Garabalı”**, **“Lampert”**, **“Güleri”**dir (K.6).



*Fotoğraf 6 "Eşşek" Adı Verilen Meyve Toplama Merdivenleri*

### 1.8.2. Sultandağı'nda Hayvancılık

Sultandağı'nın geçim kaynaklarına bakıldığında tarımdan sonra hayvancılık gelmektedir. İlçedeki mera arazilerinin ve iklimin uygunluğu hayvancılığın yapılmasını kolaylaştırmaktadır. İlçede daha önceden mera hayvancılığı yapılmaktaydı; fakat son zamanlarda besi hayvancılığına ve süt üretimi odaklı süt inekçiliğine geçilmiştir.

İlçede koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, eşek gibi küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar ile tavuk, hindi ve kaz gibi kümes hayvanları beslenmektedir. Arıcılık faaliyetlerin de yapıldığı ilçede ayrıca Eber ve Akşehir Gölleri'nde su ürünleri de elde edilmektedir (Sönmez, 2006).

Kuzeydeki köy ve kasabalarda köy halkı ihtiyaçları nisbetinde tavuk beslemekte, hatta zaman zaman dışarıdan yumurta satın almaktadır. Fakat ilçede modern tavuk çiftliklerinin kurulmasıyla tavuk miktarında son 5-10 yılda büyük çaplı bir artış meydana gelmiştir. Bu, ilçedeki istihdam şartlarının bir nebze de geliştiğini gösterir. İlçenin işlek yollar üzerinde bulunması, yakın çevresinde nüfusu büyük kentlerin olması ilçede tavukçuluk sektörünün gelişmesini kolaylaştırmıştır (Sönmez, 2006).

## 2. BÖLÜM: GEÇİŞ DÖNEMLERİ

### 2.1. SULTANDAĞI YÖRESİNDE HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Tarih boyunca oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türklerin farklı kültür dairelerinden etkilenmeleri kaçınılmaz olmuştur. Bu etkilenmeler, bugün araştırmaların ortaya koyduğu şekilde orta Asya'ya dayanmaktadır. Günümüzde uygulanan âdet ve geleneklerin temelleri de buraya aittir. Bu âdet ve gelenekler, değişen yaşayış biçimlerine göre farklılaşmaya başlasalar da hâlen özgünlüklerini korumakta ve pratiğe dökülmeye devam etmektedir. Bugün Anadolu'nun her yanında nazardan korunma, bereketi arttırma, şifa bulma vb. amaçlarla uygulanan birçok âdete rastlayabiliriz. Bu renklilik, en çok da geçiş dönemi aşamalarında karşımıza çıkar.

Arnold van Gennep, antropoloji bilimlerinin kurumsallaşma döneminde “Les rites de passage” ismini verdiği çalışmasında geçiş ritlerinden bahseder. İnisiasyon ritüelleri ya da bugünkü kullanımla geçiş dönemleri, insan hayatının biyolojik ve kültürel ilerleyişindeki yaşadığı değişimi ifade eden bir kavramdır (Solmaz, 2018:129)

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 2000:131).

#### 2.1.1. Doğum

Anneye benlik, babaya güven ve akrabaya, soya sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum toplumda önemlidir. Doğumun etrafında ve evrelerinde birtakım geçiş ritüelleri ve törenleri oluşur. Doğum etrafında oluşan geçiş

törelere ve törenlere ve bunların bünyesinde yer alan inançlar ve gelenekler, gebe kadını daha doğum öncesinden, çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya ve bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlar (Artun, 2016:153).

Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler, nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan, “*çocuk, ailede ocağı tüttürür*” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır (Örnek, 2000:132).

Bir çocuğun doğması biyolojik bir olaydır. Çocuk doğduğunda yalnız fiziksel bir varoluşa sahiptir. Henüz ailesi tarafından tanınmamış, cemaat tarafından da kabul edilmemiştir. Yeni doğan çocuğa tam anlamıyla “canlı” statüsünü ancak doğumdan hemen sonra uygulanan ritüeller vermektedir. Ancak bu ritüeller sayesinde canlılar cemaatiyle bütünleşmektedir (Eliade, 1991:161).

Her zaman mutluluk kaynağı olarak görülen doğum olayı, eşlerin de birbirlerine olan saygı, sevgi ve bağlılıklarını artıran sevinçli bir olaydır. İşbu tezde doğumla ilgili olarak ortaya çıkan ve uygulana gelen âdetler; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

#### **2.1.1.1. Doğum Öncesi**

Doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik öncesi dönemde başlar. Gebe kalamayan kadınların gebe kalmaları, erkek çocuğu olmayanların erkek çocuğa kavuşmaları için yoğun faaliyetler olur. Bu faaliyetlerden en önemlisi bir yatırı ziyaret etmek orada dilek dilemek ve adak adamaktır (Şişman, 2002:445).

##### **2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma**

Doğumla ilgili “inanmalar, gerçekleşme sırasına göre kronolojik olarak tasnif edildiğinde, ilk madde olarak bebek sahibi olamayan ailelerin bu konuyla ilgili inanmaları ve aldıkları tedbirler gelmektedir. Bu uygulamalar: “a) olağanüstü güçlerden yararlanmalar ve büyüklük işlemler, b) akılcı-gerçekçi ‘ilaç’ ve ‘onarım’ tipinde işlemler” olmak üzere iki bölüme ayrılabilir gibi; “a) majik pratikler b) dinî pratikler c) tıbbî pratikler” olarak da tasnif edilebilir (Acıpayamlı, 1961).

Gelin, oğlan evine geldiği ilk gün kucağına bir çocuk, özellikle erkek çocuk verilir. Gelin yatağı hazırlanırken yatakta bir erkek çocuk yuvarlatılır. Yapılan bu uygulamalar gelinin çocuk doğurmasının aile içinde önemini belirten pratiklerdir. Toplumun kırsal kesimlerinde kadının saygınlık kazanabilmesi için mutlaka doğurması, anne olması gerekir. Çocuğu olmayan kadın, kısır kabul edilir, hor görülür, kınanır. Bunun için, çocuk sahibi olmak isteyen kadın çeşitli yollara başvurur, çeşitli çareler arar. Bunlar genellikle dinsel-büyüsel olanlar ya da halk hekimliği kapsamına girenlerdir (Başçetinçelik, 2009:42).

Hayat doğumla başlar. Evlilikten sonra doğum, beklenen bir olgudur. Bu yüzden iki genç evlenir evlenmez kadına “*Bir şey var mı?*” diye sormaya başlarlar. Bir iki ay “*boş gezen*”, hamile kalmayan kadınlar, “Acaba kısır mı?” diye telaşa yol açar. Kadına devamlı “*Bir şey yok mu?*” diye sorularak sıkıştırılır (Biçer, 1991:3).

Çocuksuzluk, kısırlık bir motiftir, destanlarda ve halk hikâyelerinde de karşımıza çıkar. Sözelimi Dede Korkut boylarında çocuğu olanla olmayanın farkı çok keskin çizilmiştir. Hatta çocuğun cinsiyetinin dahi kıymeti harbiyesi vardır. Oğlu olanlar ak otağa, kızı olanlar kızıl otağa, çocuğu olmayanlar ise kara otağa oturtulmuştur (Ergin, 2017).

Kısırlığı gidermek için Anadolu’da yapılan uygulamalar çeşitlilik göstermektedir. Örneğin; Sivrihisar’da çocuğu olmayanlar hamile kalmak için şu pratikleri uygularlar; yaşlı kadınlar çocuğu olmayan kadının kasıklarını yukarı doğru çekerek, ovarak, kasıklarını yukarı kaldırır. Bu arada her iki kasığına da birer kilo ağırlığında tuz torbaları koyar ve bağlarlar. Bu işlemi yaptıktan sonra kadın kocası ile birleşir ve bu işlem 3 gün devam eder. Bu uygulamanın sonunda kesinlikle hamile kalınır (Altın, 2014: 26). Erzurum’da kırk değirmenler adında bir su kaynağı vardır. Kırk değirmenlerin kaynağından (Palandöken dağının arkasında) sabah ezanından önce eve su getirilip, bu suyla çocuğu olmayan kadını dua ederek yıkadıklarında kadının hamile kalacağı ve çocuğunun olacağı inancı yaygındır (Bolçay, 2011:589). Adana’da kısır kadın ve erkeğin çocuk sahibi olması için Zilli Dede ve Bilal-i Habeşi ziyaretlerine gidildiğini görmekteyiz. Zilli Dede ziyareti ile ilgili özel bir dua biçimini görmekteyiz. Ziyarete “*Al sana bir göbek-Ver bana bir bebek*” denerek dua edilmektedir (Çağmlar, 1994:138).

Sultandağı'nda çocuğu olmayan kadına “*erkek damarlı, gunnamaz, kısır, meyvesiz ağaç*” çocuğu olmayan erkeğe ise “*zürriyetsiz, dölsüz*” gibi isimler verilir (K.K.1, 2, 7, 10, 14, 15, 38). Bir çiftin çocuğu olmuyorsa sorunun evvela kadında olduğu düşünülür. Aile, soylarının devamı için oğullarına baskı uygulayabilir. Bu baskı oğullarına yeni bir eş bulmaya yani kuma almaya kadar varır (K.K.3, 26, 27). Çocuğu olmayan kadının değeri, çocuklu bir kadına göre daha azdır.

Sultandağı'nda kısırlığı gidermeye yönelik uygulamalar şöyle sıralanabilir:

- Ahmet Remzi türbesine abdest alınarak gidilir. Türbe etrafı yedi kez dolaşılır. Burada iki rekât namaz kılınır. Anne olmak isteyen kişinin beline üç kez tülbent bağlanıp çözülür. İsteyen salıncak kurar. Çıkarken mum yakılır. Bu türbeye bağlanarak çocuk sahibi olan anneler, erkek çocuklarına Ahmet ya da Remzi, kız çocuklarına ise Remziye adını koyarlar (K.1, K.2, K.7, K.11, K.17, K.39).
- Ahmet Remzi türbesinin dışında Hacı Ömer Çavuş türbesi ve Bolvadin'de bulunan Abdülkadir Geylani türbesi de çocuğu olmayan kadınların gittikleri yerlerdir. Geylani türbesine adak adayarak çocuk sahibi olan kadınlar çocukları erkek olursa Ceylan ismini koymaktadır (K.1, K.2, K.7, K.10, K.12, K.17).
- Dereçine'de kadınlar Himmet Dede türbesine bağlanmışlardır (K.12).
- Ebeye gidilerek kasık çektilir. Kasıklara ağırlıklar yerleştirilir. Bu üç gün devam eder. Üç günün sonunda kadın kocasıyla birleşir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.11, K.17, K.26, K.27, K.33).
- Ebeye gidildiğinde, ebeyi aşan bir durum varsa ebe doktora yönlendirir (K.1).
- Bitkisel çözüm aranır. Maydanoz kaynatılarak suyu içilir. Bunun “*çirk*” denilen iltihabı sökeceğine inanılır (K.2).
- Hamile kalmak isteyen kadın Hidrellez günü dilek diler, bolca dua eder ve namaz kılar (K.7, K.3, K.14, K.15).
- Eskiler çocuğu olmayan kişilere destek olmak için “*Dile haktan verir yoktan.*” derler (K.1, K.2, K.7, K.10, K.12, K.17).
- Hocalara gidilerek muska yaptırılır (K.18, K.38).



- Doktora gidilir, doktorun verdiği ilaçlar kullanılır (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.26, K.33, K.34).
- Bal kabağı oyularak içine süt doldurulur. Anne olmak isteyen kişi, bu süt buharının üstüne oturtulur. Bunun kanalları açacağına inanılır (K.7, K.44).
- Hacc'tan gelme deve eti yedirilir (K.1, K.7, K.38).
- İki küp kesme şekerin üzerine gül yağı dökülür ve rahme konulur. Eğer gül kokusu ağza gelirse kişinin hamile kalabileceği söylenir (K.1, K.2, K.7).
- Küp şekere rakı damlatılır ve rahme yerleştirilir. Rakının rahmi yukarı çektiği düşünülür (K.38).
- Erkeğe güç kazandıracak gıdalar yemesi tavsiye edilir. Bu gıdalar genellikle tatlı ve kuruyemiş türündedir (K.10, K.39, K.44).
- Çocuğun olması için kurban kesilir (K.1, K.2, K.7, K.38, K.43).
- Çocuk dileyip de dileği gerçekleşen kişi adak adar, çocuğu doğunca kurban keser (K.1, K.2, K.7, K.38, K.39, K.43).
- Taş ısıtılır ve hamile kalmak isteyen kadının beline sarılır (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.26, K.33, K.34).
- Anne olmak isteyen kadın hamama götürülür. Kırk tas dökünür. Her tasta bir kulhuallah okur (K.1, K.7, K.14.).

*“Geçmişte Sultandağı Üçkuyu köyünde birkaç yıldır evli olan genç bir ailenin de çocuğu olmamıştır. Aile çevresi duruma üzülmemektedir. Üçkuyu'nun uzak bir mahallesinden misafir gelen, bilgisine güvenilen Osman'a danışılır. Yardım istenir, “senin dua kabul olur” denir. Osman ricalar karşısında bir çare düşünür. Bu çarenin bir faydası görülür. Çocuk isteyen aileye moral olur, stres ve üzüntüyü sevince dönüştürür.*

*Osman, bana güveniyorsunuz, o halde sizin çocuk sahibi olup olamayacağınızı ben size göstereyim, der. Biraz zaman isteyen Osman, gider. Gizli bir yerde bir cevizi ortadan ikiye ayırır. Cevizin içini boşaltır. Boşalttığı cevizin içine canlı kara Fatma böceği yerleştirir. Cevizin çeneklerini yapıştırır. Osman cevizi ile ailenin yanına gelir. Bir sacı ısıtıp cevizi üzerine koyacağım. Eğer ceviz kendiliğinden yuvarlanırsa sizin kesin çocuğunuz olur, der. Sac ısıtılır, üzerine ceviz konur.*

*Kızgın sacın ısısından etkilenen böcek debelendikçe ceviz yuvarlanır. Herkes sevinir. Osman, düşündüğü çözümü başarıyla sergilemiştir. Cevizi alıp gider. Kısa süre sonra evin gelini hamile kalır. Evdeki sevinç artar. Kerameti Osman'dan bilirler. Aile çocuk sahibi olur, bir erkek çocukları doğar. Çocuklarına Osman adı verirler. Osman'a hediye olarak bir koç götürülür” (K.12, K.65).*



*Fotoğraf 7 Ahmet Remzi Türbesi*

#### **2.1.1.1.2. Gebelikten Korunma**

Bir kadın nasıl hamile kalmayı istiyorsa belirli dönemlerde gebelikten korunmayı da isteyebilir. Kadın istediği bir zaman diliminde hamile kalmayı diğer durumlara yeğler. Gebelikten korunmanın, çocuk sahibi olmak istememenin zaman zaman ekonomik zaman zaman da psikolojik nedenleri olabilir. Türk halk kültüründe gebelikten korunma adına hem erkek hem de kadınların uyguladığı birçok pratik vardır. Çocuk aldırma, kasıtlı bir şekilde düşük yapmak, bir şekilde hamilelik durumundan kurtulmaya çabalamak özellikle kırsal toplumlarda hoş karşılanmamaktadır. “Allah'ın verdiğini, Allah alır.” düşüncesi yaygındır.

Kadın, gebeliğini fark eder etmez “aybaşını getirmek” ya da gebeliği ilerlemiş ise çocuğu düşürmek için yüklü kadının girdiği işlemler ve kullandığı maddelerden bazıları korunma için kullanılanlarla aynıdır. Bunlar, genellikle karbonat ve sabundur. Çocuk düşürmek ya da korunmak için bazı rahme patlıcan sapı sokmak, kaz veya

kartal kanadından koparılmış tüy veya  rg  ŐiŐi sokmak da başvurulan ilkel yöntemlerden birkaçıdır (Boratav, 1994: 147-148)

Gebeliği ve doğumu  nleme için kullanılan ilaçların birçoğu akılcı- gerçekçi ilaç ve iŐlemedir. Katırtırnağı denilen bitkinin kökünü balla karıŐtırarak hazırlanan ilaç; bunun koruma tedbiri olarak kullanılması, karıŐımındaki bitkinin adını katırdan almış olması ile açıklayabiliriz. Katır kısır bir hayvandır, onun adını taşıyan bitkide de kısırılaŐtırma gücü olduğuna inanılmıştır. Bu tipten ilaçların birçoğu, karbonat, Őap, tuz, niŐadır, kinin, aspirin, sarı- sabır taşı, limon tuzu gibi eczanelerde, aktarlarda bulunan maddelerdir. Kadınlık uzvunun içine, dölyatağına doğru, belirli miktarda bunları yerleştirmek suretiyle, kadın gebe kalmayı önlemek ister (Savur, 2010:13).

Gebelikten korunma ile ilgili olarak UŞak'ın İlyaslı kasabasında ağır kaldırarak düşük yapılmaya çalışılır (elik, 2008:437). Ardahan ve Sivrihisar'da ise kına kaynatıp suyunu içmek, rahim ağzına aspirin gibi ilaçlar yahut tuz veya sabun rendesi yerleştirmek gebelikten korunma pratikleridir (Saltaş, 2016:14; Altın, 2014:25).

Sultandağı'nda gebelikten korunmaya yönelik uygulamalar Şöyle sıralanabilir:

- İlişki sonrası rahim iyice yıkanır, rahme köpüklü kauçuk yerleştirilir (K.7, K.27).
- İlişki sonrası rahme meniye bozması için limontuzu koyulur (K.27, K.38).
- Erkek, koyun bağırsağı kullanır (K.10).
- Doğum kontrol yöntemleri kullanılır (K.3, K.17, K.27).
- AĞır yük kaldırarak, yüksekte zıplayarak düşük yapmaya çalışılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.26, K.27).
- Yoğun miktarda ağrı kesiciler yutarak düşük yapmaya çalışılır (K.27).
- Kına karılır, suyu içilir (K.26, K.27, K.44).
- Tavuk yelesiyle rahim karıştırılır (K.1, K.2, K.7, K.18, K.27, K.38, K.43, K.44).
- Düşük yapmak isteyen kadın, rahmini sivri bir cisimle kurcalar (K.33, K.34).
- Düşük yapmak isteyen kadın, eşek tersi (pisliği) yakarak bunun üzerine oturur (K.33, K.35).

- Kinin kullanılır (K.33).

### 2.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Eski Türklerden günümüze çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir. Çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması adına Erdemli’de yılanın çiğnediği bir besin çiğnenme esnasında alınır ve kadının beline bağlanır. Böylece çocuk düşmesi engellenir. Hamile bir kadın devenin altından geçerse çocuğunun çok kuvvetli adeta pehlivan gibi olacağını inancı vardır. (Kırmızı, 2015: 23).

Kimi kadınlar gebe kalır; fakat her keresinde çocuk birkaç aylık iken düşer. Gaziantep’te bu durumu önlemek için kadının hamama gitmesi yasaklanır. Beline “melceme” adı verilen bir yakı yapıştırılır. Ağır bir nesne kaldırmaması, hoplayıp zıplamaması, çok yorulmaması gibi bedensel bir eğitime ve rejime bağlı tutulur (Arslan, 2011:20).

Çocuksuzluk sağaltımında satın alma bir ritüeldir. Bu ritüele Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde rastlanır. Çocuğun yaşamayı amacıyla yapılan bu sağaltım ritüeli Türkistan coğrafyasındaki Türk toplumlarının gerçekleştirdiği ritüellerle benzerlik göstermektedir.

Bu ritüelle ilgili olarak çocuğun sağlıklı yaşamayı için Mersin’de Mehmet adlı yedi/dokuz kişinin gömleğinden alınan parçalarla veya yine adı Mehmet olan yedi/dokuz kişiden toplanan paralarla alınan kumaştan dikilen “*Yedi Mehmet Gömleği*” olarak adlandırılan gömlek, kırkı çıkan çocuğa giydirilir. Çocuğu yaşamayan kadın, Tire’de, Mehmet adında bir kişinin yaşadığı dokuz evden aldığı birer kumaştan gömlek diker ve bunu kendisi giyer. Doğumdan sonra ilk meme verilmeden bebek, çocuğu ölmemiş kadının koynundan geçirilir. Böylece o çocuk o kadına satılmış olur (Ergun ve Gündüz Alptürker, 2017:81). “Yakadan Geçirme” ritüeli, Türkmen Alevi topluluklarınca geçmişten günümüze sürdürülegelen bir gelenektir. Gelenek, günümüzde uygulanmamakla beraber varlığını hâlen hayatta olan, vaktiyle bu geleneği görmüş ya da tecrübe etmiş ocak dedeleri ile taliplerin belleklerinde ve anlatılarında sürdürmektedir. Sözlüklerde “evlat edinmek” şeklinde karşımıza çıkan yakadan geçirmek deyimini eski Türk inanışlarında çok çeşitli

örneklerini bulabileceğimiz “sağaltma-koruma” amaçlı pratiklerle ilişkilidir (Akın, 2011: 343-344)

Bazen, çocuğu yaşamayan kadın, çocuğu yaşayan kadına, çocuğunu “*Sana on kuruşa sattım.*” diye satar. Daha sonra, yeni doğan çocuğa, çocuğu satın alan kadının çocuklarının giysilerini giydirir bu uygulamaya Samsun yöresinde rastlanmaktadır (Arslan, 2011:20).

Çocuğun sağlıklı yaşaması için çocuğa verilen ad, özenle seçilir. Adın, çocuğun sağlığına yön veren bir unsur olduğu düşünülür. Adların en önemli büyüklük işlevi budur. Üst üste birkaç çocuğu ölmüş veya düşmüş olan ana baba, çocuğa, yaşatma gücü taşıdığına inanılan şu adlardan birini koyar: Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar... Ad, çocuğun yaşamasını sağlamak için başvuru başka işlemleri güçlendirme niteliği de taşır. Doğumdan hemen sonra çocuğu sokağa, çok defa cami önüne bırakırlar. Oradan birisi alıp evine götürür. Ana baba, yalancıkdan onu satın alırlar. Böylece çocuk, geçici olarak ana baba değiştirmiş sayılır. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur (Boratav, 1994:89).

Sultandağı’nda çocuğun sağlıklı doğması ve yaşamasıyla ilgili uygulama ve inanışlar ise şöyle sıralanabilir:

- Çocuğun sağlıklı doğması için annenin hamilelik döneminde çok dikkatli davranması gerekir. Anne hasta olursa bu hastalığın anne karnındaki çocuğu da hasta edeceğine inanılmaktadır. (K.1, K.2, K.8, K.10, K.27, K.43, K.44)
- Çocuğa nazar değmemesine dikkat edilmelidir. Çocuğu sevmeye gelenler nazar değmemesi için çocuğun güzel olduğunu söylemezler, çocuk “Hiç güzel değilsin, çok çirkinsin.” diyerek sevilir ve “Maşallah” denir. (K.2, K.14, K.15, K.42, K.44)
- Eskiden kaput bezinden yapılan boydan uzun bir iç gömleği dikilirdi. Yeni doğum yapmış kadın, bebeğini üç kez yakasından koyup elbisenin altından çıkarırdı. Bu uygulamayı özellikle çocuğunu çok sık kaybeden anneler uygulardı. Bu işleme “*göynekten geçirme*” denir. (K.1, K.3, K.17, K.47)
- Yeni doğan bebeğin uyku düzenine özen gösterilir çünkü bebeğin uyuyarak büyüdüğüne inanılır. (K.1, K.2, K.7, K.27, K.38)

- Hamile kadın hamileliği süresince çok fazla tavuk yemekten kaçınmalıdır. Eğer fazlaca tüketirse kız çocuklarının daha tüylü olacağına ve cildinin bozuk olacağına inanılır. (K.1, K.3)
- Çocuğun doğduğu günden itibaren kırk gün boyunca çocuğun başı her yöne eşit olacak şekilde yatırılır. Tek taraflı yatırılmaz aksi takdirde bebeğin kafası düzgün şekillenmez. (K.1, K.3, K.7, K.31)
- Yeni doğan çocuğun başının ortasında yumuşak bir bölge bulunur. Buraya “bingıldak” adı verilir. Bu bölgenin korunmasına özen gösterilir. (K.1, K.3, K.7, K.10, K.14)
- Çocuğun saçlarının sağlıklı olması için başındaki “konak” adı verilen döküntülerin banyo öncesi zeytinyağı yahut soda kullanılarak temizlenmesi gerekir. (K.3)
- Hamile kadın çirkin insanlara, çirkin hayvanlara -balık, tavşan, maymun, baykuş gibi- bakarsa çocuğunun çirkin olacağına inanılır. (K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.18, K.23, K.24, K.26, K.27, K.31, K.38, K.44, K.51, K.52)

Hamile kadının baykuşa bakmasıyla ilgili yaşanmış bir olayı aktarıyorum:

*“Sultandağı’nda Sıddık Y. adında bir kadının doğum sancısı tutmuş, annemi arka ebesi olarak çağırmışlardı. Ben o yıllarda çocuktum ama aklım eriyordu. Annem, beni de yanına aldı ve doğum yapılacak eve götürdü. Çocuk dünyaya gelince kimse şaşkınlığını gizleyemedi, ben de ebenin ağzından “Göbeğini bağlamayalım.” Sözüünü duyunca irkildim. Anneme sorular sormaya başlayınca annem ağzıma vurarak “Sus!” dedi. Doğan çocuk, kendinden geçmiş anneye gösterilmedi. Annem durumu bana açıkladı. Doğan çocuğun kafasının baykuş kafası, altının ise bir kız çocuğu görünümünde olduğunu söyledi. Çocuk doğar doğmaz öldü ve gömdüler.” (K.1)*

- Sultandağı Karapınar kasabasında geçmişte yaşamış Iraz (Raziye) adında saf bir kadının sahiplendiği büyükçe bir kayaya Iraz Taşı denilmiştir. Çocuğu yaşamayan kadınlar, bu taşla bağlanırmış. Bunun için dayanıklı bir ağaçtan küçük bir kazık hazırlanırmış. Çocuklarının tamamı yaşayan bir kadın, çocuğu yaşamayan gelinin boynuna bir ip bağlar Iraz taşının yanında üç İhlas bir Fatıha okur, “El benden sebep Allah’tan” der ve kazık çakarmış. Hayırlı ve sağlıklı

evlat sahibi olmak için dua edilirmiş. Gelinin boynundaki ipten tutan kadın, üç ihlas bir Fatiha okuyarak gelini üç kez Iraz taşı etrafında döndürürmüş. Doğan çocuk kız olursa Iraz (Raziye), erkek olursa Ahmet ismini alırmış. Çocuk doğunca da şükür için bir kurban kesilir, kanı çocuğun alnına sürülürmüş. Kurban eti ise yemek yapılarak yedi fakir çocuğa yedirilirmiş. Bu inanç yakın zamana kadar sürmüştür. Taş zamanla yerinden çıkarılmış. (K.12)

- Hamile kadına “*Gökyüzüne bak da çocuğun mavi gözlü olsun*” denir. (K.2, K.14, K17)
- Çocuğun güzel olması için sıklıkla Yusuf suresi okunur. (K.7)
- Çocuğun beşiğinin altına çocuğa ısırtılan ekmek, makas koyulur. (K.1, K.7, K.10, K.43, K.44, K.45)
- Hamile kadın, şaşısı birini görürse “*Aklımda.*” demelidir. Yoksa bebeğinin gözlerinin de şaşısı olacağına inanılır. (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.26, K.39, K.40, K.47))
- Yeni doğan çocuk üç öğün sıcak höllük toprağına yatırılır. Bu toprak özel olarak elenir. (K.7, K.8, K.14, K.26, K27, K.38, K.43)
- Çocuğun doktor tarafından yapılacak olan sağlık kontrollerine özen gösterilir. (K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.17, K.42)
- Hamile kadın ağır işlerden el çektirilir (K.7, K.8, K.14, K.26, K27, K.38, K.43).
- Çocuğun vücudu kıllı olmasın diye annenin şeftali yemekten kaçınması gerekir. (K.1, K.7, K.10, K.43, K.44, K.45)
- Anne makam, mevki sahibi insanlara bakar, çocuğunun onlar gibi olmasını ister. Yüzü güzel olmayan insanlardan çekinir (K.2, K.14, K17).

#### 2.1.1.1.4. Aşerme

Halk arasında “*aşerme*” adıyla bilinen sözcüğün aslı “*aş yerme*” şeklinde olup, “*yiyecek şeylerden tiksilmek*” demektir. Aşerme, gebeliğin belirli dönemlerinde gebe kadında görülen bir durumdur. Beğenmemek, kötülemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı

çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde gebe kadının istediği her şey verilmeye çalışılır (Artun, 2016:164-165).

Hamileliğin en belirgin özelliği en olmadık zamanda kadının canının bir şey istemesi, aşermedir. Aşeren kadınların ister iyi olsun ister kötü olsun, aşerdiği şeyin tadına bakması gerekir. Aşerdiği şeyi yemediği takdirde çocukta bir zarar bırakacağına inanılır. Bu nedenle aşeren kadına canının istediği her şey yedirilmeye çalışılır. Her kadın farklı şeylerde yoğunlaşarak aşerir. Eğer ekşi yiyeceklere aşerirse kızı olacağı; tatlı yiyeceklere aşerirse oğlu olacağına inanılır (Biçer, 1991, s. 3).

Hamile kadın aşerirken kil ve toprak gibi maddeleri yer. Bunun sebebi ise hamileliği döneminde vücudunun ihtiyaç duyduğu birtakım minerallerin karşılanamamasından dolayı aşere kadın olmayacak şeyleri isteyen ya da yiyen kadındır. Sivrihisar'da aşeren kadının istediği verilmezse günah olacağına veya çocuğun sakat olacağına inanılır (Altın, 2014:29).

Hamile kadın kuş eti yerse, çocuğunun dilli ve konuşkan olacağına inanılır. Anne durduk yere vücudunda bir yeri hızlıca kaşırsa, bebeğin o bölgesinde mor bir ben ya da leke olacağına inanılır. Bu inanış Kahramanmaraş'ta yaygındır (Arslan, 2011:24). Samsun yöresinde de hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği yiyeceğin rengine benzer bir iz oluşacağına inanılır. Yine kadının aşerdiği dönemlerde kime zıt olursa çocuğun ona benzeyeceğine inanılır (Şişman, 2002:446).

Sultandağı'nda aşermeye ilgili olan uygulamalar ve inanışlar şöyledir:

- Sultandağı'nda aşeren kadına “*yerikli*” adı verilir. (K.1, K.2, K.3, K.15, K.39, K.44, K.50)
- Hamile kadın akla gelmeyecek şeyleri aşerebilir. “*Aşeren kadına uçan kuş bile kanadını gerer.*” denilerek bu dönem oldukça önemsenmektedir. Aşeren kadının canı ne istiyorsa bulunmaya çalışılır. (K.1, K.2, K.3, K.7, K.18, K.26, K.27)
- Aşerme döneminde kadın birçok şeyden tiksinebilir. Bazı yemekleri ağzına bile koymak istemeyebilir. (K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.18, K.23, K.24, K.26, K.27, K.31, K.38, K.44)



- Aşerme döneminde zeytin, ciğer gibi şeyler aşererken hamile kadın bir yerini kaşırsa, doğacak çocuğun vücudunda iz olur. Gül koklayıp bir yerini kaşırsa doğacak çocuğun vücudunda kırmızı bir leke çıkar. Bu leke gül zamanı yaklaştığında kızarır, bittiğinde kararır. (K.3, K.7, K.11, K.14, K.15, K.38)
- Ekşi yiyecekler aşeren kadının çocuğunun kız, tatlı aşeren kadının çocuğunun ise erkek olacağına inanılır. Bu durum “Ye ekşiyi çıkar Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı.” gibi sözlerle dile getirilir. (K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.18, K.23, K.24, K.26, K.27, K.31, K.38, K.44, K.51, K.52)
- Aşeren kadın görev eriği yerse doğacak çocuğun gözlerinin mavi olacağına inanılır. (K.7)
- Aşeren kadın aşerdiği şeyi yemezse doğacak bebeğin sakat doğacağına inanılır. (K.1, K.2, K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15, K.26, K.27)
- Aşeren kadın canını istediği şeyi temin edemezse, “*Aklımda.*” diyerek avucunu yalar (K.1, K.2, K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15, K.26, K.27).
- Hamile kadının canı aşerirken kil toprağı çeker. (K.3, K.7)

#### 2.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Tayini

Gebelik sırasında önemli bir nota da doğacak çocuğun cinsiyeti konusudur. Anne ve babanın erkek ya da kız çocuğu istemesinin dışında, belki onlardan da çok, kişinin bağlı bulunduğu ailenin, grubun, cemaatin ya da toplumun isteği ağırlığını duyurmaktadır. Geleneksel kültürümüzde erkeğin ağırlığı ve üstünlüğü düşünülürse, hiç değilse ilk doğan çocuğun erkek olmasının istenme yaygınlığı kendiliğinden anlaşılır. (Örnek, 2000:136)

Gebe olduğunu anladıktan sonra kadının ilk düşüncesi çocuğunun oğlan mı, kız mı olacağını öğrenmeyi denemektir. Doğacak çocuğun cinsiyetini önceden öğrenme yolları yorum ve fal niteliğinde işlemlerdir. Yorumların bir bölümü düşlerden çıkarılanlardır. Gebe kadın düşünde ay görürse oğlan, güneş görürse kız; bıçak, tüfek gibi silahları ya da korkunç hayvanlar görürse oğlan; makas, iğne gibi araçları, bilezik, gerdanlık gibi takılar veya çeşitli süs eşyası, mücevherler görürse kız doğuracağını yorumlar (Boratav, 1994: 145).

Hamile kadının karnından gelen atış seslerine bakılarak da bebeğin cinsiyeti yorumlanabilmektedir. Sinop'taki bu yaygın inanişaya göre sağ tarafta atıyorsa erkek sol tarafta atıyorsa kız olacak inancı vardır (Artun, 2016: 168). Çocuğun cinsiyetini öngörebilmek için Konya, Kulu'da koyunun safra kesesine basılır, safra kesesi alttan patlarsa kız, üstten patlayıp içindeki sıvı fişkırırsa erkek olur. Halı dokumada kullanılan bir parça alınır, üç defa evin etrafında dolaşılır ve karşısına erkek çıkarsa oğlan, kadın çıkarsa kız olacağına inanılır (Çoban, 2011:34). Erzincan ve çevresinde hamile kadın rüyasında silah görürse çocuk erkek; altın veya boncuk görürse kız olacaktır. Gaziantep'te karı-koca birleşmeye girmeden önce kadın içini sirkeyle yıkarsa kızı, karbonatla yıkarsa oğlunun olacağına inanılmaktadır (Kurt, 2012: 36)

Sultandağı'nda doğacak çocuğun cinsiyetinin tayini ile ilgili olan uygulamalar ve inanişlar aşığıdaki gibidir.

- Hamile kadının hem karnı hem de kalçaları genişlerse çocuğunun kız olacağına, sadece karnı genişlerse çocuğunun erkek olacağına inanılır. (K.2, K.3, K.18, K.26, K.27, K.38, K.44)
- Kadın hamilelik süresince çirkinleşirse çocuğunun kız, güzelleşirse çocuğunun erkek olacağına inanılır. (K.1, K.2, K.7, K.18, K.27)
- Yalnızca doktora gidilerek öğrenilebilir. (K.8, K.10, K.14, K.15)
- Çocuğun cinsiyetini anlayabilmek için iki yastıktan birinin altına makas, diğerinin altına ise bıçak koyulur. Anne adayı, altında bıçak olan yastığa oturursa erkek, makas olan yastığa otursa kız evlada sahip olur inancı vardır. (K.2, K.14, K.17)
- Çocuğun cinsiyetini tahmin etmek için annenin uzun bir sağ teli koparılır. Bu sağ teline yüzük geçirilir. Annenin göbeği üstüneyken yüzük sallanır ve annenin göbeğine bırakılır. Sağ teli ve yüzük yuvarlak bir şekil çizerek durduysa kız, düz bir çizgi halinde durduysa erkek olacak denir. (K.14, K.51)
- Hamile kadının çektiği ağrı türüne göre çocuğun erkek ya da kız olacağı tahmin edilir. Eğer ağrı bel tarafındansa doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır. Kasıktan gelen bir ağrı varsa doğacak çocuğun kız olacağı düşünülür. (K.2, K.16, K.26, K.27, K.33, K.43)

- Hamile kadının sütü bir kaşığa sağılır eğer çıkan süt duru bir şekilde gelirse çocuğunun kız olacağına, biraz daha kıvamlı gelirse çocuğunun erkek olacağına inanılır. (K.1, K.2, K.3, K.7, K.17, K.43, K.44)
- Cinsel ilişkide kadın, erkekten önce orgazm olursa doğacak çocuğun kız olacağına inanılır. Tersi söz konusuysa çocuk erkek olur. (K?)
- Köy ebeleri el yordamıyla çocuğun cinsiyetini tahmin edebilir. (K.8, K.17, K.18, K.38, K.43, K.47)
- Bu konuyla ilgili olarak Sultandağı yöresinde en yaygın inanış hamile kadının yiyecek seçimidir. (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.18, K.27, K.31, K.32)
- Sürekli kız çocukları olan ve artık soyunun devamı için erkek çocuk isteyen baba abdest alarak bir alıç ağacı arar. Alıç ağacına taş atarak “*Alıcı taşladım oğlana başladım.*” der. Oğlan çocuğunun olacağına inanır. (K.38, K.43, K.44)
- Sultandağı’nda erkek çocuğa sahip olmanın önemi aşağıda verilen dörtlülle ifade edilebilir:

*Hendeksiz yerde kavak bitmez*

*Üç kız bir oğlanın yerini tutmaz*

*Oğlansız evde ocaklar tütmez*

*Kavak olmayan yerde bülbüller ötmez (K.7)*

### **2.1.1.2. Doğum Sırası**

Doğumun kolay olması adına hamile kadınların doğum anında psikolojik olarak rahatlama, yaşadığı anlık sıkıntıları gidermeleri için uygulanan birçok inanç ve pratik vardır.

#### **2.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı / Doğum Olayı**

Gebeliğin anlaşılmasından itibaren, bebek gelecek evde hemen hazırlıklara başlanır. Evin kadınları örgü yelek, çorap, şapka, patik, eldiven yaparlar. Bebeğin ve annenin doğum yaptıktan sonra yatacağı yatak, kalacağı oda hazırlanır. Yatak örtülerinin kenarları süslenir. Ailenin yeni üyesi, çiftin ilk çocuğu ise hazırlıklar daha telaşlı olur.

Hayatın başlangıcı olan doğumun sağlıklı gerçekleşebilmesi için Adana ve çevresinde çeşitli uygulamalar yapılır. Evde gerçekleştirilen doğumlar ebe yardımıyla olmaktadır. Kadının doğum yapacağı oda ise adeta kutsal bir yer olarak düşünülmektedir ve bu odaya her isteyen kişi alınmamaktadır. Odada başlangıçta yapılan hazırlıklar, araçlar ve gereçler, doğuma yardımcı olacak niteliktedir. Bunlar, sıcak su, havlu, jilet, pamuk ve alkol olmaktadır. Eskiden, kadının rahat doğum yapabilmesi için odada gezinmesi istenirken, bugün bunun için kadına iğne yapılmaktadır. Değişen ve gelinen kültürde tıbbi olanaklar ile geleneksel davranışlar iç içe geçmiş durumdadır. Tıbbi olanaklardan yararlanmanın yanı sıra eskiden beri uygulanan adet ve inanmalardan da kaçınılmamaktadır. Bunlar içinde odaya çocuğu ölmüş kadının alınmaması, kilitli yerlerin açılması, Meryem Ana otunun ıslatılması, okunmuş su veya sıcak şeyler içirilmesi gibi pratikler başta gelmektedir (Başçetinçelik, 1998:50).

Doğumun kolay geçmesi için Anadolu'nun hemen her bölgesinde Meryem Ana eli ve Fadime Ana eli denen bitki kurutulularak suyu içilmektedir. Bu bitkinin suyunun döl yatağını açacağı ve doğumun kolay geçmesini sağlayacağına inanılmaktadır. Rumeli Kavala göçmenleri arasında, İstanbul'da, Balıkesir'de, Zile'de, Çorum'da, Maraş'ta, Erzurum'da, Sivas'ta, Sinop'ta Fadime Ana Eli otu uygulaması yapılmaktadır. Ebe kadın doğum yaptırırken "*El benim el değil, Fadime Ana'nın eli*" der. Böylece Fadime Ana'nın doğum yaptırdığına inanılır (Uçar, 1976:149-152).

Doğumu kolaylaştırma amacına yönelik uygulamalar ve inanmalar başlıca iki öbekte toplanmaktadır: Akılcı olanlar ve akıldışı olanlar. Doktora, ebeye başvurma, doğum öncesi sık sık yürüyüş yapma, temizlik kurallarına uyma gibi yaygın, akılcı uygulamaların yanı sıra, örneğin doğum sırasında "*kilitli kapıları, dolapları açma*", "*örgülü saçları çözme*", "*dilenciye sabun verme*", "*silah atma, sıkları boşaltma*" gibi büyüün "*analoji*" ilkesi alanına giren çok sayıda uygulama geliştirilmiştir. Öte yandan, doğum sırasında çocuğun rahimden sökülüp gelmesi için kadını sallamak, baş aşağı çevirmek, kollarından tutup sallamak gibi sağlığı tehlikeye atıcı nitelikteki uygulamalara ve işlemlere de rastlanılmaktadır (Kurt, 2012: 45).

Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ovma gibi hareketler dışında büyüülük birçok tedbire de başvurulur. Doğum sancısı çeken kadının evindeki kapalı yerleri, kilitli şeyleri açmak, düğümleri, kadının kendi saç örgülerini çözmek gibi tedbirlerde de aynı düşünce izlenmiştir. Dolu kapları

boşaltmak, muslukları açmak, kafesteki kuşları, kümesteki hayvanları serbest bırakmak kapalı bir yerden kurtuluşu simgelemek bakımından aynı tipten işlemlere girer (Boratav, 1994: 148)

Konuyla ilgili olarak, Sultandağı'ndaki yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler aşağıdaki şekildedir.

- Doğum yaklaşınca hamile kadının kalacağı oda özenle hazırlanır. Eğer doğacak çocuk, ailenin ilk çocuğu olacaksa büyük özen gösterilir. (K.1, K.2, K.3, K.10, K.11, K.27, K.38)
- Çok eskiden ağrı nerede gelirse doğum orada yapılırdı. Ahırda dahi doğum yapılabilirdi. (K.1, K.10, K.15, K.27, K.43, K.44)
- Doğumun yaklaştığı dönemde doğum anında paniklememek için malzemeler hazır tutulur. Doğumda kullanılacak malzemeler, havlu, ılık su, leğen, tuz, göbek bağını kesmek için jilet ya da makas, bağlamak için ise “*gınnap*” denilen keten ip, bebeğin göbeği kesildikten sonra mikrop kapmaması için zeytin yağı ya da haşhaş yağı, kesilen göbek bağı üzerine çocuk göbek fitiği olmasın diye sarılacak yüzük ya da küçük bir ağırlıktır. (K.3, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)
- Doğum yapılacak odaya çok fazla kişi alınmaz. En fazla üç kişi alınır. Çocuğu olmayan, çocuğu ölen ya da ay halinde olan kadın odaya alınmaz. (K.1, K.3, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)
- Doğum yerde yaptırılırsa daha kolay olur. Yere bir muşamba ve muşambanın üstüne de çarşaf açılır. Doğum yapacak kadın buraya yatırılır. Arkasına geçen ve yardımcı olacak kadına “*arka ebesi*” önüne geçen ve doğumu yaptıracak olan kişiye ise “*ön ebesi*” denir. (K.1, K.3, K.7, K.38)
- Doğum anında bir aksilik olur ve rahim açılmazsa ön ebesi küçük bir kesi atar. Bu kesi doğumdan sonra ebe tarafından dikilir. (K.3, K.7, K.27, K.38)
- Doğumun kolay olması için odanın dışında bulunan yakınlar, ellerine oklava alırlar ve ovalarlar, doğum yapacak kadın eşinin ceketinin kollarına üfler. Ayrıca hamile kadın odanın içinde gezdirilebilir. (K.1, K.3, K.7, K.14, K.15, K.39)

- Doğum yapacak kadın öğürürse doğum daha kolay olur bu sebeple kadın kendi saçını ağzına sokarak kusma refleksini kullanır. (K.3, K.38)
- Doğum yaptırılırken, doğumu kolaylaştırmak için tavana bir ip asılır, kadın buradan kuvvet alarak ıkmır. (K.1, K.3, K.7, K.10, K.38, K.39)
- Doğan çocukta görülebilecek aksilikler, çocuğun zar içinde dünyaya gelmesi ya da mor renkte doğmasıdır. Çocuk eğer zar içinde doğmuşsa bu zar makas yardımıyla yırtılır. Mor renkte doğmuşsa kısa bir süre için baş aşağı sallanır ve çocuğun kıçığı tokatlanır. Ağlayan çocuk rahatlar. (K.3, K.7, K.10, K.27, K.38)
- Çocuk dünyaya geldikten sonra annede yaşanabilecek aksilik ise çocuğun eşinin düşmemesidir. Bunun için hamile kadının karnına bastırılarak çocuğun eşi yani “*sonu*” düşürülür. Bu eş daha sonra temiz ve el ayak değmeyecek bir yere gömülür. (K.2, K.3, K.7, K.10, K.18, K.27, K.38)
- Doğumdan sonra annenin kirlenen yerleri temizlenir. Anne, temiz kıyafetlerle giydirilir. Bulunabiliyorsa “*höllük*” toprağına yatırılır. Bulunamıyorsa tuğla ısıtılır. Annenin üşümesinin önüne geçilir. . (K.1, K.3, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)
- Anne doğum yaptıktan sonra çocuğunu ve kendini “*Uşeşi*” adında bir ağrı rahatsız eder. Annenin uşeşi ağrısı olduğunda çocuk sakinleşir, çocuğun ağrısı olduğunda anne sakinleşir. Bu ağrıya “*uşeşi*” ağrısı denir. (K.3, K.38, K.39)
- Çocuk dünyaya geldikten sonra sarılık geçirebilir. Bu sebeple çocuğun üstüne sarı yazma örtülür. (K.1, K.2, K.3, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)

#### 2.1.1.2.2. Göbek Bağı / Tuzlama / Yıkama

Bu evrede göbek kesme, yıkama, tuzlama, lohusalık, al basması, ad verme ve kırklama gibi işlemler için bazı tedbirler alınıp pratikler uygulanır. Örnek’e (2000, 142) göre “Çocuğun göbeğı dindar olsun diye cami duvarına, cami avlusuna, okuyup adam olsun diye okulun duvarına, bahçesine gömülür, “*malcı*” hayvan sever olsun diye ahıra, evde kalsın gözü dışarda olmasın diye evin içinde bir yere gömülür. Örnek’in bu tespitlerinin günümüzde yapılan derleme çalışmalarına bakıldığında Anadolu’da hâlen devam ettiğini görmekteyiz.

Yeni doğan bebeğin göbeğinin, sosyal olsun diye kalabalık yerlerde toprağa gömülmesi, gözü dışarıda olmasın evine bağlı olsun diye evde saklanması, bahtı açık olsun, işleri su gibi aksın diye suya atılması gibi uygulamalara Mersin civarında oldukça sık rastlanır (Ağcalar, 2009:34). Sivrihisar’da doğan çocuğun göbeği anneden çocuğa doğru sıvanır. Bir karış ölçüldükten sonra sıkıca bağlanır ve bıçak ya da makas ile kesilir. Göbeği uzun kesilirse sesinin gür, soluğunun uzun olacağına inanılır. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasın diye zeytinyağına batırılmış bir bez parçası göbek üzerine konur. Bir de göbek yeri yara olmasın ve fitık olmasın diye makaraya sarılmış makine şeridi benzerinde bir teker yapılarak göbeğe konur ve sargı ile bağlanır. Göbek düşme süresi bir haftadır. Çocuğun göbeği düşünce malcı olsun diye ağıla ve ahıra gömülür. Çiftçi olsun, toprağı sevsin diye tarlaya gömülür. Okusun amir, memur olsun diye okul bahçesine atılır. İmam olsun diye cami avlusuna atılır (Altın, 2014:31). Kars ve çevresinde çocuğun göbeği küçük çakı ile kesilir. Çakı yıkanmadan doğum yapan kadının yastığının içine konur. Çocuğun göbeği kuruduktan sonra çakı yastıktan çıkarılarak yıkanır. Bu inancın temelinde koruyucu ruhu memnun etme yatar. Çakı, çocuk ve anne için al karısından korunmak içindir. Kötü ruhun etkisinden korunmak için çakı yastık altına konmaktadır (Kalafat, 1995:92).

Tuzlama en kısa tanımıyla, yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulması anlamına gelir. Türklerin yaşadığı pek çok bölgede görülebilen bu uygulama ya da pratiğin daha iyi anlaşılabilmesi için tuza insan hayatıyla ilgili hemen her pratikte rastlandığını göz önünde tutmak gerekir. Halk deyimlerinde, atasözlerinde ve masal gibi halk anlatmalarında da yoğun bir şekilde izlenebilen tuz (Elçin, 1988: 373-379). Türk halk inanışında, taş, ağaç, su gibi tek başına kült mertebesine ulaşamamış olmakla birlikte daha çok büyüye, berekete, uğura yönelik bir anlam yüklenmiştir (Aça, 2013: 51).

Anadolu’nun hemen her yerinde görüldüğü gibi Tekirdağ’da da bebek doğunca yıkanır, teri kokmasın diye tuzlanır. Ebenin bebeği yıkadığı suya para atılır. Ebe bebeğin damağını üç kez kaldırır (Artun, 1998: 4-28). Çukurova bölgesindeki Yörükler, çocuğu tuzladıktan sonra mersin yapraklarına sararlar. Tombalak kökü toz haline getirilerek kırk gün boyunca tombalak tozu karışımı olan suda yıkanır (Artun, 1996:25-62).

Doğum sonrası göbek bağı, tuzlama ve yıkama işlemleriyle ilgili olarak uygulanan pratiklerin her ne kadar sağlık hizmetleri gelişmiş ve uygulamalar değişmiş olsa da Sultandağı yöre halkının kültürel hafızasında yer etmiş olduğu söylenebilir.

- Göbek bağı bir makas ya da jilet yardımıyla çok uzun ya da çok kısa olmayacak şekilde kesilir. Göbek bağı çok dipten kesilirse çocuğun konuşma yetisinin düzgün gelişmeyeceğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Göbek bağı kesildikten sonra “*gınnap*” denilen keten bir iple düzgünce bağlanır. Mikrop kapmasını diyerek göbek bağının kesileceği bölgeye tampon yapılır, tampon yerine kullanılacak beze haşhaş ya da zeytinyağı dökülür. Tamponun üzerine yüzük ya da bozuk para koyularak çocuğun göbeği bir kuşak yardımıyla sarılır (K.1, K.2, K.3, K.10, K.44).
- Göbek bağı, kesildikten sonra yaklaşık olarak bir hafta içinde düşer. Göbek bağı, çocuğun sahip olması arzulanan meslek dallarına göre bir yere gömülür. Öğretmen olması için okul bahçesine, cami hocası olması için cami bahçesine, çiftçi olması için tarlaya, hayvancılıkla uğraşması için ahıra gömülür (K.1, K.2, K.3, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Göbek kesildikten sonra çocuk ılık bir suyla yıkanır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.43, K.44).
- Yıkama işleminden sonra tuzlama işlemine geçilir. Tuzlama iki şekilde yapılır: İlki, çocuğun yıkanacağı suya tuz atarak, ikincisi ise çocuk yıkandıktan sonra tuzu direkt olarak çocuğun vücuduna bilhassa koltuk altlarına ya da bacak aralarına sürerek (K.1, K.2, K.3, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Tuzlama işlemi yapılmasındaki amaç hem çocuğu mikroptan uzak tutmaktır hem de çocuğun terinin büyüyünce kokmaması içindir (K.1, K.2, K.3, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Tuzlanmayan çocukların ahlaksız olacağına inanılır (K.1, K.10, K.33, K.34).
- Tuzlama işleminden sonra kundaklamaya geçilir. Kundaklama, yarım kundak ve tam kundak olmak üzere iki çeşittir. Çocuk, birazcık büyüyene kadar tam kundaklanır. Kundaklama işlemi için temiz bir beze ihtiyaç vardır. Anne,



çocuğu dünyaya gelmeden önce çocuğunu saracağı kundağın kenarlarına oya işler. Kundaklama işlemi çocuğu daha korunaklı bir hale getirmek için yapılır. Kundaklamada dikkat edilmesi gereken unsur çocuğun kolları ve bacaklarıdır. Eğer kundak doğru yapılmazsa çocuğun kollarında ve bacaklarında çarpıklık oluşur (K.1, K.2, K.3, K.11, K.14, K.15, K.16, K.23, K.24).



*Fotoğraf 8 Kundaklanmış Bir Bebek*

- Çocuk doğduktan sonra anneye bir kaşık tereyağı eritilerek içirilir. Daha sonra anne pirinç ya da tarhana çorbası içer (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15, K.26, K.27, K.38).
- Bir evlat sahibi olduğunu babaya müjdeleyen kişi ebe olur. Baba, kendi maddi durumuna göre ebeye “müjdelik” verir. Ebeye para haricinde çorap, havlu, patik ve giysi de verilir (K.3, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)

### **2.1.1.3. Doğum Sonrası**

Türk toplumlarında doğumdan sonraki döneme oldukça büyük önem verilir. Bu dönem çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte çocuğun ve annenin korunması adına

doğum öncesi dönem kadar önemlidir. Doğum sonrasında anne ve çocuğun çevreden gelecek zararlardan korunması amaçlanır ve bununla ilgili pratikler uygulanır. Anne ve çocuğa özellikle doğum sonrası kırk gün titizlikle yaklaşılr. Bu dönemde endişe yaratacak unsurlar al basması, kırk basması ve annenin sütünün kesilmesi gibi durumlardır.

### 2.1.1.3.1. Loğusalık Dönemi

Yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadına “*lohusa*”, “*loğsa*”, “*doğazkesen*”, “*emzikli*”, “*nevse*” gibi adlar verilir. Doğumdan sonra yatakta kalma kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay oluşuna, iklime, çevre koşullarına, ailenin varsıllığına, yoksulluğuna, gelinin sevilip ya da horlanmasına ve kimi âdetlere bağlıdır (Örnek, 2000:143).

Doğumdan sonra loğusanın yatakta kalması dinlemesi istenir. Bu süre üç veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa ya da loğusanın çevresinde ona bakabilecek birileri varsa bu süre uzun olur. Doğum yapan kadına ailesi ve çevresi saygı gösterir. Dinlenmesi için yardımcı olurlar. Loğusaya yatakta kaldığı süre içerisinde özel bakım uygulanır. Yemesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir. Sütünün bir an önce gelmesi için ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır (Başçetinçelik, 1998: 59).

Loğusa kadınla ilgili olarak Samsun adetlerine göre loğusa kadın düğüne gitmez. Düğüne gittiğinde sütünün kesileceğine ya da çocuğunun geç yürüyeceğine inanılır. Lohusa kadının dışarı çıkması gerektiğinde yanına bir parça ekmek bir parça kömür alması ve bunları çocuğun korunması için kundağa koyması gerekir (Şişman, 2002:448-450).

Loğusa görmesine Erzurum’da “*loğusa yoklaması*” denir. Loğusa yoklaması genel olarak doğumun ilk haftası içerisinde yapılır. Loğusa yoklamasında loğusanın evinde kızın ve oğlanın ailesi, yakın dost ve arkadaşları tarafından kete, çörek, börek, baklava, helva ve pasta gibi yiyecekler gönderilir. Yedikleme veya beşik töreninden sonra loğusa görmesi başlar. Çocuğun beşiği ve beşik takımı özellikle ilk doğumlarda kızın ailesi tarafından gönderilir. Loğusa görmesinde çocuğa elbise, nazarlık, tam veya çeyrek altın, çocuk kız ise küpe, kolye gibi hediyeler götürülür. Ailenin yakınları getirdikleri hediyeler dışında bir de “*göbek parası*” adı ile bahşiş bırakırlar. Loğusa görmeye gelenlere loğusa şerbeti, kete, çörek, çay ikram edilir (Taş, 1996:204-205).

Loğusalık döneminde Sultandağı'ndaki yaygın inanış ve uygulanan pratikler zamanla değişiklik gösterse de hâlen devam etmektedir. Konuyla ilgili yöre halkından edinilen bilgiler şu şekildedir:

- Çocuğun doğumundan annenin iyileşmesine kadar olan kırk günlük sürece “*loğusa dönemi*”, yeni doğum yapmış kadına ise “*loğusa*” adı verilir. Bu dönemin önemi “*Loğusa kadının mezarı kırk gün açık olur*” sözüyle anlatılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Loğusa kadın ve bebek, zorunlu sebepler dışında evde yalnız bırakılmaz. Eğer evde yalnız bırakılırsa anneyi ya da çocuğu al basar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Doğumdan sonra adet olduğu üzere çocuğun kırkının çıkması beklenir fakat çok yakın akrabalar çocuğu ziyarete gelebilir. Maddi durumu iyi olanlar bebeğe para ya da altın takarlar. Durumu iyi olmayanlar ise bebeğin giysi ihtiyacını karşılarlar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Çocuğun doğumundan sonra yapılan ziyaretin ismine “*Doğa*”, “*Doğaya gitmek*” denir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36)
- Loğusalık döneminde anne, sağlığına çok dikkat etmeli ve dengeli beslenmelidir. (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)
- Loğusanın odasına akraba olmayan bir erkeğin girmesi sakıncalıdır (K.3, K.14, K.17, K.35).
- Loğusa kadın için özel bir yatak hazırlanır. Bu yatağa loğusanın çeyizlerinden serilir (K.1, K.2, K.3, K.7).
- Loğusa kadın evinden kırk gün boyunca çıkmamalıdır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.31, K.32, K.33, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Loğusaya çok acı gıdalar verilmez (K.3, K.14, K.17, K.35).
- Loğusa kadın kocasıyla birleşemez (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)

- Loğusa kadın, bu dönemde temizliğine dikkat etmelidir, kirli kadını kırk basar (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Loğusa kadın saçlarını kestiremez (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Loğusanın odasında kırk gün boyunca ışık yanar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Daha önce çocuğunu kaybetmiş bir kadın loğusayı ziyaret etmemelidir (K.1, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)
- Loğusa kadın bir hafta sonra yıkanabilir, buna “*haftası çıktı*” denir. (K.7, K.10, K.11)

#### 2.1.1.3.2. Al Basması / Kırk Basması

Albastı, tehlikeli bir varlıktır. O, bir atlara bir de lohusa kadınlara musallat olur. Lohusa hummasının ondan geldiğine inanılır. Albastının kadın olduğu sanılır. Birçok yerde adı Alkarısı olan bu varlık atları gece ahırdan alır, sırtlarına biner, sabaha kadar koşturur. Atların yelelerinin örülmüş ve vücutlarının tere batmış olduğunu görünce sahipleri Alkarısının atlara musallat olduğunu anlarlar. Alkarısının lohusanın ciğerini sökerek götürdüğü, kendini ve çocuklarını bununla beslediğine inanılır. Türlü tedbirlerle lohusa ve çocuğun Alkarısından korunmasına dikkat edilir (Boratav, 1994: 78).

Olağanüstü varlıklar arasında değerlendirilen alkarısı, genellikle loğusaları ve bebeklerini rahatsız eden korkunç bir yaratıktır. Cinler taifesinden olduğuna inanılan “alkarısı” inancına, Türk kültürünün yaşatıldığı hemen her bölgede rastlamak mümkündür. Loğusaların korkulu rüyası olan bu yaratık, çeşitli Türk boylarında birbirine benzer terimlerle anılır. Anadolu sahasında; *al*, *albastı*, *al karısı*, *al kızı*, *al anası*, *al avradı*, *albıs*, *almış*, *alpas*, *alpata*, *albalı* ve *hal karısı* gibi isimlerle bilinir (Yeşil, 2014:99).

Yaygın şekliyle, alkarısı olarak bilinen bu kötü ruhun, üç çeşidinin olduğuna inanılır: *a. Kara Albastı*: Ciddi ve ağır başlı bir ruhtur. *b. Kırmızı Albastı*: İnsanlığın anası olan bir ruhtur. Çince metinlerde “*kırmızı kadın*” olarak adlandırılır. *c. Sarı Albastı*: Sarışın bir kadın suretindedir (Bazen, keçi veya tilki suretlerine de girerler).

Kara albastıya göre daha az yararlıdır. Hoppa ve şarlatandır. Kadınlar arasında hoppalığı sembolize eder. Doğum yapan kadının ve çocuğunun ciğerini söküp suya atar. Hoca veya Baksı(şaman)ların okumasıyla giderler. Baksı veya Ocaklı adamlar Al bastı”yı yakaladıkları zaman:

“*Ey al bastı, zalim,*

*Koy ciğerini yerine,*

*Zavallının canın iyade et*

*Sözümü tutmazsan,*

*Bana hürmet etmezsen,*

*Gözlerini çıkarırım.”* diyerek korkutup tehdit ederler (İnan, 1986:169; Ögel, 1989:300).

“*Şubat Karısı Efsanesi*” olarak bilinen ve Şanlıurfa’da anlatılan bir efsanede her yılın şubat ayında evlerin bahçesindeki kuyulardan çıkan, kötü bir cadı olduğuna inanılan kadının, çocukları anne, baba veya bir yakınının sesiyle kuyuya doğru çağırıldığı, sonra da onu kuyuya çekip boğduğu anlatılır. Buradaki inanış, su ve yeraltıyla bağlantılı oluşu, çocukların canını almaya çalışması gibi benzerliklerle alkarısını düşündürmektedir (Kaya, 2011:92). Erzurum ve çevresinde albastıdan korunmak için farklı bir uygulama dikkat çeker. Doğum yaptıran ebe, lohusanın yemeğinin ilk lokmasını, lohusanın ağzına üç defa götürüp geri çeker ve sonra o lokmayı kendisi yer. Alkarısının kıl şeklinde bu lokmanın içine girerek lohusa kadının ciğerlerini sökeceği düşünüldüğü için bu şekilde alkarısına engel olduklarına inanırlar. Albasmasına uğradığı düşünülen kadına ise bir miktar çivi suda bekletildikten sonra üç gün boyunca bu su içilir. Albasan lohusanın yatağının üzerine arpa serilir ve bir erkek at odaya sokulur, at arpayı yer ve kişnerse lohusanın kurutulacağı, at huysuzluk ederse yapacak bir şey kalmadığı düşünülür (Taş, 1996: 208).

Loğusa kadınla çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına *kırk basması* adı verilir. Bunlardan kaçınmak için veya şifa için bazı inanma ve pratikler uygulanır. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için kırk gün anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarı çıkmasına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir (Başçetinçelik, 1998:73-74).

Çocuğa kırk basmaması için Tekirdağ'da çocuğun kırk gün dışarı çıkarılmaması, loğusa kadınların yeni gelinleri ziyaret etmemesi, loğusaların karşılaşmaması, karşılaştıkları takdirde iğne değiştirmeleri gerekir. Bunun yanında loğusanın yastığının altına soğan, bıçak, makas; bebeğin yanına ayna ve süpürge konur (Artun, 1998:10). Sivrihisar'da loğusa kadınlar yeni gelinleri ziyaret etmez. Çocuğun bezi dışarıya asılmaz. Gece dışarıdan gelenler loğusanın ve çocuğun yanına alınmaz. Kırklıyken bir araya gelen iki kadın birbirlerinin üzerinden herhangi bir eşya alır veya düğme, boncuk, iğne değiştirler ve birbirleriyle kucaklaşırlar. Kırk basmasına sebep olduğuna inanılan kişinin kucağına çocuk verilir. Kırklı kadının uçkuruna anahtar bağlanırdı. Bunun nedeni ise, anahtarın her kapıyı açacağına inanılırdı (Altın, 2014:34). Uşak İlyaslı kasabasında, doğumdan sonraki kırk gün içinde demir parası olan erkeğin eve girmesini istemezler, ayrıca un getirmezler. Bu durumlarda da bebeği kırk basacağı düşünülür (Çelik, 2008:418).

Sultandağı yöresinde al basması ve kırk basması inancı bulunmaktadır. Yöreden edinilen bilgilere göre konuyla ilgili yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir.

- Al basması, nazarla ya da loğusa kadının evde yalnız bırakılmasıyla yaşanır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Çocuğu nazardan korumak için küçük bir iğneyle, elbisesine nazar boncuğu, iğde çekirdeği veya cevşen takılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Al basması olan kadını sıtma tutar ve ateşlenir. Bu rahatsızlığa sebep olan şeyin ruhani varlıklar olduğuna inanılır (K.7, K.10, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Al basmasına neden olan bir başka durum ise ay halinde olan bir kadının loğusayı ziyarete gelmesidir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Al basmaması için loğusa kadının yanına Kur'an-ı Kerim, çocuğun beşiğin altına makas koyulur. Anneye kırmızı yazma bağlanır, çocuğun koluna kırmızı bir ip bağlanır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).

- Hem anneyi hem çocuğu al basabilir. Al basması sonucunda ölüm olabilir. Al basan anne ya da çocuk bir hocaya okutulur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Kırk basması ise anne ya da yeni doğan çocuğunun kırk gün içinde yaşadığı rahatsızlıktır. Bu kırk günlük süreçte anne ve çocuk, ziyaretçilerden sakınılır. Anne, kendisi gibi kırkı çıkmayan bir başka kadın veya çocukla bir araya getirilmez (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Kırk basmasına engel olmak için iki loğusa kadın birbiriyle çatal iğne değişirler. Birbirlerinin ayaklarına basarlar ve sarılırlar (K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38).
- Dışardan alınan çiğ et veya komşudan alınan ekşi maya çocuğun kırkı çıkmadan alınmaz. Eğer alınırsa çocuğu kırk basmasın diyerek bu malzemelerin üstünden çocuk atlatılır. (K.1, K.2, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43)
- Çocuğunu kırk basan kadın, çocuğu ağırlığınca kerpici tartar ve kimin kırkı bastıysa onun evinin çatısına bu kerpici atar (K.44).
- Kırk basmasın diye, çocuğun kırkı çıktığı gün evde ne kadar çamaşır varsa yıkanır (K.10).
- Loğusa kadın yalnız bırakılmaz, bırakılırsa kırk basar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).

### 2.1.1.3.3. Yeni Doğan Çocuğa Süt Verme İle İlgili İnanışlar

Halk kültüründe loğusanın sütü ile ilgili pek çok inanma vardır. Loğusanın sütünün erken gelmesi bol olması istenir. Bunun için loğusaya çeşitli süt yapıcı yiyecekler yedirilir. Sütün bol olmasına önem verildiği için, onun çekilmemesi veya halk diliyle kaçmaması için önlemler alınır. Yeni doğan çocuğa verilen ilk meme çok önemlidir. Meme verilmeden bazı uygulamaların yapılmasına, veriliş zamanına dikkat edilir (Başçetinçelik, 1998: 62).

Söz gelimi, Adana’da annenin sütünün gelmesi için yağ, şeker veya bal ile pekmez karışımı bir bulamaç olan "*Yakı*" yapılmaktadır (Artun, 2000:70). Uşak, İlyaslı’da sütü olmayan kadın evden çıkarken iki rekat namaz kılar. Abdestli olarak bir incir ağacının yanına gelir. Allah’ım bana süt ver de çocuğumu emzireyim, diyerek dua eder, sureler okur. İncir ağacının dibine bir miktar para gömer. İncir yaprağını göğsünün üstüne koyar. İncirin sütünü göğsüne sürer. O kadın bir süre sonra sütlenir (Çelik, 2008:445).

Sultandağı halk kültüründe de yeni doğan çocuğa süt vermeyeyle ilgili belli inanışlar vardır. Loğusanın sütünün verimli olmasıyla ilgili olarak annenin, dengeli beslenmesi ve belirli gıdalarla sütünü arttırmaya yönelik pratikler uygulaması gereklidir. Sultandağı’nda anne sütünün, bebeği daha sağlıklı kıldığı inancı yaygındır. Sultandağı’ndaki konuyla ilgili yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler şunlardır:

- Yeni doğan çocuğa ilk süt üç ezan duyduktan sonra verilir. Bunun sebebi, çocuğun sebat sahibi ve dayanıklı olacağı inancıdır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Anne, çocuğunu abdest aldıktan sonra emzirebilir (K.3).
- Üç ezan beklemek mantıklı değildir. Bu çocuğu neredeyse bir gün aç bırakmaktır. Çocuk doğar doğmaz annesinin sütünü içebilir (K.3, K.10).
- Süt içmekten dolayı çocuğun dilinde "*pamukçuk*" denilen ve bebeği rahatsız eden kabarıklık çıkar. Bu kabarıklığın kayınbiraderiyle evlenen bir kadının saçıyla silinirse geçeceğine ve çocuğa şans getireceğine inanılır. (K.1, K.3, K.27, K.43, K.44)
- Bazı durumlarda annenin sütü gelmeyebilir. Böyle durumlarda yeni doğum yapmış bir yakını, çocuğu emzirebilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir durum daha vardır. Süt annelik yapan kişinin çocuklarıyla, annesinin sütü gelmeyen çocuk kardeş sayılacakları için asla evlenemezler (K.1, K.3, K.7, K.14, K.15, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Sütü az gelen anne, soğan, fasulye, incir ya da helva yiyerek süt oranını artırabilir (K.1, K.7, K.10, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).



- Yeni doğan çocuğa anne sütünden başka gıdalar verilmemeye çalışılır. Normal şartlarda çocuk bir buçuk yaşına kadar emer. Bu süre iki yaşa kadar da uzayabilir (K.3, K.7, K.42).

#### 2.1.1.3.4. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

Kırklama işleminin gerekliliği, doğum yapan kadının kirli ve cünüp olduğu inancından ve bu sebeple kötülöklere davetçi olabileceği ihtimalinden kaynaklanır (Sevindik, 1996:237). Doğum olayından kırk gün sonra çocuğu ve anneyi arıtmak, topluma katılmalarını sağlamak ve hastalıklardan, uğursuzluklardan korunmak için uygulanan pratiğe “kırklama” denmektedir. Anadolu’nun hemen her yerinde uygulanan bu âdete Erzurum’da “*kırk dökme*”, Denizli ve Malatya’da “*Kırk Çıkarma*” adı verilmektedir (Erk, 1976:101).

Eski Türk topluluklarında şamanlar hasta kişinin ruhunu korumak için ya da temizlemek için yardımcıları olan davulu kullanmaktadırlar. Kullanılan bu davul ile Ardahan’da kullanılan kalbur (harbul) ya da elek aynı işlevi görmektedir. Kırklama işleminde su harbul üzerinden lohusa kadının üstüne dökülür. Bu şekilde kötü ruhlardan temizlenir. Yine lohusa kadının kırkı çıkmadan dışarı çıkamaması, çıkmak zorunda kaldığında harbul ile göge bakması eski kültleri hala koruduklarını göstermektedir (Tacemen, 1994:294).

Kırklama işleminde suyun oldukça önemli bir fonksiyonu vardır fakat Boratav (1994:254)’ın tespitlerine göre susuz kırklamaya Tahtacıların geleneklerinde rastlanır. Tahtacılar da kırklama şöyledir: Beşiğin altına bir döşek serilerek beşiğin etrafına iki kadın oturur. Sağ tarafta oturan, çocuğu başı kibleye gelecek şekilde kucağına alır ve bir “*gülbenk*” (törene özgü bir dua) okuyarak beşiğin altından öteki kadına yuvarlar. Bu hareket üç kez tekrarlanır. Sonra bir dua okunur.

Kırkının karıştırılmaması için Mersin’de çocuğun doğduğu günden itibaren düğüm atılmaya başlanır. Düğüm yirmiye ulaşınca çocuğun yarı kırkı yapılır ve düğümler çözülmeye başlanır. Düğüm bittiğinde de çocuğun kırkı çıkmış olur (Can, 2010: 202)

Türk toplumlarında doğumdan sonraki kırk günün hem bebek hem anne için oldukça önemli olduğu söylenebilir. Bu kırk gün boyunca belirli inanışlar ve uygulanagelen pratikler vardır. Kırk günün sonunda törensel bir faaliyet olan

“*kırklama*” yapılır. Bu törenin sonrasında artık hem anne hem bebek, zararlı etkilere karşı daha korunaklı hâle gelir. Sultandağı yöresinde kırklama ile ilgili inanışlar devam etmektedir.

- Sultandağı’nda kırklama işlemi iki kez yapılır. İlk kırklama işlemi çocuğun doğumunun 25. günü yapılır. Bu işlem yapılırken bir leğene su doldurulur. İçine bulgur taneleri, kırk adet küçük taş ve yüzük atılır. “*Beş, on, on beş, yirmi, yirmi beş yarı kırk çıkmış bitmiş gitmiş.*” denilerek çocuk yıkanır. Annesi de aynı suyla abdest alır. Bu işleme “*yarı kırklama*” adı verilir. İkinci kırklama işlemi ise 35. Günde yapılır. Yine bir leğene bulgur taneleri, kırk küçük taş ve yüzük atılır. “*Beş, on, on beş, yirmi, yirmi beş, otuz, otuz beş kırk çıkmış bitmiş gitmiş.*” denilerek çocuk yıkanır, annesi abdest alır. Bu su orta yere dökülmez, içindeki bulgur taneleri kuşlar yesin diye dama fırlatılır. Taşlar da temiz bir yere atılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Kırklama işlemini genellikle çocuğun anneannesi ya da babaannesi yaptırır. Kırklama işlemini kim yaparsa yapsın abdestli olmak zorundadır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Bebeğin yüzü kırk gün boyunca çok fazla açık bırakılmaz, üstüne kırmızı yazma örtülür. Bu uygulama çocuğun daha rahat uyuyabilmesini sağlar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.38, K.43, K.44).
- Kırklama işleminden sonra bebek ve anne temiz giysiler giyerler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Anne ve çocuk kırk gün boyunca dışarı çıkarılmazdı ama artık doğumlar hastanede yapıldığı için topuktan kan alma ve bazı sağlık uygulamaları sebebiyle çocuk ve annesi dışarı çıkabiliyor. (K.42)
- Kırk gün sonra anne ve çocuk dışarı çıkıp gezmeye gidebilir, genellikle anneanne ya da babaanneye, eğer onlar yoksa yakın akrabaya gezmeye gidilir. Uzaktan birilerine gidilmez. Çocuğu ilk kez dışarıya çıkartmaya “*kırk kovalama*” ya da “*kırk uçurma*” adı verilir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).

- Kırklama yapılırken “*kırkı kırkladık, kırk birinde pakladık, maşallah*” ve “*kırkım çıktı, korkum uçtu*” gibi sözler söylenir (K.7, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)



*Fotoğraf 9 Kırklama İşleminde Kullanılan Su ve Diğer Eşyalar*

### **2.1.1.3.5. Çocuğa Ad Verme ile İlgili İnanışlar**

Dilimizde “ad verme, ad koyma ve ad takma” şekillerinde adlandırılan “folklor olayı” aslında tüm insanlığın ortak malıdır. Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun bir tek topluluk ve toplumu görmek olası değildir. Bu ad verme olgusu, insanla beraber doğmuş, onunla birlikte yaşantısını sürdürmüş, tarih boyunca evrimleşerek basit bir ad verme olgusu durumundan çıkarak, her topluluk ve toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir “folklor olayı” durumuna dönüşmüştür. Bu oluşum sonunda “ad verme folklor olayı”nı incelemek üzere halkbilime bağlı “onomastik/ad bilim” dalı içinde “antroponomi/insan adı” doğmuştur. “Antroponomi” araştırma ve incelemesinde adın, kişiliği belirleyen özelliğini ad seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal inanç ve tasarımları saptamaya ve değerlendirmeye çalışmıştır (Acıpayamlı, 1992:1).

Ad, “İnsanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir.” Onun için, yeni doğan bir çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz; adın taşıdığı, karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini,

kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir. Ad, bir bakıma insanın dinsel varlığını da simgelemektedir. Kısaca söylemek gerekirse, adın sözcük anlamının, o da taşıyana geçtiğine inanılmaktadır. Örneğin bir çocuğa Demir adı verilirken bu işin psikolojik temelinde, çocuğun demir gibi sağlam ve dayanıklı olacağı isteği ve inancı yatmaktadır (Örnek, 2000:148).

Eskiden, isimlerin kişinin gösterdiği hüner, başarı, kahramanlıklara göre verildiğini tespit edebiliriz. Söz gelişi, Dede Korkut boylarında Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda oğlan, boğanın alnına yumruk vurarak boğayı etkisiz hâle getirmiştir. Bunun üzerine Dede Korkut çağırılmıştır. Dede Korkut, oğlanın babasına şunları söylemiştir:

Der:

*“Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana                      Bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı  
Taht ver erdemlidir.    Boğaç olsun,  
Boynu uzun büyük cins at ver bu                      Adını ben verdim, yaşını Allah versin.”  
oğlana,    (Ergin, 2017:26)  
Biner olsun hünerlidir.  
Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana  
Etlik olsun hünerlidir.  
Develerden kızıl deve ver bu oğlana,  
Yük taşıyıcı olsun hünerlidir.  
Altın başlı otağ ver bu oğlana,  
Gölge olsun erdemlidir  
Omuzu kuşlu cübbe elbise ver bu  
oğlana  
Giyer olsun hünerlidir.  
Bayındır Han’ın ak meydanında bu  
oğlan cenk etmiştir,*

Dede Korkut Hikâyelerinden de anlaşıldığı üzere ad verme olayı, bir olayın neticesine bağlanabilir. Burada tespit edilebilen bir diğer husus da ad verme işleminin bir büyük, bir ata ve saygı duyulan bir zat olması gerekliliğidir.

Toplumsal değişimler insan adlarını da değiştirmektedir. Sadece adları değil, onlara bağlı görenek ve gelenekleri, adların toplumsal içeriklerini, kaynaklarını da değiştirmektedir. İnsan adlarında görülen değişme ve yenilenme, bir yandan toplum ilişkilerine, toplum kurumlarındaki değişmelere; bir yandan da ad verenlerin isteklerine, dileklerine, düşlerine ve inanışlarına sıkı sıkıya bağlıdır. O kadar ki, bir çocuğun adına bakarak toplumun hangi kesiminden geldiğini, ailesinin eğitim durumunu, üç aşağı beş yukarı kestirmenin olanağı vardır (Başgöz, 1986:215).

Anadolu'nun pek çok yöresinde çocuk doğduktan sonra göbeği kesilirken göbek adı, birkaç gün sonra da asıl adı verilir. Samsun'da asıl ad, göbek adı verildikten üç gün sonra törensiz verilir. Çocuğu yaşamayan, yeni doğan çocuğuna Temel, Yaşar gibi adları verir. Bafra'da yeni doğan çocuklara Salı ve cumartesi günleri dışında ad verilir. Bu günler uğursuz sayılır. Tokat'ta çocuk okusun, alim olsun diye ad verilirken Kur'an bulundurulur. Eskiden cesur, işgüzar olsun diye kılıç bulundurulmuş. İstanbul'da evin yaşlısı kibleye döner ve çocuğun kulağına ezan okuyarak adını söyler. Türkmenlerde ise çocuğa ad konduğu gün kuzu kesilir, davet verilir. Erkek çocukların adını yaşlı erkekler, kızların adını ise kocakarılar kor (Artun, 2016:177).

Ad koymaya bağlı olarak uygulanan pratikler Sultandağı'nda hâlen devam etmektedir. Yöre halkının din büyüklerinden yahut kutsal kitapta geçen isimlerden seçme eğilimleri olsa da çocuklara koyulan isimlerin çeşitlilik arz ettiği gözlemlenebilir. Sultandağı'nda ad verme ile ilgili olarak yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir:

- Eskiden çocuğa verilecek adın, Kur'an-ı Kerim'de geçiyor olmasına dikkat edilir. Günümüzde anne ve baba çocuğun ismini kendi zevklerine göre belirlemektedir (K.8, K.14, K.15, K.38).
- Çocuğun adının Kur'an-ı Kerim'den seçilmesinin sebebi hesap gününde meleklerin çocuğu çağırıp çağırmamalarıyla ilgilidir. Adı, Kur'an-ı Kerim'de geçmeyen çocuğun hesap gününde Allah'ın huzuruna çağırılmayacağı inancı vardır (K.8, K.14, K.15, K.38).

- Çocuğa aile büyüklerinden birinin adını koyma fikrine sıcak bakılmaktadır. Dede ya da ninesinin ismini alan torunlar oldukça fazladır (K.1, K.2, K.3, K.6, K.7, K.18).
- Eğer aile çocuklarını kaybetmişse, kaybettikleri çocuklarının ismini yeni çocuklarına kesinlikle vermezler. Aksi takdirde çocuğun, ölen kardeşi ya da kardeşleriyle aynı kaderi paylaşacağı inancı vardır (K.1, K.3, K.7, K.38, K.43, K.44, K.50).
- Düşük yapan ya da çeşitli sebeplerle çocuğunu kaybeden ailelerin, yeni doğan çocukları yaşasınlar diye özel olarak seçtiği yaygın isimler “Yaşar”, “Dursun” ve “Satı”dır (K.10, K.44).
- Bir ailenin tüm çocukları erkekse ve yeni doğan çocuk kız ise “Döndü” ismi verilir (K.1, K.3, K.7, K.17, K.44).
- Bir türbeye adak adanarak çocuk sahibi olunmuşsa türbe kimin türbesiyse onun adı verilir (K.1, K.10, K.38, K.43, K.44).

#### 2.1.1.3.6. Çocuğun İlk Dişi / Tırnak Kesme / Kulak Delme

Çocuğun ilk yaşında gözetilen önemli iki görenek vardır. Birincisi ilk tırnak kesilmesiyle ilgili; çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur; oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsız çeyizine ilk “maya” olarak saklanır. İkincisi daha önemli bir törendir; ilk dişin çıkmasını kutlamak için yapılır, buna “diş buğdayı” kimi yerlerde “diş hediği” derler (Boratav, 1994:155).

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde değişik görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu tören -eglencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır (Örnek, 2000:162).

Anadadolu halk kültüründe dişeme, tırnak kesme ve kulak delme ile ilgili olarak birçok yaygın inanış ve uygulanan pratiğe rastlıyoruz. Örneğin; Ardahan’da

çocuğun dişleri çıkmaya başladığında bunu ilk gören yakasını yırtar. Yaka yırtmanın amacı çocuğun dişinin çabuk ve ağrısız çıkması içindir. İlk görüp yakasını yırtan kişiye hediye verilir. Ayrıca dişi çıkan çocuğa hedik yapılır (Saltaş, 2016: 44). Mersin’de çocuklar ilk diş çıkartmaya başladıklarında dişleri kolay ve sağlam çıksın diye buğday, nohut ve darının haşlanmasıyla hazırlanan yiyeceğe “diş börtmesi” denir. Pişirildikten sonra önceden davet edilmiş misafirlere ikram edilir, gelemeyenlerin ise evlerine gönderilir. Diş börtmesine, bazen diş bulguru ya da diş hediği adı da verilir (Çıblak, 2003:17). Mersin’de bebeğin kırkı çıkıncaya kadar tırnağı kesilmez aksi halde hırsız olacağına inanılır. Çocuk babasının cebinden para aldıktan sonra tırnağı kesilir. Cinsiyetin belli olması için kız çocuklarının kulakları delinir ve küpe takılır. Mersin’de son zamanlarda daha erken yaşlarda kulak deldirilmesi tavsiye edilmediğinden kız çocuklarının kulakları 5-6 yaşından itibaren deldirilmektedir (Ağcalar, 2009:49-50). Tekirdağ’da çocuk ilk dişini çıkarırken dişlerini kolayca çıkarabilmesi için buğday kaynatırlar. Buğdayı ipe dizip çocuğun boynuna asarlar. Buna “diş buğdayı” adı verilir. Çocuğun altı ay tırnağı kesilmez. Tırnak kesilmeden önce babasının cebi bozuk parayla doldurulur. Çocuk çok para alırsa zenin olacağına inanılır (Artun, 1998:4-28). Amasya yöresinde “çocuğun dişleri iri çıkmasın” diye diş hediğinde nohut kullanılmaz. Hediğin üstü şeker ve çeşitli kuruyemişle süslenerek misafirlere ikram edilir. Bir kısmı da çocuğun başından aşağıya serpilir (Gürbüz, 1995:81-82).

Hemen hemen bütün Anadolu köy ve kasabalarında, diğer Türk illerinde görünen bu adet çocuğun dişinin ilk çıktığı anda yerine getirilen bir dizi eğlence ve faaliyetten ibarettir. Silvan’da suda kaynatılmış “doğnuk” (nohut) dağıtan çocuğun ailesi, icabında evde bir de Kur’an okutarak olayı kutlar. Nohut dağıtma işlemine “Hedik dağıtma” denir. Pişmiş nohut biraz soğutularak çocuğun başından dökülür. Bunun yanında bazen buğday, leblebili şeker ve para da bulunabilir. Etraftaki çocuklar, bu paraları kapışırlar. Daha sonra dişi çıkan çocuk, fazla yüksek olmayan bir damdan aşağı atılır. Altına tutulan bir battaniye ile kurtarılır (Tatçı, 1991:38).

Çocuğun, diş çıkarması, yürümesi, konuşması, saçının kesilmesi, kulağının delinmesi ve tırnağının kesilmesi gibi “ilklerde” Türk dünyasının hemen hemen her yerinde ilkler kapsamında uygulanan bu pratikler ve yaygın inanışlar Sultandağı’nda da önem arz etmektedir. Yörede uygulanan pratikler ve yaygın inanışlar aşağıdaki gibidir:

- Çocuk diş çıkardığında “*diş göllesi*” pişirilir. Diş göllesi buğday, nohut, fasülye kaynatılarak pişirilir. Diş göllesini pişiren kişi eğer varlıklılıysa göllemenin içine bir tane küçük altın atar. Bu altın, diş göllesini yerken kimin tabağında çıkarsa onun olur. Komşulara da diş göllesi ikram edilir. Komşulardan dönen tabak boş olmaz. Komşular, tabağın içine para ya da yumurta koyarlar (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.7, K.8, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.38, K.39, K.44, K.45).
- Çocuğun çıkan dişini ilk kim görmüşse, o kişi çocuğa gömlek ya da iç çamaşırını hediye eder (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.42, K.43, K.44).
- Dişleri çıkmaya başlayan bebeğin diş etleri çok kaşındığı için ve çocuk kolay diş çıkarsın diyerek çocuğa salatalık, taze soğan, havuç gibi sebzeler verilir. Çocuk bunları ağızına götürdüğünde rahatlar ve kaşıntısı azalır (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.42, K.43, K.44).
- Çocuğun kırkı çıktıktan sonra tırnağı kesilir. Tırnağını kestikten sonra eli babasının ya da dedesinin cebine sokturulur. Çocuk cepten ne kadar para alırsa o para onun olur (K1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.7, K.8, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.38, K.39, K.44, K.45).
- Çocuğun kesilen tırnağı, temiz bir toprağın altına gömülür. Çünkü tırnak, saç gibi insana ait parçalarla çok kolay büyü yapılabilir. Bu parçaların orta yerde olmaması, yabancılar tarafından kolayca ele geçmemesi gereklidir (K.7, K.38).
- Kız çocuklarının kulağı kırkı çıktıktan sonra delinebilir. Çocuk büyüdükçe kulak dokusu sertleşeceği için erken delinmesi daha uygundur (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.42, K.43, K.44).
- Çocuğun kulağı kül ile ovulur ve bir iğne yardımıyla muntazam şekilde delinir. Delik kapanmasın diyerek buraya bir ip geçirilir. Kulak iyileştikten sonra küpe takılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.10, K.43, K.44).
- Günümüzde kulak delme makinesi ile kulak delinmektedir. (K.3, K.42)



### 2.1.1.3.7. Aydaş Çocuk / Yürüyemeyen Çocuk / Konuşamayan Çocuk

Çocuğun sağlıklı büyümesi, doğuştan ya da sonradan olan özürlerinin giderilmesi için bir takım geleneksel sağaltma pratikleri ve işlemlerinin uygulanması halkımız arasında oldukça yaygındır. Çocuğun doğal gelişmesini engelleyen bedensel, zihinsel ve ruhsal özürlerini gidermenin; çocuğu nazardan ve büyüsel içerikli zararlı dış etkilere korumanın halk arasında eskiden beri uygulanan geleneksel sağaltma pratikleri vardır. Bunlar, en çok çocuğun yaşamaması, yürümemesi, konuşmaması, çok ağlaması ya da bu yeteneklerini kullanmada gecikmesi ile nazara uğraması gibi durumlarda uygulanmaktadır (Örnek, 2000:164).

Aydaş kelimesi bugün kullandığımız belli başlı Türkçe sözlüklerde bulunmamaktadır. Atatürk döneminin bize önemli bir yadigârı olan ve önceleri “*Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*” iken sonradan 12 ciltlik “*Derleme Sözlüğü*” adıyla Türklük biliminin hizmetine sunulan eserde aydaş kelimesi “*aydaş, aydaşık, aydeş, aydaş aşısı, aydaş olmak*” şekillerinde madde başı olarak yer almaktadır (Karasoy, 2008:76).

Normalden daha geride seyreden gelişim sürecine sahip olan çocuklar için Anadolu topraklarında uygulanan çeşitli pratikler bulunmaktadır. Örneğin; Adana Tufanbeyli’de zayıf çocuk mezara götürülüp toprağa yatırılır. Ağlarsa iyileşir, ağlamazsa çocuğun toprağı istediğı ve öleceğine inanılır (Savur, 2010:31). Malatya Doğanşehir’de çocuğun zayıf ve çelimsiz olması “*İt nefesi değmiş.*” şeklinde anlatılır (Kurt, 2012:100). Konya Kulu’da çocuğun aydaş olmasının sebebi olarak anne sütünün yetersizliğı öne sürülür (Çoban, 2011:34).

Yaşı geldiğı halde yürümesi geciken, yürürken sık sık düşen çocuk için “*Köstek Kesme*” âdeti vardır. Köstek kesme için çocuğun iki bacağı, bir iple bağlanır. Bu bağın kesilmesiyle “*köstek kesilmiş*” olur. Çocuğun da artık yürüyeceğine inanılır. Kösteğı kesen kişinin atik bir kimse olmasına özen gösterilir. Köstek, bazı bölgelerde Cuma namazından çıkan bir kimseye kestirilir (Binbaşoğlu, 1998:41).

Anadolu’nun birçok yerinde köstek kesme pratiğı büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Elbette küçük nüanslar bulunabilir fakat köstek kesme işlemi genellikle çocuğun ayaklarının bir ip vasıtasıyla bağlanması ve bu ipin kesilmesi şeklinde yapılır (Köseler, 2008:40).

Konuşmayan ya da konuşması geciken çocuklar için de birtakım çarelere başvurulmaktadır. Bu çareler ve işlemler başlıca üç grupta toplanırlar: Açma, kesme ve okutma işlemleri. “Dillenmeyen” çocuğun ziyarete götürülerek, ağzından anahtar bükülmesi, dil bağının kesilmesi ve nefesi kuvvetli hocalara okutulması bu işlemlerin tipik örnekleridir. Ayrıca insan hayvan ayırımının belirgin özelliklerinden olan ve konuşma yeteneğini vurgulayan bir işlemi de belirtelim: Çocuk ahırın kürüne (hayvanların yem yediği yere) götürülür; “*Hayvansan ye, insansan konuş! Malsan mele, insansan söyle!*” denir. Bu işlemin bir başka türü ise, çocuk kamerî ayının ilk Çarşamba günü ahıra götürülerek boynuna gab (büyükbaş hayvanları bağlama aracı) takılarak üç defa tekrarlanmak suretiyle şöyle denir: “*İnsansan dile gel, hayvansan gab’a gel.*” (Örnek, 2000:166).

Konuşamayan çocuğun konuşabilmesi için Balıkesir’de, ismi Mehmet olan yedi şahsın kestiği kurbanların dili toplanıp çocuğa yedirilir. Kahramanmaraş’ta Mehmet isimli kişi bulunan kırk evden para toplanır, bal satın alınır. Cuma günü seladan önce minare şerefesinde dolaştırılıp yemesi için kekemeye verilir. İzmir’de ise caminin kilidi kekeme çocuğun diline dokundurulur (Eroğlu, 2008:150).

Çocuğun çok ağlaması da annesi ve yakınlarınca kötüye yorulur. Ağlamak, özellikle uzun uzun ağlayan çocuğun “kötü bir şey sezdiğinin” belirtisi sayılır. Şu hâlde anneye, babaya da eve, ocağa gelecek olan bu yıkımı önlemenin ilk yolu, bu yıkımın habercisi sayılan ağlayan çocuğu susturmaktır (Örnek, 2000:167). Ağlayan çocuğu susturma ya da çocuğun istenmeyen davranışlarını noktalamak için uygulanan pratiklere “*Huy kesme*” denir.

Huy kesme işlemi için Antalya’da babasının eski pabucu üç cuma, kanı karışmamış bir kadın tarafından günün dolusunda, kümesin ağzında çocuğun ağzına üç defa vurulur. Çorum’da çamaşır kazanının altına konan çocuğa babasının ayakkabısıyla vurularak “*Sesini kes, ağdın başına rastgelsin.*” denilir. (Kurt, 2012:85).

Çocuğun dünyaya geldikten sonra sağlıklı olarak büyümesi çocuk sahibi olan ailelerin en önemli temennilerindedir. Daha çocuk ana karnındayken dahi, cinsiyetinin önemli olmadığı, önemli olanın hem anne için hem de doğacak yavru için sağlık olduğu vurgulanır. Buna istinaden Sultandağı’nda da aydaş, yürüyemeyen,

konuşamayan yahut ağlaması bir türlü durmak bilmeyen çocuklar için uygulanan pratikler ve yaygın inanışlar mevcuttur. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- Aydaş çocuk için yapılan uygulamalardan biri de “aydaş aşısı”dır. Aydaş aşında aslında pişirilen bir yemek yoktur. Bir saç ayağı yol ortasına atılır ve üstüne bir tencere koyulur. Tencerenin içine aydaş çocuk oturtulur. Bunu gören komşular, aydaş aşısı pişiren kişiye “Ne pişiriyorsun?” diye sorarlar. O da “Aydaş aşısı pişiriyorum.” der. Bu soru ve cevap üç kez tekrarlanır (K.2, K.7, K.8, K.10, K.14, K.15, K.27, K.43, K.44).
- Büyüemeyen ve sıkska (aydaş) çocuklar hocaya götürülerek okutulur (K.2, K.7, K.8, K.10, K.14, K.15, K.27, K.43, K.44).
- Gelişme göstermeyen çocuk için doktora gidilir (K.10, K.42).
- Fiziksel olarak bir sıkıntısı olmadığı hâlde yürümekte geciken çocuklar için üç tekerlekli (önde tek arkada iki teker) “Kürt kağnısı” denilen bir araç kullanılır. Bu şimdilerde kullanılan “örümcek” denilen araca benzemektedir (K1, K.2, K.3, K.7).
- Çocuğun yürümesine yardımcı olmak için kolları altından bir kuşak bağlanır ve bu kuşak tutularak çocuk yürütülür (K.3).
- Yürümekte zorlanan çocuk için doktora gidilir (K.3, K.8, K.14, K.15, K.42).
- Konuşamayan çocukların “dili bitik” olur. Bu problem dilin altındaki damardan kaynaklanır. Eli yatkın olan biri, bu damarı bir jileti ısıtarak keser ve buraya lokum basar. Eğer sıkıntı bundan kaynaklanıyorsa çocuk bu uygulamadan sonra yavaş yavaş konuşmaya başlar (K.1, K.3, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.17)
- Konuşamayan çocuk hocaya götürülür ve okutulur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).
- Konuşamayan çocuk için doktora gidilir (K.5).
- Konuşamayan çocuğa üç gün boyunca koyunların boynuna takılan çandan su içirilir (K.11, K.10, K.44).
- Yürümekte zorlanan ve sürekli olarak düşen çocuklar için “köstek kesme” pratiği uygulanır. Çocuğun ayaklarına bir ip bağlanır. Çevrede pratik, “eli

tetik” (hızlı) olan iki kişi seçilir. Bunlar kendilerine bir nokta belirleyerek aynı anda o noktaya kadar koşarlar ve geri dönerler. Dönüşte koşuyu ilk tamamlayan kişi çocuğun ayaklarında bağlı olan ipi keser (K.1, K.2, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.17, K.42, K.43, K.44).

- Huy kesme pratiği sürekli ağlayan, yaramazlık yapan çocuklar için uygulanır. Bu uygulamada çocuk ahırda hayvan tersi (pisliği) atılan pencereden üç kez geçirilir. (K.1, K.2, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.17, K.43, K.44)
- Huy kesmek için uygulanan bir diğer pratik ağlayan çocuğun ağzına babasının ayakkabısıyla üç kez vurulmasıdır. (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44)
- Huy kesmek için *“Salladım selaya karşı, döndürdüm Mevla'ya karşı”* deyip çocuğun ağzına üç kez vurulur (K.38).
- Sürekli ağlayan çocuklar hocaya götürülür ve okutulur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.17, K.27, K.35, K.36, K.38, K.39, K.43, K.44).



Fotoğraf 10 Köstek Kesme

### 2.1.1.3.8. Sultandağı Yöresi Doğum ile İlgili Genel Değerlendirme

Doğumun insan hayatının geçiş dönemlerinden en önemlisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. İnsan, doğumla birlikte var olur. İnsanın hayattaki serüveni ve sonraki geçiş dönemlerine uzanan yolculuğu doğumla başlar. Doğum sadece dünyaya gelen yeni birey için değil, onu dünyaya getiren ailesi için de önemli bir olaydır. Esasen doğum, soyun devamlılığı için oldukça kutsal sayıldığından yeni evlenmiş bir çiftin birlikte vereceği ilk sınavın olumlu sonucudur. Dâhil olduğu soya yeni üye kazandıran ebeveyn belirli bir saygınlığın sahibi olur.

Bebeği dünyaya getiren annenin tek sınavı elbette doğum değildir. Dünyaya getirdiği evladını sağlıklı bir şekilde büyütmek ve huzurlu bir ailenin inşasını yapmak isteyen ebeveynler doğum çevresinde gelişen çok sayıda dini ya da büyüsel inanç ve pratiğin uygulayıcısı olmak durumundadırlar. Bu inanç ve pratikler yalnızca çocuğun değil annenin salahiyeti için de önemlidir. Doğum sonrası en büyük görev anneye düştüğünden uygulanacak olan pratiklerin de hemen hemen tek muhatabı annedir. Bu inanç ve uygulamalar doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası gibi aşamalar etrafında öbekleşir.

Sultandağı yöre halkının doğum karşısındaki tutumu diğer Anadolu halkının tutum ve davranışlarından farklı değildir. Dünyaya gelen bebek büyük bir sevinçle karşılanır. Çocuk sahibi olamayan anne-baba üzerinde mahalle baskısı vardır. Çocuğu olmayan kadın veya erkek belirli lakaplarla rencide edilebilir. Çocuk sahibi olamayan ailede sorumlu tutulan kişi önceleri yalnızca kadinken zamanla erkekte de sorun olabileceği algısı yöre halkında gelişmiştir. Yöre halkından edinilen bilgilere göre, sağlık ve teknoloji alanında gelişmeler sağlanmadan önce çocuksuzluğa karşı aranan çareler ve gebelikten korunma gibi durumlarda büyüsel veya acı veren birtakım işlemler söz konusudur. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınların ilk olarak Allah'tan dileme ile başlayan çabaları dinsel, büyüsel çözümlere eğilimli olduklarını göstermektedir. Sözgelimi çocuğu olmayan bir ailenin türbelere ve hocalara gitmek, oralarda dua etmek ve muska yazdırmak, özel dinî günlerde dua ederek bebek istemek, kurban kesmek gibi teşebbüsleri vardır. Dinsel, büyüsel pratiklerin dışında anne olmak isteyen kadının bir diğer çare arama faaliyeti vücuduyla ilgilidir. Anne olmak isteyen kadının beline, karnına sıcak taş sarmak, rahmine -belki de analogik olarak açıklanabilecek- gıdalar (küp şeker gibi) yerleştirmek, belini hamamda ebelere

çektirmek gibi eylemleri bununla ilgilidir. Diğer bir inanış ise belli başlı gıdaları tüketmek ya da maydanoz gibi bitkileri kaynatıp suyunu içmektir.

Hamile kadın, çocuğunun sağlıklı doğması ve yaşaması için bazı gereklilikleri yerine getirmelidir. Doğum öncesinde bu gereklilikler, çocuğun güzel olması için güzel insanlara ve güzel şeylere bakma, belirli meyveler tüketme yahut belirli hayvanlara bakmaktan kaçınma şeklinde ifade edilebilir. Aşerme dönemi sağlıklı atlatılması gereken bir dönemdir. Doğum öncesinde Sultandağı halkının heyecanla ilgilendiği bir durum da çocuğun cinsiyetidir. Çocuğun cinsiyetinin tayini için anne adayının; vücudunun kavuşacağı şekil, hangi gıdaları ağırlıkla tükettiği gibi durumlar dikkate alınır. Yöre halkında erkek çocuk sahibi olma arzusu soyun devamını getireceği için kız çocuk sahibi olma arzusundan daha ağır basmaktadır. Annenin, doğumu kolay atlatması için ebelere ve sağlık personeline büyük iş düşmektedir.

Doğum sonrasında ise çocuğun sağlıklı bir şekilde yaşamaya devam etmesi için dikkat edilen en önemli unsur; nazar ve al basması gibi inanışlardır. Bunlar başa gelmesin diyerek oldukça titiz davranılır ve bu davranışlar belirli inanışlar ve pratikler çevresinde şekillenir. Göbek bağı kesme, tuzlama ve yıkama gibi işlemler yöre halkının hem eski zamanlardan beri hem de günümüzde dikkat ettiği işlemlerdir. Çocuğun diş çıkarması ve buna istinaden küçük bir törensel faaliyetin hâlen yörede devam ediyor oluşu, folklorik anlamda renkliliğinin devam ettiğinin göstergesidir. Yöre halkında gelişimi yavaş olan, yürüyemeyen yahut ağlamak gibi davranışları huy edinen çocuklar için uygulanan faaliyetler devam etmektedir.

Çocuk sahibi olmak elbette çevrenin takdirini toplayacak ve aile içindeki bağlılığı arttıracaktır. Bunun yanında çocuk sahibi olmayı istememe de bir tercihtir. Özellikle ailenin varsılığı ile ilgili olan yahut hep aynı cinsiyette -özellikle kız- çocuk sahibi olan ailelerde, anne karnındaki çocuktan kurtulma arzusu da bulunabilir. Bu kurtulma arzusu, bazen can yakıcı işlemler gerektirdiği gibi anne için ölüme varan sonuçlar da doğurabilir. Neyse ki teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu tarz “ilkel kürtaj” çözümleri artık Sultandağı’nda kullanılmamaktadır.

Sonuç olarak doğumla ilgili adet ve inanmaların ve bunlara bağlı ritüellerin büyük bir kısmının Sultandağı’nda devam ettiği bir kısmının ise değişen zaman ve teknolojiye bağlı olarak yerini modern tıp yöntemlerine bıraktığı söylenebilir.

### 2.1.2. Sünnet

Türkiye’de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden biri de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür. Geleneğin köklü oluşunun bir başka gerekçesi de Peygamberin sünnetli doğmuş olduğu inancıdır. Böylece, İslam dininin kurucusunun bedensel bir özelliği, bu dinden olanlara doğuşlarından sonra kazandırılmak istenmiştir. Sünnet zorunluluğu, İslâmiyet’in kutsal kitabında açıkça belirtilmemiş ve buyurulmamış olmasına karşın, yine de “İbrahim Peygamber’in bu husustaki şeriatına tâbi ol” ayeti genel bir kural olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de sünnet geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde birtakım inançlar ve görüşler egemendir. Bunların bir bölümü dinsel, bir bölümü toplumsal, hijyenik ve cinsel içeriklidirler. Ülkemizde yaşı gelip geçtiği hâlde sünnet olmamış kimselere “*gâvur*”, “*kabuklu domuz*” türünden aşağılayıcı ve kınayıcı yakıştırmalar oldukça yaygındır (Örnek, 2000: 170-174).

Çocuğunu sünnet ettirecek olan aile çocuklarının yaşı ve ekonomik durumlarına göre sünnet töreninin tarihini önceden belirleyerek hazırlıklara başlar. Aile, tören gününü belirledikten sonra törenin bir hafta on gün öncesinden konuklara davetiye göndererek ya da okuyucu elçi göndererek törenin tarihini duyurur. Sünnet töreni hazırlıklarında diğer önemli bir nokta da sünnet olacak çocuk için yapılan hazırlıkların boyutudur. Anne ve babalar çocuklarını bu önemli geçiş pratiğine aylar öncesinden hazırlamaya başlarlar. Sünnet giysisi tören hazırlıklarının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Şehirlerde varlıklı aileler, çocuklarını mücevherlerle süslemektedir. Kent merkezlerinde ön tarafında “*Maşallah*” işlemeli mavi bir başlık geleneğin en yaygın giyim biçimidir. Köylerdeyse sünnet çocukları yeni elbiseler giymekte; boyun ve omuzlara çevre ve yağlık asılmakta, şapkanın arkasından ise gelin teli sarkıtılmaktadır. Sünnet olacak çocuklar törenden birkaç gün önce veya aynı gün ata, arabaya ya da otomobile bindirilerek dolaştırılmaktadır ki bu geziye mahallenin öteki çocukları da katılmaktadır. Böylece sünnetin olacağı bu gezintiyle halka duyurulmuş da olur (Artun, 2016:305).

Sünnet işlemi cinsel organın uç kısmındaki derinin çepeçevre kesilmesinden ibarettir. Çocuk varsa kirvesinin yoksa bir yakınının kucağına oturtularak çocuğun

bacaklarının iki yana açılması sağlanmakta, kucağına oturduğu kişi çocuğun kollarını sıkı sıkı tutmaktadır ve bu sırada çocuğu yüreklendirmek amacıyla erkekliği vurgulayıcı sözler söylenmektedir. Samsun yöresinde sünnet yapıldıktan sonra kesilen parça mutlaka toprağa gömülmektedir. Yine bu yörede kesilen parça cami kenarına atıldığında çocuğun dindar olacağına, kahvehane kenarına atıldığında kahvehaneci olacağına, okul kenarına atıldığında okuyacağına inanılmaktadır (Şişman, 2002:453). Bu uygulama göbek bağının kesilmesinden sonraki inanışla aynıdır.

Türk İslam dünyasının hemen her yerinde oldukça önemsenen, erkekliğe ilk adım olarak değerlendirilen sünnet Sultandağı yöresinde de önemlidir. Ailenin durumu iyiye törenle kutlanan ve dini yönü bulunan bir folklor olayı haline gelen sünnet konusunda halkın uyguladığı pratikler ve yaygın inanışlar şu şekildedir:

- Sünnetin hem dinde yeri vardır hem de sağlıkla ilgilidir (K.5, K.6, K.9, K.53, K.54).
- Eskiden Sultandağı'nda sünnet için en uygun zaman dilimi hasat sonrasıydı. Sünnet merasimi bir masrafı beraberinde getirdiği için, köylünün para kazandığı zaman olan hasat zamanı sünnet için daha uygundur (K.3, K.5, K.6, K.9, K.53, K.54).
- Eskiden hükümet konağı, köy meydanı gibi yerlerde sünnet yapılacağına ilanı verilir ve erkek çocukları, özellikle ailesinin durumu iyi olmayan çocuklar bu şekilde sağlıkçılar tarafından sünnet edilirdi (K.3, K.5, K.6, K.9, K.13, K.53, K.54).
- Doğduktan sonra hemen sünnet edilmesi gereken çocuklar olabilir, onlar hemen sünnet edilir. Çocukta sıra dışı bir durum yoksa ilkokula başladıktan sonra sünnet edilir (K.3, K.5, K.6, K.9, K.13, K.53, K.54).
- İki erkek kardeş varsa tekrar masrafa girilmemesi için ikisi aynı gün sünnet edilebilir (K.3, K.5, K.6, K.9, K.13, K.53, K.54).
- Sünnet için yaz ayları daha uygundur (K.3, K.5, K.6, K.9, K.13, K.53, K.54).
- Sünnet için yaş sınırını geçen kişiye karşı çevrenin tutumu alaycıdır. Bu durum "kabuklu, sünnetsiz" gibi sözlerle dile getirilir. Bu durumun yıllar sonra dahi göndermesi yapılır. "O oğlan, yirmi yaşında sünnet oldu." gibi (K.5, K.6, K.9, K.13, K.53, K.54).



- Çocuk sünnet olurken aynı anda horoz kesilir ve kesilen horoz gariban bir insana verilir (K.5, K.6, K.9, K.13, K.53, K.54).
- Çok eskiden sünneti berberler yapardı, daha sonra sağlık memurları yapmaya başladılar. Günümüzde hastanelerde yapılmaktadır (K.3, K.5, K.6, K.9, K.13, K.53, K.54)
- Sünnet öncesi alışverişe çıkılır. Sünnet alışverişi için genellikle Akşehir'e gidilir. Çocuğun sünnetinde giyeceği kıyafeti alınır. Çocuğun sünnet kıyafeti pelerin, kuşak, maşallah yazısı, asa, gömlek, yelek, pantolon, sünnet şapkası ve kına eldiveninden oluşur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.11, K.14, K.15).
- Sünnete çağrı eskiden okuntuyla yapılırdı. Okuyucu kadınlar, verilen davetli listesine göre kapı kapı dolaşır ve *“Süvarioğulları'ndan Nevzat'ın torununun sünneti var. Buyurun gelin.”* diyerek davet ederdi. Yakın görülen kişilere *“belek”* denilen şalvarlık kumaş verilirdi. Komşulara havlu verilirdi. Günümüzde davetiyeler basılmakta ve bunlar dağıtılmaktadır (K.1, K.2, K.3, K.6, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Kına gecesinin olduğu gün yalnızca uzaktan gelen misafirlere yemek verilir. Kına gecesinde eğlence tef çalan kadınlarca yürütülür. Sonraları orkestra eşliğinde yapılmaya başlanmıştır (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Kına yakma merasimine yatsı namazı bittikten sonra geçilir. Sünnet çocuğu düğünün yapıldığı meydana getirilir ve bir sandalyeye oturtulur. Kına tasında karılmış durumda olan kına çocuğun eline koyulur, hatta avuç içine bozuk para da koyulabilir. Kına gecesinde sünnet çocuğunun ilk iki parmağına kına yakılır ve kına eldiveni giydirilir. Sonra sünnet çocuğu oynatılır (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.64).
- Kına yakma merasiminin ardından takı takma merasimi yapılır, takıyı önce yakın akrabalar takar (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.64).
- Çalgılı eğlence yapmak istemeyenler mevlit okutur (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Sünnetin yapılacağı gün, sabahtan öğleye kadar erkeklere, öğleden ikindiye kadar kadınlara yemek verilir. Bu yemekler, yaprak sarması, tirit, bulgur pilavı, helva ve üzüm hoşafıdır (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).

- Sünnet çocuğu, sünnetin yapılacağı gün konvoyla gezdirilir. Çocuğun bineceği araba süslenir, konvoyla katılacak diğer araçların dikiz aynalarına havlu takılır (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Konvoydan dönüşte çocuk sünnete hazırlanır, odası ve karyolası süslenir (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Sünnetçi gelince çocuk yere yatırılır. Sevdiği amcası ya da dayısı çocuğu tutar ve çocuk sünnet olurken onu cesaretlendirir. “*Erkek adam ağlamaz.*”, “*Sünneti de olunca tam bir erkek olacaksın.*” gibi sözler söyler (K.1, K.2, K.3, K.6, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Çocuğun sünneti kolay olsun diyerek evin kadınları tarafından oklava ovalanır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10,).
- Parça kesildikten sonra “*Oldu da bitti Maşallah*” denilir (K.1, K.2, K.3, K.6, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Sünnet işleminin bittikten sonra çocuk, yatağına alınır. Sünnet şapkası, çocuk mikrop kapmasını diye çocuğun önüne kapatılır (K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Kesilen parça, uygun bir yere gömülür. Kesilen parçayla ilgili yapılan şakalardan en yaygını, “*Falancanın pipisini pilava kattık.*” şeklindedir (K.3, K.5, K.6).
- Kına gecesinde çocuğa takı takamayan ya da hediye getiremeyenler, çocuğun sünnet olduğu gün getirirler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Bazı çocuklar doğuştan sünnetli olarak doğabilir. Bu aile tarafından mutlulukla karşılanır. Çocuğun, hayatını zorluk yaşamadan geçireceğine inanılır. (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Sünnet işleminden sonra çocuğun dinlenmesi ve sonraki günlerde dikişlerinin açılmaması için ani hareketten kaçınması gerekir. (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Günümüzde sünnet düğünleri çocuk sünnet ettirilip iyi olduktan sonra yapılmaktadır. (K.3).
- Çocuğun sünnet olduktan sonra yatacağı yatağa bayrak asılır (K.64)

- Sünnet merasiminden sonra ziyarete gelen misafirler aileye “Allah büyük düğününü de göstersiz.” temennilerinde bulunurlar (K.1, K.2, K.3, K.6, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15).

### **2.1.2.1. Sultandağı Yöresi Sünnet İnanış ve Âdetleriyle İlgili Genel Değerlendirme**

Sünnet, Sultandağı’nda erkeklığe ilk adım olarak algılanması ve dini yönünün bulunmasıyla önemlidir. Sünnet yaşının geciktirilmemesi gerekir. Çocuğun ilkokulu bitirmeden evvel sünnet olması beklenir. Aksi takdirde bu durum sünnet olacak çocuk için dalga konusu olabilir.

Eskiden, berberler ya da sadece bu iş için görevlendirilen personeller tarafından yapılan sünnet, günümüzde sağlık imkânlarının gelişmesiyle profesyonellik kazanmıştır. Sünneti aradan çıkarmak isteyen ve ileride daha zor olur düşüncesindeki aileler, evlatlarını bebekken sünnet ettirebilmektedirler. Sünnet için dikkat çeken bir diğer ayrıntı düğün törenleridir. Sünnet işlemi eskiden düğün törenine dâhilken günümüzde aylar öncesinde sünnet olmuş çocuğun düğünü planlanan herhangi bir tarihte yapılabilir. Sünnet töreni, ailenin ekonomik durumuna göre farklılık arz edebilir. Durumu olmayan aileler bu töreni, mevlit okutarak ve basit bir yemek dağıtma işlemiyle gerçekleştirebilir.

### **2.1.3. Askerlik**

Tarih boyunca her zaman güçlü bir askeri sistem oluşturmuş, askerliği asli bir görev olarak telakki etmiş ve bundan gurur duymuş, onunla iç içe yaşamış bir millet olan Türkler, asker millet olarak bilinir. Askerlik yaşı gelip çatmış bir delikanlıyı vatani görevine güle oynaya uğurlamak Türklerin töresindedir. Askerlik yapmamak, Türk genci için adam yerine konmamak anlamına gelir. Halk arasında askere gitmeyene kız verilmez, askere gitmemiş olan genç kendini ispatlamış sayılmaz (Önal, 2004:137).

Türk halk kültüründe asker uğurlama, karşılama günümüzde de sürdürülen bir gelenektir. Askerlik insan hayatında bir geçiş dönemi olması yönüyle çeşitli aşamaları yüzyıllardır tören olarak kutlanmaktadır. Askere gönderme, karşılama törenleri dinsel, toplumsal ve kişiseldir. Bu törenlerde yemek yeme, ziyafet verme, adak, kurban vb. iç

içedir. Bu önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlem kümelenerek söz konusu geçişi bağlı bulunduğu kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da askere gidecek kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda askere gidecek kişiyi askerlikte yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Artun, 2016:309).

Askere yolcu etme ve karşılama çevresinde kümelenen adetler, gelenekler, törenler ve bunların içinde yer alan işlemler ve uygulamalar o yörenin geleneksel kültürünü de yansıttığı için önemlidir (Artun, 2016:309). Seydişehir’de kadınlar, askere gidecek delikanlıya az olarak yaptıkları çöreği üçe bölerler; bir bölümünü, kurda kuşa yem olsun diye suya atarlar; bir bölümünü, delikanlının bir gömleğine sararak sandıkta saklarlar; bir bölümünü de azıklık olarak kendisine verirler. Sandıkta saklanan çörekten bir parça, her izinli geldiğinde askere yedirilir. Asker uğurlandıktan sonra uğurlayıcı kadınlar bir pınar başında yemek yerler, def çalıp oynarlar. Askerin arkasından göz yaşı dökmemek gerekir. Pınar başındaki yemeklerini de tahta kaşıkla yemezler, elle yerler: o sofrada yemek tahta kaşıkla yenirse, delikanlı askerlikte çok dayak yemiş (Boratav, 1994: 192). Trabzon’da askere gidecek gençler için yapılan törenlerine “asker düğünü” denir. Asker düğünü köylerde ayrı, şehirlerde ayrı bir çeşitlilik içinde yürütülür. Yıllar içinde de törenler, günün şartlarına göre değişiklik gösterir. Asker düğününde misafirle birlikte eğlenceler tertiplenir. Yöresel sanatçılar veya köydeki çalgıcılar köyün merkezi bir yerinde akşam saatlerinde toplanırlar. Böylece eğlencelere başlanır. Kemeçe eşliğinde sabaha kadar horon tepilir. Eğlenceler kızlı-erkekli olur. Bu eğlencelerde kızlarla erkekler sevdalık ederler. Sevdalık etmek, birbirini seven sözlü veya nişanlı gençlerin yarenlik etmesi demektir (Önal, 2004:138). Diyarbakır Ergani’de hocaya “*Lâ ilahe illallah Muhammeden Resullullâh*” yazdırılır. “*Lâ ilahe illallah*” kısmı askere verilir. Diğer kısım ise evde saklanır. Genç askerden döndükten sonra parçalar birleştirilip eve asılır (Akca, 2009:54).

Askere gidecek genç adaklıysa iki koç alınır; koçlardan biri mahallede diğeriyse askere gideceği kışlanın önünde kesilir. Etler fakirlere ve askerlere verilir. Bazı köylerde asker annesi saçlarına beyaz güller bezeyerek davul zurna ve zılgıtlarla yalınayak kışla önüne kadar gelerek oğluyla helalleşir. Köylerde eskiden köyün muhtarı askerlik şubesine giderek köyden askere gideceklerin listesini alır, köyde ilan

ederdi. Delikanlılar da toplu halde bütün köyü gezerek vedalaşıp helallik alırlardı; herkes asker adaylarına hediyeler verirdi (Artun, 2016:307)

Sultandağı yöresinde askerlik, kutsal bir vazife olarak kabul edilmesi sebebiyle oldukça önemlidir. Askere gitmemek, askerden kaçmak kabul edilebilir durumlar değildir. Kişinin askerlik yapmaya engel olan bir kusuru varsa bu toplum içinde yayılır ve evlilik noktasında erkeğin önüne engel olarak çıkabilmektedir. Günümüzde “bedelli askerlik” adı altında belirli bir miktar parayla askerlik görevinden muaf olunabilir fakat askerliğin “*vatan borcu*” olarak anılması, bedelli askerlik yapan insanların eleştirilmesine sebebiyet vermektedir.

- Bir gencin askere gitmesi yaklaştığında bir bavula askerdeyken lazım olacak eşyalar koyulur. Bunlar tıraş takımları, havlular, çorap, şapka ve iç çamaşırları gibi eşyalar olur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.5, K.9, K.13, K.53, K.54).
- Askerlik, kişinin olgunlaşmasında bir adımdır. Askerden dönen gencin artık yetişkin bir insan olduğu kabul edilir (K.3, K.5, K.53, K.54).
- Askere gidecek genç sözlü ya da nişanlıysa, birbirleriyle sözleşirler. Genç, sevdiğine kendisini beklemesini söyler. Birbirlerine hasretlerini dindirmesi için fotoğraf ve mendil gibi eşya verirler ve bunları saklarlar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15).
- Kızın ailesi, askere gidecek genç için yemek hazırlar, hediyeler verirler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.55, K.56).
- Askerin ailesi oğullarını göndermeden önce oğlanın arkadaşlarını da çağırarak yemek verir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Asker yemeği sadece askerin ailesi değil komşuları ve akrabaları tarafından da verilebilir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Askere gidecek gence bir ekmeğin parçası ısırtılır. Ekmeğin kalan parçası o gelene kadar saklanır. Bunun amacı nasibi kesilmesin diyerdir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Askere gidecek olan fakat ailesi olmayan fakir gençlere yardım eli mahalleli tarafından uzatılır (K.5, K.6, K.13).

- Askere gidecek gençler kendi aralarında da eğlence tertip edebilirler. Bu eğlencede arkadaşları tarafından askere gidecek gençlere şakalar yapılır. Askere gidecek genç, Çavuş Çeşmesi'nin hatılına (suyun biriktiği yer) arkadaşları tarafından zorla sokulur ve ıslatılır. Sonra üstüne baştan aşağı un serpilir ve üstünde yumurta kırılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.5, K.9, K.13, K.53, K.54).
- Askere gidecek gençler de komşularına şaka yaparlar. Eski ve kolayca sökülebilen bahçe kapısı olan evlerin kapılarını değiştirirler (K.8).
- Askere gitmeden bir gün önce kına yakılabilir, bu durum çok yaygın değildir. (K.3).
- Askere giden gencin atleti ya da üstüne giydiği bir giysi annesi tarafından saklanır. (K.3, K.7, K.54)
- Aile büyükleri askere gidecek gence öğütler verirler. “Askerlikten kaçma”, “Komutanlarına saygılı ol”, “Sana verilen işi iyi yap”, “Kendine dikkat et.”, “Arkadaşlarını iyi seç.” gibi sözler söylerler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.5, K.9, K.13, K.53, K.54)
- Askere gidecek gencin ailesi hassaslaşır, evlatlarına daha çok ilgi gösterirler. Sultandağı'ndan Hava Küçük 'ün yazdığı şiir bu ilgi ve şefkatin bir örneğidir.

*Zalim gurbet elde kimsem yoğumuş*

*Ne anam var ne bacım var ne gardaş*

*Yavrum asker oldu durdu doğuya*

*Yanıma duracak yoktur bi gardaş*

*Yavrum asker oldu yuvadan uçtu*

*Ayrılık şerbetini Burdur'da içti*

*Başında çavuşu önünden geçti*

*Benim de içerime yaralar açtı*

*Yavrularla torunları özledim*

*Yemin törenini ben de izledim*

*Yavrumun görevi doğuya düşmüş*

*Üzülecek diye benden gizledi*

*Yemin törenine Burdur'a vardım  
Yavrumu görmeye sıraya girdim  
Yavrurun görevi doğuya düşmüş  
Duyunca orada deliye döndüm*

*Askerin silahı elinde olur  
Takar palaskayı belinde durur  
Çavuşu gelince selama durur  
Yavrurunun hayali gönlümde durur*

*Askerin gönlü doğuya yürür  
Düşmanın askeri pusuda durur  
Gece gündüz duacıyım Mevla'ma  
Yaradanım büyük sizleri korur*

*Askerin yemeği kazanda pişer  
Komando askeri doğuya düşer  
Terörist mayını yollara döşer  
Suçsuz Mehmetçikler hep şehit düşer (K.55)*

### **2.1.3.1. Sultandağı Yöresi Askerlik Pratikleriyle İlgili Genel Değerlendirme**

Askerlik, Sultandağı yöresinde erkeğin tamamen olgunlaşarak bir birey olma yolunda attığı en önemli adımdır. İş ya da eş ararken muhatap olunan tarafın belki de ilgilendiği ilk şey askerliğin yapılıp yapılmadığıdır. Askerlikle ilgili olarak, yörede birkaç yaygın inanış ve uygulanan pratik mevcuttur. Nasibinin kesilmemesi için bir ekmeği ikiye bölerek askere giderken ve askerden dönüşte yedirmek, asker yemeği vermek, komşuların veya arkadaşların asker için planladıkları şakalar, askere kına yakmak bunlardan birkaçıdır.

#### 2.1.4. Evlenme

Yaşamın ikinci geçiş dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 2000: 185).

İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar geçen süre içinde çeşitli olay ve dönemler içinden geçmiştir. Şüphesiz evlilik de bunlar içinde en önemli yere sahiptir. Çünkü evlilik yetişkinliği ve yeni bir tabakaya dâhil olmayı simgeler. Türk toplumlarında evlilik, bir erkeğin toplumda bir tabakadan diğer bir üst tabakaya yükselişi, baba olmanın meşrulaştırılması ve Türk devletlerinin temeli olan aile kurumunun esas yöneticiliğine yani *atalığa (aile reisliği)* terfisidir. Bir bayan içinse evlilik, genç kızlıktan kadınlığa geçiş, anne olmanın meşrulaştırılması ve Türk ailesinin yönetici yardımcısı olan hatunluğa geçişidir (Demir, 2010:1-2).

Millet olarak her türlü maddî manevî problemin çözülmesinde, millî felsefenin müsbet yönde gelişmesinde; sosyal bir varlık olan insanı, dolayısıyla toplumu ayakta tutan değer yargılarının gelecek kuşaklara aktarılmasında manevî anlamda birlik ve bütünlüğü sağlayan düğünler, bu çerçevede tartışılmaz kültürel fonksiyonlara sahiptir. Dini, millî, hukukî ve kültürel değerlerle mahremiyete dayalı sorumluluk duygusuna, sosyal hayatın özelliklerine göre biçim ve içerik kazanarak gelişen aile yapısı, evlenme ile teşkil edilir. İnsanın yaratılışında var olan karşı cinsle fizyolojik ve psikolojik bütünlük sağlama, çocuk sahibi olma isteği sosyal, kültürel ve ekonomik birliktelik olan evlilik kurumunun doğmasını sağlamıştır. İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini inançlarını değer yargılarını, törelerini canlandıran; eğlendiren, mutluluk veren fonksiyonları ile “düğün”, Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından birisidir (Artun, 2016:194).



### 2.1.4.1. Evlendirme Biçimleri

Türkiye’de kültürel değişmelerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını artırırken gelenekselliğın ağır bastığı yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında hâlâ “görücülük” gelmektedir. Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğın aile üyeleriyle, akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna “kız bakma”, “görücü çıkma”, “dünür gezme” gibi adlar da verilir. Görücüler kızı görüp olumlu bir yargıya vardıldıktan sonra daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini sona erdirirler. Bu, aynı zamanda kız ailesine de bir düşünme payı bırakmak, eğer kızlarını vermeye razı iseler onlara damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanımak anlamına gelmektedir. *Görücülük yoluyla evlenme biçiminde*, evlenecek erkek ve kızdan çok, ailelerin girişimi, isteğı ve beğenisi rol oynamaktadır (Artun, 2016:193).

*Kız kaçıırma yöntemiyle evlilik* çok eski dönemlere dayanmaktadır. Öyle ki Şamanik unsurlar bulunan büyüsel bir tören Yakutlarda şu şekilde gerçekleşir. Kız kaçıırmaya gidecek gençler şaman tarafından bir ayin yapıldıktan sonra yola çıkarlar. Kız kaçıırmaya gidecek gençler bir araya toplanır ve atlarını hazır halde bulundururlar. Şaman, direklere bağılı atların yanına kıımız alıp atların çevresine saç saçar. Kırk kötü ruhun adlarını söyleyerek bunlara karşı gençleri koruması için ıtık denilen tanrıya yalvarıp yakarır. Ayinden sonra gençler atlarına binip kaçıırılacak kızın kabilesine doğru yönelirler (İnan, 1986:166). Mersin’de “aldı kaçıı” olarak adlandırılan kız kaçıırarak evlenme, ekonomik nedenlerden dolayı düğün masraflarının karşılanamadığı durumlarda veya kızın ailesinin kızı vermemesi nedeniyle kız gönüllü ve 18 yaşından büyükse kaçıırarak evlenme görülebilmektedir (Ağcalar, 2009:66).

Türkiye’de görülen evlenme biçimlerinden bir diğeri de beşik kertmesidir. Anadolu’da gençlerin çocuk yaşta birbirleriyle nişanlandırılması olan beşik kertmesi günümüzde önemini kaybetmiştir; ancak bu biçimde nişanlandırılmanın çok eski bir gelenek olduğı bilinmektedir. Türkiye’de evli çiftlerin yaklaşık üçte birinin akraba evliliğı yaptığı ifade edilmektedir. Mirasın bölünmemesi, yakın akraba ve kardeş çocuklarının yaşlılık döneminde kayınvalide ve kayınpedere daha iyi bakabilecekleri ümidi vb. sebeplerle bu evlenme biçimi tercih edilmektedir (Artun, 2016:195-196). Bu evlilik biçimlerinin yanında *berdel*, *taygeldi*, *leviratif*, *sorarat*, *kuma*, *oturak alma*,

*kepir* gibi evlilik türleri de bulunmaktadır.<sup>1</sup> Sultandağı halk kültüründe yaygın evlilik biçimleri aşağıdaki gibidir.

- Sultandağı'nda kız kaçırma, değişik, baldızla evlenme, kayınbiraderle evlenme, birden fazla kadınla evlenme şeklinde evlilik vardır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Sultandağı'nda tek eşlilik yaygındır, başka biriyle evlilik ancak eşlerden biri öldüğü zaman mümkündür (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15, K.33, K.34, K.51, K.52).
- Malların bölünmemesi için yakın akraba ile evliliğe sıcak bakılmaktadır. Bunun yanında muhit dışından evlilikler de yaygındır (K.2, K.5, K.7, K.13, K.14, K.15).
- Akraba evliliği, doğacak çocukların sağlığına sirayet edebileceğinden yeni evlenen çiftler bu hususa dikkat etmektedirler (K.1, K.3, K.33, K.34, K.51, K.52).
- Süt kardeşle evlilik, tarafların gerçek birer kardeş gibi görülmesi sebebiyle hoş karşılanmamaktadır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Kız kaçırma şeklinde evlenme hoş karşılanmaz. Bu durumu aileler zamanla kabul edebilirler fakat durumu kabullenmeyen aileler de vardır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.10, K.11, K.14, K.15).

#### **2.1.4.2. Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme**

Türk kültüründe evlenme, ocak kurma, ocak tütürme, ev-bark sahibi olma, yuva kurma gibi çeşitli adlandırmalarla ifade edilirken birey sadece bir aile oluşturmanın ötesinde, soyun devamını sağlama ve toplumsal bir görevi üstlenmeyi de içeren bir sorumluluk yüklenmektedir. Bundan dolayıdır ki, evlilik yaşı geldiği halde, hala evlenmeyen gençlere pek olumlu gözle bakılmamaktadır. Diğer yandan geleneksel ev kültüründe ocağa ilişkin inanmalar ev için neden aile ocağı deyiminin kullanıldığını açıklamaktadır. Ateş kültünün izlerini taşıyan aile ocağı deyimini, Türk kültüründe öteden beri aileye eve ve evliliğe kutsiyet atfedildiğini göstermektedir. Bu

<sup>1</sup> Ayrıntılı bilgi için bakınız: Artun, Erman (2016), *Türk Halkbilimi*, Karahan Kitabevi, Adana.

durum boşanmalar konusunda takınılan olumsuz tavırdan da anlaşılmaktadır. Boşanma Türklerde genellikle geçmişten bu yana hem hoş karşılanmamakta hem de özellikle kırsal kesimde çok nadir görülmektedir (Çopuroğlu, 2000:166).

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen birtakım ölçütler vardır. Bunların başında bülûğa erme gelir. Ülkemizde bülûğ çağı 10-14 yaşları arasında başlar. Gerek kızda gerekse erkekte görülen birtakım fizyolojik ve fizyolojik gelişmeler bülûğ çağının belirtileridir (Örnek, 2000:189).

Köylerde önceleri evlenme yaşı 14-15'e kadar inerken, günümüzde bu yaş sınırı kızlar için 17-25, erkekler için ise 25-30 yaşlarına yükselmiştir. Genel olarak erkeğin yaşça büyük olduğu görülme birlikte, ender de olsa kadının büyük olduğunu durumlarda görülebildiği belirtilmektedir. Öte yandan erkekler için yaş sınırından çok askerliğini yapmış olması belirleyici olmaktadır. Evlilik yaşı konusu gerek Anadolu'nun gerekse çeşitli Türk topluluklarında benzerlik göstermektedir (Çopuroğlu, 2000:175-176).

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi, Bolu ve ilçelerinde de hâkim olan "küçük yaşta baş bağlama"nın fiziksel, ruhsal, toplumsal ve cinsel açılardan daha yararlı olduğu düşüncesi, evlenmenin erken yaşlarda gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu sebeple Karakeçili aşiretinde evlenme yaşı, kızlar için 15-18, erkekler için 17-20'dir. Yaş sınırı çok kesin çizgilerle belirtilmese de kızlar için, yaş ilerledikçe fiziki güzelliğin ve doğurganlığın azalacağı düşüncesiyle bu sınırı aşanlara "evde kaldı" yakıştırmayı yapılması; erkekler için, "askerliğini yaparak kişiliğini ispat etme, meslek sahibi olarak aile sorumluluğunu yüklenbilme gibi sosyal baskıların uygulanması, yaş sınırına riâyeti kuvvetlendirmektedir (Eker, 1998:15).

Evlenmek isteyen bir erkek durumunu, arzusunu öncelikle annesine açar. Eğer gönlünde birisi var ise onu annesine söyler. "*Anne ben şu kızı seviyorum, ona dünürcü olalım. Verirlerse alalım, vermezlerse kaçıyorum.*" der. Ama gönlünde birisi yok ise annesinin takdirine bırakır. Ailesi de onun için uygun bir eş aramaya başlar. Gencin bu isteğini anne de babaya açar (Eroğlu, 2003: 97). Ayrıca evlenmek isteyen erkeklerin kapı eşiklerine buğday serperek bu isteği ifade ettikleri de bazı yörelerde yaygındır. Buğdaya basıp ayağı kayan aile büyüğü evlatlarının evlenmek istediğini anlar (Taş, 2008:53).

Delikanlı erkeğin evlenme isteğini bildirmek için giriştiği yöntemlerden en yaygını, anasına, babasına “gurbete çıkmaya niyetlendiğinden” sık sık söz etmesidir. Kimi yerlerde daha özel davranışlara rastlanıyor: Çankırı’da delikanlı, anasının ayakkabısını eşiğe çivileyerek everilme zamanının geldiğini hatırlatmak ister. Yüz yıl önceleri Eskişehir’de, evlenme çağına geldiğini ispatlaması için, delikanlı, mahallenin birikme odasında bir sınamadan geçirilmiş, meydan sinisinden bir ibriğe yere dökmeden su boşaltması beklenirmiş. Kızların aynı maksatla başvurdukları çareler de çeşitlilik gösteriyor. Bursa’nın Derekızık köyünde, evde gelinlik kızın bulunduğunu bildirmek için, evin damına, kız sayısınca, testi koyma göreneği günümüzde de yaşıyor. Afyon’da gelinlik çağa gelmiş kızlar, Cuma günü sela vakti, yola çıkmadan yanlarına kilitlenmiş bir de kilit alarak, Kız Kulesine giderler. Orada yaşlı bir kadın, kilidi kızların başı üstünde açar, kızlar da kuleden şehre doğru “*Bahtım bahtım, altın tahtım, gelin olacak vaktim*” diye bağırlarmış (Boratav, 1994:165-166).”

Evlilik yaşıyla ilgili olarak Sultandağı’nda keskin bir ifade yoktur. Yörenin genel kanısı hem erkek hem de kadının yaşının çok ilerlememesi yönündedir. Bununla birlikte evlilik çağına gelen kadın ya da erkeğin uyguladığı birtakım pratikler bulunmaktadır.

- Eskiden erken yaşta evlilik yaygın olarak görülmekteydi. Kızların evlenmeleri için uygun yaş on beş, on altı yaşlarıydı. Erkekler için ise askerden sonrasıydı (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54, K.59).
- Günümüzde evlilik yaşı gitgide artmaktadır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Otuz yaşına gelen kızın evde kaldığı düşünülür. K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Kızların evlenme isteğini belli etmeleri hoş karşılanmaz. (K.10, K.14, K.15)
- Erkekler evlenme isteklerini babasının ayakkabısını yere çakma ya da içine su doldurma gibi hareketlerle belli eder. Yere burçak dökerek babayı tökezletmeye çalışmak da bu hareketlerden biridir. (K.12)
- Evlenmek isteyen erkek pilavın ortasına kaşık saplar. (K.7, K.13, K.43, K.44)

### 2.1.4.3. Evlilik Öncesi

Anadolu geleneksel kültüründe “*Büyükler kimi uygun görürse...*” anlayışını hâkim olduğu için görücü usulü evlenme oldukça yaygındır. Görücü usulü evlenme biçiminde uygulanagelen birtakım işlemler mevcuttur. Gelin-güvey seçimi, görücü gitme, kız isteme, söz kesme, nişan ve düğün bu işlemlerin dış yapısını oluşturur. Bu uygulamaların içinde de birtakım pratikler ve yaygın inanışlar yatar.

#### 2.1.4.3.1. Gelin/Güvey Seçimi

Evlenme çağına gelen oğullarına ailesi önce beğendiği bir kız olup olmadığını sorar. Eğer oğlan kız beğenmeyi ailesine bırakırsa ailesi önce çevreden soruşturarak kız arar. Kız ararken kızda ve ailesinde ahlaki yapı, maddi durum, fiziki güzellik vb. özellikleri arar. Oğlanın beğendiği bir kız varsa aynı özellikler soruşturularak araştırılır. Çevredeki evlenme törenleri, kızlarla erkeklerin birbirlerini görüp tanışma ortamlarıdır. Eğer bir kıza karar verilirse kız evine görücü gönderilir. Görücüler oğlanın annesi, teyzesi, halası, yengesi ve komşu kadınlardır. Kız evi bu ziyaretin nedenini sezer. Gelin adayı kız, gelenleri güler yüzle karşılar. Teker teker ellerini öper. El öpme sırasında ve ziyaret boyunca kız belli edilmeden incelenir. Vücutça bir kusuru olup olmadığına dikkat edilir. Yürüyüşü, oturması, kalkması, davranışları gözlenir. Evin temizlik ve düzenine bakılır. Kız beğenilmişse, görücülerden yaşlı bir hanım kıızı beğendiklerini, uygun görürlerse kararlaştırılacak bir günde erkeklerin kıızı istemeye gelip gelemeyecekleri sorar. Kızın annesi ya da yakınlarından biri bu tekliften memnun kalmışsa “*Mademki siz münasip gördünüz, kısmetse olur, ama bir kere de erkeklere danışalım*” der. Görücü misafirler uğurlanır (Artun, 2016: 201-202).

Gelin seçimi kadar önemli olan güvey seçimi de belirli kriterler etrafında şekillenir. Ataman (1992:5)’e göre, Evlenecek erkekte aranacak vasıflar ise şunlardır: Fodul olmayacak (yani kaba saba, lafın nereye varacağını bilmeyenlerden olmayacak, sözünü sohbetini bilecek), baba malına güvenmeyecek; hazır yiyici, ekmek elden su gölden, bedava geçinirlerden olmayacak, belli bir işi, kazancı olacak, hele babası ölmüşse kalan mirastan bir çöp bile satmamış olacak, malın mülkün, işin sadık bir koruyucusu olacak, kumar oynamayacak, sarhoşluk etmeyecek, evin yolunu bilecek; işi ile evinden başka hiçbir şey düşünmeyecek, geçici bir işi olmayacak; şunun ya da

bunun yanında sığıntı bir iş tutmayacak, ağırbaşlı, kâmil, ahlaklı, merhametli, yardımsever, cesur, tuttuğunu koparanlardan, yürek bütünlüğüne sahip olacak.

Türk mitolojisinde erkek insanî, kadın ise ruhanî bir kisveye bürünmüştür. Bu nedenle evlenme bahsi söz konusu olduğunda istiareye yatma, falcılara gitme, yıldıznameye bakma, aksakallı Hızır'dan medet umma gibi uygulamalara başvurulmaktadır. Genel anlamda aday tespitinde kutsal arayış diyebileceğimiz bu durum, destanlarımızdan başlayarak günümüze kadar konuyla ilgili bütün kültür kalıplarına sinmiştir. Evlenecek olan her iki çift için de geçerli olan bu uygulamalarda kut veya kutsuzluk, daha çok geline yüklenmektedir. Bunun için de “uğurlu kademli gelin” ya da tam tersi “uğursuz, kademsiz gelin” tabirleri kullanılmaktadır (Ergun, 2010: 280).

Hayatların birleştirileceği bir geçiş dönemi olan evlilikte eş seçimi önemli bir yer tutar. Hem gelinin hem de güveyin birbirlerine uyumlu olmaları gerekir, aksi takdirde bir uyum yakalanamaması durumunda o evde dirlik, düzenin olamayacağı inancı yaygındır. Bu sebeple Sultandağı'nda eş seçimi noktasında dikkat edilen hususlar aşağıdaki gibidir.

- Oğluna uygun bir eş bulabilmek için anneler düğünleri, misafirlikleri fırsata çevirir, buralarda gelin ararlar (K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Gelin, güvey seçiminde en önemli unsur evlenecek kişilerin namuslarına düşkünlüğüdür (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).
- Birbirlerini seviyor olmaları gerekir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Erkeğin kumar ve alkol gibi kötü alışkanlıkları olmamalıdır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Kız ev işlerinde maharetli olmalı, büyüklerine saygıda kusur etmemelidir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Erkeğin evini geçindireceği bir mesleği ve kazancı olmalıdır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Erkeğin de kızın da fiziksel açıdan birbirlerine uygun olması beklenir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15).

- Erkeğin askerliğini yapmış olması avantajdır ama şart değildir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.10, K.11, K.14, K.15).
- Gelinin de güveyin de iyi bir ailesi olması beklenir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54).
- Eskiden kız beğenme işini oğlanın anne, babası veya kasabada sözü dinlenen - kişiler yapardı. Kız, 17-18 yaşlarına geldiği zaman evlilik çağına gelmiş sayılır ve “ermo” diye isim alır. Ermo olan kızlar yöre halkı tarafından birbirlerine duyurulur ve oğlunu evlendirmek isteyen aileler bu kız ailelerinin kapısını çalardı (K.64. K.66)
- Kızların evlilik çağına geldiğinin tam anlaşılması içi düz bir tepsiye su doldurarak hiç kenarlarına dökmeden testiye boşaltmaları istenilirdi. Eğer ermo olan kız, hiç suyu dökmeden tepsiden testiye boşaltırsa evlenme çağına gelmiştir diye hüküm verilirdi (K.64, K.66)

#### 2.1.4.3.2. Kısmet Açma

Evlilik yaşı gelmesine rağmen evlenemeyen, kendisine uygun bir eş bulduğu halde yuva kuramayan kadın ya da erkeğin bahtının döndüğü düşünülür. Bu “uğursuzluğu” savmak, kadın ya da erkeğin evlenmesi yönünde öne çıkan engelleri ortadan kaldırmak için uygulanan pratiklere “kısmet açma” denir.

Genç kızlar gelinin kutundan pay alabilmek böylece bahtlarının açılabilmesi için birçok uygulamaya başvururlar. “*Gelenekli olmak bir servettir, geleneği olmayanın geleceği de olmaz*” denir. Bunlar arasında gelin telinden alıp saklamak, gelinin basına yapılan saçından bozuk para edinip saklamak, gelinin pabucunun altına kısmet bekleyen genç kızların ismini yazmak, gelinin arkası sıra atacağı çiçeğini kapmak, gelinin döktüğü pirinç tanelerini toplayıp saklamak gibi olanlar sayılabilir. Bunlardan birisi de gelinin kınasından kınalanmaktır. Bu kınadan sürünenlerin bilhassa bekârların muradının olacağına inanılır. Gelin teli, gelin çiçeği, gelin pabucu, gelin atı, gelin kınası ve gelin saçında kut olduğu inancı vardır (Kurt, 2012: 107)

Anadolu’da kısmet açma pratiklerine bakıldığında birçok farklı uygulama görülür. Örneğin; Erzurum’da, Hidrellez Günü niyet eden kısmeti açılmamış erkek ve kızlar oruç tutarlar. İftar için hazırlanan yemekler oldukça tuzlu olarak hazırlanır. Bu

yemeklerin arasında özellikle tuzlu gılik veya gugul denen kalın, yassı fakat uzun veya yuvarlak bir ekmek pişirilir ve oruç tutanlar iftarı bu tuzlu ekmekle açar. İftardan sonra çay veya su içmeden tuzlu ekmeğin verdiği hararetle yatan kişinin gece uykusunda rüyasına girecek kız veya erkeğin kendisine su ikram etmesiyle ikram edenin kısmetine gireceğine inanılır. Tuzlu çöreği yiyip yatan kişi uyumadan önce şöyle bir dilekte bulunur.

*Yastığı karışladım uçtan uca*

*İçinden çıktı üç hoca*

*Biri hece, biri cüce, biri koca*

*Kaderim kısmetim neyse*

*Rüyama girsin bu gece (Özarslan, 1997:4)*

Kısmet açma pratiklerinin Adana ve çevresindeki uygulamalarında; hocanın üstüne dualar yazdığı yedi tane taşın, genç kız tarafından dualarla akarsuya atılması, yeni alınmış bir süpürge, cuma günü okunmuş suyla yıkandıktan sonra, bu süpürgeyle evin önünün süpürülmesi, ardından süpürge'nin bir camiye verilmesi pratiklerini görürüz. Bu pratiklerde de suyun temizleyici, arındırıcı gücünden, süpürge'nin de temizleme özelliğinden yararlanılarak büyüsel obje olarak kullanıldığı görülür. Çevrede, kapalı olan kısmetinin açılmasının, var olan büyü'nün bozulmasına bağlı olduğuna inanan gençlerin ve yakınlarının uyguladığı pratikler arasında; içinde kutsal bir gölün suyu ile kutsal yer topraklarının bulunduğu söylenen altı şişenin bir hoca tarafından kısmeti bağlı genç kıza verilerek bu şişelerin bir dizi uygulamaya tabi tutulmasını da görüyoruz. Genç kız verilen şişelerden birini, dört yol ağzında kırar, ikinci şişeyi inşaat temeline gömer, üçüncü şişeyi akarsuya atılır, dördüncü şişeyi, bir erkek mezarına gömer, beşinci şişedeki sudan biraz içtikten sonra kalan su eve serpererek, altıncı şişenin suyu ile de banyo yapmaktadır (Başçetinçelik, 1999, s. 3-4).

Sivas ve çevresinde ise, evlenemeyen kızın kısmetini açmak için, Cuma günü sela verilirken kızın ayağı altına bir anahtar konur ve kızın “bahtım açılsın” demesi istenir. Kısmeti açılsın diye, gelinin duvağı bekâr kızın başında çözülür (Örnek, 2000:203).

Yaşı gelip evlenmek istemesine rağmen evlenecek bir eş bulamayan ya da bulduğu halde onunla evlenemeyen kişilerin kısmetinin kapandığı inancı Sultandağı yöresinde de yaygındır. Kısmet açmak için uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir:



- Kısmet açmak için, yeni evli bir çiftin evine gidilir. Evlenmek isteyen kız, yeni evli çiftin odalarının kapılarını üç kez kilitler ve açar (K.3, K.7, K.44).
- Evlenmek isteyen kız, kısmet açmak için kendini yeni evli bir çiftin odalarına kilitler. Cuma namazından çıkan ilk kişi eve çağrılır ve onun kapı anahtarını açması istenir (K.7, K.10, K.16, K.33, K.34, K.35, K.52).
- Kız, kısmetinin açılması için hocaya götürülür ve okutulur (K.8, K.15, K.38).
- Evlenmek isteyen kız, gelinin ayakkabısının altına ismini yazar. Düğünden sonra bu isim silinirse kızın evleneceğine inanılır (K.3, K.7, K.10, K.16).
- Evlenmek nasip işi olarak görülmektedir bu sebeple kısmet açmak için bir şey yapılmaz (K.1, K.2, K.51, K.52).
- Gelinin arkadaşlarıyla bir araya geldiği kızlar gününde yenilecek olan yaprak sarmasının içine farklı renklerde boncuk atılır. Bu boncuklara köyün delikanlılarının adları verilir. Sarmayı yerken kime hangi boncuk çıkarsa o kişinin boncukla simgeleşen kişiyle evleneceği düşünülür. *Sarı Boncuk-Ahmet, yeşil boncuk-Mehmet gibi* (K.7, K.10, K.16, K.33, K.34, K.35).

#### 2.1.4.3.3. Görücülük/Kız İsteme

Görücülük, Boratav (1994:173)'a göre şehir ve kasaba ortamlarının bir göreneği olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşam şartlarının bu çevrelerde hızla değiştiği düşünülürse gittikçe zayıfladığını da kabul etmek gerekir. Köy çevrelerinde, hele kız köyün içinden veya yakın bir köyden ise “görücülük” ile “kız isteme” töreleri birbiriyle kaynaşmış durumdadır. Bunun sebebi açıktır. Bu ortamda ailelerin ve evlenme çağındaki gençlerin birbirlerini tanınmasına, oğlan tarafının kız istemeye gitmeden önce ilk bilgileri edinmesine engeller yoktur.

Görücü gitmeye “dügürücü (dünürcü) gitme” de denilmektedir. Görücü giden kadınlar damadın akrabalarından, konuşkan, ikna kabiliyeti yüksek kadınlardır. Erkek evlilikte söz sahibi olduğundan damat adayı da kızı görmeye gider. Görücüye çıkan kız, misafirlere kahve ikram eder. Bir köşede oturur. Dünürcü gitme Türklerin en eski geleneklerinden biridir (Yeşil, 2014: 168). Erkek tarafının gelin adayını beğenmesinden sonra erkek tarafı aile büyükleriyle, yakınlarıyla kız istemeye gider. Bu ziyarette kızın akrabalarından, ortak komşularından da yanlarına aldıkları insanlar

olmaktadır. Kız arama, bulma, beğenmede kadınlar ön plandayken dünür gitmede ise erkekler ön plandadır. Kız evindeyken oturulur oturulmaz kız istenmez, kızı dünürçülerin en yaşlı ve itibarlı olanı “*Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızınız Fatma’yı oğlumuz Mehmet’e istiyoruz*” diyerek kız tarafından ister (Artun, 2016:202).

Görücülük, kız isteme adetinde Anadolu’daki uygulamalar çeşitlilik arz eder. Örneğin; kız aramaya giden adama Feka yöresi Türkmenlerinde samen denilmektedir. Kendi köylerine samen geleceğini öğrenen gençler bir direğin üstüne soğan, yumurta kabı ya da elma geçirirler. Gelen samenden bunu vurmasını isterler. Samen vuramadığı takdirde gençlere hediye vererek köyü terk etmek zorunda kalır (Yeşil, 2014: 168-169). Yörüklerde ise kız istemeye Yörük beyleri giderler. Evlenme görücü usulüyle olur. Aile reisinin verip vermemesiyle sonuca bağlanır. Anadolu’da ve kırsal kesimde evlilik önemli olaydır. Yörüklerde kız on yedisinde, erkek yirmi ikisinde evlendirilmelidir. İsteme, oğlanın askerden gelmesiyle yerine getirilmesi gereken bir borç olarak nitelenir. Oğlanın yakınları beğendikleri kıza bir akrasını göndererek gönlü olup olmadığını araştırır. Olumlu bir haber alırlarsa büyükler devreye girerler. Oğlan evinden seçilen uygun kişiler kızın evine gider. Kız isteme olayına “*Allah’ın Emrini Anma*” da denir. Bu ziyaret sırasında kızın davranışları dikkatle izlenir. Kızın davranışları olumluysa oğlan tarafı düşüncelerini açar. Kız tarafı düşünmek için zaman ister. Teklif kabul edilmezse uygun bir dille oğlan tarafına bildirirler. Olumlu cevap verilirse birkaç gün sonra oğlan evi kız tarafını yeniden ziyaret eder. Kız verildikten sonra aile arasında tatlı yenilerek ağızlar tatlanır. Tatlı sonrası su ve ikram edilen şerbetler içilir. Kız, büyüklerin ellerini öper. Oğlan evi ve kız evi nişan ve düğün şekli ve tarihlerini, neler yapacaklarını belirler (Artun, 2016: 203).

Kız evinde erkekler, oğlanın mesleğini, iyi ve kötü alışkanlıklarını belli etmeden araştırırlar. İyi olduğuna kanaat getirilirse oğlan evine bir gün verirler. Kız istemek için oğlanın ailesinden, akrabalarından, iş arkadaşlarından çevrede saygınlığıyla tanınan kişilerden oluşan bir grup kız evine gider. Gelinlik kız her birinin elini öperek “hoş geldiniz” der. Kadınlar bir daha da erkek misafirlerin yanına çıkmazlar. Yalnız kız arada bir şeker kolonya, çay, kahve vb. ikram etmek üzere odaya girip çıkar. Gelinlik kızın üzerinde en güzel elbisesi vardır. Erkekler selamlaşp, hatır sorduktan sonra tanışırlar, sohbet ederler. Bir süre sonra sedirde oturan erkek evinden bir kişi ayağa kalkarak “Haydin başlayalım” diyerek odanın ortasına gelir. Bunun üzerine kız evinden bir kişi kalkarak karşısına geçer. Bunlar kız ve erkek evinin en

yakın akrabalarıdır. Önceden seçilirler. Bunlar nişan, takı, karşılıklı hediyeler, eşyalar ve baba hakkı (başlık parası) konusunda konuşup anlaşılır. Baba hakkı son yıllarda çok azalmıştır. Baba hakkının temelinde ekonomi ve evlilik kurumuna saygı yatmaktadır. Baba hakkıyla kızın ailesine düğün masraflarında katkı, evlenme yoluyla evden ayrılan iş gücünü ve ekonomik güçlüğü karşılamak amaçlanmaktadır. (Artun, 2016: 203-204)

Sultandağı halk kültüründe görücülük ve kız isteme konusunda bazı yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler vardır bunlar büyük oranda yöre halkının adetlerinde yaşamaya devam etmektedir.

- Görücü gidilmeden önce beğenilen gelin adayının ailesi araştırılır, uygun bir aile olup olmadıkları hakkında bilgi edinilir. (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48)
- Sultandağı'nda görücülük iki şekilde olur. İlki, görücü gidecek aile kızın ailesine niyetini belli ederek haber gönderir. Kızın annesi, "*Evin erkeklerine ve büyüklerimize danışalım, uygun olursa size haber verelim.*" der. Kız tarafı bir süre görücü gelecek olan tarafı araştırır. Eğer uygun görürlerse "*Şu gün sizi bekliyoruz, buyurun gelin.*" Derler. İkincisi ise karşı tarafa niyeti belli etmeden görücü gitmektir. (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Erkek tarafının kadınları -anne, abla, yenge, kardeş, nine- görücü giderler. Gittiklerinde oğullarına uygun gördükleri kızın hâl ve tavırlarını incelerler. Sarılırken kızın ağzının ve vücudunun kokup kokmadığına bakarlar. Evin temiz olup olmadığına dikkat ederler. (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48)
- Görücü gidildiği gün, kalkmaya yakın bir zamanda oğlanın annesi evin kızını beğendiklerini söyler. Kızı isteyip isteyemeyeceklerini sorarlar. Kızın annesi eğer bu durumu uygun görmüşse ve kızın da gönlü varsa "*Nasip de varsa olur.*", "*Evin erkeklerine danışalım.*" gibi sıcak sözler söyler. Eğer kızın ailesi bu durumu uygun görmemişse misafirlerin ayakkabılarını çevirmez ve neticenin olumsuz olduğunu, verilecek kızlarının olmadığını söylerler (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).

- Kız tarafının uygun görüp “*Buyurun gelin.*” Dediği tarihte erkek tarafı hazırlanarak tanışmaya giderler. Erkeklerle birlikte ilk gitmede tanışma olur, kız istenmez. O gün sohbet edilir, çay kahve içilir. Bir olumsuzluk olmadıysa kız tarafı, erkek tarafını güzel bir şekilde uğurlarlar (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Erkek tarafı, kız tarafından haber bekler. Kız tarafı genellikle hayırlı bir gün olduğu düşüncesiyle cuma günü, kızını isteyebileceklerini belirterek erkek tarafına haber verir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Erkek tarafı çiçeğini, lokumunu, çikolatasını hazırlayarak, güzelce giyinip kuşanarak aile büyükleriyle birlikte kız istemeye gider. Buna “*dünürcü gitmek*” denir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7).
- Erkek tarafının bir büyüğü (baba ya da dede) kızın babasından “*Allah’ın emri peygamberin kavliyle, kızınızı oğlumuz istiyoruz.*” diyerek kızını ister. Kızın babası “*Allah yazdıysa, nasipte varsa olur, bize biraz müsaade edin kızımızın da fikrini alalım, sizi bir sorup soruşturalım.*” der (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kız ilk istemede verilmez. Bu durumun altı, kız tarafının aile büyükleri tarafından “*Erkek tarafı ayakkabı eskitmeden kız verilmez.*” gibi sözlerle çizilir (K.7).
- Bir hafta ya da en fazla on gün geçtikten sonra kız tarafı ile iletişime geçilip kız tarafına tekrar dünürcü gidilir. Kız tekrar istenir. Eğer kabul edilirse kızın babası, “*Allah mesut etsin, hayırlı olsun.*” der (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Evlenecek çift aile büyüklerinin ellerinden öperler, yaşlılarının ellerini sıkırlar ve lokum yenir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).

#### 2.1.4.3.4. Söz Kesme

Görücü gidildikten sonra artık dünürücü sayılan ailelerden erkek tarafı aralarından oluşan bu yeni bağı topluluk huzurunda ilan edip pekiştirmek isterler. Buna “söz kesimi” ya da “söz kesme” adı verilir. Örnek (2000:191-192)’e göre söz kesimi bir “yarı geçiş” olarak kutsanmakta ve kutlanmaktadır. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur.

Kızın verilmesi kesinleşince söz kesilir. Kız evi *söz bohçası* verir. Düğün için kız tarafına terlik, çorap, ayakkabı, tuvalet takımı, nişan elbisesi ve çeyiz eksiklerini tamamlamak için patiska vb. verilir. Oğlan tarafı da evlerindeki kişi sayısı kadar, yakın akrabalar dâhil bohça ister. Söz kesiminde erkek tarafı kıza grep, çorap, elbiselik kumaş, terlik vb. olan bohça verir. Kız tarafı da söz bohçasına mendil, gömlek, kravat, çorap vb. söz kesti alameti olarak koyar. Bohçalar karşılıklı verilince söz kesilmiş olur. Odada bulunanlar kız ve oğlan babasına “Hayırlı uğurlu olsun “vb. şeklinde iyi dilek ve temennilerde bulunurlar. Kız tarafından birisi lokum ve şeker ikram eder. Müstakbel gelin odada bulunan herkesin elini öper, kızın eline bir miktar para verilir. Nişan günü tespit edilerek dağılırlar. (Artun, 2016:204)

Sultandağı halk kültüründe söz kesme ile ilgili olarak uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir.

- Kızın verildiği gün, sözün kesildiği gündür ayrı bir gün tayin edilmez. Sözün kesildiği gün, kız el öptükten sonra bahşiş verilir. Yüzük hazırlığı yapılmışsa söz yüzüğü takılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).
- Söz kesildikten sonra kız için istenecek takılar konuşulur. Çok eskiden başlık parası da konuşulurdu. Erkek tarafı “*Kızımızın ağırlığı ne?*” diye sorardı. Kız tarafı özel bir şey istiyorsa söylerdi. Günümüzde başlık parası uygulaması yoktur (K.13, K.14).
- Başlık parası ile ilgili açıklık getirilmesi gereken nokta şudur. Başlık denilince bunu “*hava parası*” ile karıştıran aileler var. Başlık parası isteyen baba, bu paranın tek kuruluşunu bile kendisi için harcamaz. Kızının evinin giderleri neyse onun için harcar. Hava parası ve başlık parası farklıdır (K13).

- Kızın annesi sözün kesildiği gün tıpkı başlık parası gibi erkek tarafından kendisi için mal ya da para ister buna “*Süt hakkı*” denir. Günümüzde devam etmemektedir (K.1, K.3, K.7, K.13, K.14, K.15).
- Sözün kesildiği gün nişan tarihi belirlenir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).

#### 2.1.4.3.5. Nişan

Nişan, söz kesiminden sonraki aşamadır. Nişana genellikle kız tarafının düğün töreni diye bakılsa da nişan masraflarını kız veya erkek tarafının karşılaması yöreden yöreye değişmektedir. Günümüzde nişan evde aile arasında ya da salon tutularak geniş bir tanıdık grubuyla yapılmaktadır. Salon nişanlarında saz ekibi olmaktadır. Köy meydanlarında, harmanlarında yapılan nişan eğlencelerinde ise kız tarafı tüm davetlilere yemek vermektedir (Altun, 2016:205).

Nişanlılık dönemi dinsel bayramlardan birine rastlarsa, örneğin Kurban Bayramı’nda kıza kurbanlık koç gönderilir. Ramazan Bayramı’nda ise kız ve oğlan evi karşılıklı olarak birbirlerini iftara çağırırlar ya da yiyecek içeceklerle donatılmış iftar sinisi yollarlar. Nişanlılık süresinin kesin bir kuralı yoktur. Bu süre daha çok iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Kimi özel durumlarda (askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm vb. süre uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır (Örnek, 2000:194).

Nişanlılık dönemi uygulamalarına bakıldığında Tekirdağ’da nişan töreniyle birlikte kız ve oğlanın evlenme istekleri çevreye duyurulmuş olur. Nişan kız evinde yapılır. Nişan günü kız evi oğlan evi tarafından istenilen bohçaların yanında bir tepsi de nişan tatlısını oğlan evine gönderir. Oğlan evi nişan tatlısını nişan alameti olarak konu komşu, akrabaya dağıtır. Kız ve oğlan tarafı ile köy halkının hazır bulunduğu bir bahçede nişan töreni yapılır. Yüzükler bu törende takılarak gençlerin nişanları ilan edilir. Köy halkı bu tür törenlere büyük ilgi gösterir. Daha sonra düğün günü kararlaştırılır (Artun, 2016:206). Aydın’ın Karpuzlu ilçesine bağlı Tekeler köyü, Yağşılar köyü ve Şenköy’de, nişanlanan erkekler, sağ kulak arkasına düzenli olarak “nişan çiçeği” takmaktadırlar. Bekâr bir erkek, resmî olarak bu çiçeği takmaya nişanlanınca başlamaktadır. Nişan çiçeğinin hazırlanması ve takılması süreci şöyle

olmaktadır: İki aile arasında söz kesilip, kıza nişan takıldığı gün, merasim sona erdikten sonra, kız tarafı oğlan tarafından gelen misafirleri uğurlayacağı zaman, önceden hazırlanmış on beş yirmi adetlik, bir demet çiçek, bir tepsinin içine konur ve kadın-erkek bütün konuklara ikram edilir. Nişanlanan oğlana gönderilmek üzere hazırlanan çiçek -ki bu genellikle kırmızı karanfildir- özel olarak süslediği için diğerlerinden hemen ayırt edilir. Nişan günü, çiçekleri alarak kız evinden çıkanların çiçekli oldukları görülünce, nişan taktıkları ve kız tarafından geldikleri kolayca anlaşılabilir (Mirzaoğlu, 2004:196).

Nişanlılık döneminde nişan düğünü yapılır. Bu nişan düğünü de genelde iki gün sürer. Aynen düğünlerde yapılan hazırlık gibi hazırlık yapılır. Altın ve elbise alınır. İkinci gün takıntı takılır. Önce aile büyükleri, kirve ve yakın akrabalar altın takar. Daha sonra diğer misafirler takılarını takarlar. Diğer misafirlerin altın takma şartı yoktur. Genellikle para takarlar. Nişanda toplanan altınlar geline takılır. Toplanan paraları da oğlanın babası alır (Köseler, 2008:63).

Sultandağı yöresi halk kültüründe nişanlılık döneminde yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

- Büyük nişan yapılmayacaksa, söz kesilirken nişan da yapılabilir. Büyük nişan yapılacaksa bir tarih belirlenir. Nişan, kız evinde yapılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Nişan, bir çiftin rahatça dışarıya çıkabilmesi için büyük önem taşır (K.3, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Nişan masrafları oğlan evi tarafından karşılanır. Eskiden başlık parası nişan günü teslim edilirdi fakat günümüzde başlık parası uygulaması kalkmıştır. (K.13, K.14)
- Nişana söz kesmede olduğu gibi yalnızca çok yakın akrabalar değil herkes davet edilebilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.48).
- Nişandan önce kız tarafı oğlan tarafı için, oğlan tarafı kız tarafı için bohça hazırlar. Bu bohçaya “*dürü*” de denir. Önce oğlan tarafının bohçası gider. Sonra kız tarafı bohçasını gönderir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.48).

- Bohçanın içinde hem gelinin hem damadın tüm ihtiyaçları olur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Rahat bir şekilde nişan yapacak yeri olmayan ve maddî açıdan rahat olan aileler salon kiralayarak nişan yapabilirler (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.48)
- Nişanda küçük çaplı bir orkestra olabilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.48).
- Nişanda oğlana ve kıza takılan tüm takılar kızın olur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47)
- Kızın verildiğini çevreye duyurmak adına nişandan sonra erkekler kahvehanede toplanır, gelen misafirlere lokum ve bisküvi ikram edilir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.10, K.14, K.15, K.26, K.27, K.43, K.44, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59).
- Eskiden, nişan sonrası kapı kapı dolaşarak şerbet dağıtılırdı (K.3, K.5, K.14, K.15).
- Nişan, çiftlerin ya da ailelerin arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle bozulabilir. Buna “*nişan atmak*” denir. Eğer nişanı kız tarafı bozarsa oğlan evi taktıkları takıları geri alabilir fakat nişanı bozan oğlan tarafıysa söz istemeden nişana kadar geçen sürede verilen hediyeler, takılan takılar kız evinde kalır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.43, K.44).
- Eskiden, düğün yapılmadan araya bayram giriyorsa gelin kıza, erkek tarafı bayram elbisesi ve kınalı koç götürürdü. Günümüzde bu uygulama kalkmıştır. (K.48).

#### 2.1.4.3.6. Davet / Okuntu

Köy ortamında, törenlerin dışında kimsenin kalmaması gözetilir; hele törenlerin bazı kesimleri, davetli davetsiz, yakın uzak herkese açıktır. Ama gene de düğünün kimin oğlu, kıızı için kutlandığını, yerini, zamanını bildirme, düğünün ilk önemli işlevi olarak başlı başına bir töre değeri taşır. Düğüne çağrı Anadolu'nun birçok yerlerinde okuntu, okuma deyimleri ile gösterilir; kimi yerlerde bu maksatla



gönderilen hediyelere yolluk derler; Toroslar bölgesinde (Karatepe köyünde) düğüne çağrı, yol dağıtma diye adlanıyor. Bu işi, çokluk, kadınlar görür; kimi yerlerde, erkeklere erkek, kadınlara kadın okuyucular gönderilir; Sivas'ta, kadın okuyucuya bir de çocuk katılır. Eskişehir'de, okuyucuların, düğün sahibinin evden ayrılması sırasında defçilerle uğurlanması, olaya düğünün başlangıcı anlamında özel bir önem verildiğini gösteriyor. Okuyucular ya sabun, şeker, mum gibi birer simge değerinde şeyler, ya da kumaş gibi hediyeler götürürler düğüne çağrılan kimselere; düğün kesimlerinin (gelin hamamı, kına, duvak...) günlerini, yerlerini haber verirler; bahşişler alırlar. Mudurnu köylerinde, çağrılanlara ayrı ayrı mum gönderildiği gibi, muhtara bir tek mum yollandığı da olur: muhtar bunu camiye diker ve bütün köyün davetli olduğunu bildirir (Boratav, 1994: 176).

Sultandağı halk kültüründe düğün ve nişana davet için uygulanan pratikler çok küçük farklarla değişmiş olsa da hâlen devam etmektedir.

- Davet için “okuyucu” adıyla birkaç kadın görevlendirilir ve bu kadınlar insanları nişana / düğüne davet ederler. Okuyucu kadınların gittiği ilk yer Ahmet Remzi türbesidir. Daha sonra gezerek nişanı /düğünü duyururlar. Günümüzde davetiyeler dağıtılmaktadır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.31, K.32, K.33, K.44, K.45, KK.48).
- Sünnet düğününe davetlerde yakın akrabalara dağıtılan belek ya da komşulara dağıtılan havlu evliliklerde de dağıtılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.31, K.32, K.33, K.44, K.45, KK.48).
- Davetiyeler düğünden bir hafta önce basılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.31, K.32, K.33, K.44, K.45, KK.48).
- Okuntular, ihtiyacı olan biri tarafından dağıtılır. Düğün sahibi kişi de okuntu dağıtan bu ihtiyaç sahibi insanlara destek olur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48)
- Uzakta oturan akrabalar için bir delikanlı görevlendirilir, delikanlı davetiyeleri dağıtır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Düğünlere davet, artık sosyal medya üzerinden yahut *WhatsApp* gibi mesajlaşma programları üzerinden de gerçekleştiriliyor. Davetiyenin fotoğrafını çekip karşı tarafa gönderen düğün sahipleri var (K.67).

#### 2.1.4.4. Düğün

Düğün, evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Düğünün geleneklere en uygun biçimde uygulanmasına çaba sarf edilir. Medeni nikâhtan sonra yapılan düğünle, gelinle güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu topluluğun üyelerinin onayıyla geçerli sayılır. Düğünden amaç kadın ve erkeğin evliliğini ilan etmek toplumun gözünde geçerli kılmak kutlamak ve kutsamaktır (Örnek, 2000: 196).

Dünya üzerindeki bütün halkların kendine mahsus adet ve ananeleri vardır. Bu adet ve ananeleri ile de birbirlerinden ayrılır ve ayrı ayrı tanınırlar. Bu bakımdan da muhtelif halklar, kendi adet ve ananelerine saygı ile yaklaşmakta, onu muhafaza edip, yaşatmaktadırlar. Bu halkların dünya görüşü, ruhu, maneviyatı, varlığı, tarihi geçmişi, psikolojisi ve folkloru zengin ve çok çeşitli olan muhtelif adet ve ananelerinde yaşamaktadır. Adet ve ananeler; her bir halkın kendine mahsusluğunun sembolü ve tezahürüdür. Bu adet ve ananelerden biri de toy merasimleridir. Bir halkın folkloru denince ilk önce düğün törenleri akla gelir. Bu düğün törenlerinin muhtelif adet ve ananeler içerisinde, ayrıca hususi bir yeri vardır. Her bir halka göre düğünler elin, obanın adet ve ananesinin aynasıdır. Buna göre de her bir halk kendine mahsus şekilde bu aynada görünür. Halkın şenliğini, sevincini, musikisini, şiir sanatını ve halk oyunlarını aksettiren özgün özellikler, sanki düğünlerde toplanmış ve kendi yansımaları bu törenlerde bulmuştur. Buna göre de her bir halkın düğün merasimleri zamanla onun kendi folklorunda tespit olunmuştur. Bir merasim olarak düğünler, her halk için kendini anlatma ve kimliğini gösterme unsurudur (İmamverdiyev, 2002: 181).

Toplumların geçmişi, ekonomik durumları, yaşayış şekilleri, sosyal normları diye adlandırabileceğimiz kültürel yapıları, evlenme biçimlerini belirler. Her toplum, kendi kültür yapısına uygun evlenme şeklini seçerken, farklı ve aykırı olan unsurlardan kaçınmaya çalışır. Toplumun kendine özgü nitelikleriyle düğünlerde kullanılan adet ve uygulamalar, aslında, toplumdaki düzeni, paylaşmayı, beraber olmayı sağlayan son derece önemli kilit noktalarıdır. Böyle bir disiplin ve düzen bütünlüğüne sahip olan düğün resmî yaptırım gücüne dayanmadan gönüllü ilişkiler çerçevesinde gerçekleşen en güzel ve kuvvetli sosyal dayanışma örneğini teşkil eder (Öğüt Eker, 2000:401-402).

Düğün, Kadirli ve Sumbas'ta bayrak dikme /kaldırma merasimi ile başlar. Cuma günü Cuma namazına müteakiben, oğlan evinde, yemekler yendikten sonra bayrak kaldırma merasimi gerçekleştirilir. O gün, sabahtan gelen aşçılar büyük

kazanlarla düğün yemeklerini hazırlarlar. Sonra, düğün sahiplerinden birini (baba, ağabey, amca, dayı) çağırarak yemek kazanının kapağını açtırırlar. Geleneğe göre, kapağı açan kişi, aşçılara bahşiş vermek zorundadır. Ardından düğünün hayırlı, yemeğin bereketli olması için Kur'an-ı Kerim okunarak dualar edilir. Yemek servisini başta sağdıçlar olmak üzere yörenin gençleri yapar. Namazdan gelen davetlilere ve diğer misafirlere yemek verilir. Bu arada bayrak direği, renkli kâğıt ve şeritlerle süslenir, tepesine bir soğan ile horozun kuyruk tüyünden birkaç tane yerleştirilir. Bayrak, genellikle evin çatısına veya evin yakınındaki bir ağaca dikilir. Bu aşamada, sadece Sumbas ve köylerinde görülen bir özellik dikkat çekmektedir. O da bayrağın direğe çekilmesi anında İstiklal Marşı'nın okunmasıdır. Düğünde bulunan bütün erkekler sıraya dizilir, hanımlar ise işlerini bırakarak ayağa kalkarlar. Bir öğretmen veya marşı okutabilecek başka bir kişi öne çıkarak, bunlara İstiklal Marşı'nı okutur. Bu arada bayrak da yavaş yavaş göndere çekilir. Marşın sonunda okutan kişi, "hayırlı olsun" der, silahlar atılır. Bazı köylerde, bayrak dikilirken bir de kurban kesilir (Şimşek, 2003:144). Toroslarda Yağıbasan köyünde bayrağın yanı sıra ayrı bir yere de yumurta asılır. Bu yumurta da silahla vurulmaya çalışılır. Dereobası köyünde ise kız evi ağaca içerisinden ip geçirilmiş pişmiş yumurta asar. Gelinci gelen oğlan evinden de bu yumurtayı vurmaları istenir. Sinop'un Boyabat ilçesi düğünlerinde de kız evinden bir kişi bir yere yumurta asar. Asan kişi oğlan evinden bahşiş alır. Bu yumurtayı tabanca ya da tüfekle vuran gelin almacıya kız evi ödül verir (Yeşil, 2014:190).

Sultandağı halk kültüründe düğünlere oldukça önem atfedilir. Düğünün gösterişli olması, herkesin o düğün hakkında konuşması düğünü yapan büyüklerin kıvanç duyma sebebidir. Sultandağı'nda genel olarak düğün silsilesi şu şekilde ilerler: Kız tarafında kına koyma günü, kızlar günü, çeyiz serme, gelin hamamı, ülü, güveyi giydirme, kına gecesi, gelin alma, gerdek gecesi, erte ve findık.

- Nişanın ardından oğlan ve kız evi bir araya gelirler ve düğün tarihi kararlaştırılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Düğün yaz aylarında yapılır. Böylece herkes kolayca gelebilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Düğün yaz aylarında tercih edilse de atalarımız "*At alırsan yazın kız alırsan güzün*" demişler (K.7).

- Düğün öncesinde evli çiftin paylaşacağı evin hazır olması gerekir. Ev eşyalarını hem kız hem oğlan tarafı ortaklaşa alır. (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48)
- Eski düğünler beş-altı gün devam ederdi. Artık iki günde yapılıyor (K.1, K.7, K.13, K.14).
- Oğlan tarafı varlıklıysa büyük baş kurban kesilir varlıklı değilse, kendi maddi durumuna göre yemek verir (K.13).
- Düğün yemekleri sırasıyla çorba, tirit, pilav, helva ve hoşafır. (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).

#### 2.1.4.4.1. Kız Tarafında Kına Koyma Günü

Sultandağı'nda düğünden birkaç gün önce kadınların hem kendi aralarında eğlenmek hem de kına yakmak amacıyla toplandıkları bir gün vardır.

- Düğünlerin beş-altı gün sürdüğü zamanlarda gelin alma gününden birkaç gün önce kız tarafında kına koyma günü yapılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kız tarafının evinde ya da davetlilerin rahat edeceği bir yerde toplanılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kız tarafında kına koymaya yalnızca kadınlar katılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kına koyma gününde gelin kız en şık kıyafetlerini giyer, misafirlerini karşılar (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kız, *yaren* adı verilen arkadaşlarıyla tef ve türküler eşliğinde eğlenir (K.48).
- Tüm misafirler gelince, eğlence durur. Gelin kız, tüm davetlilerin ortasına alınır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kına yakma konusunda maharetli bir kadın, gelin kıza kına yakar. Eskiden gelinin hem başına hem de ellerine kına yakılırdı. Artık yalnızca avuçların içine yakılmaktadır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).

- Gelen davetliler, hediye getirebilirler. Bu hediyeler, kınayı yakan kadın tarafından ilan edilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kız tarafında kına koyma günü öğleden sonra başlayarak akşama kadar türküler eşliğinde sürer (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).

#### 2.1.4.4.2. Kızlar Günü

Kızlar günü, kız tarafında kına konulduktan sonra başlar, kına gecesine kadar devam eder.

- Kızlar gününde gelin kız, yakın arkadaşlarını evlerinden tek tek kendisi çağırır. Onları “*Haydi, börek yırtacağız*” diyerek, yemekli davet kimin evinde verilecekse oraya davet eder. Burada hem börek yenir hem de eğlenilir (K.2, K.3, K.5).
- Eğlenmek için farklı bir yer de seçilebilir. Nişanlı olmayan erkekler de bu eğlenceyi gizlice izlerler. Kendilerine evlenmek için kız bakarlar (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).
- Kızlar gününe, sıradan kıyafetle gidilmez. Kızlar gününe katılacak genç kızlar, yöresel kıyafetlerden *şip*, *ipekli* ya da *kadife* takım giyerler (K.3).
- Kızlar günü davetleri, kına gecesi gününe kadar devam eder (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48).

#### 2.1.4.4.3. Çeyiz Serme

Arapça “cihaz”dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır, ilk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik

durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler ile kilim, halı ve bakır kap-kacak kıza verilen çeyiz eşyaları arasındadır (Başçetinçelik, 1998: 167–173).

Çeyiz asma, çeyiz sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde, çeyiz, kız evinde usta kişilerce iplere asılarak sergilenir. Komşular, özellikle genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı bölgelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten ve yerleştirildikten sonra gösterilir. Oğlan evine kız evinden çeyizin götürülmesi, kimi bölgelerde düğünden birkaç gün önce olurken, kimi bölgelerimizde gelinin göçürülmesiyle birlikte olur (Başçetinçelik, 1998: 167–173).

Kız evinin, düğün tarihinden önce çeyiz adı verilen birtakım eşyaları hazırlayıp alması Tekirdağ'da adettir. Düğünden bir müddet önce damat ve gelin kendi yakınlarından birkaç kişiyle giyecek ve ev eşyası almak için alışverişe çıkarlar. Buna “çeyiz düzme” denir. Çeyiz damat evine davul zurna eşliğinde bayrakla götürülür. Çeyiz taşınırken sandığın üzerine oturma âdeti vardır. Bahşış alınmadan kalkılmaz. Bu arada gelinlik alınır veya diktirilir. Kızın çeyizi tamamlanınca konu komşuya gösterilir. Çeyiz düğüne bir hafta kala ve alay gününde oğlan evine gönderilir. Çeyiz oğlan evinde duvarlara asılır, masalar üzerinde sergilenir (Artun, 2016:207)

Bugün de çeyiz âdeti sürmekte olup büyük şehirlerde değişen sosyal ve ekonomik anlayış çerçevesinde bazı farklılıklar göstermektedir. Çeyiz hazırlığında, özellikle kız tarafının ekonomik durumu ön plana çıkmaktadır. Şahsi eşyalar dışında kız tarafı genellikle yatak odası ile mutfak eşyasını, erkek tarafı ise salon ve oturma odası takımı almaktadır (Nutku, 1993:297-8).

Çeyiz olarak kız ve oğlan evinin hazırladığı eşyalara bakılarak o toplumun yaşam düzeyini, toplumun sosyal yapısını tespit etmek en azından fikir sahibi olmak mümkündür. Bu bağlamda geçmişte çeyiz eşyaları içerisinde önemli bir yere sahip olan dikiş makinesi, bakır mutfak eşyaları, ayna gibi eşyalar günümüzde önemini ya da değerini kaybetmiş, çeyiz eşyaları olarak sayılmamaya başlanmıştır. Çeyizin düğünden uzun yıllar önce hazırlanması tüm İslam toplumlarında görülen bir özelliktir (Yeşil, 2014:184)

Sultandağı halk kültüründe çeyiz geleneği ile ilgili uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir.

- “Kız kucakta çeyiz bucakta” kavlince kızın çeyizine doğar doğmaz başlanır. Kızın çeyizinde danteller, işlemeler, kanaviçeler, örgüler gibi eşyalar yer alır (K.1, K.2, K.18, K.20, K.24, K.26, K.27)
- Çeyiz serme gününün bir diğer adı “galeet” günüdür (K.1, K.3, K.18, K.20, K.24, K.26, K.27, K.48).
- Çeyiz serilen yer, kız evinin uygun gördüğü bir yer olmak zorundadır (K.1, K.3, K.18, K.20, K.24, K.26, K.27, K.48).
- Kızın çeyizinde ne var ne yoksa toplanır ve çalgı eşliğinde sergi yerine getirilir (K.1, K.3, K.7, K.18, K.20, K.24, K.26, K.27K.48).
- Oğlan evinin yapmış olduğu el emeği ürünler de kızın çeyizinin yanına koyularak sergilenir (K.1, K.3, K.7, K.18, K.20, K.24, K.26, K.27K.48).
- Çeyiz serme öğleye kadar devam eder, misafirler hem çeyizlere bakarlar hem de bisküvi, lokum ve çay gibi ikramları alırlar (K.1, K.3, K.7, K. .18, K.20, K.24, K.26, K.27, K.48).



Fotoğraf 11 Çeyiz Serme

#### 2.1.4.4.4. Gelin Hamamı

Gelin/Güvey hamamı, düğün gününden hemen önce gelinin ve damadın hamama götürülmesiyle gerçekleştirilir. Anadolu'nun pek çok yöresinde kına gecesinde önce gelin hamama götürülür Yörede hamam yoksa böyle bir adete rastlanmaz. Hamama oğlan evinin davetiyle kız ve oğlan tarafının yakınları ve kızın arkadaşları giderler. Orada geline kına yakılır, şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Konukların da eşliğiyle gelin yıkanır (Başçetinçelik, 1998:176)

Köyün kadınları hamama çağrılır. Hamam parasını oğlan evi verir. Hamamda türküler söylenir, maniler atılır, tef eşliğinde oynanır. Gelinin arkadaşları sırayla gelinle oynarlar. Hamam sonrası kız evi yemek verir. Bu yemekte özellikle yufka böreği yapılır. Pirinç çorbası, dolma, aşure vb. ikram edilir (Artun, 2016:211)

Sultandağı halk kültüründe gelin hamamı geleneği nadir görülse de devam etmektedir.

- Çeyiz serme bittikten sonra gelin kız, arkadaşlarıyla birlikte oğlan evinden gelen damat ve damadın sağdııcı ile birlikte çalgı eşliğinde hamama götürülür (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.48).
- Gelin kız ve arkadaşları hamama girdikten sonra damat ve damadın sağdııcı geri dönerler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.48).
- Kızlar hamamda tefler, türküler eşliğinde eğlenirler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.48).
- İki ya da üç saat sonra, damat ve damadın sağdııcı çalgı eşliğinde tekrar hamama giderler. Burada hamam ücretini öderler, hamamcıya bahşiş verirler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.48).
- Kızlar hamamdan alınarak, kız evine çalgı eşliğinde götürülür. Bu çalgı daha sonra kız evinden oğlan evine döner (K.1, K.2, K.3, K.7, K.14, K.15, K.48).

#### 2.1.4.4.5. Ülü

Hamamdan dönen gelin kız ve arkadaşları eğlencelerine kaldığı yerden devam ederler. Hamamdan sonra, yakın akrabalar ve arkadaşların getirdiği çerezler ve



yiyecekler yenir. Bu çerezler imece usulü kim ne yapmışsa ortaya koyulur. Buna “ülü” denir (K.1, K.3, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

- Ülünün içinde kuruyemiş, üzüm, bisküvi, lokum, pasta türünden hazır şeyler olabileceği gibi, börek, pide gibi yiyecekler de olabilir (K.1, K.3, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Çok fazla ülü gelirse, gelen misafirlere paylaşılır (K.1, K.3, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

#### 2.1.4.4.6. Güveyi Giydirme

Düğün törenleri öncesinde, sırasında ve sonrasında uygulanan belirli merasimler vardır. Bu merasimler bölgeden bölgeye değişir. Her yörenin kendine özgü folklorik zenginlikleri vardır.

Güveyi giydirme ya da güveyi başı donatma bir izleyici karşısında düşünülerek oluşturulan belli deyişlerle temsili olarak giydirilmesi hadisesidir. “Güveyi başı donatma” merasiminin ilk örneği Hacışeyhoğlu Hasan Üçok’un Çankırı Tarih ve Halkiyatı eserinde şu şekilde anlatılmaktadır: “Düğün sahibinin geniş bahçesinin bir tarafı halı, kilimlerle döşenir. Gelen davetliler bunların üstüne oturur. Kilimler serili yerin ortasına güveyi ile sağdıç yan yana dikilir; çiçekli mumlar yanar, fişekler, el topları, çarhı felekler atılır. Güveyinin ve sağdıçının elbiseleri ayrı ayrı, birer tepsi üzerine ve çiçekli mumların önünde iki sandalyeye konur. İki kişi, biri güveyin biri sağdıçın yanına gelir. Bunların palto, fes, kuşaklar çıkarılır. Bohçalarda bulunan şal, beline kuşanır. Fes, başına giydirilir, üzerine de abani sarık sararlardı. Bu suretle giydirme biter bitmez sağdıç güveyinin iki elini, güveyi de sağdıçın iki gözünü öper. Sonra halkada bulunan babasının, amcasının dayısının velhasıl büyük akraba ve komşularının ellerini öperler (Cerrahoğlu, 2013: 294).

Sultandağı’nda güveyi giydirme, ülü ve kına gecesi arasındaki zaman diliminde yapılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

- Güveyi giydirmeden önce damadın arkadaşları davetlilere yemek verme işlerine yardımcı olur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

- Güveyi giydirmeye günü aynı zamanda davet günüdür. Davet yemeği öğleye kadar erkeklere, öğleden sonra da kadınlara verilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Öğle vaktinde oğlan evinden çalgı eşliğinde çıkılır ve kız evine gidilir. Buradan kız evinin damat için hazırlanmış olduğu bohça alınır ve oğlan evine dönülür (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Öğlen namazı ardından hoca gelir, hocanın karnı doyurulduktan sonra mevlit okutulur. Bohçadan çıkanları da kullanarak giyinen damat, mevlit okunan odaya gelir. Burada hoca, dua okuyarak damada ceketini giydirir. Güveyi giydirmenin ardından eğlence kaldığı yerden devam eder (K.1, K.2, K.3, K.5, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

#### 2.1.4.4.7. Kına Gecesi

Eski Türk düğünlerinin en parlak gecesi kına gecesi ya da kız gecesi denilen Çarşamba gecesi idi. Bu gecede, geline kına yakılır, gelin kutlanır, kaynana hoplatması (helosa) denilen törenlere ait gösteriler yapılır, genç kızlar oynatılırdı. Bu geceye özellikle evlenme çağına gelmiş genç kızlar ve bunları görmeye oğlan anaları gelirlerdi (Ataman, 1992:11).

Kına yakılırken gelinin ve güveyin avucuna konan para kısmet içindir. Onları ömür boyu kötülüklerden koruyacağına inanılır. Bir tür saçıdır. Geline kına yakılırken başına al örtülmesi, al basmasından korunmak içindir. Kötülük ve nazardan korunmak için gelinin yüzü örtülür. Bazı köylerde kına öncesi gelin ve güveyin iki rekât namaz kılması eski Türk inançlarıyla İslamiyet'in nasıl iç içe yaşadığının göstergesidir. Geline kınayı kocası ölmemiş ya da kocasından ayrılmamış bir kadın yakar. Kınada ağıt yakmak, gelini ağlatmak Anadolu'nun birçok yerinde görülen bir gelenektir. Düğünde kızın bir daha dönmemesi üzerine ağıt söylenir. Ağıt söylenirken kızın annesi, babası, yengesi ve kardeşleri kızla yas edip sarılarak ağlaşırlar. Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır; çünkü kızın ağlamaması kızın anne ve babasını unutacağı olarak yorumlanır ve bu tavır saygıyı aşan tutum olarak görülür (Altun, 2016: 212)

Artan kınadan almak uğurlu sayıldığı için Kastamonu'da genç kızlar kınayı hevesle kapışırlar. Ula'da kına tepsisinin içine oğlan evinin yakınları ve misafirleri

para atarlar. Oğlanın annesi ve kız kardeşi daha büyük bir hediye atar. Toplanan para kızın olmak üzere, kızın annesine verilir. Erzincan düğünlerinde kına yakılmadan önce gelinin avucuna konan para ya da altın harcanmaz, bereket getirmesi için gelin kocasının cüzdanına koyar (Yeşil, 2014: 193).

Salonlarda yapılan kına gecelerinde kına töreni, takı merasiminden sonra yapılmaktadır. Oyun pistine karşılıklı iki sandalye konularak gelin ve damat oturtulur. Üzerlerine kırmızı yazma çekilerek yüzleri kapatılır. Oğlan evinden gelen kadınlar geline kına yakarlar. Damada kına yakılmaz, Kandıra Türkmenlerinde “damat adayına kına yakılmamakta, yakılması da makbul sayılmamaktadır. Kınanın kadına yakışacağı söylenmekte, kına yakılırsa erkeğin korkak olacağına, dışarıda ormanda korkudan gezemeyeceğine inanılmaktadır.” (Yeşil, 2014: 195).

Sultandağı yöresinde kına gecelerindeki yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir.

- Ülü gününün akşamı kına gecesidir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kına gecesine kızın arkadaşları, akrabaları, komşuları yani hemen herkes katılabilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kına gecesini kız evinin uygun gördüğü bir yerde yapılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kına gecesinde tef ve türküler eşliğinde eğlenilir. Oynamaya kalkın misafirlere yakınları tarafından para çevrilir. Bu para, tef çalan kadına bahşış mahiyetinde verilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.40, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Tef çalan kadının yerini günümüzde özel çalgılar almış durumdadır (K.3).
- Kız tarafının kına gecesini eğlencesi devam ediyorken, oğlan evinin kadınları, damat ve damadın sağdııcı çalgı eşliğinde kız tarafının bulunduğu yere gelirler. Damat ve gelin yan yana oturtulur, gelinin başında kırmızı pullu bir örtü

bulunur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).



*Fotoğraf 12 Kına Yakımı (Fotoğrafı Çeken: Ahmet Hilmi Terzi)*

- Eskiden kına gecesini kadınlar kız evinde, erkekler ise köy odalarında kutlardı (K.64, K.68).
- Kına gecesinde erkekler, hangi odada kutlanacaksa günler öncesinden belirlenir ve halka haber verilirdi. Düğün zamanları köy odaları dolu olacağı için küçük ve genç yaştaki erkekler içeriye alınmaz daha çok yaşlılar ve sözü geçen kişiler içeri alınırdı (K.64, K.68).
- Oğlan evi içerdekilere çerez ve katmer dağıtırdı. Damat içeri gelen biri olduğunda ayağa kalkıp selâm vermek ve gelen kişinin elini öpmek zorundaydı. Eğer unutursa, gelen kişi bana saygı göstermedi, damadı buradan çıkarmayın, eğer çıkarmazsanız size benden on kilo lokum, derler, damat da kurtulmak istiyorsa daha fazlasını vermek zorunda kalırdı (K.64, K.68).
- Gelin kıza “okşamalık” denilen maniler, türküler söylenir. Gelin kız duyulanır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kına bakır bir tasta karılır, etrafına mumlar dikilir. Kınayı yakacak kişi “başı bütin” olarak tabir edilen, evinde mutlu, eşiyile geçimi olan ve sevilen bir kişi

olmak zorundadır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

- Gelin ve damat davetlilerin etraflarını saracağı şekilde ortaya otururlar. Kına tam yakılacağı sırada gelin kız avcunu sımsıkı kapatır ve açmaz. Kına yakan kadın, kızın kaynanasına “*Gelinin avcunu açmıyor.*” Der. Kaynanası bu duruma hazırlıklıdır. Kızın elini açar ve ortasına çeyrek altın koyar. Durumu olmayanlar bozuk para koyarlar. Sonra gelin kıza kına yakılır (K.1, K.3, K.7).
- Kına sırası oğlana geldiğinde o da avcunu kapatır. Bu kez de kızın annesi oğlanın avcuna altın ya da bozuk para koyar. Damada ve sağdıcına da baş ve işaret parmaklarını kapatacak şekilde kına yakılır ve oğlan tarafı çalgı eşliğinde geri döner. Gitmeden önce damat ve sağdıcı dışarıda oyun oynarlar (K.1, K.3, K.7).
- Artan kına, isteyen davetlilere, kızın arkadaşlarına uğur getirsın diyerek yakılır (K.48).
- Kına gecesinde oğlan tarafı evine döndükten sonra eğlenceye devam edilir. (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63)
- Kına gecesinde en sık oynanan geleneksel oyunlar yüzük saklama oyunu ve gençlerin birbirleri üzerine çıkararak deve olduğu, “*deve oyunu*”dur Kına gecesinde oğlan tarafı evine döndükten sonra eğlenceye devam edilir. (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.64, K.68)
- Sultandağı yöresinde kına gecelerinde sıklıkla söylenen kına türküleri vardır. Bunlar eskisi kadar okunmasalar da yöre halkında yaşı büyük kadınlar, bu türküleri bilirler (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

#### 2.1.4.4.8. Gelin Alma

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı

için hüznü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler. (Başçetinçelik, 1998: 199).

Gelin yeni evine gelirken, gelinlik töresi gereği kayınpederi ya da kayınvalidesi; tarla, bahçe, hayvan gibi şeyler bağışlar ki, buna *bağışlama* adı verilir. Gelinin bağışı alıncaya kadar atından inmediği, yeni evine girmemekte direndiği de olur. Yine gelin, güvey evine geldiği zaman oğlan evinin çağrılılar, gelinin başından aşağı kuru yemiş, şeker, buğday, darı saçarlar. Bu âdetin temelinde bereket simgesi yatmaktadır. Bekâr kızlar ve erkekler için kullanılan *darısı başına* deyimini de buradan gelmektedir. Gerek başa saçılan, gerekse akrabalar ve komşularca geline verilen çeşitli hediyelerle paraların tümü *saçı* adıyla yaygınlık kazanmıştır (Örnek, 2000:199).

Gelin alma işlemi düğünün 2. Günü yapılan kınadan sonra, asıl düğün gününde gerçekleştirilir ve gelin alma düğün adetlerinin sonuncusudur. Gelin alma âdetine bazı bölgelerde “gelin indirme” de denir. Gelin alınır, erkek evine getirilir, zıfaf odasına çıkarılır ve düğün biter. Gelin alma geleneği bugün hala nüfus yoğunluğu fazla olan yerlerde de görülmekte, birkaç küçük değişiklikle birlikte yaşatılmaya çalışılmaktadır. Anadolu’da gelin indirme ile ilgili farklı uygulamalar yapılmaktadır. Malatya’da kaynana gelini kolunun arasından geçirir. Koyun gibi olsun diye bir deste otla karşılar. Demir gibi metin olsun diye ayağının önüne demir atılır. Kastamonu’da gelin inince eline su dolu ibrik verilir, geçeceği yola da yastık konur. Gelin ibrikten su döke döke yukarı çıkar. Çıkarken yastığı yerden kaldırması beklenir. Erzurum’da gelinin leğen içinde el ve ayakları yıkanır. Bu su gelinin eve bağlanması için kapı eşiklerine, mutfığa ve tandır başlarına serpilir. Eskişehir’de gelin bütün zahmetlere katlansın diye yüklüğe oturtulur. Diyarbakır’da gelin odasına girerken, bir kadın kapının üstünde

kılıç tutar, gelin elindeki yumurtayı bu kılıca atarak kırar, içeri girer. Sinop'ta gelin inince kaynana onun sırtına biner. Gelin onu birkaç adım taşır. Sonra dört kişi gelini yere bastırmadan içeri sokar (Artun, 2016:219).

Sultandağı'nda gelin alma sırasında uygulanan çoğu pratikten vazgeçilse de bir kısmı uygulanmaya devam edilmektedir. Sultandağı'nda gelin alma ile ilgili uygulanan pratikler ve yaygın inanışlar aşağıdaki gibidir.

- Gelin alma genellikle pazar ya da perşembe günleri yapılır (K.3, K.48).
- Damat ve sağdıç günün erken saatlerinde çalgıyla uyandırılır. Damat, yengesini, kız kardeşini ve gelini, gelinin yakınlarını alır kuaföre götürür (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kızlar, kuaförden alınır, bu sırada oğlan evinin önünde çalgı çalınmakta ve oyunlar oynanmaktadır. Öğlen namazına kadar eğlence devam eder (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Eskiden oğlan evinin önüne berber çağrılır önce damat sonra da sağdıç ve arkadaşları tıraş olurlardı. Berbere tıraş ücretleri ve bahşiş verilirdi. Şimdi damatlar tıraş olmaya kendileri gidiyor (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Öğle namazının ardından kız ve oğlan evinin yakınları cami önüne giderek, halkı gelin almaya davet ederler (K.48).
- Damat, gelini alacağı aracı süsletir, konvoyu katılacak araçlar da hazır bir şekilde bekletilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Gelin alma eskiden atla olurdu (K.13, K.67).
- Damadın en yakın iki kadın ve iki erkek akrabası ile çalgı eşliğinde ve konvoyla gelinin alınacağı eve gidilir. Evde kısa bir sohbet gerçekleşir, hâl hatır sorulur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Eskiden gelini vermemek için sandığın üstüne oturulurdu sandığa oturan kişi bahşiş almadan gelini vermezdi. Günümüzde gelin tam çıkacakken kapı

tutularak bahşiş istenmektedir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

- Gelin kız arabaya binmeden önce erkek kardeşine ya da bir yakınına kırmızı bir kurdele vererek beline bağlatır. İki kez bağlayıp çözülür, üçüncüde bağlanır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Gelinin sandığı ve eşyaları da bu süre içinde arabalara yüklenir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Gelin, anne-babasının ve yakınlarının ellerinden öperek helallik isteyerek vedalaşır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Gelin arabaya bindirilene kadar çalgı çalınır. Çalgı gelinin arabaya bineceği sırada susturulur ve bir hoca tarafından dua edilir. Duadan sonra tekrar çalgı başlar (K.48).
- Gelin almaya gelenler, kız evindekilere “Allah’a ismarladık” Diyerek vedalaşırlar (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Oğlan evi çalgılar eşliğinde gelini alır evlerine dönerken oğlan evinden seçilerek görevlendirilen bir kişi, oğlan evine gidene kadar heybe içerisindeki şeker, çerez ve paraları saçır. Buna “saçı” denir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Gelin alınırken dönüş yolunda bir cami etrafında dönmeye dikkat edilir (K.3, K.48).
- Gelin, mezarlık önünden de geçirilir, gelinin mezarlık önünden geçerken edeceği duaların kabul olduğuna dair bir inanç vardır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.67).
- Çocuklar tarafından konvoyun önü kesilerek bahşiş istenir. Damat, zarfların içine koyduğu paraları çocuklara verir (K.1, K.3, K.7).



- Oğlan evine gelindiğinde eşyalar damadın arkadaşları tarafından taşınır. Yengelerden birisi gelini, oğlan evine indirir. Gelin inerken coşkulu bir şekilde alkışlanır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Gelin, oğlan evinde geldiğinde kapıdan girilmeden önce gelin tarafından testi kırılır (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15).
- Damat, önceden hazırlanmış bir odaya gelin kızı götürür ve duvağını açar. Gelin konuşmaz, gelinin konuşması için damadın “*söyletmelik*” vermesi gerekir. Bu genellikle altın olur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Gelin eve girdiğinde oda kapısının üstüne, kız evinden gizlice alınan bir çivi çakılır. Bu işlem, “*Gelin, evinde sapaşağlam dursun, geçimi olsun.*” diyedir (K.1, K.3, K.7, K.13, K.14, K.15, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Damat gelinle birlikte odadan çıkar, gelin kızı evin kadınlarının yanına götürür. Damat, ilk olarak babasının daha sonra da yakınlarının elini öper (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Düğüne gelen misafirler, damada, damadın babasına ve oğlan evine “*Hayırlı olsun.*”, “*Allah, bir yastıkta kocatsın.*” diyerek ayrılırlar (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

#### 2.1.4.4.9. Gerdek Gecesi

Medeni veya dinsel nikahtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine gerdek denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı buldukları toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Nikâhtan sonra çiftin kalacağı yere “gerdek evi”, “gerdek damı”, “gerdek odası” gibi adlar verilmektedir. Güvey, gerdek odasına sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak sokulur. Geleneğin ve dinselliğin ağır bastığı yerlerde güvey namaz kıldıktan sonra gerdek odasına girer. Gelinle güveyin karı koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zıfaf

gecesi” denir. Kentlerde maddi olanakları el veren çiftler, gerdek gecesini bir otelde veya başka bir kentte geçirmektedirler ki buna balayına çıkma denmektedir (Örnek, 2000: 197-198).

Gerdekten önce nikâh genellikle güneş battıktan sonra kıyılır. Nikâhı kıymak için bir hoca çağrılır. Hoca yanına iki şahit ve damadın akrabaları ile gelinin bulunduğu eve gelir. Gelinle damat yan yana hocanın karşısında otururlar. Önlerine içine gümüş para atılmış, şekerli su bulunan bir kâse getirilir. Kâsenin üstü ucuna demir para bağlanmış bir mendille örtülüdür. Nikâh şahitleri de hocanın yanındaki yerleri aldıklarında hoca nikâhı kıymaya başlar. Bu arada nikâhın kıyıldığı odanın dört köşesinde ellerinde makasları olan kadınlar, bu makasları açıp kapatarak inanişe göre evde bulunan kötü ruhların gençlerin arasına girmesini engellerler. Hoca gelin ve damada adlarını ve babalarının adlarını sorar. Son olarak evleneceklerin rızasını alarak nikâhlarını kıyar (Sağlık, 2006:79).

Anadolu’da gerdek gecesi ile ilgili değişik uygulamalar olmaktadır. Kırşehir’de gelinin çocuğu olsun diye gerdek gecesinde geline yumurta yedirilir. Kilis’te gerdek gecesi kaynananın kapı dinlemesi âdettir. Böylece çocukların sağır ve dilsiz olmayacağına inanılır. Eskişehir/Erenköy’de gerdek odasında gelin, güveyin başına kısmetli olsun diye para koyar. Divriği’de namazdan sonra güvey ve arkadaşları hocayla birlikte mumlarla ve ilahilerle gelirler, gerdek odasının kapısında dua ederler (Artun, 2016: 222).

Sultandağı yöresinde gerdek gecesi ile ilgili yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir.

- Gelin, oğlan evine indikten sonra yatsı namazına kadar dinlenir. Yanında yengesi, teyzesi ya da ablası olabilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Damat ve sağdıç gelini aldıktan sonra gelinin bulunduğu yerde kalmazlar, sağdıçın uygun gördüğü bir yerde yatsı namazına kadar dinlenirler (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).

- Damat ve sağdııcı vakit gelince cemaatle birlikte yatsı namazı kılarlar. Arkadaşları, bahşiş almak için damadın ayakkabılarını saklarlar. Namazdan sonra damat ve sağdııcı oğlan evine dönerler (K.48).
- Damadın annesi, babası, gelinin yengesi ya da ablası oğlan evine gelirler. Burada bir imama dini nikâh kıydırılır. Eskiden dini nikâh kıyılırken gelin odasında bekler ve imamın nikâh kıymak için sorduğu soruları kapı arkasından dinler ve cevaplamak için de kapıya vururdu. Sözlü olarak ifade etmezdi (K.13).
- Dini nikâhın ardından, damat sağdııcı tarafından yumruklanarak gelin odasına sokulur (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Damat gelin odasına girdiğinde gelinin ayağına basmaya çalışır. Bunun anlamı “*Bu evde benim sözüm geçecek.*” demektir. Bunu gelin de yapabilir. Hangisi önce basarsa evde onun sözünün daha yönlendirici olduğu inancı vardır (K.7, K.48).
- Damat ve gelin gerdeğe girmeden önce iki rekât namaz kılarlar. Namazdan sonra yine bu odada kız tarafından gelmiş olan baklavayı yerler (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kız evinden gelen yengeler, oğlan evinden gelenlerle birlikte başka bir odada sohbet ederler. Gerdek kolay olsun diye saç örgüleri çözülür, oklava ovalanır (K.1, K.3, K.7, K.15).
- Gerdekten sonra bakireliğin simgesi olan beyaz bir mendile silinir ve bu mendil kız evine, kızın anne ve babasına götürülerek müjdelendir. Bu mendile “*ammare*” (emare) adı verilir (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.7, K.9, K.11, K.13, K.14, K.15, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Günümüzde bekareti kanıtlamak için yapılan bu uygulama kalmamıştır (K.3, K.7).
- Gerdekten bir gün sonra sabah, gelin kaynana ve kayınpederine kahve yapar (K.3, K.48).

#### 2.1.4.4.10. Erte ve Fındık

Sultandağı halk kültüründe düğün etkinlikleri tamamlanıp evlilik işleri bittikten sonra bu güzel olayı kutlamak adına “erte” ve “fındık” adı altında eğlence diyebileceğimiz etkinlikler yapılmaktadır.

- *Erte*, gelin kızın gerdeğe girdiği günden bir gün sonrasının öğle vaktinde yapılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Kız evinden misafirler, oğlan evine gelirler. Burada tef eşliğinde türküler söyleyerek eğlenilir. Duruma göre misafirlere yemek de verilebilir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Ertenin yapılacağı gün gelin yüzüne kırmızı, pullu bir örtü örter. Kız evinden gelecek küçük yaşta bir erkek çocuğu şans getirmesi için bu örtüyü bir oklava ile kaldırır (K.1, K.3, K.7, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- Geline, daha önce hediyelerini verememiş olanlar erte gününde verebilirler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.48, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.63).
- *Fındık*, erte günün akşamında oğlan evinin misafirlerine yapılan bir etkinliktir. Fındık adı verilen bu etkinlikte, misafirlerin getirdiği börekler, yemekler, çerezler yenilir. Akşam saatlerinde misafirler evlerine dönerler (K.8).
- Eskiden oğlan evi erte gününde Leylek kayasına testi dikilirdi. Bu testileri damadın arkadaşları tüfekte vurmaya çalışırdı. Testileri vuran kişiye oğlan evi hediyeler verirdi (K.36, K.64).

#### 2.1.4.4.11. Sultandağı Yöresi Evlilik ile İlgili Genel Değerlendirme

Kadın ve erkeğin bir yuva kurması, soyun devamlılığı açısından önem arz ettiğinden evlenme geleneği diğer toplumlarda olduğu gibi Sultandağı'nda da önemsenir. Yörede farklı evlenme biçimleri görülmekle beraber, bunlardan en yaygın olanı görücü usulü evlenmedir. Günümüzde görücü usulü evlenme oranı azalsa da Sultandağı'nda devam ettiği görülmektedir. Vaktinden evlilik, yörede kabul görmüştür. Reşit olanın, askerden gelenin evlenmesi gerektiği inancı devam etse de iş

bulmanın zorlaşması, gençlerin kariyer hedefleri gibi durumlarla evlilik yaşı eskiye nazaran artmıştır. Sultandağı'nda evlilik yaşı gelmesine rağmen evlenemeyen ya da herhangi bir sebeple yuva kuramayan kişilerin önündeki engelleri aşması için kısmet açma pratikleri uygulanır.

Yörede evlenmek isteyen erkeğin birtakım pratikleri uyguladığı dikkat çekerken, evlenmek isteyen kadının bu isteğini dile getirmesi hoş karşılanmamaktadır. Gelin-güvey seçiminde annelere büyük iş düşmektedir. Anneler; gittikleri düğünlerde, misafirliklerde oğullarına ya da kızlarına uygun eş adaylarını tespit için belirli kriterleri dikkate alırlar. Erkeğin bir işinin olup karakterinin olgun olması, kadının erkeğine sadakati ve mahareti önemlidir. Yörede toplumsal cinsiyet anlayışının gelişmediğini söylemek yanlış olmaz. Gelinin yahut güveyin sadece ruhsal yönleri değil fiziksel yönlerinin de uyumlu olması arzusu vardır. Her şeyden daha da önemli olan bir durum vardır ki; o da gelinin ya da güveyin hangi aileden olduğudur.

Evlenme geleneği diğer geçiş dönemlerine nazaran ayrıntılarıyla dikkat çeker. Evlilik görücülük geleneğiyle başlayan bir süreçtir. Sultandağı'nda görücülük geleneği erkek ve kız tarafı ailelerinin birbirlerini tanınması açısından önemlidir. Görücülükten sonra söz kesme işlemi, evlilik yolunda atılan ilk ciddi adımdır. Sözün kesildiği gün nişan tarihi belirlenir. Nişan, çiftin meşru bir şekilde bir arada bulunmasını sağlayan önemli bir olaydır. Nişanın ardından belirlenecek olan düğün tarihi genellikle yaz aylarına denk getirilir.

Sonuç olarak Sultandağı'nda evlilik; çalgısından yemeğine, kızlar gününden çeyiz sermeye, gelin hamamından güveyi giydirmeye, kına gecesinden gerdek gecesine, ülüsünden erte ve fındığına silsilenin titiz bir şekilde ilerlediği renkli bir ritüeldir.

### **2.1.5. Ölüm**

Ölüm, doğum ve evlenme gibi kişinin hayatında karşılaştığı en önemli olaylardan bir tanesidir. Bu olgu, kişisel olmakla birlikte, toplumu ilgilendiren bir olay olmasından dolayı da çeşitli bilim dallarında değişik yöntemlere göre konu edilip incelenmektedir. Bu olgunun etrafındaki inanç ve uygulamaları olgunun bağlamındaki milletin gelenek ve göreneklerini etkilemiştir (Yeşil, 2014: 235).

Ölüm; bir insan, bir hayvan veya bitkide, kısaca bütün canlılarda hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi anlamını taşımaktadır. Ölüm kavramı mevt, irtihal ve vefat sözcükleriyle de karşılanmaktadır. Ölüm karşısında insanoğlu daima duyarlı olmuş ve bu kaçınılmaz hakikati ifade etmek için pek çok kelime kullanmıştır. Ölümü anlatmada dünyanın en zengin dillerinden biri de Türkçedir. Türk halkı bir kişinin ölümünü anlatırken onun iyiliğini, dürüstlüğü veya kötülüğünü de vurgulamaktadır. İyi bir kul için “Rahmete kavuştu, Hakk’a yürüdü, vuslata erdi...” gibi ifadeler kullanan halk, kendisine zararı dokunmuş kişiler için de “mortu çekti, tahtalı köyü boyladı, kaykıldı, kalıbı dinlendirdi, temize havale olundu...” gibi mecazlar bulmuştur (Yeşil, 2014: 236).

Çağımızın hızla değişmesi, her gün yeni bir teknik buluşun dünyamızı bir adım daha ileriye götürüşü yine de insanoğlunun ölüm karşısındaki yalnızlığını ve korkusunu yenememektedir. Eskiden olduğu gibi, zamanımızda da ölümle ilgili âdetlerin oluşmasında ve işleminde korku büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Gerçi din, ölüm korkusunu hafifletmektedir. Fakat onu tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölüyle ilgili âdet ve işlemlerin başlıca üç ana grupta toplandığını görüyoruz:

1. Ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun, gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” geçerli ve mutlu bir “ölü” olmasını sağlamak amacıyla yapılan işlemler.
2. Ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını, zarar vermesini engellemek amacıyla yapılan işlemler.
3. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzenlemek amacıyla yapılan işlemler.

Birinci grupta toplananlar, çıkışlarını bir “öte dünya” tasarımından almakta, ölenlerin öldükten sonra da yaşamalarını sürdürdükleri inancında temellenmektedir. İkinci gruptakiler, ölenin isterse dönüp gelebileceği, arkada bıraktıklarına zarar verebileceği korkusunda düğümlenmektedir. Üçüncü gruptakilerse, toplumsal yanları ağır basan, özellikle ölünün geride bıraktığı yakınlarının gerek ölüm sırasında gerekse ölümden sonraki durumlarını belirlemekte, onların toplumun diğer üyeleriyle olan yeni ilişkilerini düzenlemekte ve onları yeniden topluma kazandırmak için gerekli ritleri yönetmektedirler (Örnek, 1971:108).

Hayatın geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de gerek eski Türk dinlerinde gerekse Türklerin mensubu buldukları İslam dininde bir yok oluş olarak algılanmamış, ölümle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan geçildiğine inanılmıştır. Türk kültüründe insan ölürken canının bir kuş gibi uçup gittiği var sayılır. Orhun Abidelerinde ölmek, “uçmak”, “uçup gitmek” olarak anlatılmıştır. Herhangi birinin ölümünden söz ederken ölmek kelimesi yerine “kuşu uçtu” ifadesi kullanılmıştır (Artun, 2016:229).

### **2.1.5.1. Ölüm Öncesi**

Hayatın son durağı olan ölüm, insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erişilemeyen bir geçiş dönemidir. Ölüm insanı o kadar çaresiz kılar ve korkutur ki insanlar çevresindeki olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu ölümün ön belirtisi saymıştır. İnsan bunun için kendine ölümü sezdiren olaylardan ve nesnelere uzak durmuştur (Örnek, 2000:208).

#### **2.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler**

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi saymaktadır (Örnek, 1971:15)

Türk halk kültüründe birtakım olaylar ya da durumlar ölümün belirtisi olarak kabul edilmiştir. Bunlar genel olarak, hayvanlarda, rüyalarda, eşyalarda, hastalarda görünen belirtilerdir.

Köpek uzun uzun olursa, acı acı ulursa, bir eve yakın ulursa, kapı önünde ulursa ölümün ön belirtisi olarak kabul edilir. Geleceğine inanılan bu muhtemel ölümü uzaklaştırmak için ya kovalanır ya taşlanır ya da “başını ye” denir. Köpeğin bu durumlara girmesinin nedeni olarak, insanlar tarafından “Azrail”i görür ve sahibine haber verir” şeklinde anlatılır (Örnek, 1971:15-17). Atın önbelirtisi sayılan davranışı, ön ayaklarıyla yeri kazar ve kişnerse, ağlarsa, bulunduğu yerde yersiz tepinir,

huysuzlaşır; hasta olan evde kişnerse, öküz ve inek örneğinde ise hayvan birdenbire değişirse, sahihinden uzaklaşır, alışılmamış sesler çıkarırsa, insan önüne çıkarak dikkat çekici bir şekilde böğürürse vb. şeklindedir (Ersoy, 2014:91-92).

Bir evin üzerinde baykuşun veya kuzgunun ötmesi, yanan ocağın uluması, saat camının veya aynanın kırılması, evde birinin akşamüstü ayna ile oynaması, durup dururken hatılın yarılması, evin yanındaki kayın ağacının birdenbire kırılması, mezarda bir ağacın kırılması, birinin eve boş kovalar ile gelmesi, gece yarısı sanki ağaç kesiyorlar gibi bir ses duyulması (Melekler kabir için ağaç kesiyor derler). (Yeşil, 2014:242)

Rüyada yatak, ev yıkımı görülürse birinin öleceğine inanılır. Rüyada önceden dış çıktığında acırsa yakın birinin acımazsa uzaktan birinin öleceğine inanılır. Rüyada ateşte kazan ve çokça odun görmek ölüm olacağına yorumlanır. Yine ayakkabının ters düşmesi iyiye yorumlanmaz (Başçetinçelik, 1998:245). Türkiye genelindeki inanca göre damda baykuşun ötmesi o evden ölü çıkacağına habercisidir. Bu inanış Hazar Türklerinde, Çepnilerde, Uygur ve Kazaklarda da görülür. Bulgaristan'ın Kocakalban köylerinde karganın ötmesi ölüm habercisi sayılır. Tekirdağ'da bir kimse rüyasında canlı bir yılanı ayaklarının altında görürse o insanın en çok bir yıl yaşayacağına; çıplak birini görürse de o insanın öleceğine inanılır. Osmaniye yöresindeki inanca göre kişinin bahçesinde diktiği yetiştirdiği ağaçlar da ne zaman öleceğinin habercisi olabilir. Söğüt ağacının dalları yere değdiğinde birinin öleceğine inanılır. Bu durumda kurban kesmek gerektiğine inanılır. Mersin'de bir kişinin rüyasında iki ayakkabısını kaybetmesi halinde öleceğine inanılır (Artun, 2016: 231)

Sultandağı yöresinde ölümü düşündüren belirtiler, Anadolu halkının ölümü çağrıştırdığına inandığı belirtilerle büyük benzerlikler gösterir. Sultandağı yöresinde ölümü düşündürdüğüne inanılan önbelirtiler dört ana başlık etrafında şekillenir. Bunlar aşağıdaki gibidir.

#### **2.1.5.1.1.1. Hayvanlarda Görülen Belirtiler**

- Köpekler uzun uzun ulursa birinin öleceği inancı yaygındır (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.13, K.15, K.17, K.38, K.43, K.44). “*At kişner keramet, it ürür alamet olur.*” derler (K.1).



- Baykuş, bir evin çatısına konar ve öterse o evden birinin öleceğine inanılır. Acıyı savması için baykuşa acı soğan fırlatılır (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.13, K.15, K.17, K.38, K.43, K.44).

Baykuşla ilgili olarak yaşanan bir olayı Ummuhan Çelik şu şekilde anlattı: *Kardeşim askerdeyken, eşi su ısıtıp kızını yıkamak istemiş. Sobayı yakmaya çalışmışlar fakat soba bir türlü yanmak bilmemiş. Epey uğraştıktan sonra sobanın çekmediğini borularından birinin tıkalı olduğunu düşünmüşler ve sobanın borusunu çıkardıklarında bir baykuşun boruya sıkışıp kaldığını ve yandığını görmüşler. O akşam, kardeşimin de askerde bir kaza sonucu yandığının haberini aldık (K.15).*

#### 2.1.5.1.1.2. Rüyada Görülen Belirtiler

- Rüyada dişini çektirdiğini gören bir kişinin öleceği inancı vardır. Ön dişlerinden birini çektirdiğini görmüşse çok yakınından biri, yandaki dişlerinden birini çektirdiğini görmüşse akraba ya da komşularından birinin öleceği inancı vardır (K.7, K.14, K.38, K.42, K.43).
- Rüyada gelinlik giymek, kefeni ve ölümü sembolize eder (K.3, K.7 K.42, K.44).
- Rüyada evin duvarının yıkıldığını görmek iyi değildir. Duvar eğer içeri doğru yıkıldıysa ev halkından birinin, eğer dışarı doğru yıkıldıysa ev halkının dışında ama yine bilinen bir kişinin öleceği inancı vardır (K.3, K.7, K.8, K.38, K.56, K.59).
- Rüyada mezar görmek ölümü sembolize eder (K.3, K.7 K.42, K.44).

#### 2.1.5.1.1.3. Hastada Görülen Belirtiler

- Bazı durumlarda kişi artık vadesinin dolduğunu, öleceğini kendisini eskisi gibi sağlıklı hissetmediğinden dolayı anlayabilir (K.13).

- Durumu iyi olmayan hastanın ölümüne yaklaştıkça vücudunda değişmeler görülür. Ölecek kişinin önce burnunun “süneceğine” ve burnunun içinin ağlarla kaplanacağına inanılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38).
- Ölümü yaklaşan kişinin ayakları şişer ve dizlerine kadar buz gibi olur. Kulakları uzar ve hastanın rengi ekseriyetle sararır. Dudakları morarır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38).
- Ölümü yaklaşan kişi, sabit bir noktaya uzun uzun bakar ve ölüm anı geldiğinde son nefesini kısık bir sesle “puf” diyerek verir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).

#### 2.1.5.1.1.4. Diğer Belirtiler

- Ölü yikanırken teneşirden kayıyorsa, arkasından başka birinin daha öleceğinin inancı vardır (K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Ölen kişinin tabutu düzgünce taşınmaya gayret edildiği halde çok fazla sallanırsa başka bir kişinin de öleceğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Ölecek kişi, sevdiklerini yanında ister ve onların adlarını sayıklar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Yıldız kaydığında birinin öldüğüne inanılır (K.7, K.15, K.38, K.44).
- Ölünün eti yumuşaksa arkasından birinin daha öleceği inancı vardır (K.7, K.10, K.44).

#### 2.1.5.2. Ölümle İlgili Kaçınmalar

Cesetle ilgili işlemler başlıca iki duyguda toplanmaktadır: Korku ile sevgi-saygı. Bu iki yanlı duygu ölüyle ilgili bir sürü âdete damgasını vurmuştur. Ölenin her zaman geri dönebileceği ve geride bıraktıklarına zarar verebileceği korkusu cesetle ilgili çeşitli işlemlerin ve davranışların biçimlenmesinde ve yorumlanmasında önemli rol oynamaktadır. Ölüden korkmanın egemen olduğu yerlerde cesedin gömüldüğü ya da bırakıldığı yerden hemen kaçar; ölenin geri dönüşünü önlemek için cesedin

kemikleri kırılır, eklem yerleri parçalanır; bırakıldığı ya da gömüldüğü yer taşlarla çevrilir; ceset sıkı sıkıya bağlanır zaman zaman da vahşi hayvanların parçalamasına terkedilir ya da yakılır. Kimi yerlerde cesedi günlük kapıdan çıkarmayıp arka kapıdan götürürler, sonra da bu kapıyı ya örerler ya da tanınmaz hâle getirirler. Bu âdetin temelinde de ölünün her an geri dönebileceği korkusu yatmaktadır. Kapının bulunduğu yeri örmek, ölünün eve giriş yerini bulamaması amacını gütmektedir. Dul kadın da aynı düşünceyle hareket etmektedir: Yüzünü boyar, çamurlar ya da peçe takar. Böylece kocasının geri dönüşünde kendisini tanımayacağına inanır (Örnek, 1995:115-116).

Anadolu'nun pek çok yerinde "iyi değildir" diye yapılmasından kaçınılan davranışlar vardır. Yapılmaması gereken bu davranışlar yapıldığında bir felaket veya ölüm olayının gerçekleşeceğine inanılır. Reşadiye'de akşamdan sonra komşuya ağartı (ayran, süt ve ateş) verilmez. Ağartı verilirken içine kömür atılır. Geceleyin tırnak kesilmez. Ölü çıkan evdeki bütün sular dökülür. Kütahya'da sirke, Diyarbakır'da ayna, tuz, bıçak, biber, kömür, ateş, siyah renkli eşya akşam olduktan sonra dışarıya verilmez (Artun, 2016: 232).

Anadolu'da ve Türk dünyasının bazı bölgelerinde amansız bir dert veya hastalıktan kurtulunması, ölümü büyük bir kaza sonucu savmak gibi nedenlerle kurban kesilmektedir. Nitekim, kurban doğüstü alana giren kuvvetlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiği teşekkür etmek ve onlardan bir şey istemek için sunulur (Yeşil, 2014: 244).

Ölüm, insanın biyolojik anlamda kaçınılmaz sonu olsa da her zaman korkulan bir durum olmuş ve insanoğlu bunun için tedbirler almıştır. Sultandağı halk kültüründe ölümden kaçınmak için uygulanan pratikler aşağıdaki gibidir.

- Güneş batmışsa komşudan kara kazan alınmaz ya da komşuya kara kazan verilmez (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Gece tırnak kesilmez, ömrün kısaldığı inancı vardır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44)
- Ölünün yıkandığı suyun üzerine basılmaz (K.3, K.7, K.38).

- Akşam vaktinde komşudan ateş ve soğan alınıp verilmez. Verildiği takdirde acı getireceği düşünülür (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Sürekli bela anılmaz, yani “Allah kahretsin, Allah, belanı versin” gibi beddular edilmez. Edilirse sahibini bulur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).
- Ölenin ardından ağlamak iyi değildir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44).

### 2.1.5.3. Ölüm Sırası

Ölüm sırasında yapılan birçok pratik, esasında ölümü kolay kılmak, ölecek kişinin acısını hafifletmek içindir. Yapılan bu pratikler ve inanış unsurları hem Türklerin çok eski kültür kodlarını taşıyan hem de İslam’ın etkisi altında ortaya çıkan âdetlerdir.

#### 2.1.5.3.1. Hastanın Öleceği Anlaşırsa

Bir kişinin öleceği anlaşıldığı zaman sağ tarafa çevrilir. Kur’an okunur. Hastaya tövbe ettirilir, tekbir alınır, ezan okunur. Ağızına sık sık pamukla zemzem suyu verilir (Artun, 2016:233). Sultandağı yöresinde hastanın öleceğinin anlaşılması üzerine yapılan uygulamalar Anadolu’nun çoğu yöresindeki uygulamalarla oldukça benzerlik gösterir. Bu uygulamalar aşağıdaki gibidir:

- Öleceği anlaşılan hastanın baş ucunda ailesinden birileri; eşi, çocukları, yakın akrabaları bekler ve dua okur (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38)
- Sekerat durumdaki hastaya ab-ı zemzem verilir (K.38, K.47)
- Hastanın yanında beklenmesinin bir sebebi de vasiyetinin tespiti içindir (K.7, K.10, K.38)
- Hastanın son nefesini verdiği hareketsiz kalmasıyla anlaşılır. Son nefesini verirken son anda hızlı nefes alıp vermeye başlar ve son nefesini verirken “puf” sesi çıkar (K.1, K.7, K.8, K.14, K.15, K.38)

- Eğer hasta çok kötü durumdaysa ve acı çekiyorsa, sevdikleri de uzaktaysa sevdiklerinin giysisi ya da eşyası hastanın başına konur (K.1, K.7, K.14, K.15, K.38)

### 2.1.5.3.2. Ölümün Akabinde Yapılan Davranışlar

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölümün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korkmamamanın tipik belirtileri yatarken, kimlerinde de hijyenik endişeler ve dinsel geleneksel rol oynamaktadırlar (Örnek, 1979:44).

Ölümün ardından ceset sırt üstü ve düzgün bir duruma getirilir. Soğuk bir yere ve beton üzerine konur. Gözü açıksa, göz kapağı kapatılır. Ağız kapatılır. Kolları vücudunun iki yanına bitişirilir. Ayak başparmakları birbirine çatılır. Etek temizliği yapılır ve tırnakları kesilir (Santur, 1995:142). Ölünün gözlerinin kapatılmasının gerekçeleri bölgelere göre farklılıklar arz etmektedir. Bunlardan birkaç gerekçe sayılacak olursa bu dünyada gözü kalmasın diye, mezara gözü açık girmesin diye, ardından birini götürmesin diye vb. yorumlar ortaya çıkar. Ruhu yarılmasın diye içine şeytan girmesin diye, ağız toprak dolmasın diye ölünün çenesi bağlanır. Bütün bunların yanında, doğal olarak en yakında bulunan hoca veya imam gelerek ölü üzerine Kur'an'dan sureler (özellikle Yasin Suresini) okur. Cenaze yakınları ise, ölüm olayını camilerde sela okutarak ya da gazetelere ilanlar vererek ya da diğer iletişim araçlarını kullanarak duyururlar ve defin için gerekli hazırlıkları yaparlar (Ersoy, 2014, 94).

Sultandağı yöresinde ölümün akabinde uygulanan davranışlar şu şekildedir:

- Ölünün gözleri açık kalmışsa hassas bir şekilde avuç içi alın hizasından indirilerek ölünün gözleri kapatılır. “Gözü açık gitmek.” Sultandağı’nda da deyimleşmiş bir ifadedir ve vefat eden kişinin dünyadan mutlu ayrılmadığı düşünülür (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38)
- Ölünün kıyafetleri bir makas yardımıyla kesilerek çıkarılır. Üzerine temiz bir örtü örtülür (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38)

- Ölen kişinin çenesi ve ayak baş parmakları bağlanır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38)
- Ölen kişinin karnının üstüne şişmesin diyerek bıçak yahut makas koyulur (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51)
- Ölünün başı kibleye çevrilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51)
- Sabahleyin ölen kişi öğlen, öğlen ölen kişi ikindiye yetiştirilmeye çalışılır. Uzak yoldan gelecek yakınları varsa ölü bir gün bekletilebilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51)

#### 2.1.5.4. Ölüm Sonrası

Eski Türklerde ölüm halinde ruhun kuş şekline girerek uçup gittiğine inanılırdı ve eski metinlerdeki “sungur oldu” (şahin oldu) sözünün bunu gösterdiği düşünülmektedir. Eski Türklerde defin merasimi için yaprak dökümü veya ağaçların yapraklanması beklenirdi. Büyüklerin mezarını toprak yığarak (kurgan) tepe yaparlardı. Çin sınırlarından Macaristan’a kadar uzanan bozkır yolu boyunca bu kurganlar yer alır. Eski Türklerdeki cenaze merasimine Çinliler “kubbeli otağ altındaki tabut” adını verirlerdi; çünkü Türk geleneğinde ölen kimsenin cesedi kubbeli otağ altına konarak otağın etrafında at koşturulurdu. Otağın kapısına gelince matem tutanlar gözlerini ve kulaklarını bıçaklardı. Matem işareti olarak saç kesilir, tütsü kullanılır, tütsülü matem meşalesi (yug yıpar) yakılırdı (Kocasavaş, 2002:67)

Ölünün arkasından yas tutulur. Bu süreyi dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirler. Yas, ölenin yakınlığına, ölüm biçimine, yaşına, ölümün sıralı olup olmamasına ve baş sağlığına gelenlere göre belirlenir. Baş sağlığına geldiği sürece ölünün yakınları eski düzenlerine dönmezler. Bu süre içinde bazı şeylerden kaçınılır. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir. Renkli, süslü giysiler giyilmez, eğlencelere katılmıyaz, makyaj yapılmaz. Varsa düğün, sünnet ertelenir veya törensiz yapılır. Yasta evde beklenir. Ölünün ardından şerbet yapılır, para dağıtılır. Ölünün arkasından cenaze evinde Kur’an-ı Kerim okutmak en yaygın olan gelenektir. Ölünün her Cuma akşamı evine gelip kendisi için Kur’an-ı Kerim okunup okunmadığına baktığına inanılır (Artun, 2016:238).

#### 2.1.5.4.1. Ölümün Duyurulması

Ölüm olayı çevreye sala yoluyla duyurulur. Bir evde ağır hasta varsa zaten herkesin kulağı orada olur. Ölüm gerçeği ile karşılaşan ölü yakınları evden eve bağırıp çığırşırlar ve komşular ölüm haberini duymuş olurlar. Uzak akrabalara ölüm telefonla haber verilir. Kaza, kalp krizi gibi ani bir ölümden, ölüm haberi alıştırma alıştırma söylenir. Hatta “öldü” demek yerine “hastalandı” demek tercih edilir (Artun, 2016:234).

Gazetelere ilân vermek yoluyla olayı duyurma daha çok büyük kentlerde görülmektedir. Gerek büyük kentlerdeki nüfus yoğunluğu, gerekse ölüm ilanı vermenin giderek bir çeşit “moda olması” bu tür duyurmayı yaygın bir duruma getirmiştir. Ölenin zenginliği, toplum içindeki yeri vb. gazetelere verilen ilanların büyüklüğünü, küçüklüğünü, göze batarlığını belirlemektedir (Örnek, 1979:42)

Sultandağı’nda ölüm ilanı ile ilgili uygulamalar aşağıdaki gibidir:

- Ölüm haberi, yakınlarla ve akrabalarla telefon ile duyurulur fakat kişinin öldüğü söylenmez, “Çok hasta” denir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38).
- Ölüm ilanı köy ve şehirlerde sala verilerek duyurulur. Aynı zamanda belediyeler, hoparlör vasıtasıyla ölen kişinin kimlerden olduğunu (lakabını), adını ve soyadını ilan eder (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38).

#### 2.1.5.4.2. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması

Ülkemizde ölünün gömülme hazırlığında İslamî geleneklere bağlı olarak ölünün yıkanması, kefenlenmesi, tabuta konması ve cenaze namazının ardından da defnedilmesi gerekir. Örnek (2000:214)’e göre bu işlemlerin çevresinde dinsel olanların yanı sıra birçok geleneksel adet ve inanma kümelenmekte ve bunlar çoğu zaman ön plana çıkmaktadır. Ölen biri elden geldiğince çabuk gömülmeye hazırlanır. Kişi sabahleyin ya da gece ölmüşse öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek sabahleyin gömülürler. Uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak amacıyla ölünün bekletildiği durumlar da vardır.

### 2.1.5.4.3. Yıkama ve Kefenleme

Gasil ve kefenleme sürecinde bölgelere göre birtakım mahalli uygulamalar görülür. Bunlar bazı kokulu bitkilerin cennet kokusu inancıyla gasil suyuna konulması, kefene ayet ya da dua yazma biçiminde gözlemlenir (Ersoy, 2014:97).

Ölü için hazırlanan suya el sürülmez, ölünün yıkanmasından artan suyla ilgili çeşitli pratikler görülür. Erzurum, Eskişehir, Kastamonu, Ankara, Kırşehir’de ölü yıkama suyundan artan su dökülür. Uşak, Çankırı, Aksaray, Kayseri’de artan su ile ölenin çamaşırları yıkanır. Ölünün yıkanışı ve kefenlenişi sırasında değişik kokulu maddeler yakılıp tütürülür, cesede ve kefene çeşitli kokular, yağlar, kutsal sular dökülür (Örnek, 1979:49-52)

Ölünün son banyosunu “ölü yuyucular/yıkayıcılar” yaparlar. Çok kere gusülhanelerde yapılan yıkama işleminde erkekler ve kadınlar eş cinsleri olan yıkayıcılar tarafından yıkanılır. Sair banyolar yapılırken kişi, ayağının altına sabun sürmez, inancı vardır. İnanca göre ölünün ayağının altına sabun sürüldüğü için diri kimseninkine sürülmesinin doğru olmadığı ifade edilir ve tersi yapılır. Teneşirde ayakları kıbleye gelecek şekilde ilkin sol tarafından başlanılarak üç baş yıkanılan ölünün temizlenmemiş yeri bırakılmaz. Sağların abdesti sağdan başlatılırken ölü abdesti dirilerinkinin tersine soldan başlatılır. Sonra kefenden alınmış bir parça ile ölüye altından tarat verdirilir. Daha sonra Kelime-i Şehadet getirerek ölüye abdest aldırılır. Yıkanılan ölünün yanında mum yakılması “yıkandığı yeri bulması inancı” ile ilişkilendirilmiştir. Ölünün yıkanmadan evvel ve sonra yanında ışık yakılması gerektiği inancı çok yaygındır. Bazı yörelerde ölünün defin için kaldırıldığı yere bir tas konur. Bununla yerinde ağır olsun mesajı verildiğine inanılır. Böylece hortlamayacağına inanılır (Kurt, 2012:181)

Bu dünyadan göçerken götürülen kefen, eskiden bugüne hep önemli tutulmuştur. Kefeni ya da kefenin parasını hazırlamaya her zaman önem verilmiştir. Kefen dışarıdan bir iplikle dikilmez, kefenin kenarından çekilen kendi ipliğiyle dikilir (Artun, 2016:329). Erkek kefeni, üç parça olarak omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izar) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lîfâfe) den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden yapılır. Bunlar, başa örtülen bez (hîmar), göğse konulan bez (dîr), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izar ve lilâfeden oluşur. Halk arasında öldüğü zaman başkasına yük olmasın, kefen telaşı olmasın ya da kendi helal parasından olsun



düşünceleriyle kişinin sağlığında kefenini alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması âdetine rastlanır (Örnek, 1979:52-54).

Sultandağı'nda yıkama ve kefenleme adetleriyle ilgili yaygın inanışlar ve yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

- Ölüyü, ölü yıkamayı bilen herkes yıkayabilir. Ölen eğer evliyse eşi yıkayamaz. Kadın ölüyü kadın, erkek ölüyü erkek yıkar (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölüyü yıkamak için özel bir yere gerek duyulmaz etrafı kapalı herhangi bir yerde ölü yıkanabilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölüyü yıkayanlara para vermek adettir. Karşı taraf almayabilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölüyü yıkamak için ateş yakılır ve kazanlar kurulur. Kazanlarda su kaynatılır, ölü yıkanacak su ılık olmalıdır. Kazanlara el sokulmaz, el sokulduğu zaman suyun kirlendiğine ve o suyla abdest tutmayacağına inanılır. Aynı mantıkla, ölü yıkarken kullanılan taslar suya el değmesin diye kulplu olmalıdır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölü yıkamak için ısıtılan suya kâfur atılır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölü kibleye doğru teneşire yatırılır, elleri yan taraflarına koyulur ve ılık su başından ayak uçlarına kadar gezdirilir. Suyun sıcaklığıyla ölü kendini salar ve arkasından pislik gelebilir. Çok fazla bastırmamak şartıyla göbekten aşağısı içindeki pislik tam anlamıyla boşalsın diye bastırılır. Temizlik için taharet bezi kullanılır. Ölünün anüsüne pamuk tıkanır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Yıkanan ölünün avret yerleri açıktayken yıkanmaz, üzerine örtü örtülerek yıkanır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölüye abdest aldırılır. Ölü yıkandıktan sonra yakınları da suya el değirmeden ölüye su dökerler (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).

- Su kaynatılan kazanlar, ters çevrilerek kapatılır. Ters çevrilmezse bir başka kişinin daha çok geçmeden öleceği inancı vardır. Eğer kazanda su artarsa ölen kişinin çamaşırları yıkanır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Kefenin kumaş türü patiskadır ve rengi beyaz ya da kırık beyaz renkte olabilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Kadın ve erkeğin kefeni aynıdır, farklı olan sadece kadının başını örtmek için kullanılan parçadır. Ölü kefenlendikten sonra içine dua okunmuş çörek otu atılır. Çörek otu tanelerine ayrı ayrı dua okunur ve avuçta biriktirilir, biriktirildikten sonra kefenin içine atılır. Ayrıca güzel koksun diye gül suyu dökülebilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölü, kefenlendikten sonra kefenden yırtılan parçalarla, kefen açılmasın diye belinden ve ayak hizasından bağlanır ve cenaze tabuta konur (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).

#### 2.1.5.4.4. Cenazenin Taşınması

Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındıkları sandığa tabut denir. Tabut en çok çam ve kavaktan yapılır. Seyrek olarak meşe, gürgen, çınar, ceviz ve ardıçtan da yapıldığı olur. Kimi özel durumlarda ağaç yerine maden kullanıldığı ya da tenekeyle kaplandığı da görülmektedir. Tabutun üzerine örtülen örtü varsa ölü evinden, komşulardan, yoksa camilerden alınır. Bu amaçla Hac'dan da getirilmiş örtüler de vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualarla kutsal kişilerin adları bulunan bu örtülere “tabut örtüsü”, “Kâbe örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” denmektedir. Bu örtülerin yerine tabut üstüne halı, kilim, battaniye, kumaş vb. örtüldüğü de olur; ölen, sağlığında vasiyet etmişse bunlar sonradan camilere hediye edilir (Örnek,2000: 218).

Sultandağı'nda cenazenin taşınmasıyla ilgili olarak dikkat edilmesi gerekenler şu şekildedir:

- Tabut, ölenin yakınları ve sevenleri tarafından omuz üstünde dikkatli bir şekilde taşınır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63)
- Tabutu taşıırken cenaze çok sallanmamaya çalışılır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Tabutu taşıyan, tabutun arkasından yürüyen insanlar ne kadar çoksa ölen kişinin günahlarının hafifleyeceği ve o kişinin sevildiği inancı yöre halkı inancında yaygındır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Tabutun üstüne, yeşil renkte tabut örtüsü örtülür. Ölen kişi şehit ise Türk bayrağı örtülür (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).

#### 2.1.5.4.5. Cenaze Namazının Kılınması

İslam dinine göre, Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınması için ölünün Müslüman olması, İslamî kurallara göre yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olması namazı kıldırarak imamın kibleye karşı yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında durması gerekir. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda okunması gereken dualar değişir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölünün hakkında bir çeşit “aklama” yapılır (Örnek, 1979:54)

Sultandağı’nda cenaze namazının kılınmasıyla ilgili yöre halkından derlenen bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Cenaze namazları kılınırken ölenin naaşı genellikle musalla taşına konur (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Cenaze namazını kıldırarak imam, musalla taşının önünde saf tutan cemaatten helâllik aldıktan sonra namazı kıldırılmaya başlar (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Cenazeye, herkesin katılması gerekir. Ölenle küs olanlar bile din kardeşi olmaları sebebiyle, arkadaşının cenazesine katılmak zorundadır. Katılmazsa

hem günah hem ayıptır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).

#### 2.1.5.4.6. Defin İşlemi ve Mezarlıkta Yapılan Diğer İşlemler

Günümüzde ölü gömme gelenekleri, İslâmî esaslara bağlı bir şekilde yerine getirilmektedir. Buna göre cenaze namazının kılınmasından sonra ölü, mezarının başına getirilir. Mezar, ölenin yakınları ve orada bulunanlar tarafından önceden kazılmış olur. Mezarın güney tarafının alt kısmı, mevtanın yönünün kibleye doğru durmasını sağlamak amacıyla, biraz içeri doğru oyulur. Ölü; başı batıya, ayakları doğuya doğru gelecek şekilde sağ yanı üzerine yatırılıp yönü kibleye çevrilerek mezara yerleştirilir. Kefenin baş ve ayakucundaki bağlar çözülüp alınır, ardından ölünün üst kısmı, aynı boyda olan düzgün tahta veya yassı taşlar dayamak suretiyle kapatılır. Burada kullanılan tahta ya da taşlara *sapıtma* adı verilir. Bunun da üzerine ot, çam, ardıç veya herhangi ağaç dalları yerleştirilir. Böylelikle cenazenin toprak altında sıkışması engellenmiş olur. Daha sonra mezar toprakla doldurulur, yerinin belli olması için üzeri tümsek yapılır. Baş ve ayakucuna birer taş dikilir. Gömme işi tamamlanınca imam dua okur. Duanın ardından herkes mezarlıktan ayrılır. Mezarın başında sadece imam kalır ve talkın verir. Talkın, o akşam mezara gelerek bazı sorular soracağına inanılan sorgucu meleklerine verilecek cevapları ölüye hatırlatmak amacıyla yerine getirilmesi gereken dinî bir görevdir (Çıblak, 2002: 605-614).

Eski Türklerde cenazenin defnedilmesi sırasında törenler düzenleniyordu. Törenlerden birçoğu ölüm anında yapılanların bir tekrarı niteliğindedir. Yakınmalar, yüzün çizilmesi, at yarışları, ölen kişinin methiyesi, kurbanlar şenliklerle birlikte ya da şenliklerden sonra yapılan cenaze şölenleri, cesedin be onunla birlikte eşyaların çukura indirilmesi, ayrılış sözleri ve mezarın kapatılması bunlardan bazılarıydı (Roux, 1999:261)

Mezarlıklar gerek köy gerek kasaba ve şehirlerde oturma yerlerinin hemen dışında yer alır. Genellikle yol kenarlarına kurulmuştur. Ülkemizde mezarlıkların çoğu terk edilmiş bir görüntü çizer. Bir kısmı ise derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünüşündedir. Köy ve kent mezarlıklarının genel görünüşü arasındaki fark, mezarların tipleri, yapımı, taşları ve süslenmesi ile kendini gösterir. Büyük kentlerde kubbeli, pahalı, taşlı, mimar elinden çıkma mezarlıklara rastlanır. Mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve belli otlar kullanılır. Mezarların başına ağaç dikmek,

üzerlerine çiçek ekmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentlerde görülür (Örnek, 1971: 65).

Günümüzde özellikle büyük illerimizde aile mezarlığı uygulaması yapılmaktadır. Aile mezarlığındaki genel mantık, aile üyelerinin vefat ettikten sonra belirli bir yere birbirlerine yakın bir şekilde gömülmesidir.

Sultandağı'nda defin işlemleriyle ilgili uygulamalar Anadolu'dakinden çok büyük farklılıklar arz etmemektedir. Yöre halkından konuyla ilgili edinilen bilgiler aşağıdaki gibidir.

- Sultandağı'nda bir adet mezarlık bulunmaktadır (K.64).
- Mezar, ölünün başında kazılmaz para karşılığında bu işi yapan kişiler tarafından mezarlığın belirlenen bir yerinde kazılır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63, K.64).
- Mezarın derinliği, cenazenin erkek veya kadın oluşuna göre değişir. Erkeklerin mezarı göbek hizasında kadınların mezarı ise göğüs hizasında kazılmaktadır. Bunun gerekçesi ise namaz sırasında erkeklerin ellerini göbekleri üzerinde, kadınların ise göğüsleri üzerinde birleştirmeleri olarak açıklanabilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63, K.64).
- Cenaze, İslami kurallara göre başı kibleye gelecek şekilde sırtüstü mezarın içine yerleştirilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63, K.64).
- Cenazeye gelen halk, yerden aldığı üç adet taşı avuçlarında tutarak bir Fatıha, üç İhlas okur ve üfledikten sonra naaşın üzerine atar ve getirilen beton plakları mezarın içine yerleştirilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Cemaatteki hemen herkes kabre küreklerle toprak atarak mezarı kapatır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Mezarın üstüne dökmek için bir güğüm su getirilir. Su döküldükten sonra güğüm, fakir birine hediye edilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Defin işlemi tamamlandıktan sonra hoca, Yasin-i Şerif okur ve duasını yapar. Duadan sonra cemaat mezarın başından uzaklaşırken hoca,

cenazenin yakınlarından birkaç kişiyi yanına alarak “telkin” verir. Telkin sırasında mevtanın sorgu meleklerine vermesi gereken cevaplar hatırlatılır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).

- Cenazenin yakınları taziyeyi kabul etmek üzere mezarlığın girişinde yan yana tek sıra halinde dizilirler (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Cemaat, cenaze yakınlarına “başınız sağ olsun” diyerek elini sıkar (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Taziye bittikten sonra cenazenin üzerinden çıkan giysilerle evde bulunan diğer giysileri ve ayakkabılarından giyilebilecek durumda olanlar köydeki yoksullara dağıtılır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).

#### **2.1.5.4.7. Defin Sonrası**

Defin sonrası yapılan işlemlerin temelinde artık dünyadan ahirete göçmüş olan kişinin, ahirette huzurlu olmasını sağlamak yatar. Ölü gömüldükten sonra arkasında üzüntü duyan insanlara baş sağlığı dilemek onların acısını paylaşmak âdettir. Ölenin ruhu rahat etsin diye, ölen kişi adına belirli günlerde yemek verme, mevlidini yapma, tutamadığı oruçlar, kılamadığı namazlar için ihtiyaç sahiplerine yardım etmek ölen kişinin yakınlarının defin sonrasındaki uygulamalarıdır.

#### **2.1.5.4.7.1 Cenaze Evi**

Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı hem de yası azaltmaya yönelik bir âdettir. Ölenin yakınları, tanıdıkları, dostları ölümle ilgili âdetleri yerine getirmeseler bile, kederli ailenin acısını paylaşmak ve ruhsal sarsıntısını dengelemek için başsağlığı dilemekte, avutucu sözler söylemekte kusur etmezler. Başsağlığı dilemenin geçerli biçimi ölü evine giderek söylenendir (Örnek, 2000:226). Cenaze evinde toplanan kişilerin az veya çok oluşu, ölen kişinin ve cenaze sahiplerinin toplumdaki saygınlığına, ekonomik durumuna, ailenin genişliğine, mesleğine göre değişir (Yeşil, 2014:287)

Sultandağı'nda ölünün gömülmesi ardından ölen kişiye ve onun yakınlarına duyulan saygıdan dolayı cenaze evi asla boş bırakılmaz. Ölenin yakınlarına destek olunur.

- Cenaze evi, ölenin yakınları tarafından temizlenir ve kapısı bir süre kapatılmaz (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölenin yakınları, renkli şeyler giymez, süslenmeye dayalı işlemlerde bulunmaz. (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Cenaze evinde yemek pişmez, ölen kişinin yakın akrabaları, komşuları, sevenleri en az bir hafta boyunca cenaze evine yemek getirirler. Verilen yemek için “ölünün canına değsin” gibi deyimsel ifadeler kullanılır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Herkesin maddi durumu aynı olmadığı için, yemek yapamayanlar da gıda malzemesi gönderirler (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Akşam namazından sonra kadınlar cenaze evinde toplanarak, Yâsîn okurlar (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Naaşın gömülmesinin ardından bir hafta süre boyunca her gece ölenin yakınları dua ederler ve eş, dost, yakın akrabalar cenaze evine taziyeye gelirler (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Ölenin ailesi hayvancılıkla geçiniyorsa hayvanlarına yakınları bakar (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63).
- Cenaze evinde, radyo, televizyon gibi eğlencelik şeyler açılmaz. Açılırsa ayıp ve günah olur (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63)
- Cenaze evinde 40 gün boyunca Kur'an okunur, dua edilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63)
- Ölünün “yedisi” ve “kırkı” yapılır, bu günlerde halka yemek dağıtılır (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.13, K.14, K.15, K.38, K.46, K.49, K.50, K.51, K.63)

#### 2.1.5.4.7.2. Sultandağı Yöresi Ölüm ile İlgili Genel Değerlendirme

Anadolu'nun genelinde yaygın olan ölümü düşündüren belirtilerin birçoğuna Sultandağı'nda rastlanır. Bu belirtiler sıklıkla hayvanlarda, rüyalarda ve hastalarda görülse de bunların dışında kalıp ölümü düşündüren birçok belirti vardır. Ölümden korkmanın hâkim olduğu toplumlarda ölümden kaçmanın yolları aranmıştır. Sultandağı'nda da bazı davranışlardan ölümü getirebileceği düşünülerek kaçınılmıştır.

Ölüm sırasında uygulanan birçok pratiğin altyapısında din olgusunun yattığı açıktır. Sultandağı'nda öleceği anlaşılan kişinin başında kutsal kitap okunur, dua edilir. Ölümün akabinde yapılması gerektiği düşünülen birçok pratik yöre halkı tarafından uygulanır. Ölünün başını kibleye çevirmek, çenesini ve ayaklarını bağlamak, karnının üstüne bıçak koymak gibi işlemler bunlardan bazılarıdır. Sultandağı'nda ölüm, çevreye sela yoluyla duyurulur.

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm çevresinde uygulanagelen birçok pratik ve yaygın inanışa Sultandağı'nda rastlanılır. Yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması ve defnedilmesi uygulamalarında standardın dışına çıkılan ve büyük farklılıklar arz eden durumlar yoktur.



### 3. BÖLÜM: ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

#### 3.1. SULTANDAĞI YÖRESİNDE ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

##### 3.1.1. Mâni

Anadolu coğrafyasının hemen her yerinde rastlanabilen bir tür olan mâni, halk şiirinin en yaygın ve en küçük nazım biçimidir. Mâniler, gelenek ve görenekleri geçmişten günümüze taşıyabilen, Anadolu insanının yaşayış biçimini ve farklı duygularını yansıtabilen ürünler olması sebebiyle oldukça önemlidir.

Etimolojisi kesin olarak bilinmeyen mâni kelimesinin kökeni konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Pertev Naili Boratav, mâni kelimesinin Arapça “ma'nâ” kelimesinden geldiğini belirtir (Boratav, 1969, s.185). Başka bir görüşe göre bazı mânilerin “*yar, aman, aman ey (amani)*” gibi ünlemlerle başladığı dikkate alınmış ve “a” ünlüsünün zamanla düşerek mâni kelimesini ortaya çıkardığı düşünülmüştür. Mâninin, “Türkmânî” kelimesinin kısa biçimi olduğu da bu konudaki diğer bir görüştür (Albayrak, 2003, s.571). Kelimenin, etimolojik olarak anlamlandırılmaya çalışılmasının yanında bir gerçek yatar ki, o da mâni ve mânânın birlikteliğidir.

Mâniye, Türkiye'nin bazı bölgelerinde “*mâna*”, “*me'âni*”, “*hoirat*”, “*karşı-beri*” denilirken diğer Türk toplulukları arasında “*bayatı*”, “*mahnı*”, “*hoirat*”, “*aytipa*”, “*aytıspa*”, “*kayın ölen*”, “*ülenek*”, “*çinik*”, “*çinig*”, “*çink*”, “*şın*”, “*mane*”, “*koşuk*”, “*aşule*”, “*tört sap*”, “*tahpak*” gibi adlar verilmektedir. Mânilerin uyak düzeni çoğu zaman (a-a-b-a) şeklindedir ve bu özelliği ile mâni diğer şiir biçimlerinden ayrılır. Dört dizeden meydana gelen mâni, kendi içinde bir bütünlük arz eder. Dört dizeli, yedi heceli, (a-a-b-a) biçiminde kafiyeli manilere “tam mâni” ya da “düz mâni” denilmektedir. Fakat, bunun dışında “kesik mâni”, “artık mâni”, ve “deyiş” denilen çeşitleri de vardır. Büyük ekseriyeti yedi heceli olmakla birlikte az sayıda da olsa 4, 5, 8, 10, 11 ve 14 heceli manilere de rastlamak mümkündür (Oğuz vd., 2015, s.244).

Her türlü hayat hâdiseleri arasında, aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat vb. temleri işleyen mânilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Dinleyenin veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve hususiyle dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır; nadir olarak dört mısraın bütün bir duygu, fikir ve hayali işlediği görülür (Elçin, 2004, s.281).

Mâninin etimolojik ya da biçimsel olarak incelenmesinin yanında işlevi, söylenme amacı, söylendiği ortamlar, nasıl gelenek haline geldiği ve iletişim boyutu da incelenmeye değer görülmüştür.

Mâni, öğüt vermek amacıyla oğula, kıza, geline; akıl vermek ve kötülöklere karşı uyararak amacıyla çocuklara söylenebilir. Bunun yanında acı olaylardan alından ders, işin iyi yapılması, büyüğe saygı, uyarma, kırgınlığın son bulması, boşboğazlık vb. konularda da söylenir. Maniler duyguların söylenmesi, insanları güldürmesi, eğlendirmesi, işi kolay kılması, eğitim, örf, âdet, gelenek aktarımının sağlanması, birlik beraberlik ve dayanışmayı arttırması, kültürün sözlü yolla aktarılması dışında, duyguları dışa vurma aracı olması, dert, meram anlatarak rahatlama yönleriyle işlevseldir. Mâniler şenlikler, evlenme törenleri, sünnet törenleri, imece yardımlaşma toplantıları, Hıdırellez, Nevruz, yağmur yağdırma törenleri, bolluk bereket törenleri ve köy seyirlik oyunlarında söylenebilir fakat çağlar boyu yaygın bir biçimde süren mâni söyleme geleneği son yıllarda eskiye oranla önemini kaybedip azalmaya başlamıştır (Artun, 2007).

Boratav, manileri “söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre” şu şekilde sınıflandırır:

1. Niyet, fal (yorum) manileri
2. Sevda manileri
3. İş manileri
4. Bekçi ve davulcu manileri
5. İstanbul’da bazı sokak satıcılarının manileri
6. İstanbul Meydan Kahvelerinin cinaslı manileri
7. Doğu Anadolu’da hikâye manileri

8. Mektup manileri (Boratav, 1969, s.190-192).

Araştırma süresi boyunca Sultandağı yöresinden 128 adet mâni derlenmiştir. Tespit edilen bu maniler; Ayrılık konulu maniler, Evlilik konulu maniler, Yergi içeren maniler, Sevda konulu maniler, Gelin-kaynana manileri, İçinde yer ve kişi ismi geçen maniler, Davulcu manileri, Askerlik konulu maniler, İş-Paydos konulu maniler, Mektup manileri gibi çeşitli konular etrafında şekillenmiştir.

**SM-1**

Gidene bak gidene

Boyu benzer fidana

Allah sabırlar versin

Eşinden ayrılana (K.2)

**SM-2**

Başımdaki çemberi

Katından ayırmayın

Vurun öldürün beni

Yârimden ayırmayın (K.16)

**SM-3**

Kayanın altı bunar

Soksam elim donar

Ben yârime varamadım

Yanar yüreğim ona yanar (K.7)

**SM-4**

Ekin ekim gül bitti

Dalında bülbül öttü

Ötme ey garip bülbül

Yarım elimden gitti (K.1)

**SM-5**

Şu derenin daşları

Ötüşüyor kuşları

Sevdiğimi alamadım

Ondan gülmez başlarım (K.7)

**SM-6**

Kaya dibi beklerim

Vay benim emeklerim

Yar aklıma geldikçe

Sızlıyor kemiklerim (K.1)

**SM-7**

Mektup yazdım köşeli

İçi destan döşeli

Kurudum yaprak kaldım

Senden ayrı düşeli (K.7)

**SM-11**

Karanfili budama

Sefa geldim odama

Eğer annem vermezse

Dünür yolla babama (K.1)

**SM-8**

Tarlası arıklıya

Ben varmam sarıklıya

Allah nasip eylesin

Boynu kravatlıya (K.1)

**SM-12**

Karyolanın demiri

Annem verir emiri

Eğer annem vermezse

Kaçmak Allah'ın emri (K.16)

**SM-9**

Bahçelerde bal erik

Yaprağı delik delik

Öyle konuşmak olmaz

Lokum getir yiyelik (K.1)

**SM-13**

Karşıda durup durma

Boynunu büküp durma

Valla alcam kız seni

Gaygıda durup durma (K.7)

**SM-10**

Tarlalarda boz eşşek

Palangalar ger gevşek

Beni sevdiğime verirseler

İstemem yorgan döşşek (K.16)

**SM-14**

Bahçelerin nanesi

Ellerinin kınası

Kızı gelin olur da

Ağlamaz mı anası (K.7)

**SM-15**

Elmayı atan bilir  
 Cilveyi satan bilir  
 Gençlerin halinden  
 Yalnız yatan bilir (K.7)

**SM-19**

Hayata hayat dedim  
 Simide bayat dedim  
 Çekil oğlan karşımdan  
 Annemden dayak yedim (K.7)

**SM-16**

Susa boyu kaldırım  
 Düştüm beni kaldırın  
 Kız ben seni almazsam  
 Aklımı çıldırırım (K.7)

**SM-20**

Tren yolları çiçek  
 Tren burdan geçecek  
 Beni alacak oğlan  
 Sigara içmeyecek (K.7)

**SM-17**

Gidelim ağalar gidelim  
 Bahçeye gül dikelim  
 Haydi sizinle birlikte  
 Kız evine gidelim (K.7)

**SM-21**

Motor geliyor motor  
 Motora binecek misin  
 Motor süren oğlana  
 Beni verecek misin (K.7)

**SM-18**

Bahçelerde maydanoz  
 Maydanozu yoldunuz  
 Bu köyü çok beğendik  
 Yok mu bekar kızınız (K.7)

**SM-22**

Mor koyun melemesin  
 Mor menevşe yemesin  
 Sevdiğini almayan  
 Ben evlendim demesin (K.30)

**SM-23**

Dolmuş geliyor dolmuş

Dolmuşun rengi solmuş

Benim güzel yârim

Ne güzel gelin olmuş (K.30)

**SM-27**

Yağmur yağar süzülür

Kızlar sokağa dizilir

Çok südürme gâvur gelin

Gül memelerin ezilir (K.7)

**SM-24**

Damdan dama ip gerdim

Koparsa ekle yârim

Önümde abim var

Seversen bekle yârim (K.7)

**SM-28**

Ambara bak ambara

Çivi çakmış çembere

Şimdi kızlar ucuzladı

İki kuruş on para (K.7)

**SM-25**

Giden eşekli oğlan

Beli fişekli oğlan

İşaretten anlamaz

Eşşek kafalı oğlan (K.2)

**SM-29**

Tren geliyor tren

Düdüğünü öttürü

Şimdiki kızlar

Bi sakıza öptürü (K.30)

**SM-26**

Sepet sepet arılar

Kızlar yolu yarılar

Kızlara koca vermiyor

Seksen beşlik karılar (K.1)

**SM-30**

Masa üstünde keklik

Gızlar giyer eteklik

Oğlanlarda bi şey yoktur

Gızlardadır eşeklik (K.47)

**SM-31**

Armut dallarına arı konamaz  
 Sever ama pezevenkler yiyemez  
 Senin de yerine lüküs demişler  
 Lüküs değil kandil bile olamaz  
 (K.41)

**SM-32**

Kime danışdın da geydin alları  
 Yakın idin uzak ettin yolları  
 Minnetine büyüttüydüm gülleri  
 Vardın gittin bir çirkefe bozdurdun  
 (K.41)

**SM-33**

Destiyi doldurdun mu  
 Gelirken yoruldun mu  
 Ben sana abi derken  
 Sen bana vuruldun mu (K.4)

**SM-34**

Karanfil eker misin  
 Balınan şeker misin  
 Dünyada yaktın beni  
 Ahirette çeker misin (K.4)

**SM-35**

Karanfilsin tarçınsın  
 Neden böyle hırçınsın  
 Ne büyüksün ne küçük  
 Anca benim harcımsın (K.4)

**SM-36**

Ayakkabımın tabanı  
 Ben istemem yabanı  
 Varsın köyümden olsun  
 Dursun koyun çobanı (K.1, K.16)

**SM-37**

Kayadan enişelim  
 Kuş gibi dönüşelim  
 Sen orada ben burada  
 Teline konuşalım (K.7)

**SM-38**

Ay doğar kadir Allah  
 Bu sevda nedir Allah  
 Ya benim muradım ver  
 Ya beni öldür Allah (K.1)

**SM-39**

Sepetimde muşmula  
 Yanıyorum aşkına  
 Benden vasiyet olsun  
 Varmayın sokak puştuna (K.1)

**SM-40**

Al entarim var benim  
 Bedenime dar benim  
 Ortaokulda okuyan  
 Civan boylu yar benim (K.1)

**SM-41**

Entarisi al basma  
 Alıp duvara asma  
 Sen benimsin ben senin  
 Her lafa kulak asma (K.1)

**SM-42**

Fasilleyi pişirdim  
 Yemek tenceresinde  
 Gel yârim konuşalım  
 Mutfak penceresinde (K.16)

**SM-43**

Kaya gibi guz gibi  
 Sular içtim buz gibi  
 Ayrıl gel kocandan  
 Kabulümsün kız gibi (K.7)

**SM-44**

Penceresi bağlama  
 Kara gözlüm ağlama  
 Ben buralı değilim  
 Bana aşk bağlama (K.7)

**SM-45**

Susam ektim tümseğe  
 Yoldurmadım kimseye  
 Ben yürekten yar sevdim  
 Bildirmedim kimseye (K.7)

**SM-46**

Deve gelir dizinden  
 Şeker damlar dilinden  
 İnce veremler bulalım  
 Kız senin elinden (K.7)



**SM-47**

Gazsız fener yanar mı  
 Cama bülbül konar mı  
 İçinde sevda olan  
 El sözüne bakar mı (K.7)

**SM-48**

Kahve içtim fincandan  
 Kenarları mercandan  
 Yarım seni seviyom  
 Hem yürekten hem candan (K.7)

**SM-49**

Pencereden el etti  
 Kaşları gel gel etti  
 Gel gel eden kaşları  
 Beni deli etti (K.7)

**SM-50**

Ak yaşmağın uçları  
 Çıkamam yokuşları  
 Benden yâre selam söyleyin  
 Yukarı mahallenin kuşları (K.7)

**SM-51**

Karşılardan bakarsın  
 Kime kaş göz atarsın  
 İkimizi bir görmüşler  
 Düşmanlarımız çatlasın (K.7)

**SM-52**

Tren gelir birazdan  
 Bacaları kirazdan  
 Yarım kapını açık bırak  
 Ben gelirim birazdan (K.7)

**SM-53**

Asmadan üzüm aldım  
 Sapını uzun aldım  
 Kalk gidelim sevgilim  
 Annenden izin aldım (K.7)

**SM-54**

Bahçelerde güllerim  
 Yapraklarını ellerim  
 Konuşsana sen yârim  
 Dutuldu mu dillerin (K.7)

**SM-55**

Çayda balık akışır  
 Birbirine yakışır  
 Benim yârim zaten güzel  
 Ne giyse yakışır (K.7)

**SM-56**

Evleri var alt başta  
 Mendilim kaldı taşta  
 Kızcaz sana bakmıyorum  
 Benim aradığım başka (K.7)

**SM-57**

Yayla yayla gezersin  
 Çimenleri ezersin  
 Yaylada çiçek çoktur  
 Hangisine benzersin (K.7)

**SM-58**

Kayadan iniyorum  
 Ünlesen geliyorum  
 Ateş oldum aşkına  
 Üflesen yanıyorum (K.7)

**SM-59**

Karpuz bıçaklanır mı  
 İçi saçaklanır mı  
 Git gavurun dölü  
 Yastık kucaklanır mı (K.7)

**SM-60**

Karpuz kestim suyumuş  
 Yar dizime uyumuş  
 Ne de vahşiymiş  
 Samanlıkta büyümüş (K.7)

**SM-61**

Taze yaprak sarması  
 İçindedir kıyması  
 Her yiğide nasip olmaz  
 Sevdiğini sarması (K.7)

**SM-62**

Trenin maşası  
 Yârimin çevresi  
 Nerde olsa bilirim  
 Lacivert elbisesi (K.7)

**SM-63**

Kara kara kazanlar  
 Kara yazı yazanlar  
 Cennet yüzü görmesin  
 Aramızı bozanlar (K.30)

**SM-64**

Deve geliyor deve  
 Kumunu sere sere  
 Al deve götür beni  
 Yarın olduğu yere (K.30)

**SM-65**

Damdan dama ip gerdim  
 Koparsa ekle yârim  
 Önümde abim var  
 Seversen bekle yârim (K.7)

**SM-66**

Derelerde davşanlar  
 Yine oldu ağşamlar  
 O benim nazlı yârim  
 Nerelerde ağşamlar (K.15)

**SM-67**

Yeşil yaprak titriye dalında  
 Havasım galmadı dünya malında  
 Hep ellerin sevgilisi yanında  
 Benim de sevdiğim yok arasında  
 (K.41)

**SM-68**

İraftaki fişekler  
 Yüklükteki döşekler  
 Kaynanamdan kıymatlı  
 Ahırdaki eşşekler (K.7)

**SM-69**

Kaynana kazan karası  
 Görümce Allah belası  
 Damat beyi sorarsanız  
 Baklavanın ortası (K.16)

**SM-70**

İğne koydum şişeye  
 Geç kaynana köşeye  
 Ne cırtlak kızın varmış  
 Koyamadım döşeğe (K.7)

**SM-71**

Ayakkabı giyerim  
 Yüzü beyaz olursa  
 Ben kaynanayı severim  
 Oğlu güzel olursa (K.7)

**SM-72**

Saycağı düz goy kaynana  
 Suyu süz goy kaynana  
 Oğlun lokum getirmiş  
 Sensiz yidik kaynana (K.7)

**SM-73**

Kaynanam kabak gibi  
 Görümcem şebek gibi  
 Damat beyi sorarsan  
 Vitrinde bebek gibi (K.30)

**SM-74**

Elmayı ince soydum  
 Sahana dize koydum  
 Kaynanamın adını  
 Kuyruklu sıçan koydum (K.1)

**SM-75**

Hamamın ortasına  
 Kına kardım tasına  
 Kızlar gelin olmuyor  
 Kaynana korkusuna (K.7, K.16)

**SM-76**

Koca Osman'ın motoru  
 Arkasına binsen götürür  
 Koca Firdevs'i sorarsan  
 Sülaleyi batırır. (K.4)

**SM-77**

Karşıda Sultandağı  
 Şişede zeytinyağı  
 Aç gelin yarelerin  
 Çalalım merhem yağı (K.7)

**SM-78**

Arpalar azık oldu  
 Mekkeler kazık oldu  
 Sultandağı'nın içinde  
 Aynur kıza yazık oldu (K.1)

**SM-79**

Bahçelerde gül demet  
 Oğlanın adı Mehmet  
 Mehmet olsa nişlecek  
 Yüzünde yok meymenet (K.1)

**SM-80**

Köyümüzün başları  
 İsmailer daşları  
 Bana gel gel ediyor  
 O gelinin kaşları (K.7)

**SM-81**

İstanbul'un yolu uzun  
 Alayım seni gözüm  
 Kırk yerinde beni var  
 Sevdiğim güzel kızın (K.7)

**SM-82**

İğne ucu sivri  
 Yarimin adı Hilmi  
 Doğru söyleyin dostlar  
 Münasibim değil mi (K.7)

**SM-83**

Kavaktan aldım dalı  
 Yarimin adı Ali  
 Ali benim olursa  
 İstemem dünya malı. (K.7)

**SM-84**

Masa üstünde tandır  
 Yandır Allah'ım yandır  
 Terkendi'nin oğlanlar  
 Hem uzundur hem kambır (K.46,  
 K.47)

**SM-85**

Tren geliyor tren  
 İçinde Zeki Müren  
 Eğer beni almazsan  
 Cami önünde dilen (K.1, K.3, K.7)

**SM-86**

Pencereden yel geliyor  
 Deste deste gül geliyor  
 Ramazan aylarımız  
 Ayda yılda bir geliyor (K.7)

**SM-87**

Aşağıdan yukarıya geldim  
 Vurdum davulumu deldim  
 Uyan hacı ağabeyim uyan  
 Seni arzuladım da geldim (K.48)

**SM-88**

Davulumun ipi kaytan  
 Kalmadı sırtımda mintan  
 Hacı ağabeyim bahşiş verirse  
 Biz de alırız bir mintan (K.48)

**SM-89**

Tren gelir yayladan  
 Direkleri aynadan  
 Şu askerlik değil mi  
 Gelinleri ağlatan (K.16)

**SM-90**

Dereler kölgelendi  
 Mal sahibi öfkeleni  
 Öfkelenme mal sahibi  
 Paydos zamanı geldi (K.1)

**SM-91**

Bağa gittik geze geze  
 İncik boncuk dize dize  
 Kâğıt kalem almadı  
 Sana mektup yaza yaza (K.7)

**SM-92**

Mektubum uğurlar olsun  
 Dağlar taşlar yolun olsun  
 Seni yâre vermeyenin  
 İki gözü kör olsun (K.7)

**SM-93**

Portakal aldım handan  
 Seni sevdim candan  
 Sana bir mektup yazdım  
 Gözümden akan kandan (K.7)

**SM-94**

Duvar dibinde sini  
 İçine çiz resmimi  
 Seni çok özledim  
 Göndersene resmini (K.7)

**SM-95**

Bahçenin kestanesi  
Devletin hastanesi  
Geciktirme mektubu  
Çankırı pastanesi (K.7)

**SM-96**

Mektubu tez yolla  
Sinemi de ez yolla  
Derdinden ölüyorum  
Bir hayırlı söz söyle (K.7)

**SM-97**

Teyyareler dik gider  
İçinde mektup gider  
Oku sevdiğim oku  
Öğretmen olsan yeter (K.7, K.69)

**SM-98**

Entarisi karadan  
Dağlar kalksın aradan  
Mevlam neler yaratmış  
Yeri göğü yaratan (K.1)

**SM-99**

Kara koyun meler gelir  
Dağı taşı deler gelir  
Yarı güzel olanlar  
Her gün hamamdan gelir (K.1)

**SM-100**

Sac üstünde kavurma  
Kız saçını savurma  
Bileğinden tutunca  
Anne diye bağırma (K.16)

**SM-101**

Patlıcanın moruna  
Varman elin oğluna  
Elin oğlu değil mi  
Alır koyar koynuna (K.1)

**SM-102**

Kiremit bacaları  
Giymiş alacaları  
Nerede güzel gelin varsa  
Gebersin kocaları (K.7)

**SM-103**

Kiremitte buz musun  
 Gelin misin kız mısın  
 Akşam yanına varsam  
 Evde yalnız mısın (K.7)

**SM-104**

Mezarımı derin kazın  
 İçine halı yazın  
 Mezarımın baş ucuna  
 Yüzü gülmedi yazın (K.7)

**SM-105**

Kayadan iniş mi olur  
 Ham demir gümüş mü olur  
 Akşamdan söz verip de  
 Sabaha dönüş mü olur (K.1)

**SM-106**

Şu dağın arkasında  
 Meşe kömürü müsün  
 Elinde dolma kalem  
 Banka müdürü müsün (K.7)

**SM-107**

Pisiklete binersin  
 Bizim burdan geçersin  
 Annengil sorarsa  
 Teker patladı dersin (K.7)

**SM-108**

Bahçelerde börülce  
 Oynar gelin görümce  
 Oynasınlar bakalım  
 İki bir araya gelince (K.1, K.16)

**SM-109**

Teyyare havalandı  
 Dereye yuvarlandı  
 Yetiş doktorum yetiş  
 Sevdiğim yaralandı (K.70)

**SM-110**

Motor geliyor motor  
 Ekinler arasında  
 Yârim şapka sallıyor  
 Motor kasasında (K.71)



**SM-111**

Mercimek kile kile  
 Ölçerim sile sile  
 Yeni gelin olan  
 Geçinsin güle güle (K.72)

**SM-112**

Teyyare havalandı  
 Dereye yuvarlandı  
 Yetiş doktorum yetiş  
 Sevdiğim yaralandı (K.70)

**SM-113**

Ekinler dize kadar  
 Gel yârim bize kadar  
 Sana çorap ördüm  
 Topuktan dize kadar (K.73)

**SM-114**

Gelin tahta oturur  
 Damat lokum getirir  
 Yeme gelin lokumu  
 Damat seni götürür (K.69)

**SM-115**

Ayakkabı giyerim  
 Yüzü güzel olursa  
 Kaynanamı severim  
 Oğlu güzel olursa (K.70)

**SM-116**

Kaynanam geliverse  
 Şu dolmayı sarıverse  
 Ocağa koyuverse  
 Yemeden ölüverse (K.68)

**SM-117**

Ak taşı kaldır da gel  
 Yılanı öldür de gel  
 Madem beni seviyon  
 Keseni doldur da gel (K.74)

**SM-118**

Ak sıkmalar geyersin  
 Kime boyun eğersin  
 Eğme oğlan boynunu  
 Buban seni eversin (K.69)

**SM-119**

Masa üstünde pekmez  
 Bu pekmez bana yetmez  
 Şu Kırca'nın kızları  
 Davulsuz gelin gitmez (K.75)

**SM-120**

Raftaki ziniler  
 İnim inim iniler  
 Gurbetteki yârimin  
 Kulakları çiniler (K.72)

**SM-121**

Maniye maraz derler  
 Güzele kiraz derler  
 Senin gibi kaynanaya  
 Küllükteki horoz derler (K.76)

**SM-122**

Koca çeşme şarlayo  
 Güğümleri parlayo  
 Şu Kırca'nın kızları  
 Koca deye ağlayo (K.68)

**SM-123**

Menevşe biçim biçim  
 Ağlarım için için  
 Millet bana düşmandır  
 Seni sevdiğim için (K.77)

**SM-124**

Dam başının tozuyum  
 Ben kurbanlık kuzuyum  
 Tutma yârım kolumdan  
 Ben çavuşun kızıyım (K.78)

**SM-125**

Kaynanam kabak gibi  
 Görümcem şebek gibi  
 Damat beyi sorarsan  
 Vitrinde bebek gibi (K.79)

**SM-126**

Denizde kum kalmadı  
 Balıkta pul kalmadı  
 Yazacağım çok idi  
 Kağıtta yer kalmadı (K.69)

**SM-127**

Kapılarda numara

Yar oturmuş kumara

Şimdi şurdan geçecek

Sağ elinde cıgara (K.70)

**SM-128**

Daldan dala gezerim

Dalları ezerim

Çok konuşma kaynana

Kumpir gibi ezerim (K.73)

**3.1.1.1. Sultandağı Yöresi Mâni ile İlgili Genel Değerlendirme**

Sultandağı yöresinden derlenen 128 adet mâninin tamamı dörtlük nazım birimiyle oluşturulmuştur. Derlenen manilerin büyük bir bölümü 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. 11'li hece ölçüsüyle söylenen (SM-31, SM-32) iki adet mâni bulunmaktadır. Derlenen mânilerin diğer bir büyük bölümü ölçülerinde kararlılık göstermemektedir.

Derlenen manilerin büyük çoğunluğunda (a-a-b-a) şeklinde mâni tipi uyakla ahenk sağlanmıştır. Uyak şeması (a-b-a-b), (a-a-b-b), (a-b-c-b) (a-a-a-b) (a-b-c-a) şeklinde olan maniler de mevcuttur.

Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre, mâni söyleme geleneğinin eskisi kadar yoğun olmadığı gözlemlenmiştir. Farklı kişilerden derlenen 108 mâni, konuları bakımından değişiklik göstermektedir. Yöreden derlenen mâniler ağırlıklı olarak sevda ve evlilik konulu manilerden oluşmaktadır. Mânilerin tamamı 50 yaşın üstündeki kadınlar tarafından söylenmiş olup gençlerin mâni söyleme geleneğinden uzaklaştığı gözlemlenmiştir. Yörede mâniyi karşılan kelimelerden birinin “deyiş” olduğu tespit edilmiştir.

Derlenen manilerde ayrılığın zorluğundan ve kişiyi düşürdüğü zor durumlardan, evlilik için seçilen kişinin kültürel durumunun önemli oluşundan, evlilik konusunda herhangi bir sıkıntı çıkması durumunda kaçmanın bir çözüm olduğundan, evlilik için seçilen adayda kötü alışkanlığın bulunmaması tercihinden ve gelin-kaynana çekişmelerinden bahsedilmiştir. Ayrıca bazı mânilerde, kızların hafifmeşrepliği ve tüm kabahatin onlarda oluşu da ifade edilmektedir. Bunların haricinde mektuplara yazılan maniler ve Ramazan ayında söylenen davulcu manileri de bulunmaktadır.

### 3.1.2. Ninni

Ninni, çocuk ile anne arasında şefkati ve bağlılığı kuvvetlendiren ve halk arasında “Çocuk, uyuya uyuya büyür.” düsturunca çocuğu uyutması noktasında anneye yardımcı olan, belirli bir ezgiyle söylenen manzumelerdir. Ninniler, rahatlatıcı etkiye sahiptir ve belki de çocuğun yeryüzüne geldiğinde duyduğu ilk müziksel ifadedir.

Ninniler, annelerin bebeklerini uyutmak için mırıldandıkları türküler gibi görünse de sahip oldukları evrensel ve millî duygu ve düşünce değerleriyle geçmişi ve günü geleceğe taşıyan manzum eserlerdir. Kadın dikkatinin, aynı anda birçok şeyle ilgilenebilme ve söyleyebilme yeteneğinin göstergesi olan ninniler sadece bebeği uyutmak için söylenmez. İçeriğindeki sözlerle genellikle kadınların iç dünyasını ve ait olunan toplumun genel görüntüsünü veren ninniler bütün bir hayatın içine sığdırıldığı nazım birimleridir. Ayrıca geçiş dönemleriyle ilgili kabul ve uygulamalar, cinsiyet kültürü, çocuk büyütmeyle ilgili tercihler, çalışma hayatı ile ilgili kabuller, beslenme anlayışı, günlük yaşantı ile ilgili davranış kalıpları, aile içi, yakın akraba ve toplumdaki insanların davranış ve tutumları, yaşlılık, ölüm, beslenme, barınma, giyinme, eğlence, estetik ve müzik anlayışı ninnide ortaya çıkar. Bunların ortaya çıkması kültürel belleğin işletilmesiyle gerçekleşir. Belleğin işletilmesine yardımcı olan ninniler kültürel belleğe ait unsurları taşıyarak nesiller arası köprüleri kurar (Uğurlu, 50:2014).

Ninni kelimesinin etimolojisiyle ilgili olarak net bir bilgi bulunmamakla birlikte kaynaklarda konuya dair pek çok görüş bulunmaktadır. Ağırlık kazanan görüş, ninni kelimesinin çocuk dilinde ses taklidiyle oluşmuş bir kelime olduğu yönündedir. Ninni kelimesinin ilk ne zaman kullanıldığı konusunda da belirsizlik bulunmaktadır. Tespit edildiği kadarıyla Anadolu’da ninni kelimesinin ilk kullanımı Karacaoğlan’ın bir dördlüğünde “*nen eylemek*” şeklindedir:

*Mestanedir Karacaoğlan mestane*

*Güzel olan gül gönderir dostuna*

*Yatır beni kız dizinin üstüne*

*Nen eyle de kaşın gözün süzerek* (Farsakoğlu, 2011, s.23).

Ninni kelimesi, Dîvânü Lugâti't Türk'te “*balu balu*”, diğerk Türk bölgelerinde “*layla*”, “*laylay*”, “*sengildek yırı*”, “*elle*”, “*elley*”, “*nene*”, “*besik cırı*”, “*aldehy-aldehy*”, “*ayya*”, “*hüvdi*” olarak geçmektedir. (Oğuz vd., 2015, s.252)

Ninniler, çoğunlukla yedi heceli olarak ve mâni tipinde kafiyelenmiştir. Sekiz ve on bir heceli mânilere rastlanmakla birlikte bu mâniler, âşıklar tarafından söylenmiş olan ninnilere göre daha sağlamdır. Ninniye söyleyen kişiye bağılı olarak anonim ninnilerde sık sık hece kusurları görülmektedir. Ninniler, dize yapılarına göre ikilik, üçlük, dörtlük biçiminde ninniler, bentlerden meydana gelen ninniler ve beşten on sekiz dizeye kadar uzayabilen ninniler olarak sınıflandırılabilir. (Kaya, 1999, s.344-352)

Ninnilerde farklı birçok konudan bahsedilebilir. Ninniler hakkında birçok eser veren Âmil Çelebioğlu, ninnileri ele aldıkları konulara göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Dinî, kutsî ve fikrî mahiyette ninniler,
2. Efsane ve ağıt türünde ninniler,
3. Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler
4. Sevgi ve alâka ifade eden ninniler
5. Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler,
6. Şikâyet ve teessür ifade eden ninniler,
7. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler,
8. Va'd mahiyetinde ninniler,
9. Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler. (Çelebioğlu, 1982)

Doğan Kaya, Çelebioğlu'nun dokuz maddelik bu sınıflandırmasını on dokuza çıkarmıştır. Kaya, ninnileri söylenen kişilere göre “Erkek çocuklar için söylenen ninniler, kız çocukları için söylenen ninniler, hem erkek hem kız çocukları için söylenen ninniler” olarak üç başlıkta ele almıştır. Yapı bakımından “hecelerine ve mısra sayılarına göre” sınıflandırmıştır. Söylenme zamanına göre sınıflandırdığı ninnileri, “Çocuk uyuturken söylenen ninniler, çocuk uyandıktan sonra söylenen ninniler ve bebeğin emeklemesi, yürümesi, konuşmaya başlaması, dişinin çıkması durumlarında söylenen ninniler” olarak sınıflandırmıştır (Kaya, 1999:353-354).

Sultandağı yöresinden 40 ninni derlenmiştir:

**SN-1**

Samanlıkta sarı saman

İçerde dertlerim tümen tümen

Çıkıp ben derdimi ellere demen

Sen büyü de biz ikimiz dertleşelim

Kumrular gibi koklaşalım kuzum ninni

(K.1)

**SN-2**

Trenin düdüğü ne yangın öter

Yavrularımın kokusu burnumda tüter

Yeter Allah bu ayrılık ölümden beter

Uyuyup da büyü guzum nini (K.1)

**SN-3**

Ölüm dedikleri bir dolu şişe

Ben kendimi attım kuzum yanan ateşe

Uyusun da büyüsün yavrum nenni.

(K.1)

**SN-4**

Hu hu dervişler

Hak yoluna girmişler

Guzuma da uyku vermişler

Uyusun da büyüsün nenni

Tıpış tıpış yürüsün nenni

Nennisine nennisine

Nenni de söyler benim kuzum

emmesine (K.1,K.3)

**SN-5**

Nennisine belediğim

Al bağırdak doladığım

Seni haktan dilediğim

Guzum sana nenni (K.2)

**SN-6**

Kara koyun meler gelir

Dağı taşı deler gelir

Anasından ayrı olan

Guzuların başına neler gelir (K.2)

**SN-7**

Gara goyunun ak guzusu

Çıkmaz yürekten sızısı

Bir ananın bir guzusu

Guzum sana nenni (K.2)

**SN-8**

Nerden gelin guzum oynamadan

Sokakları boylamadan

Seni Allah bana vermiş

Aramadan soylamadan (K.36)

**SN-9**

Aş dediler aşım dağı

Su yerine içtim ağı

Gurbet elde benzim sarı

Nenni guzum nenni (K.38)

**SN-10**

Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Bey babası gelir şamdan

Nenni nenni nenni nenni (K.29)

**SN-11**

Uyu uyan güle boyan

Seherlerde yine uyan

Seher bülbülüm nenni

Uyu guzum uyu nenni (K.29)

**SN-12**

Nennisine nennisine

Selam söyler emmisine

Emmisi yok dayısı ne

Emmili dayılı oğlum sana nenni  
(K.40)

**SN-13**

Nenniler çalarım uyudamadım

Nenniler dedim büyütemedim

Nenni nenni bebeğim nenni

Aktaş deyip belediye

Seni haktan dilediydim

Nenni nenni bebeğim nenni

Nenniler çaldım da uyudamadım

Pek küçücüğün büyütemedim

Nenni nenni bebeğim nenni (K.41)

**SN-14**

Karşiki dağların eteği de eteği

Karşiki dağlar aslan yatağı

Benim de guzum dert ortağı

Nenni guzum sana nenni (K.29, K.70)

**SN-15**

Gara goyun guzum da guzulamış  
 Göğüsleri guzum da sızılamiş  
 Gurbetteki guzum goç yiğitler  
 Vatanını guzum da arzulamış (K.56)

**SN-16**

Leylek gelir guzum da lakır lakır  
 Yoğurt mu çalar anan guzum da bakır  
 bakır  
 Senin emmin dayın da guzum Kur'an  
 okur  
 Sen de böyü çögürüm de Kur'an oku  
 guzum (K.56)

**SN-17**

Nenni derim guzum da ben adına  
 Ballar gatem guzum senin dadına  
 Sen de böyü de guzum er muradına  
 Ay böyüyüp de eresin muradına  
 (K.56)

**SN-18**

Nennilerin guzum da benim olsun  
 Gözlerimin uykusu da senin olsun  
 Benim guzum böyüsün de çöyür olsun

Uyuyup da büyüyesi guzum sana  
 nenni (K.56)

**SN-19**

Gara goyun guzum da meler gelir  
 Dağı daşı guzum da deler gelir  
 Kendim burda dururum emme  
 Yar göynüme guzum neler gelir  
 (K.56)

**SN-20**

Dan dan danası var  
 Bir kelcecik annesi var  
 Yümez başını kırkar saçını  
 Yamru yumru kellesi var. (K.15)

**SN-21**

Dandini dandini danalı bebek  
 Elleri kolları kınalı bebek  
 Hop çöksün hop çöksün  
 Kızım Allah'a karşı diz çöksün (K.3)

**SN-22**

Hoppandan hoppandan



Kızımın babası da gelmiş dükkândan  
(K.3)

**SN-23**

Eleğin unu aktır

Seni bize veren Hak'tır

Seni arayanlar çoktur

Nenni guzum sana nenni (K.7)

**SN-24**

Haydan olur huydan olur

Bu güzellik soydan olur

Soyuna da sana da Maşallah

Hu Hu Hu Allah (K.1, K.2)

**SN-25**

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

E guzuma eee.... (K.2, K.3, K.7,  
K.14, K.42)

**SN-26**

Nenniler benim olsun

Uykular senin olsun

Sular gibi ömrün olsun

Nenni guzum sana nenni (K.56)

**SN-27**

Nennilerinen uyuttum seni

Bir hevesinen yürüttüm seni

Paşa olsun diye büyüttüm seni

Uyu guzum uyu nenni.

**SN-28**

Afyon ekim ocak ocak

Gel toplayalım gucak gucak

Benim de guzum uyuyacak

Uyu da büyü guzum nenni

**SN-29**

Nenni nenni diye seslenir

Keklik kafeste beslenir

Yavrum nennilerinen uslanır

Nenni guzuma nenni

**SN-30**

Nenni deyip uyuttuğum

Bin bir emeğinen büyüttüğüm

Güle oynaya yürüttüğüm

Guzum sana nenni

**SN-31**

Karşiki dağların karı var

Her gün ağlasam da yeri var

Ninni kuzum ninni (K.68)

**SN-32**

Nerden gelin kuzum haylamadan

Sokakları boylamadan

**SN-35**

Asmaya kurdum salıncak

Eline verdim oyuncak

Uyumadı gitti yumurcak

Ninni kuzum ninni (K.79)

**SN-37**

Nennilerin benim olsun

Benim kuzum geliyor oynamadan

Ninni kuzum ninni (K.79)

**SN-33**

Ninni desem ninni bilmez

Benim kuzum pek küçük,

Halden bilmez

Ninni kuzum ninni (K.68)

**SN-34**

Ninnilerin beni yakar

Gözlerinden yaşlar akar

Sen ağlarsın ben ağlarım

Ninni kuzum ninni (K.75)

**SN-36**

Üyüsün büyüsün

Yüzünü güller bürsün

Nenni guzum nenni

Seni Allah korusun (K.38)

Uykularım senin olsun

Sular gibi ömrün olsun

Nenni kuzum nenni (K.38)

<b>SN-38</b>	Yavrum yattı beşiğe
Dandini kızım danası var	Şimdi uykusu gelir (K.29)
Bir kötüce anası var	
Yıkamaz başını keser saçını	<b>SN-40</b>
Nenni kuzum nenni (K.38)	Çamdan beşik oydurayım
	İçini gülünen doldurayım
<b>SN-39</b>	Uyumazsan kaldırayım
Bahçelerden su gelir	Nenni yavrum nenni (K.38)
Ötelerden hû gelir	

### 3.1.2.1. Sultandağı Yöresi Ninni İle İlgili Genel Değerlendirme

Bebek ve anne arasında sevgi ve huzura dayalı olarak gelişen bağın name şeklindeki ifadesi olan ninniler Sultandağı yöresinde bugün hâlâ başvurulan bebekle iletişim kanallarından biridir. Yöreden derlenen 40 adet ninni annenin, bebeğine olan yoğun ilgi, sevgi ve şefkatinin tezahürüdür. Yöreden derlenen ninniler, biçim bakımından incelendiğinde ağırlıklı olarak dörtlük şeklinde söylenmiştir. Derleme sırasından hemen her annenin uygulandığı ve ninnileri türkü motivasyonunda söyledikleri gözlemlenmiştir.

### 3.1.3. Türkü

Türkü, anonim Türk halk edebiyatında ezgiyle söylenen bir nazım biçimi ve nazım türüdür. Türkü, ezgisiyle diğer türlerden ayrılır. Mâni ve koşma nazım şekliyle söylenen şiir, türkü ezgisiyle söylenirse türkü olur (Kudret, 1980:295). Batı Türkçesinde yeni bir türkü oluşturma anlamına gelen “türkü yakmak” deyimini kullanılmaktadır (Elçin, 2004:195).

15. yüzyıl Çağatay şairlerinden Ali Şir Nevaî, Mizanü'l Evzan adlı eserinde türküden söz eder. 15. yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Babur Şah ise, Sultan Hüseyin Baykara zamanında, türkülerin söylendiğini kaydeder. Türkü kavram olarak, İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı geleneğinde ır veya yır kelimesi ile ifade edilirken,

15. yüzyılda Batı Türkistan yörelerinde kullanılmaya başlanmış, bu yörelerden de Anadolu Türk edebiyatına geçmiştir. Yazılı kayıtlarda ise; Peçevî, Eğri'nin fethinden bahsederken, türkü kavramına kelime olarak yer vermiştir (Öztürk, 1986: 367).

Boratav (1969, s.162)'a göre Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidi göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad "türkü"dür. Bölgelerle konulara değgin özel hallerde ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türlü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt adları da kullanılır.

Ali Yakıcı (2013, s.58) ise türküyü şu şekilde tanımlar: "Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir."

Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir; ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır. Türkülerin konuları arasında aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar vb. girmektedir. Başlangıçta bir kişinin yaratmasıyla ortaya çıkan türküler, bir süre sonra yeni eklemelerle anonimleşir ve toplumun malı olur. Halk arasında geçen herhangi bir olay türkünün yakılmasına sebep olabilir (Dilçin, 1983: 289).

Türkülerini şekil, yapı ve ezgi yönünden sınırlamak zordur, çünkü çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü vardır. Halk ezgiyle söylenen manzum parçaları türkü olarak adlandırılır. Mani, koşma ve diğer şekillerdeki şiirler ezgilerine göre "varsığı", "Türkmani" gibi adlar alırlar. Ezgisi, ölçüsü ve nazım şekli ne olursa olsun türkü terimi 15. yüzyıldan bu yana kullanılmaktadır (Dizdaroğlu, 1969:103).

Sultandağı yöresinden derlenen türküler:

### 3.1.3.1. Develi Türküsü

1949 yılında, İshaklılı (Sultandağı) Nebioğlu Ahmet'in midibüsüyle Bolvadin'e gidilmiştir. Yolcular işlerini bitirdikten sonra tekrar araçtaki yerlerini alırlar ve dönüş yoluna çıkılır. Şoför mahalline Nebioğlu Ahmet ve iki arkadaşı biner. Aşırı hızdan direksiyon hakimiyetini kaybederler ve Develi köprüsünden aşağıya suya düşerler. Kazada ölenler olur. Acıklı olay üzerine hapse düşen şoför bir türkü yakar.

Cama verdim yanımı	Develiden enmedim
Akıttılar kanımı	Ak sözümden dönmedim
Azrail gelmeden oy oy	Develiye gelince
Sular aldı canımı	Öleceğimi bilmedim
Otomobile bindim	Develi katil ırmak
Bindim de geri indim	Kan akar parmak parmak
Develiye varmadan oy oy	Sür Nebioğlu kamyonu
Suyun dibine indim	Yakışmaz burda durmak
Develi kızıl ırmak	Otomobil urganı
Kan akar parmak parmak	Telli çarşaf yorganı
Birinci vaadim olsun	Dudu kızısı sorarsan oy oy
Nebioğlu seni vurmak	
Develinin kurbanı	
Otomobil yürüdü	
Dağı duman bürüdü	
Al bayrağın altında oy oy	
Develinin kurbanı	
Develi tarla tarla	
Parla Ahmet'im parla	
Nebioğlu geliyor oy oy Al silahını fırla (K.1, K.7, K.12)	

### 3.1.3.2. Keziban'ım

Keziban'ım bulum bulum bulanır  
Eşkîyalar karşı yoldan dolanır  
Keziban'ım dolanır

Karşıdan gelir köye yar beni bildiniz  
Gelinin aklına koyduğu da gönüldür  
Keziban'ım yar gönüldür

Çıkardı belinden bir ayva verdi  
Al yârim ayvanı ağular olsun  
Zehirler olsun

Aman kız sevdiğim imdat sendedir  
Ben biliyom her kabahat bendedir  
Yarısı da sendedir

Evlendi diye bana gönül mü koydun  
On beş güzel alsam da gözüm sendedir  
Yine sendedir (K.28)

### 3.1.3.3. Leyla

Caminin önünde mesli gezerim  
Giyinir kuşanır süslü gezerim  
Eğer annem sevdiğime vermezse  
Öldüm ölesiye yaşlı gezerim  
Oy Leyla Leyla  
Vay Leyla Leyla  
Bu ayrılık bize  
Zor Leyla Leyla (K.29)

### 3.1.3.4. Emirdağ'ı Delik Delik Delerim

Su vermezsin bağlarında üzüm var  
 Neyler güzel neyler bir çift sözüm var  
 Utandım da diyemedim yüzüne  
 Ta küçükten benim sende gözüm var

Emirdağı delik delik delerim  
 Taşın alır toprağını elerim  
 Dünür saldım anan baban vermezse  
 Goyun olur gapınızda melerim

Gangal çiçek açmış tepesi güllü  
 Beş yüz ineğim var boğazı çanlı  
 Ben de bir yar sevdim on yedi benli  
 Satarım çanı da alırım yâri (K.28)

### 3.1.3.5. Emirdağı Türküsü

Emirdağı derler dağ arasında  
 Güzeli severler bağ arasında

Güzelim diye mağrurlanma sevdiğim  
 Güzelin koynunda yamyamlar yatar

Emirdağı derler kara gidelim  
 Ayva usandım nara gidelim

Emirdağı sağ yanından kar atar  
 Güzeller kendini havadan atar  
 Güzelim diye mağrurlanma sevdiğim  
 Güzelin koynunda maymunlar yatar (K.1)

### 3.1.3.6. Yeşilim

Dut ağacı donuk donuk duruya  
Yaprağının biri soluk duruya  
Bir güzeli bir kötüye vermişler  
Gözünün yaşını silip duruya

Yeşilim yeşilim yeşilim amman  
Yeşil yaprak altında üşüdüm amman (K.41)

### 3.1.3.7. Akşehir Gölü'nün Ördeği Olsam

Akşehir gölünün ördeği olsam  
Yüze yüze guzum yanına gelsem  
Ölmeden yüzünü bir daha görsem  
Ölürüm valla göremem gayrı

Benim yârim doğru dönmez sözünden  
Tanıdım o yâri kara gözünden  
Eğildim de öptüm iki yüzünden  
Yedi sene şireleri gitmedi

Uzun kavak olsam dalım olmasa  
Yarım güzel olsa malım olmasa  
Yatacak duracak yerim olmasa  
Çekerim gahrini her gün her ağşam (K.41)

### 3.1.3.8. Darçioğlu Musa Türküsü

Sultandağı, Karapınar kasabasında yardımseverliği ile tanınan bir adam vardır. Darda kalanların imdadına koşar. Bu adama “Darçı” lakabı verilir. Darçı'nın bir erkek çocuğu olur. Çocuk büyür ama babası vefat eder. Çocuğun adı Musa'dır. Akrabaları Darçioğlu Musa'yı sevdiği kızla nişanlarlar. Bir süre sonra da düğün yapılır. Gelin eve



getirilir. Darçioğlu Musa, dam başında “Güveyi görme” sırasında sancılanır. Damat damdan indirilir, doktora götürölür ama iyileşemez. Bir süre sonra ölür. Darçioğlu Musa’ya evlenmek nasip olmamıştır. Bu olay üzerine bir türkü yakılır.

Ne sen gelin oldun ne ben güveyi

Kadir Mevlam açtırmadı duvağı

Kahpe felek bana vurdu kamçıyı

Kimler çeker bu karalı sancıyı

Dam başında bayrağım dikili kaldı

Odada yatağım serili kaldı

Gelin Ayşe’ mi de dostlar mı aldı (K.12)

### **3.1.3.9. Türkü**

Yaylaya gidiyem yaylan otlu olsun

Yeni yar tutmuşsun yârin kutlu olsun

Beni kor da başka bir yar seversen

Ölesiye yüreciğin dertli olsun

Niye geldin durdun yolun üstüne

Adam hile mi eder eski dostuna

Düşünmeden dağ devirdin üstüme

De bunun altından kalk deli gönül

Yayla kaymağından yüzleri taze

Mahallene geldim yar geze geze

Dolanır da yârim gelirse bize

O zaman versinler idamlık ceza (K.12, K.41)

### 3.1.3.10. Haşgeşoğlu Türküsü

İsmail ile Aynur adında birbirini seven iki genç vardır bu gençler aynı zamanda komşudur. Kızın ailesi izin vermediği için İsmail, Aynur'u kaçıırır.

Gule bağı sekili

Sekide gavak dikili vay

Top sakallı Debildek

Niye belin büküldü

Haşgeşoğlu'nun gapısı

Kerpiçtendir yapısı vay

İstasyona döküldü

Depleklerin hepisi

Olur mu böyle böyle,

Git yâre söyle

Zerdalisi kayısı

Doktor Abdil dayısı

Hamdi Bey'i sorarsan

Zonguldak'ın ayısı

Olur mu böyle böyle,

Git yâre söyle

Leyla, Cesur'u götürür

Karyolaya yatırır vay

İsmail'i sorarsan

Aynur kızı götürür

Olur mu böyle böyle,

Git yâre söyle (K.1, K.40)

### 3.1.3.11. Beyhude Testiyi Doldurma Gelin

Beyhude testiyi doldurma gelin

Koynunda gülünü soldurma gelin

Gelin kocan ile hoşnut değilsen

Sırrını ellere bildirme gelin

Sıvalı ellerin tozu mu olur

Dumanlı yaylanın yazı mı olur

Sevip sevip sevdiğine varamayan

Vardığı evlerde gözü mü olur

Kazmayın sapını gümüşten düzdür

Yar oğlan üstüne beni de yazdır

Vadem yeter senden evvel ölürsem

Kabiri kabirin üstüne yazdır (K.12)

### 3.1.3.12. Tren Seni Yapan Ne Yaman Usta

Tren seni yapan ne yaman usta

Elleri kelepçe bekliyor posta

Açıl Karadeniz gideyim dosta

Dostumun gözleri yoldadır yolda

Hele gel hele gel ne vereceğim

Yayladan inerken gül vereceğim

Beni görüp yönün öteye dönme

Nas'olsa goynuna ben gireceğim

Tren gelir iskeleye yanaşır  
 Akşam olur goyun guzuya gavuşur  
 Üç seneden altı bayram dolaşır  
 Haram olsun yârsız geçen bayramlar (K.46)

### 3.1.3.13. Irza Türküsü

Irza, Sultandağı'nda çobanlık yapan, öküz yayan bir adammış. Fatma adında bir kıza sevdalanmış. Bu sevda köyde dilden dile yayılmış. Fatma'nın da Irza'da gönlü varmış. Bu durum Fatma'nın babasının kulağına gidince Ömer Ağa'yı çağırıp "Irza benim kıza yeşillenirmiş, dağa gidin de onu bir korkutun yeşillenmesin." demiş. Irza ve onun arkadaşı Abdil Ağa ile dağda çamlık mevkiinde öküz yayarken Ömer Ağa ve beraberinde iki kişi daha gelmiş. Bunu gören Abdil Ağa kaçmış fakat Irza olduğu yerde durmuş ve kaçmamış. Gelenler Irza'nın belindeki tabancayı alıp onu orada vurmuşlar Irza olduğu yerde ölmüş. Cenazesini çamlık denilen yere gömmüşler. Bu hüznü durum karşısında Kırca halkı Irza'ya türkü yakmış ve halen birbirine kavuşamayanlar Irza'nın öldüğü yere gelip dua ederler ve dilek dilerler. (K.12, K.64)

Ökümüz gök müydü Abdil Ağam yok muydu?

Abdil Ağam olsaydı ölümü de dağda kor muydu?

Oğlan yârim.

Basma aldım eklerim ben Fatma'yı beklerim

Fatma da kızı beklerken kül oldu kemiklerim

Oğlan yârim.

İğnem düştü yakamdan gel arkamdan arkamdan

Sen arkamdan gelirsen ben korkmam kaymakamdan

Oğlan yârim.

Dere doldu kumuyla tuluk doldu yağıyla  
 Ne yaptım sana Ömer Ağam vurdun beni silahınla  
 Oğlan yârim.

Tabancam kara dağlı ucunda lira bağlı  
 Ben Irza'ya varıcam başım çocuğa bağlı  
 Oğlan yârim.

Çamı çama çattılar çama kurşun attılar  
 Irza ile Fatma'yı çam dibinde tuttular  
 Oğlan yârim. (K.12, K.64)

### 3.1.3.14. Ağlarım Ağlarım Ölüme

İshaklı'yla şu Kırca'nın arası  
 Ninem geldi ağlamanın sırası, anam sırası  
 Karnım yarık, sızılıyor yarası  
 Ağlarım ağlarım ah ölüme  
 Ağlarım da gençliğime yanarım  
 İleşberdim, iş ellerdi ellerim  
 Genç yaşımda soldu ninem güllerim, ninem güllerim  
 Ağlarım ağlarım ah ölüme  
 Alarım da gençliğime yanarım  
 Damdan dama kara kedi atladı  
 Doktor geldi ciğerimi şakladı

Ağlarım ağlarım ah ölüme

Ağlarım da gençliğime yanarım

Çehizim sandıkta basılı kaldı

Ciğerim Saklı'da asılı kaldı

Ağlarım ağlarım ölüme

Ağlarım da gençliğime yanarım (K.78)

### 3.1.3.15. Sallama I

Harman yeri ensesi aman ne önü var ne sesi

Ay Ayşe'm vay Ayşe'm lokum da yiyelim her akşam

Harman yeri süpürdüm aman bağdaş kurdum oturdum

Ne darılırsın ay ninem aman sarhoş keyfi yitirdim

Ay Ayşe'm vay Ayşe'm lokum da yiyelim her akşam (K.77)

### 3.1.3.16. Sallama II

Haydin kızlar gidelim mi taş kıra, taş kıra

Ben meyil oldum belindeki belindeki uçkura

Hey gülüm amanın uçkura

El saramamış ben sarıverem eşkine, eşkine

Uzat ellerinde kınalar yakayım

Sen salın da ben boyuna bakayım

Boğazına beşibirlik takayım (K.78)

### 3.1.3.17. Sallama III

Çek deveci aman develeri yokuşa, yokuşa

Ayva göbek birbirine tokuşa, tokuşa

Yana yana yana yandım gittim sana

Ey gevurun oğlu ne dedim ben sana

Belki de gönlüm oluverir sana

Deve yüksek aman atamadım urganı, urganı

Öpecem derken ıstırıverdim dilimi aman dilimi

Yana yana yana yandım gittim sana

Ey gevurun oğlu ne dedim ben sana

Belki de gönlüm oluverir sana

Develisin daylak süttten olur kaymak

Sen kimin yârisin her yerlerin oynak

Yana yana yana yandım gittim sana

Ey gevurun oğlu ne dedim ben sana

Belki de gönlüm oluverir sana (K.79)

### 3.1.3.18. Sallama IV

Bana deli derler okunur muyum

Halkın bileziğini takınır mıyım

Sevdiğim oğlanı bana verseler

Ellerin oğluna dokunur muyum

Uzun kavak olsa dalım olmasa

Yârim güzel olsa malı olmasa

Sevdiğim güzeli bana verseler

Kabirde yatacak yerim olmasa

Yüce dağ başına gelmesin melek

Kabul olunmuyor ettiğim dilek

Soyun yârim soyun dar mı geliyor

Şu döğüş terzinin diktiği yelek (K.68)

### 3.1.3.19. Düz I

Gitme gidenleriyle boyu fidanlarıyla

Mektup yazdım yollayıver gelip gidenleriyle

Halayla subayım halayla, var işlerini kolayla

İkimiz kıyalım nikâhı yalvarmayalım imama

Uzun uzun kamışlar ucunu boyamışlar

Benim nazlı yârimi gurbete yollamışlar

Halayla subayım halayla, var işlerini kolayla

İkimiz kıyalım nikâhı yalvarmayalım imama

Giden ay tutulur mu bala tuz katılır mı

Ben yârimi seviyom koynunda yatılır mı

Halayla subayım halayla, var işlerini kolayla

İkimiz kıyalım nikâhı yalvarmayalım imama (K.77)



### 3.1.3.20. Düz II

Evimizin önü göktür göveri aman aman göktür göveri

Öksüz olanları kimler everir aman aman kimler everir

O da büyü kendini everir aman aman kendini everir

Beyim aman kendini everir.

Evimizin önü yayla yolunda aman aman yayla yolunda

Eteği belinde zilleri elinde

Yârimi oynatırım ellerin evinde

Aman aman ellerin evinde gülüm aman ellerin evinde

Evimiz olsa da haneyimiz olmasa

Aman aman haneyimiz olmasa

Yar bize gelse de ellere varmasa

Aman aman ellere varmasa (K.79)

### 3.1.3.21. Düz III

Evimizin önü dene bürülce aman aman dene bürülce

Beyim aman dene bürülce

Hamamdan mı geliyon gelin görünce aman aman gelin görünce

Beyim aman gelin görünce

Gevur da Müslüman olmuş kızları görünce aman aman kızları görünce

Beyim aman gelinleri görünce

Karşıdan karşıya urgan gererler aman aman urgan gererler

Beyim aman urgan gererler

Urganın üstüne çeyiz sererler aman aman çeyiz sererler

Beyim aman çeyiz sererler

Askere gideni öldü sayarlar aman aman öldü sayarlar

Beyim aman öldü sayarlar

Hadi be sevdiğim akşam oluyor aman aman akşam oluyor

Beyim aman akşam oluyor

Bizim de kavuşmamız mahşere kalıyor aman aman mahşere kalıyor

Beyim aman mahşere kalıyor (K.72)

### **3.1.3.22. Köroğlu Türküsü**

Ben bir Köroğluyum dağda gezerim

Esen rüzgarlar da lila sezerim

Haftanın başında düğün isterim

Varacağım oğlanı bana gösterin, bana gösterin

Aman Köroğlu yandım Köroğlu

Sılaya doğru gevurun oğlu

Delikten çıktı da bir kara tilki, bir kara tilki

Tüfeğim olsaydı vururdum belki, vururdum belki

Aman Köroğlu yandım Köroğlu

Sılaya doğru gevurun oğlu

Ateş yanmayınca kabak pişer mi, kabak pişer mi

Asker karısının karnı şişer mi

Aman Köroğlu yandım Köroğlu

Sılaya doğru gevurun oğlu

Arpanın iyisi deneden olur

Yiğidin güzeli anadan olur

Aman Köroğlu yandım Köroğlu

Sılaya doğru gevurun oğlu

Koyunu yataktan kaldıramadım

Kaldırıp da suya vardıramadım

Bir köylü kızını kandıramadım

Aman Köroğlu yandım Köroğlu

Sılaya doğru gevurun oğlu

Caminin duvarı kerpiçten olur

Yiğidin güzeli tıraştan olur

Aman Köroğlu yandım Köroğlu

Sılaya doğru gevurun oğlu (K.68)

### 3.1.3.23. Kına Türküsü I

Altın tası içinde kınam ezilsin

Gümüş tarağıyla saçım çözülsün

Çeyizim sandıkta bir bir dizilsin

Ağlama diyorsun anam nasıl edeyim,

Ellerin kahrını nasıl çekeyim

Bir elbise diktim uzun dediler

Bir yemek pişirdim tuzlu dediler

Evleri süpürdüm tozlu dediler

Ağlama diyorsun anam nasıl edeyim,

Ellerin kahrını nasıl çekeyim

Babama mektup yazdım cevabı gelmez

Kardeşlerim küçük halimden bilmez

Ellerin köyünde kimse yüzüme gülmez

Ağlama diyorsun anam nasıl edeyim

Ellerin kahrını nasıl çekeyim

Çıktım baktım yollar tozar

İki adam mezarımı kazar

Anam mecnun olmuş dağlarda gezer

Ağlama diyorsun anam nasıl edeyim,

Ellerin kahrını nasıl çekeyim (K.64)

### 3.1.3.24. Kına Türküsü II

Ana beni biraz gezdir  
 İçinizde ömrüm azdır  
 Mezarımı geniş kazdır  
 Ana hakkın helal eyle  
 Şefaat ya Resulullah

Anam anam garip anam  
 Sütünü emdim kana kana  
 Ben gidiyorum gurbet ele  
 Ana hakkını helal eyle  
 Şefaat ya Resulullah

Ana hamama vardın mı  
 Yunduğum daşı gördün mü  
 Ana benim kıymetimi bildin mi  
 Şefaat ya Resullullah (K.64)

### 3.1.3.25. Sultandağı Yöresi Türkü İle İlgili Genel Değerlendirme

Yöreden derlenen türkülere bakıldığında halkın sevincinin, üzüntüsünün, kavuşamama acısının bu türkülere yansıdığı görülmektedir. Derlenen kimi türkülerin ağıt özelliği bulunmaktadır. Yöreden derlenen 24 türkünün bazılarında nakarat özelliği bulunmakla birlikte bazılarında bu özellik görülmez. Derlenen türkülere bakıldığından düğünde söylenen türkülerin üçe ayrıldığı söylenebilir. Özellikle tefle birlikte düğünlerde icra edilen bu türküler düz, sallama ve Köroğlu olarak adlandırılır. Sallama türküleri diğer iki türe göre daha hareketli olup düğüne katılan misafirler tarafından en az iki kişiyle oynanır. Sallama ve düz türkülerde oyun tahta kaşıkla oynanır. Sallama

türkülerinde oynanan oyunda tahta kaşıkların geniş kısmı havaya bakar, düz türkülerde ise tahta kaşıkların geniş kısımları avuç içinde kalır.

### 3.1.4. Ağıt

İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan ânındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesi'nde umumiyetle "ağıt" adı verilir. Ağıt söyleyen için "ağıtçı" sözü yaygınlaşmış ve "ağıt yakmak" deyimini türemiştir (Elçin, 2004:290).

Ağıt ölü evinde söylenir buna "ağıt yakmak" denir. Ağıtçı, cenaze evine girerken yüksek sesle ağlamasıyla dinleyici ortamını hazırlar. Ölü evi, ağıtçıyı "gördün mü başımıza ne geldi" diyerek ağlayıp dövünerek karşılar. Ağıtçı kendine gösterilen yere oturarak kafiyesiz olarak söylediği, acı bildiren cümlelerle ağlamaya başlar. Ölü defnedilmemiş yerde yatıyorsa, elindeki mendili ölünün üzerine sallayarak ağıtını söyler. Mendil yerine ölenin gömleğini, şapkasını, kadınsa eşarbnı kullanır. Ölü evi ölenin eşyalarını tek tek feryatlarla ağıtçının önüne atar. Ağıtçı "soyka" adı verilen ölü eşyalarını sallayarak ağıt söyler. Ağıtçı, ağıtlarını "Haydi derdinizi yel alsın." diyerek bitirir. (Çağımlar, 1999:94).

Yas törenler ve ağıt yakma geleneğinin Türk halklarında önemli bir yeri vardır. Yuğ adı verilen törenlerde birçok pratik uygulanır. İnan (1995:195)'ın aktardıklarına göre Orhun Yazıtları'nda matem törenlerinde Göktürklerin saçlarını ve kulaklarını kestikleri anlatılmaktadır. Bunun yanında Dede Korkut Hikâyeleri'nde de yas törenleriyle ilgili olarak Oğuzların, bu törenlerde feryat ederek ağladıkları ve yüzlerini tırnaklarıyla parçaladıkları, saçlarını yolup ak giysilerini çıkarıp karalar giydikleri ifade edilmektedir.

Türkiye'de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilir: Bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğanşehir-Sivas), lâvik (Kırşehir), ölgülü (Burdur), sau (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel-Isparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla) (Kaya, 1999:245).

Sultandağı halk kültüründe ağıt yakma geleneği devam etmektedir. Ağıt yakma geleneğinin psikoloji bir boyutu olduğu da değerlendirilirse kaybedilene karşı duyulan

bağlılık devam ettiği sürece bu geleneğin devam edeceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Yöreden derlenen ağıtlar aşağıda verilmiştir:

### SA-1

Elif'e söyleyin lamba yakmasın

Basma şalvarına uçkur takmasın

Babam gelecek diye yola bakmasın

Ferit'im Ferit'im aslan Ferit'im

Susa kenarına yaslan Ferit'im

Ferit'im Ferit'im garip Ferit'im

İshaklıyı yakan barut Ferit'im

Sinemadan çıktım başım selamet

Eve girince koptu kıyamet

Ferit'in karısı gavur yarısı

Ferit'i öldürdü gece yarısı

Ferit'im Ferit'im garip Ferit'im

İshaklıyı yakan barut Ferit'im (K.1)

### SA-2

Kuğu gelmiş göl başında oturur

Kâh kanadını kâh çenesini batırır

Kuğu bize git ayrılık getirir

Bir daha gitmeyecem kuğunun avına

Çaldım tabancamı ateş almadı

Dört yanıma baktım kimsem kalmadı

Emmiden dayıdan da canım anam fayda olmadı

Emmili dayılı yere gidelim

Avcıların yanında olur tazısı

Koç yiğidin yüreğinde sızısı

Yürekten mi çıkar ana acısı

Bayrak yel ediye ben soldum diye

Yavrular ağlayı ben kaldım diye (K.26)

### SA-3

Getme gedenim getme ben de varayım

Yalnız düşmüşsün yoldaş olayım

Ben de senin yaradanın guluyum

Sineme sarmaya bir taş bulayım

Gediyedim duman aldı yolumu

Kırdı felek kanadımı kolumu

Kime arz ederim kadın anam

Garip halimi (K.27)



**SA-4**

Yüce dağ başında kirmanım başlı  
 Anamdan doğalı gözlerim yaşlı  
 Heç bayram etmedim yanım gardaşlı  
 Gel bayram edelim anamın oğlu (K.26)

**SA-5**

Yaşar velesbiti sürdü bayıra  
 O beyaz kolları serdi çayıra  
 Yaşar'ı vurdular on beş yaşında  
 Cenazesi kaldı köşe başında (K.1)

**SA-6**

Alamadım seni boynumu büktün  
 Senelerden beri yasını tuttum  
 Senin nasibine yüz fidan ekтім  
 Hepisi gurudu biri bitmedi

Felek yavruları nereye attın  
 Zaten ben yandım da bir de sen yaktın  
 Gosgoca dünyayı başıma yıktın  
 Hiç acımadın mı ciğersiz felek

Süpürürüm avlunuzun daşını  
 Ağla yârim sil gözünün yaşını  
 Bu dünyada bulan buldu eşini  
 Bulmayanlar ölesiye döver döşünü (K.41)

**SA-7**

Ay dağlar ulu dağlar  
 Eteğini buz bağlar  
 Ben derdimi söylesem  
 Gök durur bulut ağlar (K.1)

**SA-8**

Ahmet avuş en küçük kardeşiyle birlikte askerden sağ salim dönmüştür fakat ortanca kardeşi Habip, Cihan Harbi'nden önce askere alınmıştır. Askere gittikten sonra kendisinden haber alınamamıştır, nişanlısı belki gelir diyerek on yıl beklemiştir fakat Habip geri dönmemiştir. Bunun zerine Habip ve kardeşi için ağıtlar yakılır.

Bi haber yayıldı harman yerinden  
 Herkes gayılandı harbin yelinden  
 Nişanlı ayrıldım nazlı yârimden  
 Ala gaşlı, gara gaşlı Mayılım  
 Almasan da gaderime gayılım

On sene bekledim yârin yolunu  
 Künyesi gelmedi sağ mı l m  
 İlk Cihan Harbi'nin bana zulm  
 Fidan boylu atık gaşlı Habip'im  
 Ahirette ayrılmam gene seninim (K.12)

**SA-9**

Duman senin çürük işin bitmez mi  
 Esip poyraz bir tarafa gitmez mi

Sanki benim kendimde yetmez mi

Bir dert de sen koymasın ne varıdı (K.41)

### SA-10

Yaylamızın pare pare karı var

Benim içirimde guzum ah u zarım var

Var git duman o yaylanın üstüne

Benim o yaylada nazlı yârim var (K.41)

#### 3.1.4.1. Sultandağı Yöresi Ağıt ile İlgili Genel Değerlendirme

Yöreden derlenen ağıtlar nazım birimi yönüyle incelendiğinde ağırlıklı olarak dörtlük nazım biriminin kullanıldığı görülür fakat hem nazım birimi hem de kafiye şeması yönüyle ağıtların düzenli olmadığı bazen üç bazen beş dizeli birimlerle söylenmiş olduğu tespit edilmiştir.

Yöreden derlenen ağıtların tamamı kadınlar tarafından icra edilmiştir. Geçiş dönemlerinden biri olan ölümün ağıtın icra zamanı ve yeri bakımından bu sözlü ürün ile doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Ağıt yaşanan trajik olayların ardından cenaze merasimlerinde yahut yas evinde icra edilir.

#### 3.1.5. Bilmece

Bilmece, her tür nesne, kavram ve konu ile ilgili bir soruyu, geleneğin gereği olan zaman ve mekânlarda, çeşitli fonksiyonlar üstlenerek; sorulan nesne, kavram ve konuya ilişkin özellikleri az çok bünyesinde barındırıp, manzum veya mensur bir yapı içerisine yerleşerek; muhatabın muhakeme ve dikkatini harekete geçirmek suretiyle karşılığını buldurmayı hedefleyerek soran; cevabı ise “çoğu kez” tek kelime ve ait olduğu toplumun beklentilerine uygun, o toplumda önceden tartışılmadan kabul edilmiş; “pek çoğu” şiirsel bir ifadeye sahip ve “çoğu” kalıplaşmış ifadelerden oluşan, soru cümlesi olmadığı halde, geleneği bilenler tarafından öyle olduğu anlaşılan geleneksel sorulardır (Türkyılmaz, 2007:22).

Bilmece sorma; çağlar boyu biçimlenerek günümüzdeki şeklini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmecelerde toplumun düşünce yapısının, ortak beğenisinin yansımaları görürüz. Bilmeceler, kendilerine özgü bir usul ve gelenek içinde sorulur. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumun temel taşlarından olan değerleri dinamikleri belirlemekte önemli rol oynar. Ayrıca bilmecelerde sorulduğu yöre insanının dünyaya bakışı ve estetik modelleri de görülür (Artun,1997:159).

Bilmecelerin kökleri mitolojik düşünceye kadar götürülmektedir. Geçmiş toplumlar, korku ve korkuyla karışık saygı duydukları varlıkların adlarını doğrudan zikretmekten kaçınmışlar, bunun yerine en belirgin özelliklerini kullanarak onlardan bahsetmişlerdir. Örnek vermek gerekirse ormanda avlanan avcı, kendisi için tehlike arz edebilecek canlıların adını zikretmekten kaçınmış, zikrettiği takdirde bu canlıların birdenbire ortaya çıkarak kendisine zarar vereceğine inanmıştır. Bu tabu ve canlılara yönelik betimlemeler, bilmecelerin ortaya çıkması açısından değerlendirmeye değerdir. Ayrıca bazı mitolojik metinlerde bilmecelerin sınama unsuru olarak kullanıldığı da görülmektedir. Kahraman, kendisine sorulan bilmeceyi çözdüğü takdirde ülkenin başına getirilecek ya da ölümden kurtulabilecektir. Bunların yanı sıra özellikle kadınların bir *tabu* ve *saygı* gereği kendilerinden büyüklerinin adlarını zikredememeleri yaşayının da bilmecelerin oluşumunda etkili olduğunu söyleyebiliriz (Oğuz vd, 2015, s. 255).

İlhan Başgöz ile Andreas Tietze tarafından önce Amerika'da daha sonra da Türkiye'de iki kez basılan önemli çalışmada bilmeceler,

1. Tek karşılığı olan bilmeceler
2. Karşılıkları birden fazla olan bilmeceler
3. Bilgi ölçen bilmeceler
4. Sözcüğün parçası üzerine kurulan bilmeceler,
5. Şaka, alay bilmeceleri başlıkları altında toplanmıştır (Başgöz-Tietze, 1999).

Sultandağı'ndan derlenen bilmeceler aşağıdaki gibidir:

### **SB-1**

Het dedik met dedik

Git kapı ardına yat dedik. (Süpürge) (K.7)

**SB-2**

Sarıdır safran gibi

Okunur musaf gibi

Ya bunu bileceksin

Ya bu gece öleceksin (Altın) (K.7)

**SB-3**

Çarşıdan alınmaz

Çevreye koyulmaz

Tadına doyulmaz (Uyku) (K.7)

**SB-4**

Altı mermer üstü mermer

İçinde bir gelin oynar (Dil) (K.2)

**SB-5**

Ağzı aşşığı

Koç t.....

Bunu bilmeyen

Gâvur eşşegi (Çan) (K.7, K.44)

**SB-6**

Karşıda dede oturur

Bıyığını burup oturur (Çeşme) (K.39)

**SB-7**

Bir kalbur cevizim var, saya saya bitmez. (Yıldız) (K.39)

**SB-8**

İçi bitli

Dışı kitli (İncir)

**SB-9**

Ben giderim o gider

Arkamda tin tin eder (Gölge) (K.3, K.44)

**SB-10**

Benim bir horozum var

Kuyruğu damdan dışarı (Oluk) (K.43)

**SB-11**

Hey bulutlar bulutlar

Yusuf'u yedi kurtlar

Ben bir Şekil kuş gördüm

Tepesinden yumurtlar (Buğday) (K.43)

**SB-12**

Yol üstünde kitli sandık. (Mezar) (K.45)

**SB-13**

İki kaşık duvara yapışık. (Kulak) (K.3)

**SB-14**

Benim bir gelinim var

Gelenin elini öper

Gidenin elini öper (Kapı kolu) (K.3, K.43)

**SB-15**

Benim bir gelinim var

Döne döne gebe olur (Kirman) (K.44)

**SB-16**

Anam duttu

Babam soktu (Ceket) (K.1)

**SB-17**

Gıllı ağzını açtı

Çıplak içine kaçtı (Çorap) (K.1)

**SB-18**

Dağdan gelir

Taştan gelir

G.tü açık

Eniştem gelir (Keçi) (K.3)

**SB-19**

Çalı dibinde bir yumruk hamurum var. (Tavşan) (K.3)

**SB-20**

Ebemin al yastığı

İçine un bastığı (İğde) (K.43)

**SB-21**

Bişirirsen aş olur

Bişirmezsene kuş olur (Yumurta) (K.39, K.43)

**SB-22**

Ne kanı var ne canı

Beş tanedir parmağı (Eldiven) (K.3)

**SB-23**

Evden eve allı gelin (Ateş) (K.39)

**SB-24**

Küçücük mezar

Dünyayı gezer (Ayakkabı) (K.1, K.3)

**SB-25**

Benim bir kızım var

Gece gündüz resim yapar (Ayna) (K.1, K.3, K.43)

**SB-26**

Yedi delikli tokmak

Bunu bilmeyen ahmak (Kafa) (K.1, K.7, K.39)

**SB-27**

Dalda durur elde durmaz. (Kuş) (K.45)

**SB-28**

Çıncınlı hamam

Kubbesi tamam

Bir gelin aldım

Babası imam (Saat) (K.39)

**SB-29**

Havada uçar kanadı yok

Şekere benzer tadı yok (Kar) (K.1)

**SB-30**

Yazın giyinir, kışın soyunur. (Ağaç) (K.44)



### 3.1.5.1. Sultandağı Yöresi Bilmecce İle İlgili Genel Değerlendirme

Yöreden derlenen bilmeceler hem nesir hem nazım olma özelliği taşımaktadır. Nesir ya da nazım olmasının yanında sorulan bilmecelerin kafiyeli bir şekilde sorulduğu gözlemlenmiştir. Derlenen bilmecelerin cevabının somut kavramlar olmakla birlikte yalnızca bir bilmecede (SB-3) soyut bir kavram olan uyku cevabının verildiği tespit edilmiştir. Bilmeceler, cevabı söylendiğinde kimi zaman şaşırma kimi zaman da gülme refleksinin ortaya çıktı eğlencelik türlerdendir. Bilmecce geleneğinin genellikle çocuklar arasında devam ettiğini söylemek yanlış olmaz. Yöreden bilmecce derleme çalışmaları sırasında halkın oldukça neşeli olduğu gözlemlenmiştir.

### 3.1.6. Efsane

Grimm Kardeşler efsaneyi, gerçek veya hayali belirli kişi, olay veya yer hakkında anlatılan hikâyeler olarak tanımlamaktadır. Efsane ve mitoloji hakkındaki araştırmalarıyla ünlü Max Lüthi ise, efsane kavramını, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteyen, nesilden nesle sözlü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adı olarak tanımlar (Karadağ, 2004:205).

Efsanelerin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masallardan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. (Boratav,1969: 106).

Bilge Seyidoğlu, masal ve efsaneyi karşılaştırırken “inanma”yı merkeze alarak tanımlamasını şu şekilde yapmıştır: “Efsaneler sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek, objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar. Efsaneler bu özellikleri ile masaldan ayrılırlar. Masallarda anlatılan şeylerin yalan olduğu masalın başında belirtilir. ‘Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken’ gibi tekerlemelerle masala başlanır. Efsane anlatılırken de ‘Annemden duyduğuma göre, büyüklerimden

duyduğuma göre olay şöyle olmuş, şöyle gerçekleşmiş' gibi efsanelerin gerçek olduğunu kuvvetlendiren sözlerle efsane anlatılır. Efsaneler kısa anlatım türleridir. Bir veya birkaç motif ihtiva ederler. Bu özellikleri ile de diğer anlatım türlerinden ve masallardan ayrılırlar.” (Seyidoğlu, 1992:315)

Saim Sakaoglu ise efsane türünün özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

1. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatımdır (Sakaoglu, 1980:5-6)

Sultandağı yöresinden derlenen efsaneler aşağıda yer almaktadır.

### 3.1.6.1. Gelincik Ana Efsanesi

Yörükler yaz aylarında Sultandağlarının en tepesine yerleşirler. En tepede bir mağara vardır. Yaz sonunda kışlağa dönmeye hazırlanan Yörükler, eşyalarını toplar develerine yükler. Giderken yaktıkları ateşi söndürmek isterler. Bu sırada kaynatası, gelinine seslenir. Gelin ateşi elleriyle toplar, üzerini de küllerle kapatır. Gelinin ateşten ellerinin yandığını kaynatası görür fakat akıl erdiremez.

Gelin, ateşi öylece bırakır. Yörükler dağı terk ederler bir sonraki sene tekrar Sultandağlarının tepesine yerleşirler. Yüklerini indirip işlerini kolayladıklarında kaynatası gelininden kahve pişirmesini ister. Yükler yeni indirilmiş, çadırlar henüz kurulmamıştır. Gelin, geçen sene avuçlarıyla bir köşeye toplayıp üstünü külle kapattığı ateşi üfler ve kahveyi bu ateşle pişirir. Kahvenin, geçen yıl bırakılan ve sönmeyen ateşte pişirildiğini kaynata görür ve elleri ateşten yanmayan gelininin bir evliya olduğunu anlar.

Sırrının anlaşıldığını fark eden gelin, mağaraya girer ve oradan kaybolur. Adeta sırta kadem basmıştır. Mağarayı ararlar, her yana bakarlar fakat gelini bulamazlar. Gelinden ümitlerini keserler. Obadakiler günlerce ağlaşırlar, üzüntüleri gittikçe artar. Yüklerini develere yükleyip kervan yoluna koyulan yörüklerin akli gelinde kalmıştır. Kor halindeki ateş aynı hızıyla yanmaktadır. O günden sonra bu olay Sultandağı'nın

zirvesi yakınlarındaki mağaranın Gelincik Mağarası, tepenin de Gelincik Tepesi olarak anılmasına sebep olur.

Gelincik Mağarasına yakın yerlerde yaşayan insanlar mağazayı ziyaret ederler. Onların anlattıklarına göre mağaranın içindeki kumlu ve çamurlu yeri karıştırılırsa, karıştırılan yerin gece temizlenip sabahleyin tıpkı eskisi gibi tertemiz olduğu görülür. Mağazada iki farklı ayak izi bulunmaktadır. İzlerden biri mes giymiş bir insan ayağının izidir. Diğeri ise çıplak ayak izidir. Sır olup kaybolan gelinin mağarayı temiz tuttuğu söylenmektedir. (K.12, K.42)

Gelincik Ana efsanesi, Sultandağı ilçesine 22 kilometrelik uzaklıkta bulunan Çay ilçesinde de farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu efsane Çay ilçesinde “Üç Kardeş Efsanesi” olarak anlatılmaktadır. Üç Kardeş Efsanesi şöyledir:

“Bir zamanlar Afyonkarahisar ile Akşehir arasında üç kız kardeş yaşarmış. Melek, Sultan ve Gelincik adlarındaki bu hanımların en büyüğü olan Melek, büyüüp gelinlik çağına gelince Eber adı verilen delikanlı ile evlenmiş. Çocukları, çocuklarının çocukları olmuş, umur görerek hayattan göçüp gitmişler. Melek Hanım’ın diğeri iki küçük kız kardeşi, daha küçücük birer çocukken bile ablalarına yardım ederlermiş. Büyümüşler fakat ablalarına yardıma devam etmişler. Ablaları Melek Hanım, onların hakkını yememiş, iki kardeşini kismetleri çıkınca atalık edip evlendirmiş. Sultan Hanımla, Gelincik Hanım'ın düğün alayları daha hedeflerine varmadan, zamanın haramilerinin saldırısına uğramış. Kanlı göz yaşları ile ikisi de öldürülmüş ve oldukları yerlere defnedilmişler. Hikâye bu kadarı ile de kalmamış. Sultan ve Gelincik Hanımların ruhları, ablaları Melek Hanım’a yardıma devam etmişler. Çay’ın manevi dünyasına zenginlik katan Melek, Sultan, Gelincik ve Eber’in türbelerinin buldukları yerler efsaneyi daha anlamlı hale getirmektedir. Melek Ana Türbesi, Çay’ın en verimli topraklarının ortasındadır. Eber Dede Türbesi ise, adı ile anılan gölün kenarındadır. Sultan ve Gelincik Ana Türbeleri Çay ovasının güney kısmını baştan başa çeviren Sultan Dağlarının en yüksek iki zirvesindedir. Bu iki zirvede toplanan yağışlar, Çay Deresi’nde yol bularak ovaya akar. Sultan ve Gelincik Hanımlar eteklerinde topladıkları suları hâlâ ovadaki Melek Ana'ya göndermekle, sanki ona sonsuza kadar yardım edeceklerini göstermektedirler.” (Durma, 2009, s.111).

### 3.1.6.2. Dev Efsanesi

Yaklaşık 150 yıl önce Hıdırellez sonrası otların kabardığı günlerde Sultandağı-Karapınar'dan 10 kilometre uzakta Çoban Musa ve yardımcısı Ahmet, davar otlatmaktadır. Koyun, kuzu, kaval sesleriyle kırlar şenlenmiştir. Acıkan koyun köpekleri ağılın önünde uluyup yal beklemektedir. Akşam karanlığı çökmeye başlamıştır. Çoban Musa, Ahmet'ten köpekleri beslemesini ve kendilerine de pilav yapmasını ister.

Ahmet, ağıldaki çoban kulübesinin önüne gelir. Ortalık iyice kararmıştır. Kapı önünde saçları darmadağın, yüzü, gözü ayırt edilemeyen, vücudu kıllarla kaplı bir kadın azmanı durmaktadır. Kadın kollarını açarak kapı önüne gerilir. Ahmet, avlu duvarından bir taş alır. Burada ne arıyorsun dercesine söylenerek taşı fırlatmak ister. Taşı gören dev, kapıdan uzaklaşıp gider. Köpekler dev görmezler. Görseler de ses çıkaramazlar.

İçeri giren Ahmet, kandili yakar. Önce köpeklerin karnını doyurur. Sonra pilavı pişirir, ayrıntı özer. Dışarı çıkar, sürü ağıla gelmiştir. Kuzuları seçip ayırırlar. Çoban kulübesine girip hazır olan pilavı yerler. Ahmet, gördüğü dev Musa'ya anlatmaz. Dışarı çıkıp kepeneklerine girerek yere uzanırlar. Ahmet, tedirginlikten uyuyamaz. Kepeneğinin delik olan köşesinden kapıyı gözetlemektedir. Bir süre sonra dev içeri girer. Çoban Musa'nın üzerine oturur. Çoban Musa'nın soluğu kesilir, yerinden kıpırdayamaz. Dev çobanın üzerinden iner ama çoban kendinden geçmiş durumdadır. Ahmet, kendisine yakın olan kandili yakar. Dev ile karşı karşıyadır. Ahmet yüzünü ovuşturur. Dev de aynısını yapar. Ahmet, sırtını kaşır, dev de sırtını kaşır. Ahmet devin zayıf yönünü yakalamıştır. Ahmet, pantolonunun bir paçasını yukarı sıvazlar. Bacağındaki kılları tutuşturur. Yanan kıllar Ahmet'in canını yakmaz. Ahmet, kandili orta yere bırakır. Dev kandili alır bacağındaki gür kıllara dokundurur. Dev'in kılları yanarken yukarı doğru bir alev yükselir. Dev dışarı kaçar.

Ahmet sarsarak çobanı kendine getirir. Kan ter içinde kalan çobanla birlikte dışarı çıkarlar. İlerideki nadas bir tarlanın içinde yanan bir alev kümesi görürler. Şaşkın bir şekilde geceyi geçirirler. Sabah olunca alevin olduğu yere varırlar. Yanmış bir avuç siyah külden başka bir şey göremezler. Bazı köylerde devin vurularak öldürüldüğü de anlatılmaktadır (K.12).

### 3.1.6.3. İshaklı Efsanesi

Sultandağı eskiden İshaklı adını taşımaktaydı. İshaklı ismi ile alakalı olarak bu ismin Selçuklu döneminde bir uç beyi olan İshak Bey'den geldiği bilinmektedir. İshaklı adının doğuşuyla ilgili anlatılan bir efsane ise şöyledir:

Bir karı kocanın ikiz çocukları olur, çocuklarının ikisi de erkektir. Çocuklardan biri çok akıllı diğeri de tam aksine delidir. Akıllı olan çocuğa İshak adını verirler, deli olanın ismi bilinmez. Çocuklar Habil ile Kabil gibidirler, hiç geçinememezler. Büyüdüklerinde bile kavga etmeye devam ederler. Yine kavga ettikleri bir gün, babaları deli kardeşi yanına çağırır ve ona ava çıkmasını, bir hayvan vurmasını ve kendisine getirmesini ister. Eğer yaparsa babası deli oğlana yakışan bir isim verecektir. İshak, bunu duyar. Sabah erkenden ava çıkar ve bir hayvan vurup getirir. Babası İshak'ın getirdiği bu hayvanı deli oğlan getirdi sanır. Deli oğlan bunu duyar duymaz çok sinirlenir. İshak'a iyice bilenir. Onu öldürmek ister. İshak, atına binerek köyünü terk etmek zorunda kalır ve şimdiki adıyla Sultandağı olan yere gelir.

İshak bir süre sonra evlenir, iki oğlu olur. Çocuklar büyüdülerinde soylarını merak ederler dedelerini, amcalarını sorarlar. Nerede yaşadıklarını araştırıp öğrenirler. Babalarının önceki köyüne giderek amcalarını ve dedelerini orada ararlar. Köylüye sorarlar fakat dedelerinin öldüğünü öğrenirler. Amcalarının nerede yaşadığını sorarlar ve evine giderler. Amcaları, yeğenlerine kim olduklarını sorar. Onlar da “Biz senin azat ettiği kardeşin İshak'ın çocuklarıyız.” Derler. Amcaları, yeğenlerine “Ya babanıza söyleyin buraya gelsin ya da ben onun yanına gideyim.” Der. Yeğenleri, “Bunu sana söyleyemeyiz çünkü İshak saklı.” Derler. “İshak saklı.” Cümlesi zamanla “İshaklı” kelimesini ortaya çıkarır. Günümüzde halen Sultandağı halkı bu ilçeye “Saklı” ya da “İshaklı” derler. Bu efsaneyle ilgili olan ilginç bir nokta ise şudur. Bugün hâlâ İshak Bey'in mezarı, çarşıda bir evin ardiyesinde saklıdır. (K.12, K.38)

İshak Bey ve mezarının saklı bulunduğu ev ile ilgili Nermin Yaşar (K.38) yaşadığı bir olayı ve gördüğü rüyayı şu şekilde anlattı:

*“Yeni bir ev alacaktık. Eşim “Yakın zamanda sana bir sürprizim var acele etme.” diyordu. O günden sonra ev uykularıma girer oldu. Rüyama Ahmed-i Remzi (Ahmet Remzi Tahranî hazretlerinin halk arasındaki söylenişi) ve İshak Dede girdi. Beni bir kayığa bindirerek şimdiki evimin bulunduğu yere kadar getirdiler. Hiç korkmadım. Sonra İshak Dede'miz bana, “Ben senin İshak Dede'nim, beni iyi dinle.*

*Sana eşinin alacağı o evden hayır gelmez, sana hayırlı olacak bir ev al.” dedi. Sonra eşim, yeni alacağımız evi bana tarif edince İshak Dede’mizin bulunduğu yeri söylediğini anladım. Evi hiç almak istemedim. Kocam sinirlendi, ben de inat ettim, rüyamı ona da anlattım. O evi senet işleriyle sıkıntı çıktığı için alamadık.” (K.38).*

#### **3.1.6.4. Aşağı Pınar Efsanesi**

Sultandağı-Yakasenek’te Aşağı Pınar denilen bir su kaynağı bulunmaktadır. Su kaynağı olması sebebiyle burası bir yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Bir ailenin tek erkek çocukları evlenme çağına gelmiş ve düğün hazırlıklarına başlanmıştır. Sultandağı’nda bir gelenek olarak kına koyma gününden iki gün önce yufka açılır. Yufka açma işini eş, dost, akraba üstlenir. Düğün yufkasının yapıldığı, güzel sohbetlerin edildiği bir zaman kapı açılır ve içeri güzel bir gelin girer. Kadınlar, bu güzel gelini tanımazlar. Gelin, “Bereketli olsun bacılar nedir bu telaşınız?” diye sorar. Kadınlar da düğünlerinin olduğunu ve bu sebeple yufka açtıklarını söylerler. Gelin, yardımcı olmak ister. O da bir köşeye geçer, hamur teknesini önüne alır ve hamur yoğurmaya başlar. Herkes işi paylaşmıştır, birileri hamur yoğurur, birileri yufkayı açar, birileri de pişirir. Yufkalar yapıldıktan sonra akşam vaktinde, gelin müsaade ister. Ayrılırken ise “Bacılar, hamur bitmezse oklavayı hamura dik olarak saplayıverin. Ben yarın sabahleyin gelemezsem bilin ki beni kestiler. Çünkü bizde sır vereni keserler. Sabahleyin Aşağı Pınar’a bakın, pınardan kan akıyorsa anlayın ki beni kestiler. Eğer kan akmıyorsa beni bekleyin, ben gelirim.” der ve gider.

Evdeki kadınlar anlam veremeseler de yufka açmaya devam ederler. Hamur bir türlü bitmek bilmez. Kadınlar yorulunca bırakırlar ve gelinin dediği gibi oklavayı hamura saplarlar. Yatsı vaktinde akşam yemekleri yenir. Herkes evlerine döner. Sabah olunca bütün kadınlar testileri ile su doldurmak için pınara giderler. Baktıklarında gördükleri şeye inanamazlar, pınardan kan akmaktadır. Önceki gün gelinin dediklerini hatırlayan kadınlar durumu bilirler.

Aşağı Pınar’dan kan akması ve bu olayın gizemi dilden dile yayılır. Bu hadiseyi yaşayanlar Kocavelioğlu olarak bilinen ailedir. Aile, bu olaydan sonra gelini almak için gittikleri kız evine çalgıyla, türküyle değil, Kur’an-ı Kerim’le ve tekbirlerle giderler. Oğullarını bu şekilde evlendirirler. Kocavelioğlu Abdil, bu olaydan sonra her yıl Aşağı Pınar’a kurban kesmeye başlar. Bu, ailede bir gelenek haline gelir. Aile,

kurban kesmezse başlarına ölümle sonuçlanan olaylar gelir. Ailenin oğlu Abdil Ulusoy, bir gün sapasağlam düvelerini ahırda ölü bulduklarında bu duruma anlam veremez. Babası ise “Ben bunun neden öldüğünü biliyorum, bu sene Aşağı Pınar’a kurban kesmedik.” Der. Oğlu, bu kurban kesme geleneğini devam ettirir fakat kendisinin aktardığına göre kurban kesmediği bir sene, eşi Ayşe’yi traktörden düşmesi sonucunda kaybetmiştir. Kocavelioğlu ailesinin kurban kesme geleneği herkesçe duyulduğu için 1999 yılında bir kuraklık yaşandığında belediye başkanı ve muhtar, Abdil Ağa’ya gelerek “Abdil Ağa bu sene Aşağı Pınar’a kurban kestiniz mi?” diye sorar. Abdil Ağa, belediye başkanına bu soruyu neden sorduklarını sorar. “Kuraklık olduğundan.” cevabını alır. Abdil Ağa, bunun üzerine hemen bir kurban keser ve kestikten sonra tam dört gün yağmur yağar. Pınarla ilgili bir diğer inanış ise düğün varsa gelin buraya getirilir ve pınarda ayağı yıkanır. Gelinin ayağının uğurlu geleceğine ve o yıl kuraklığın olmayacağına inanılır. (K.12)

*(Rıza Selek, Abdil Ulusoy’dan derlemiştir.)*

### **3.1.6.5. Sultandağı Efsanesi**

Rivayetlere göre yüzyıllar öncesinde İshaklı’da bir ailenin iki çocuğu vardır. Çocukların birisi erkek birisi kızdır. Erkek çocuk, gürbüz ve güçlüdür. Kız ise çelimsizdir. Kızın adı Sultan’dır. Babası, hep oğlunu sever, kızını insan yerine koymaz. Sultan, itilip kakılmıştır ve bir gün ilgisizliğin de verdiği etkiyle hastalanır. Annesi, Sultan’a yıllarca bakar ve kızını iyileştirebilmek için elinden gelen her şeyi yapar. Babası, kızına üzülmez bile. Eşine de öfkelenen baba, Sultan’ın kendilerine ayak bağı olduğunu düşünür. Kızını bir merkebe bağlar ve İshaklı’nın batısındaki dağların zirvesine yakın bir mağaraya götürür ve oraya bırakır gelir. Annesi, kızını arar, sorar ama bulamaz. Kızına türküler yakar. Her şeye kadir olan Allah, kızı korur. Yiyecek şeyler bulmak için mağaradan çıktığı bir gün, çobanın biri Sultan’ı görür. Onu çok beğenir ve onunla evlenir. Çok mutlu olurlar fakat Sultan yaşadıklarını hiç unutmaz, Allah’a şükreder. Sultan’ın üç erkek çocuğu olur. İlkinin adını “Ne idin?” koyarlar. İkincisinin adını “Ne oldun?” koyarlar, üçüncü erkek çocuğunun adını ise “Ne olacaksın?” koyarlar.

Sultan, ailesini araştırır. Annesi, kızının hasretine dayanamayıp ölmüştür. Babasını ise varını yoğunu oğluna vermiş, oğlu da hayırsız çıkmış, onu terk etmiştir.

Sultan, babasının evine gider ve kapıyı çelimsiz, perişan, bakımsız bir adam açar. İçeriye girip adama yemek pişirir, evi siler süpürür. Adam evine gelen bu kıza adını sorar. “Sultan.” Cevabını alır. “Çocukların var mı?”, “Adları ne?” diye sorar. Sultan ise “En büyük oğlumun adı Ne İdim, ikincisinin Ne Oldum, en küçük oğlanın adı da Ne Olacağım?” der.

Yaşlı adam derin bir üzüntüye kapılır, yaptıkları ve yaşadıklarını aklından geçirir, ağlamaya başlar. Kızı, babasının perişan haline dayanamaz ve açıklar. “Baba, ben senin dağa terk ettiğin kızın Sultan’ım.” Der. Yıllarca anlatılan bu efsane Sultan’ın bulunduğu yüksek dağa Sultan Dağı adını verir. (K.12)

### **3.1.6.5.1. Sultandağı Yöresi Efsane İle İlgili Genel Değerlendirme**

Yöreden 5 adet efsane derlenmiştir. Bunlardan SE-1, SE-3, SE-4 ve SE-5’in bir yerleşke ismiyle anlatıldığı, Sultandağı ve Sultandağı’nın eski ismi olan İshaklı adının nereden geldiğiyle ilgili anlatıldığı tespit edilmiştir. SE-2’de ise bir dev efsanesi yer almaktadır.

### **3.1.7. Masal**

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamı ile hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı diye tanımlanır (Boratav, 1969:80). Masal, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 1973:5)

Bütün masalarda iyilik ve kötülüğün, güzellik ile çirkinliğin, zenginlik ile yoksulluğun, bir başka deyişle olumlu ile olumsuzun mücadelesi anlatılır. Çok az istisna dışında, masallar, mutlu sonla iyilerin, güzellerin akıllıların kazanması ile biter. Masalarda talihsizlik ve aksilikler gerçek hayattan farklı bir kerede veya birbirine bağlı olarak arka arkaya ortaya çıkar. Bunlar çözümlendikten sonra yeni sıkıntılar söz konusu olmaz, iktidarı, başarıyı ve mutluluğu sembolize eden taç ve evlilik bir daha zarar görmez. Türk masallarında “Onlar ermiş muradına biz çıkalım tahtına.”



Tekerlemesi sonsuz huzuru, mutluluğu ve zenginliği ifade etmektedir (Günay, 1992:326).

### 3.1.7.1. Yedi Canavarlar

Evvel zaman içinde bir gelin varmış bu gelin yeni evliymiş. Akşam ezanı vakti bir çeşmeye su doldurmaya gitmiş. Su doldururken karşısına yedi canavar çıkmış. Bu yedi canavar, gelini alıp kaçırmışlar ve bir ormanın içinde dere kenarına bırakmışlar. Çaresiz kalan gelin bir türkü söylemeye başlamış:

Bir sandığım vardı sırmadan telden

Nasıllar kurtulayım yedi canavar senden

Yedi canavarlar tutsun yasımı

Gelin anam duymadın mı sesimi

Sonra gelin bulunduğu dere den kaçıp bir ağaca saklanmış ama canavarlar koklaya koklaya gelini yine bulmuşlar ama gelin ağaçtan inmemiş. Bir süre sonra canavarlar gitti diyerek ağaçtan inmiş. Saklanan canavarlar gelini tekrar yakalamışlar. Gelini bir ine kapatmışlar ve gelin yine türkü söylemeye başlamış:

Üç kardeşim vardı tomurcuk gülden

Bir sandığım vardı sırmadan telden

Yedi canavarlar tutsun yasımı

Gelin anam duymadın mı sesimi

Gelin bu şekilde ağıtlar, türküler söylediğini duyan insanlar bu gelini inden kurtarmışlar ve yeniden bir düğün yapıp kırk gün kırk gece eğlenmişler. (K.39)

### 3.1.7.2. Tak Tak Kabacığım

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir karı koca varmış, adamın karısı ölünce üç yetim çocuğuyla ortada kalmış. Çocuklarına bir üvey anne almış, üvey annenin de bir oğlu varmış fakat üvey anne adamın çocuklarıyla bir türlü geçinememiş. Kocasından, bu çocukları ormana atıp gelmesini istemiş. Adam da karısını çok sevdiği

için zor da olsa çocuklarını odun kesme bahanesiyle ormana götürmüş. Yanına bir de kabak ile tahra almış. Gide gide ormana varmışlar, adam çocuklarını “Siz burada durun, ben ilerde bir yer var orada odun kesip döneceğim, beni bekleyin.” demiş. Çocuklar da babalarına inanıp ormanda beklemeye başlamışlar. Adam hızlı bir şekilde ormanın derinliklerine gitmiş, yanında getirdiği kabakları bir ağacın dalına asmış. Rüzgârdan sallanan kabaklar bir birine vurdukça “tak tak” sesleri çıkarırmış. Çocuklar ha beklemişler de beklemişler akşam olmuş, çocukların babası bir türlü gelmemiş.

Çocuklar babasını aramaya başlamışlar ve biraz ilerleyince dalda sallanan kabakları görmüşler ve babalarının niyetlerini anlamışlar. “Tak tak kabacığım, bizi aldatan babacığım.” demişler. Çocuklar evlerini aramaya çıktıklarında iki farklı akarsu görmüşler. Irmakların birinden sarı birinden kara su akıyormuş. Hangisinden geçsek diye düşünürlerken karşılarına ak sakallı bir dede çıkmış. Dedeye “Dede dede, hangi sudan geçelim, sarı sudan mı yoksa kara sudan mı?” diye sormuşlar. Dede, “Sarı sudan geçin.” demiş. Çocuklar sarı sudan geçmişler, geçerken de bu sudan içmişler. Bu sudan içince hem evlerinin yollarını doğru bilmişler hem de vücutlarının her yerinde cangıl cangıl altınlar sallanır olmuş. Üvey anne ocakta ekmek pişiriyormuş, yanına bir horoz gelip “Tıkır mıkır ekmek ederiim, ben senden güzel ederiim, Ayşe, Fatma geliyorlar.” demiş. Üvey anne de horozu kovalamış, “Onlar gelemezler, babaları onları ormana attı.” demiş. Çocuklar her yerlerinden altın sallanarak eve girmişler, çocuklarını gören baba ve üvey anne çocukların altınlar içinde döndüklerini görünce çok şaşırılmış. Baba, çocuklarına bunun nasıl olduğunu sormuş. Çocuklar da anlatmışlar. Bunu duyan üvey anne, kocasından kendi öz oğlunu da aynı yere bırakıp gelmesini, oğlunda da böyle altınlar sallanmasını istediğini söylemiş. Adam da bu çocuğu almış odun kesme bahanesiyle ormana götürmüş, oğlanı orada bırakıp geri eve dönmüş. Çocuk çok geçmeden kandırıldığını anlamış. Evin yolunu bulmaya çalışmış. Evi ararken iki farklı akarsu görmüş, birinden sarı birinden kara su akıyormuş. Hangisinden geçsem diye düşünürken, kara suyu seçmiş. Bu sudan geçerken içmiş. Bu sudan içince çocuğun vücudunun her yerinde “eşşek organı” çıkmış. Çocuk eve bu şekilde gitmiş. Oğlunu gören anne çılgına dönmüş, bir tahra alarak çocuğun vücudunda çıkan şeyleri hızlı hızlı kesmiş. Ama oğlunun her yeri kesilmiş ve oğlu ölmüş. Diğer çocuklar altınlar içinde mutlu mesut yaşamışlar. (K.39)

### 3.1.7.3. Serçe

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur saman içinde pireler berber develer tellal iken vaktin birinde bir serçe varmış. Fırının yanında deşinirken ayağına diken batmış. Serçe fırıncıya “Fırıncı kardeş, dikenimi çıkarır mısın?” diye seslenmiş. Fırıncı, serçenin ayağındaki dikenini çıkarıp fırının içine atmış. Serçe fırıncıdan dikenini istemiş, fırıncı da “Ya hu ben onu fırında attım.” demiş. Serçe ise “Ben bilmem ya dikenimi geri ver ya da ekmeğini kaçıırım.” Der demez ekmeğini kaçırmış. Uçarken uçarken, koyunları sağan bir çobanın yanına inmiş. “Çoban kardeş, çoban kardeş al sana ekmeğimi vereyim de sütüne doğra ye.” demiş. Çoban da ekmeğini almış süte doğramış ve bir güzel yemiş. Serçe bu kez de ekmeğini geri istemiş. Çoban “Ya hu ben onu yedim, sana nasıl vereyim.” demiş. Serçe de “Ben bilmem ya ekmeğimi ver ya koyununu kaçıırım.” demiş ve koyunun birini almış kaçmış gitmiş. Uçarken uçarken bir köye gelmiş, bu köyde düğün yapıyorlarmış. Düğün sahipleri köpek kesmeye hazırlanırken serçe “Durun köpeği kesmeyin, ben size koyun vereyim.” demiş. Düğün sahipleri koyunu kesip misafirlere dağıtmışlar. Serçe, “Benim koyunumu geri verin.” demiş. Düğün sahipleri “Ya hu senin koyununu sana nasıl geri verelim, kesip yedik.” demişler. Serçe, “Ben bilmem ya koyunumu verin ya gelininizi kaçıırım.” demiş. Bu sefer de gelini kaçırmış. Uçarken uçarken iki arkadaşın yanına oturmuş, arkadaşlardan biri saz çalıyormuş. Serçe “Sen o sazı bana ver ben size gelin vereyim.” demiş. Sazı almış, iki arkadaşın gelini vermiş. İki arkadaş, gelin için kavga etmeye başlamışlar. Biri gelinin bir bacağından diğeri gelinin öteki bacağından asılırken gelin ortadan ikiye ayrılmış. Sonra serçe sazı eline alıp bir türkü söylemeye başlamış:

“Deşinirken deşinirken ayağıma bir diken battı

Dikenimi fırıncı çıkarttı,

Fırıncıdan dikenimi istedim vermedi

Fırıncının ekmeğini kaçırdım

Ekmeğini bir çobana verdim

Çobanın koyununu kaçırdım

Koyunu bir geline değiştirdim

Gelini bir saza değiştirdim, dın dın dın.” (K.43)

### 3.1.7.4. Üç Kızlar

Üç kız kardeş, anaları ölünce geçinememişler. Analıkları, babalarından bu kızları evden atmasını istemiş. Babaları bir ağacın dalına tokaç bağlamış, ağacın yakınına da bir kuyu kazmış. Kuyunun üzerini hasır ile kapatmış. Hasıra basan kızlar kuyuya düşmüşler. Tokaç da rüzgardan “*taaak taaak*” ses çıkarırmış. Kızlar, “*Tak tak eden tabacığım bizi azdıran (aldatan) babacığım*” diye üzölmüşler. Kızlar, birbirinin sırtına basarak en küçük kızını en üste çıkarmışlar. En küçük kız oradaki ala ineğın kuyruğuna yapışmış ve dışarı çıkmış. Gide gide beyoğlunun evine varmış, ahırda saklanmış Seyisin ata verdiği ceviz ve badem içini alıp kuyudaki kardeşlerini beslemiş. Beyin atı, at yarışını kaybetmiş. Beyoğlu, seyisi sıkıştırmış. Seyis, ahıra girip en küçük kızını yakalamış. Beyoğlu, kızların üçünü de bulmuş. Kızlara neler yapabileceklerini sormuş. En küçük kız, “*Altın saçlı oğlan, gümüş saçlı kız doğururum.*” Demiş. Ortanca kız, “*Ekmekler eder, kuzular sarınırım.*” Demiş. En büyük kız, “*Halılar, zilliler dokurum, elden ele verilmez.*” Demiş. Sonra kızlar tekrar kaçmayı başarmış ve bir kuyuya saklanmışlar.

Beyoğlu, iki arkadaşı ile ava çıkmış. Arkadaşlarına “*Can bulursak benim, mal bulursak sizin.*” Demiş. Beyoğlunun tazısı, canlı kokusunu almış. Beyoğlu en küçük kızını almış, diğerlerini arkadaşlarına vermiş. Beyoğlu en küçük kızla evlenmiş. En küçük kız ikiz doğum yaparken, en büyük abla ebelik yapmış. En büyük abla, en küçük kızını kıskanmış. Doğan çocukları saklamış yatağa iki tane köpek eniği bırakmış. İkiz kız ve oğlan çocuklarını bir kutuya koyup dereye atmış. Bir koca karı, çocukları bulup beslemiş. Oğlanı yıkamış, altın yığılmış. Kızını yıkamış, gümüş yığılmış.

Beyoğlu köpek enikleri doğurdu diye karısını götürüp Dede denilen yere dikmiş. Gelen giden kadına taş atmış. Kadının ikiz çocukları da kadına taş atmışlar. Kadın çocuklara seslenmiş: “*Elinki kaydı gitti, sizinki guydu gitti.*” demiş. Çocuklar eve gelip koca karıya eziyet etmişler. “*Babamızı bul.*” Demişler. Bir yerde yemek daveti yapılmış, Beyoğlu da çağrılmış. Sofraya kaz getirilmiş. Yemekten sonra oğlan çocuğu, kemiklerin yanına mühür yüzük koymuş. Oğlan, beyoğluna dönerek: “*Ölü kaz mühür yüzüğü yutsa gerek.*” Demiş. Beyoğlu, “*Ölü kaz, mühür yüzüğü yutar mı?*” diye karşılık vermiş. Oğlan, “*Analar da köpek eniği doğurur mu ya?*” Demiş. Oğlan, beyoğluna “*Sen benim babamsın, anamı da bul.*” Demiş. Beyoğlu, Dede’den analarını getirmiş. Mutlu bir hayat yaşamışlar. Dede denilen yerde, günahsız bir kadını taşıyan

insanlar kocaman bir taş yığını oluşturmuşlar ama hatalarını anlayıp taş yığınına da dağıtmışlar (K.12).

### 3.1.7.5. Çoban

Bir varmış bir yokmuş. Diyarın birinde çok akıllı bir çoban varmış. Bu çobanın aklının ermediği, bilmediği, zor durumda kalınca içinden çıkamayacağı bir durum yokmuş. Çobanlıkla geçinir, gidermiş. Bir gün yine koyunlarını otlatmaya çıkardığı sırada gölgesine yattığı ağaca biri ak biri kara iki güvercin konuvermiş. Güvercinler kendi aralarında konuşmaya başlamışlar, kuşların dilinden anlayan çoban, güvercinlerin ne konuştuğunu anlamış. Yakın zamanda padişahın oğlu evlenecekti. Gerdeğe girdiği gece Batı'dan bir yılan gelip şehzadeyi sokacak, doğudan bir ejderha gelip yiyecek, Kuzey'den bir dev gelip onu altında ezecek, Güney'den bir kurt gelip şehzadeyi parçalayacaktı. Güvercinler bu sırrı kimse duymasın, bu sırrı duyan ve yayan olursa taş kesilir, deyip uçup gitmişler.

Çoban koyunları otlattıktan sonra kavalını almış yanına ve doğruca varmış padişahın sarayına. Şehzadenin düğününe yetişmiş. Herkes düğünde halay çekerken çoban da çıkarmış kavalını başlamış çalmaya, dinleyenleri mest etmiş. Bu, padişahın kulağına gidince padişah, oğlumun düğününü şenlendirdin diye çobanı ödüllendirmiş.

Düğün bitmiş, şehzade gerdeğe girmiş. Çobanın sarayın önünde gecenin bir yarısı kaval çaldığını duyan sarayın güvenliğinden mesul ızbandutlar çobanı dövmüşler ama çoban vazgeçmemiş, padişahı görmezsem buradan gitmem demiş. Israrları sayesinde padişahın yanına çıkmış. Padişahım, ben zavallı bir çobanım, kimseye zararım dokunmaz izin verin burada kalayım. Şehzadem için dualar edeyim, Allah size hayırlı bir torun versin, demiş. Padişah izin vermiş.

Gece geç saatte Batı'dan simsiyah bir yılan sessiz sessiz saraya girmeye çalışınca çoban, kılıcıyla yılanın başını kesmiş torbasına koymuş. Ardından Doğu'dan ejderha gelmiş, ejderhayla savaşıyor çoban onu da alt etmiş, kulağını kesmiş torbasına koymuş. Sonra Güney'den bir kurt gelmiş, çoban kurdu da öldürmüş dişlerini sökmüş torbasına atmış. En son Kuzey'den bir dev gelmiş. Çoban çok uğraşmış ama dev de devirip gözlerini oymuş, devin gözlerini torbasına atmış. Çoban bu düşmanlara savaşıyorken şehzade gerdekteyken rahatsız olmuş. Bunu sabahına, babasına şikayet etmiş. Padişah, oğlunu rahatsız eden çobanı çağırılmış, ölmesini istemiş. Öleceğini

duyan çoban, padişahım mademki beni öldüreceksiniz izin verin son bir kez kaval çalayım, türkü söyleyeyim demiş. Padişah iyi madem çal, söyle demiş. Çoban köy meydana çıkmış. Gerdek gecesi yaşananları bir bir anlatmış. Çobana inanmamışlar. O da torbasına kattıklarını torbadan bir bir çıkarmış. Yılanın kafasını çıkarınca ayaklarından dizlerine kadar taş kesilmiş. Ejderhanın kulaklarını çıkarınca beline kadar taş kesilmiş, kurdun dişini çıkarınca omuzlarına kadar taş kesilmiş, taş kesilince torba elinden düşmüş, devin gözleri ortaya dökülmüş böylelikle çoban tamamen taş olmuş.

Padişah çobanın bu kahramanlıkları yaptığını duyunca onun taş kesilen bedenini saraya taşıtmış. Padişah, çobanı eski hâline getirecek çareler aramaya başlamış ve ferman buyurmuş. Çobanı eski hâline getirecek kişiyi ödüllendirecekmiş. Birkaç gün geçip haber duyulunca bir adam çıkagelmiş. Bu adam padişaha, dört boynuzlu bir koç bulup kanını çobanın taş kesilen bedenine sürmesi gerektiğini, çobanın ancak bu şekilde eski hâline geleceğini söylemiş. Dört boynuzlu koç bulmak ne mümkün ama dört bir yana haber salınmış. Koçu çobanın birinin sürüsünde bulmuşlar. Çobana ne kadar mal, mülk verdilerse de çoban bunu kabul etmemiş. Tek şart olarak padişahın kızını istemiş. Bu haber padişaha ulaşmış. Minnet duyduğu çobanı kurtarmak için padişah kabul etmiş. Koçu getirip kurban etmişler, kanını da çobanın taş kesilen bedenine akıtmışlar. Çoban kurtulmuş. Kurtulan çoban da padişahın kızıyla evlenmiş. Mutlu mesut yaşamışlar (K.39).

### 3.1.7.6. Dede ve Gelin

Evvel zaman içinde bir dede varmış, bu dedenin iki gözü de körmüş. Bir gün oğullarını yanına çağırılmış. “Ben evleneceğim, beni evlendirin.” demiş. Oğulları da “Baba etme eyleme, seni bu iki gör gözünle kim alır.” demişler. Babaları da evlenmek için direktmiş. Oğulları köyden güzel bir kız bulmuşlar, köyden de yakışıklı bir delikanlı bulup güzelce damatlık giydirmişler. Gitmişler kız, delikanlıya istemişler. Kızın ailesi, kızın da gönlü var diye kız delikanlıya vermişler. Evlendikleri günün akşamı delikanlıyı göndermişler. Kızı, dede ile baş başa bırakmışlar. Kız gelinlikle beklemekten bıkmış ve bekleyen dedeye; “Kalk git dede evine oğlun gelsin yerine” demiş. Dede, geline şöyle karşılık vermiş:

*“Sıva beyaz kolları*

*Sar dedenin boynuna*

*Soyun da gel güzelim*

*Sen dedenin koynuna”*

Gelin alların, pulların, gelinliğin içinde oturmuş bir kenara düşünmüş ve o da şöyle söylemiş:

*“Yüce dağdan aştığım*

*Sevdasına düştüğüm*

*Bana bir delikanlı gösterdiler*

*Sen miydin sakalına sıçtığım.”* (K.33)

### **3.1.7.6.1. Sultandağı Yöresi Masal İle İlgili Genel Değerlendirme**

Sultandağı yöresinden derlenen 6 masal incelendiğinde bu masalların beşinin mutlu sonla bittiği, bir masalın sonunun netlik kazanmadığı, masalların genelinde başlangıç formeli olarak “Bir varmış bir yokmuş.” ya da “Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde” gibi cümleler kullanılmıştır. Yöreden derlenen masalardan SMA-1, SMA-3 ve SMA-6 nazım ve nesir karışık olarak anlatılmıştır. SMA-2, SMA-4 ve SMA-5 ise mensur şekildedir.

### **3.1.8. Atasözleri**

Atasözleri; nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri tam bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetişecek gençlere aktaran sözlerdir (Elçin, 1986:626). Atasözleri, diğer halk edebiyatı ürünleri gibi bağımsız bir edebiyat türü değildir. Türkü, masal, destan, koşma gibi türlerin içinde ya da günlük konuşmalarda söz arasında geçtiği hâlde, sanat gücü yönü yüksek olduğundan ayrı bir tür olarak inceleme konusu edilmiştir (Oy, 1972:53).

Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce,

kanı ve tutumunu belirtir, yol gösterirler (Aksoy, 1993:15). Bir dilin söz varlığı içinde yer alan atasözleri bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir. Hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılabildiği gibi değişikliklere de uğrar, unutulup yitilebilirler. XI. Yüzyılda Divân'da geçtiğini gördüğümüz “tag tagka kavuşmas, kişi kişiğe kavuşur” bugün “dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur” biçiminde yaygın bir atasözümüzdür. Tıpkı deyimlerde olduğu gibi atasözleri de aynı dilin değişik lehçelerinde yaşamını sürdürmekte, böylece bir ulusun değişik lehçeleriyle aynı dilin öz malı olduğunu göstermektedir (Aksan, 2004:33).

Atasözlerinin odak noktasını insan oluşturmaktadır. Atasözleri örnek insan tipinin kimliğini belirler. Toplumda herkesin örnek alacağı, düşüncesiyle eylemi tutarlı bir tiptir. Atasözlerinde toplumsal kavramlar ve kurumlar üzerine birtakım bilgilere rastlamaktayız. Atasözleri toplumun dününde bugününde ve yarınında geçerli olacak yaşam biçimlerini, ahlak kurallarını belirleyerek toplum düzenini belirler (Artun, 2004:224).

Atasözlerinin bir konu sınırlaması yoktur ancak atasözlerinde yapılması ve yapılmaması öğüt verilen konular arasında “yiğitlik”, “mertlik”, “ağırbaşlılık”, “konukseverlik”, “aile”, “akrabalık”, “komşuluk”, “dostluk”, “görgü kuralları”, “sağlık ve ölüm”, “ekonomi”, “tarım ve hayvancılık”, “iklim ve takvim”, “hayvanlar”, “din”, “milliyet” gibi konular daha çok yer almıştır (Oğuz vd: 2015: 210)

Sultandağı halk kültürü içinde yer alan atasözlerinin kahir ekseriyeti Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde bulunmaktadır. Halk, günlük iletişimde az ama öz konuşmak adına atasözlerine ihtiyaç duyup kendini bu atasözleriyle daha iyi ifade ettiğini düşünmektedir. Sultandağı halk kültüründen derlenen atasözleri harf sırasıyla olarak verilmiştir.

1. Acele işe şeytan karışır.
2. Acı pathıcanı kırağı çalmaz.
3. Aç ne yemez, tok ne demez.
4. Akılsız köpeği yol kocatır.
5. Ağlayanın malının gülüne hayrı dokunmaz.
6. Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.
7. Altının değerini sarraf bilir.



8. Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.
9. Ayağını yorganına göre uzat.
10. At tepmesiz it kapmasız olmaz.
11. Altın yere düşmeyle pul olmaz.
12. Bal tutan parmağını yalar.
13. Balık baştan kokar.
14. Biri ölmezse birine yer kalmaz.
15. Bir yumruk hamurun varsa ustasına yuğurt.
16. Büyük lokma ye, büyük laf söyleme.
17. Büyük otur, küçük konuş.
18. Can boğazdan gelir.
19. Canı yanan eşşek, atı geçer.
20. Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan daha zordur.
21. Çocuk düşse düşse büyür.
22. Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz.
23. Davetsiz gelen döşeksiz oturur.
24. Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
25. Davul bile dengi dengine.
26. Derdini söylemeyen derman bulamaz.
27. Deve büyük ot yer, şahin küçük et yer.
28. Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur.
29. Devir dök olan aydaş olur.
30. Dilin kemiği yoktur.
31. Dinsizin hakkından imansız gelir.
32. Dost başa düşman ayağa bakarmış.
33. Doğmadık çocuğa don biçilmez.
34. Dost acı söyler.
35. Dor var öküz öldürür, dor var saban kırdırır.
36. Döversen arsız, vermezsün hırsız olur.
37. Düşünen dostu kalmaz.
38. Düğün aşıyla karın doymaz.
39. Dünya malı dünyada kalır.
40. Elin atına binen tez iner.
41. Elden gelen öğün olmaz.

42. Elinen gelen düğün bayram.
43. El oğluna güvenme, akan suya dayanma.
44. Ev alma komşu al.
45. Evini temiz tut elin gelir, kendini temiz tut ölüm gelir.
46. Fakirin çilesi ölünce biter.
47. Gelen gideni aratır.
48. Gelin ata binmiş, “ya nasip” demiş.
49. Gözden ırak olan gönülden de ırak olur.
50. Görünen köy kılavuz istemez.
51. Göz görmeyince gönül katlanır.
52. Gülme komşuna gelir başına.
53. Gün doğmadan neler doğar.
54. Güneş balçıkla sıvanmaz.
55. Güvenme dayına ekmeğini al yanına.
56. Havlayan köpek ısırılmaz.
57. Hazıra dağ mı dayanır.
58. Huylu huyundan vazgeçmez.
59. İt ite buyurur, it de kuyruğuna buyurur.
60. İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir.
61. Kul dara düşmeden Hızır yetişmez.
62. Kul dara düşmeden Hızır yetişmez.
63. Katranı kaynatsan olmaz şeker, cinsini s.çtığım cinsine çeker.
64. Kervan yolda düzülür.
65. Köpeğe dadanacağına çalıyı dolan.
66. Kötü komşu insanı mal sahibi eder.
67. Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur.
68. Mal canın yongasıdır.
69. Merhametten maraz doğar.
70. Mecliste dilini, mendilde elini çek.
71. O.... yemini şeyi görene kadardır.
72. Oğlan dayıya kız halaya çeker.
73. Saman elinse samanlık senin.
74. Sağır duymaz uydurur.
75. Su testisi su yolunda kırılır.

76. Şaşı ile oturan kör olur.
77. Taş yerinde ağırdır.
78. Tanede atını el içinde g.tünü öğret.
79. Topalla gezen aksamak öğrenir.
80. Ulu ağacın görüntüsü dal ile mutlu evin yakışığı döl ile.
81. Ucuz etin yahnisi kara olur.
82. Ummadık taş baş yarar.
83. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
84. Yemek buldun ye, dayak buldun kaç.
85. Zenginin malı züğürdün çenesini yorar.

### 3.1.9. Deyimler

Çekici bir anlatım kıtlığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı olan kalıplaşmış sözlere deyim denir. Deyimler de atasözleri gibi toplumun ortak malı olan eski sözlerdir. Göktürk Yazıtları'nda adak kamaştırmak (ayağı burkulmak), atı küsi yok bulmak (adı sanı yok olmak), il tutmak (yurt tutmak), kara budun (halk tabakası), udusıki gelmek (uykusu gelmek) gibi deyimlere rastlanır (Aydın, 2016:261).

Deyimler, genellikle atasözleri ile karıştırılmaktadır. Deyimler ya da “tabirler” Elçin’in ifadesiyle “asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler” (Elçin, 1986:642) veya Aksoy’un ifadesiyle “Çekici bir anlatım kıtlığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluklarıdır.” (Aksoy, 1984:49).

Şükrü Elçin, deyimleri, yaygınlıklarına ve kullanım durumlarına göre dört gruba ayırmıştır:

- a) Genel olanlar (Sözlü kullanıştakiler ve yazıya geçenler)
- b) Bölge karakteri gösterenler
- c) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar
- d) Eskiden kullanılıp bugün unutilanlar (Elçin, 1986:644)

Sultandağı yöresinde de halk günlük hayatında atasözlerine olduğu gibi deyimlere de sıklıkla başvurur. Sultandağı yöresinden derlenen deyimler harf sırasıyla aşağıdaki gibidir.

1. Abayı yakmak
2. Aba altından değnek göstermek
3. Abuk subuk konuşmak.
4. Abbas yolcu
5. Acı soğuk
6. Acı acıya su sancıya
7. Aç mezeri yok
8. Aç acına çalışmak
9. Ak ak yuyup gök gök sermek
10. Ağız davırtısı
11. Ağzını ayırmak
12. Ağzı pek
13. Ana olacağına git temele taş ol
14. Ar damarı çatlamış
15. Armudun sapı üzümün çöpü
16. Alıp lafı bir vermek
17. Avrat ağızlı olmak.
18. Babanın sarığı kaba, ananın yüreği yanar.
19. Başu gabak, ayağı çıplak
20. Beti benzi atmak
21. Bir kaşık aşım ağrısız başım
22. Biliyordun g...tünün huyunu, niye içtin etin suyunu
23. Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek.
24. Bulup buluşturmak
25. Bulup da bunamak
26. Büyümüş de küçülmüş
27. Boba çıkasıca.
28. Canı geçmek
29. Canını satın almak.
30. Çalımından geçilmemek
31. Çen çen etmek.
32. Çöngülü gibi sallanmak
33. Damarına basmak
34. Dokuz harman yeri dişlemek

35. Eli böğründe kalmak
36. Ekmek elden su gölden
37. Elmadan gelmiş eşek gibi yatmak.
38. Evi ayrı yolu ayrı olmak
39. Ele güne rezil olmak
40. Ettiğini çekmek
41. Garı mı garı, ocak başına varı mı varı.
42. Gındıra bitti, gıyığında öttü.
43. G.tü eğri olmak.
44. Güneşin altında oturmak/çalışmak.
45. Ha s.çtın ha yüreğin gitti
46. Hete meteye getirmek
47. Hollukta hırsız küllükte öksüz
48. İyi gün dostu olmak
49. Karnı burnunda olmak
50. Kahrından ölmek
51. Kümesin anahtarını tilkiye teslim etmek
52. Külümüne küş demek
53. Kuyruğunu kıstırıp dönmek
54. Lafı ağzına tıkmak
55. Mayası bozuk olmak
56. Ocak başı irak olmak.
57. Ocağına incir ağacı dikmek
58. Ocağı sönmek
59. Osurak da bok, bok da bok.
60. Otur ocağına, yalvar büceğine
61. On beşinin eseri, vur başına keseri
62. Öte dünyada eli yakasında olmak
63. Sücüllü gibi.
64. Şam şeytanı gibi olmak
65. Yaban yerin somunu büyük o da bizimkinden çevik
66. Yüreğine inmek
67. Yüreği hop hop etmek
68. Yol bilmez iz bilmez

69. Tadından yenmemek

70. Zibidi çıkmak

### 3.1.9.1. Sultandağı Yöresi Atasözleri ve Deyimlerle İlgili Genel Değerlendirme

Sultandağı'ndan derlenen atasözlerine bakıldığında bu atasözlerinin Anadolu'nun birçok yerinde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Derlenen atasözlerinde genellikle öğüt vermek, düzgün olmayan insanlardan uzak durmak ve onları eleştirmek gibi mesajlar taşıdığı söylenebilir. Yöreden derlenen deyimlere bakıldığında yine Anadolu'da kullanılan deyimler bulunmakla birlikte yöreye ait olanlar da bulunmaktadır.



#### 4. BÖLÜM: BAYRAMLAR, TÖRENLER, KUTLAMALAR

Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmud'un XI. yy.da yazdığı "Divan"da görülür. Kaşgarlı, kelimenin aslının "bedhrem" olduğunu, Oğuzların kelimeyi "beyrem" şekline çevirdiklerini belirtir. Kaşgarlı'ya göre, bayram "eğlenme, gülme ve sevinme günüdür." Bayramlar XI. yy.da Türk toplumunda "bayram yeri" adı verilen bir meydana kutlanmaktaydı. Bayram yeri, özellikle çiçeklerle süslenmekte, çıra veya meşalelerle aydınlatılmaktaydı. Kaşgarlı'nın ifadesindeki mekanın çiçeklerle süslenmesinden bayramın ilkbaharda kutlandığını ve bayram yerinin aydınlatılmış olmasından bayram kutlamalarının gece de devam ettiği düşünülebilir. Kaşgarlı'nın buradaki bayram açıklamalarının Ramazan ve Kurban bayramları gibi dinî bayramları kapsamadığı belirtilmelidir (Koca, 2002: 51)

##### 4.1. RAMAZAN BAYRAMI

Ramazan Bayramı, şevval ayının ilk üç gününde kutlanan dini bayramdır. Bu bayramın kutlamalarına günümüzde de önem verilmekte ve halkın geleneklerinde canlılığını korumaktadır. Ramazan Bayramı'nda dostlar, akrabalar, birbirlerini ziyaret ederler. Gençler, yaşlıların ellerini öperler, onların hayır dualarını alırlar. Çok yaşlılar evlerinden çıkmaz, herkes onların elini öpmeye gider. Ziyarete gelenlere Ramazan Bayramı'nda şeker ikram edildiğinden bu bayrama "Şeker Bayramı" da denir (Boratav, 1997:206)

Sultandağı halk kültüründe Ramazan Bayramı'yla ilgili yöre halkından edinilen bilgiler aşağıdaki gibidir.

- Ramazan ayında, sahur ve iftar vakitlerinde yemek için önceden hazırlıklar yapılır. "Şepit" adı verilen yufkalar sulanarak yumuşatılır ve tüketilir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).

- Ramazan ayında mukabele başlar, ramazan ayı bitene kadar Kur'an hatmedilmelidir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Ramazan'ın ilk günü, çok yorucu işler yapılmaz. Oruç tutarken zorlanan insanlar arasında "Oruç vurdu." Diye bir tabir vardır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- İftarda ve sahurda ağır yemekler yenilmez. Sultandağı'nda sahurda genellikle "dahanlı" diye ifade edilen tahinli çöreklerden tüketilir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- İftardan sonra namaz vakti teravih namazı kılmaya gidilir. Müslüman kimse sadece oruç tutmakla yetinmemelidir. Ramazan ayında namazlarını da eda etmelidir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Ramazan Bayramı, ramazan ayında oruç tutulmuşsa daha anlamlı olur. Orucun yörede önemli bir yeri vardır. Çocuk ne zaman okula başlar, o zaman oruç tutacak erginliğe ulaşmış demektir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Kadir Gecesi, tüm günahların silineceğine inanıldığından herkes o gün oruç tutmaya çalışır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Ramazan ayının vazgeçilmezlerinden biri de pide kuyruklarıdır, evin küçük çocukları pide almaya gönderilir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Ramazan Bayramları hem neşeli hem de manevi duygularla geçer. Bayram temizliği yapılır. Bayram namazı kıldıktan sonra yöre halkı birbiriyle bayramlaşır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Namaz dönüşü bayram yemekleri yenir. En çok sarma, düğün çorbası ve tirit, tatlı olarak; baklava ve sütlaç yenir. Yemekten sonra evin büyüklerinden başlanarak bayramlaşılır. Çocuklara harçlık verilir. Harçlıklarını alan küçük çocuklar şeker toplamaya çıkarlar (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).



- Bayramlaşmak için misafirlğe gidilir. Uzakta olan eş, dost, akraba telefonla aranır.

#### 4.2. KURBAN BAYRAMI

Kurban Bayramı, Türkiye’de eğlenceler yönünden, Ramazan Bayramı’na göre daha sönük geçer. İbrahim Peygamber’in, oğlunu Tanrı’ya kurban edeceği sırada gökten inen bir koçun Tanrı’nın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslam dinine geçmiştir. Ramazan Bayramı’nın kutlandığı şevval ile, Kurban Bayramı’nın kutlandığı zilhicce arasındaki zilkadeyi, halk, aralık adıyla adlandırır. Bu ayda evlenme halk inanışında uğurlu sayılmaz. Kurban Bayramı’nın birinci günü, Mekke’de Mînâ denilen yerde hacıların kurban kestikleri gündür (Artun, 2016:300).

Sultandağı halk kültüründe Kurban Bayramı’yla ilgili yöre halkından edinilen bilgiler aşağıdaki gibidir.

- İslam’a göre kurban farzdır. Durumu iyi olan herkes kurban kesmelidir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Ramazan Bayramı’nda yapılan hazırlıkların tamamı, Kurban Bayramı’nda da yapılır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Kurban Bayramı’ndaki sorumluluklar daha ağırdır. Bayramdan 10-15 gün önce kurbanlık satın alınır. Yeri olan insanlar, kurbanlığı aylar öncesinden satın alıp besleyebilir, bayramda da kesebilirler. Bunun dışında kurbanlık almaya vakti olmayanlar için bayram günü da kurban satışları yapılır, hayvan pazarları kurulur (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Satın alınan kurbanlığın çok yaşlı, sakat ya da hamile olması uygun değildir. Bu hayvanları kesmek günahtır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Arife gününde bıçaklar bilenir. Kurbanlığı keserken sıkıntı çıkaracak bıçak ya da uygunsuz bir bıçak kullanılmaz (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).

- Bazen kurbanlık koçlara kına yakanlar da olur (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Kurbanlık kesilirken bıçak, hayvana gösterilmez. Hayvan korkutulmaz (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Kurbanlık İslami usullere göre kesildikten sonra bayram sofrasına oturulur. Bazı evlerde yeni kesilen kurbanlığın eti kullanılsa da bazı evlerde de bu etin dinlenmesi gerektiği için kasaptan alınan etler pişirilir (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Kesilen kurbanlığın kanından bir damla o ailenin fertlerinin alınlarına sürülür (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Kurbanın etinin bir kısmı fakir fukaraya, bir kısmı akrabaya dağıtılır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Bayram sofrasından kalkılınca bayramlaşılır (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Bayramda herkes, özellikle çocuklar bayramlık kıyafetlerini giyerler (K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).

### 4.3. YAĞMUR DUASI

Geçmiş dönemlerde, tabiatın sırrını çözemeyen insanoğlu, zamanla ortaya çıkan tabii afetleri (deprem, sel, fırtına, kuraklık, ay-güneş tutulması vs.) Tanrının bir cezası olarak addetmiş ve korunmak için birtakım ayinlere, törenlere başvurmuştur. Bugün, İslamî bir kisveye bürünmüş olarak yaşatılan bu törenlerin temelinde eski Türk inanışları yatmaktadır. Mitolojiden efsaneye, inanışlardan törenlere kadar halk kültürü ile ilgili örnekler incelendiğinde, temelinde sebebi bilinmeyen tabiat güçlerine karşı bir mücadele ve temenninin yer aldığı açıkça görülür. İşte bunlardan biri de yağmurun yağmadığı, kuraklığın uzun süre devam ettiği zamanlarda, yeniden yağmur yağdırmak için yapılan tören ve pratiklerdir. Atlı-göçebe hayatı yaşayan, geçimini daha çok tarım ve hayvancılığa bağlı olarak devam ettiren Türk insanı için yağmur oldukça önemlidir. Yağmur bolluktur, berekettir, hayattır, yaşamaktır, var olmaktır. Onun için yağmurun yağması felakettir ve önlemek için Tanrı'ya (Allah'a) farklı şekillerde dualar edilir, niyazlarda bulunulur (Şimşek, 2003:79).

Sultandağı'nda günümüzde yağmur duası yapılmamakla birlikte geçmişte bu uygulamanın yapıldığı, yöre halkının bilgisi dahilindedir. Sultandağı'nda yağmur duası ile ilgili olarak edinilen bilgiler şunlardır:

- Yağmur duası, kuraklığın olacağı düşünüldüğünde ya da yağmurun yağmasının gecikmesi durumunda yüksek bir düzlüğe çıkılarak toplu bir şekilde yapılırdı (K43, K.45, K.46)
- Eskide yağmur duası yapılacağı ve köylülerin bu tören için nereye gelmeleri gerektiği köy halkına camilerden duyurulurdu (K43, K.45, K.46)
- Yağmur duası töreni genellikle Cuma günü yapılırdı (K43, K.45, K.46)
- Yağmur duası törenleri bir cami hocası eşliğinde yapılırdı (K43, K.45, K.46)
- Bu törenlerde kadınlar çeşitli yemekler pişirirler ve bereket olsun diye tüm açları doyururlardı (K43, K.45, K.46)
- Çocuklar ilebada (labada) yapraklarından dikilmiş bir elbise giyerler birbirleriyle şakalaşırlardı. Tüm çocuklar hep bir ağızdan yağmur duasından sonra tekerleme söylerlerdi (K43, K.45, K.46)

*“Yağ yağ yağmur,  
Teknede hamur,  
Ver Allah'im ver  
Sicim gibi yağmur.”*

#### 4.4. HİDİRELLEZ

Hızır ve İlyas adlarından oluşan Hıdırellez, Hızır ile İlyas peygamberlerin her yıl buluştuklarına inanılan milâdî 6 Mayıs, Rumî 23 Nisan gününe ve bugünde yapılan geleneksel bayrama verilen addır. Hıdırellez, Hızır peygamberi çağrıştırdığı için, genellikle bolluk ve bereketi simgeleyen, su ve yeşillik kavramının öne çıktığı, ağacın ve meyvenin çokça bulunduğu gün; bazen de türbelerin çevresinde yapılan geleneksel törenlerdir. Daha çok Batı Türk dünyasında kutlanmaktadır. Hızır ve İlyas adlarının halk ağzında aldığı şekilden oluşan Hıdırellez törenleri, İslam öncesine kadar uzanmaktadır. Hz. Hızır'ın yeni bir hayatın ve bereketin kaynağı olduğuna dair inançlara ilk defa Sümerlerin Gılgamış Destanında rastlanmaktadır. Oradan Yahudilere ve nihayet Türklere intikal eden bu efsanevi inançlar, Türk halkından ve

İslamiyet'ten de bazı öğeler almak suretiyle devam edegelmiştir (Albayrak, 2004: 225-228).

Hıdırellez, Hızır ve İlyas peygamberlerin yılda bir kere bir araya geldikleri gündür ancak bu beraberlikte ismi yaşatılmasına rağmen İlyas'ın şahsiyeti tamamıyla silinerek Hızır motifi öne çıkarılmıştır. Bundan dolayı Hıdırellez Bayramı'nda icra edilen bütün merasimler Hızır ile ilgilidir. Bunun temel sebebi, İslam öncesi devirlerde üç büyük kültürün hâkim olduğu alanlarda bu yaz bayramı vesilesiyle kültürleri kutlanan insanüstü varlıkların daha ziyade Hızır'ın şahsiyetine uygun düşmesi ve onunla bütünleşmesidir (Ocak, 1998:313).

Hıdırellez, Türk folkloru yönünden başlı başına bir hazinedir. İnançlar, efsaneler, ümitlerle dolu, şiirlerle süslüdür. Türk insanının bulunduğu her yerde, Hıdırellez bahar bayramı ve uygulaması vardır. Bu çizgi, Balkanlardan Anadolu'ya, Kafkasya'dan Asya içlerine kadar uzanmakta, ölmezlik suyu ve baht açma gelenekleri ile devam etmektedir (Sezen, 1992: 33)

Sultandağı halk kültüründe Hıdırellez kutlamaları devam etmektedir. Konuyla ilgili olarak yöreden edinilen bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Hıdırellez kutsal bir bayram gibi kabul edildiğinden bir iki gün öncesi temizlik yapılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Yeşil alanlara gidilerek piknik yapılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Hıdırellez denilince akla ilk gelen şeylerden biri de dilek tutmadır. Dileği olan kişiler bir gül fidanının dibine ne istiyorlarsa onunla ilgili nesne gömerler. Evlenmek için nasip arayanlar gönüllerinden geçen eş adayının adını bir kâğıda yazıp gömerler (K.1, K.2, K.3, K.4, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Hıdırellez'de ip atlanır, çimlerde yuvarlanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).
- Çeşitli yemekler pişirilir, hayır yapmak isteyenler bolluk bereket için yemek dağıtırlar (K.1, K.2, K.3, K.4, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).

- Hıdırellez’de iki farklı kazana yoğurt çalarlar fakat mayalamazlar kazanlara “*var yoğurdu*”, “*yok yoğurdu*” diye isim verirler. Eğer “*var yoğurdu*” kazanındaki yoğurt tutarsa bu Hıdır ya da İlyas peygamberin oraya uğradığı anlamına gelir ve o yıl bolluk, bereket, şans, huzur olacağına inanılır. Eğer “*yok yoğurdu*” kazanındaki yoğurt tutarsa o yıl kurak ve zorlu geçeceğine inanılır (K.1, K.3, K.53, K.54).
- Dilek dilenip kırmızı bir ip ağaç dalına gevşek bir şekilde bağlanır, eğer 7 Mayıs’ta o ip oradan uçmuşsa dilek kabul olacak demektir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54).

#### 4.5. KOÇ KATIMI

Koç katımı tarihi, bölgeden bölgeye değişir. Araştırmacıların verdikleri, pek kesin olmayan bilgilere göre bunu 1 Ekim ile 20 Kasım arası olarak kabul etmek yerinde olur. Katım tarihinden bir buçuk, iki ay önce koçlar, sağmal sürüsünden ayrılır. Hemen her yerde düzenlenen törenler, koç katımının ilk gününe bir bayram havası verir. O gün davul zurnalarla köy halkı meydanında ya da harman yerinde toplanır. Çobanlar süslenmiş, kınalanmış koçları dişi koyunlara salarlar. Katım sırasında, bazı yerlerde, düğünlerde olduğu gibi, hoca dualar okur (Boratav, 1994:212).

Sultandağı yöresinden koç katımı hakkında edinilen bilgiler:

- Koç katımındaki amaç koyunların zamansız yavrulamasına engel olmaktır. Zamansız, kış ortasında yavrular çabuk hasta olup ölürlere bu da sürünün dayanıklılığını azaltır (K.9, K.19)
- Koçlar yaz ortasında, temmuz ayı gibi sürüden ayrı bir ağıla alınır. Koçların bakımı titizlikle yapılır. Aralık ayına doğru, güzelce bakımdan geçen koçlar bazen kına yakılıp bazen de boyalar sürülerek sürünün içine salınır. Hoca dua ettikten sonra koçlar sürüye salınır (K.9, K.19)
- Aralık ayında çiftleşenler koyun yazın başlamasına doğru yavrular. Böylelikle soğuk hava şartlarından kaynaklı hastalıklardan korunmuş olunur (K.9, K.19)

#### 4.6. KİRAZ FESTİVALİ

- Hem üreticiler arasında bir iletişim sağlamak hem de Sultandağı'nda yetişen ve markalaşan kirazı tanıtmak amacı ile 2015 yılına kadar her yıl haziran ya da temmuz aylarında kiraz festivali düzenlenirdi. Festivale çeşitli halk müziği ve pop müzik sanatçıları davet edilir ve eğlenceler tertip edilirdi (K.6)
- En büyük ve en güzel kirazın seçildiği yarışmalar düzenlenir kazanan ödüllendirilirdi (K.6)
- Belediyenin bütçe sıkıntıları sebebi ile bu festivaller aksamış durumdadır (K.6)

#### 4.7. Sultandağı Yöresi Bayram, Tören ve Kutlamalarla İlgili Genel Değerlendirme

Sultandağı yöresinin genel olarak İslami gelenekleri sürdürdüğünü söylemek yanlış olmaz. Yöre halkının, “Nerede o eski bayramlar.” Gibi sitemleri olsa da dini bayramların kutlanışında coşku hâkimdir. Kıyaslama yapılacak olursa Ramazan Bayramlarının, Kurban Bayramlarından daha farklı bir hareketliliği vardır. İftar zamanına kadar yaşanan telaş, yerini iftarın ardından sahura kadar olan zaman diliminde yaşanan sosyalleşmeye bırakır. Sultandağı yöresinde insanların zaman geçirdiği sosyal ortamlardan en önemlisi kahvehanelerdir. Sahura kadar olan süreçte erkekler burada kâğıt oyunları oynamakta ve çay, kahve gibi meşrubatları içmektedirler. Ramazan, aynı zamanda birlik ve beraberliği artıran bir aydır. Bu kutsal ayda insanlar misafirlige gelip giderler. Ramazan ve Kurban Bayramlarının hâlâ başta çocuklar olmak üzere aile büyüklerinin de önem verdiği süreçler olduğunu söylemek gerekir.

Yöredeki mevsimlik/bereket törenlerine bakıldığında Hıdırellez, yağmur yağdırma töreni, koç katımı ve kiraz festivali karşımıza çıkmaktadır. Bu törenler içinde Hıdırellez'in diğer törenlere nazaran az da olsa hâlen devam ettiği gözlemlenmiştir fakat yağmur yağdırma ve koç katımı, törensel özelliklerini kaybetmiştir. Kiraz festivali ise ilgililer tarafından belirli bir bütçe ayrılmadığından son yıllarda yapılmamaktadır.

## 5. BÖLÜM: HALK BİLGİSİ

### 5.1. HALK HEKİMLİĞİ

Sağlık ve hastalık kavramları ile bunlar arasında bir denge kurma girişimi insanlık tarihi kadar eskidir. En eski dönemlerden beri insanlar yaşadıkları dönem ve coğrafyanın sağladığı imkânlar dâhilinde hastalıkları tedavi etmek veya hastalığa engel olmak amacıyla çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. İnsanlar kimi zaman tecrübe kimi zaman tesadüf kimi zaman ise gözlem sonucu başta bitki olmak üzere doğada bulunan çeşitli nesnelerin şifalarını keşfederler. Eski dönemlerde insanlar hastalıkların tıbbî nedenleri hakkında yeterli bilgiye sahip olamadıkları için hastalıklar ya çevre ile ya da doğaüstü güçlerle açıklanmaya çalışılmış, yöresel doğal ilaçlar, büyüsel teknikler denenerek tedavi edilmeye başlanmıştır. Bu noktada da Türk toplumunda İslamiyet öncesi inançların devreye girdiği ve özellikle büyüsel teknik ve işlemlerle bu ihtiyacın giderildiği görülmektedir. Sadece Türk kültüründe değil dünya kültüründe de tıbbın ortaya çıkışı hakkındaki kabul gören görüş bu yöndedir (Özcan, 2015:107). Acıpayamlı'ya göre (1989:1) Halk hekimliğinin temelini, "Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır." inancı oluşturmaktadır. Bu inançta İslam dininin etkisini görülür. Bununla birlikte, halk hekimliği uygulamalarında kültür izlerine rastlanır.

Halk hekimliği bilgileri çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Ülkemizde kapalı ve kırsal alanlarda bütün canlılığı ile yaşamakta olan pratik ve uygulamalar şehir merkezlerinde âdet ve gelenek olarak aydın kesimde bile varlığını göstermektedir. Buna uygun örnek olarak verebileceğimiz bir davranış, kültür düzeyi yüksek olan modern bir kadının gelişmiş bir hastanede doğum yaptıktan sonra başına bağladığı kırmızı bir kurdelenin kökeninde Orta Asya inanç ve uygulamalarını görmek mümkündür. Halk arasında "kocakarı", "ocaklı", "efsuncu" vb. olarak bilinen ve kendine göre tedavi uygulamaları bulunan kişiler aslında birer halk hekimidirler. Bu kişilerin yaptıkları ilaçların ve uygulamaların hastalıkların tedavisi ile doğrudan doğruya ilgisi bulunmazken, bazılarının uygulama ve ilaçlarının

olumlu sonuçlar verdiği de görülmektedir. Bunlar çoğunlukla deneyimli kişiler olup tedavi yöntemlerini büyüklerinden öğrenmişlerdir (Artun, 2016:247).

İnsan sağlığıyla ilgili konularda, halk arasında öncelikle modern bilim tercih edilir. Eski halk inançlarına dayalı halk hekimliği uygulamaları genelde hastaneye, doktora gittikten sonra gündeme gelmektedir. Hastanın ve hasta yakınlarının iyileşmeye yönelik psikolojik telkini için bu uygulamalar önemli bir rol üstlenmektedir (Kaya, 2001:199-218).

Sultandağı halk kültüründe halk hekimliğinin izleri devam etmektedir. Yöre halkı, karşılaştığı sağlık sorunlarına çözüm arayışlarını öncelikle modern tıpla yapar fakat hastalığın iyileşme süreci gecikirse insanlarda şifalı otlara, ocaklara ya da nefesi kuvvetli hocalara meyil güçlüdür. Sultandağı yöresinden halk hekimliğine dair elde edilen bilgiler aşağıdaki gibidir.

- Kas gücü gerektiren ağır işlerde çalışan insanlarda aşırı karın ağrısı ve mide bulantısı şikâyetine bağlı olarak bu insanların göbeğinin kaydığına kanaat getirilirdi. Bu durumda Sultandağı'nda “*çömlek kapama*” denilen bir yöntem uygulanırdı. Göbeği düşen/kayan kişinin göbeği ovulur, küçük bir bez parçası göbeğin üzerinde yakılır yakılmaz çömlek kapanır, yarım saat bekletilir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Ateşin düşmemesi, aşırı baş ağrısı gibi durumlarda kişiye nazar değdiği düşünülürdü. Bu gibi durumlarda faydası dokunacak ocaklar vardı. Nazar boncuğu ateşe tutularak çatlatılırdı ve böylece nazar geçerdi (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Kaba kulak çıkararak çocukların iyileştirmek için *kazan karası* sürülürdü. Eski ocaklarda ateşin üstünde dura dura kazanlar kararır, o kazan karasını alıp çocuğun şişen kulağının arkasına sürerlerdi. Çocuk iyileşirdi (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).



- Nazar değen çocuğu iyileştirmek için üzerlik otu, çörek otu, tuz karıştırılıp bir odada yakılırdı. Bu işlem yapılırken, nazarı değen kişi için “Kadınsa kıcı çatlasın, erkekse şeyi patlasın.” Denilirdi. Nazar, bebeğe değdiğinde çocuk ağlar durur, çatlayıncaya kadar ağrır. Böyle durumlarda nazar değdirdiği düşünölen kişinin evinden bir kumaş parçası kesilir, elbisesinden falan. Bu kumaş üzerlik otlarıyla yakılır. Nazar geçer. (K.1)
- Yüksek ateşi olan kişi ılık suyla yıkanırđı. Eklem yerlerine, koltuk altlarına ispirto sürölerek ya da yoğurt suyuyla yıkayarak ateşi düşürölmeye çalışılırdı. (K.1, K.2, K.3, K. 7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Kulak ağrıyorsa, emziren bir kadının sütü alınır kulağa damlatılır (K.1, K.3)
- Öksürüğü geçmeyen kişinin sırtına kupa çekilir, merhemle ovulurdu. Sırtı olduğu gibi kırk yerinden delinmiş gazeteyle kaplanır, üzerine havlu serilir, giydirilerek sıcak bir battaniyenin altında terlemesi sağlanırdı. Faydası olurdu. Havlucan, anason ya da ıhlamur da içilirdi (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Hıçkırığı geçmeyen limon suyu içerse geçer (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Eskiden bebek huysuzlanınca karnı ağrıyor diye düşünölürdü. Gazı olacağı düşünölmezdi. Katranla soğanı karıp çocuğun göbek deliğine koyulurdu (K.20, K.21, K.23)
- Bitlenmeye gazyağı çare olurdu. Saça sürölür, saç nazıkçe taranırdı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Yere düşme ya da çarpmalarda şişen yere hamur çiğnenip üzerine ya şeker ya tuz ekerek o bölgeye kapatılırdı ya da çarşıdan et alınır, döve döve inceltilir, yara bere olan yere kapatılırdı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Ağır yaralanmış vücudu darbelerden morarmış kişi yeni kesilmiş koyunun derisine sarılırdı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).

- Diş ağrısı için aspirin ya da karanfil çiğnenir. Diş çürükse kibritin ezesi (ucu) koyulur (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Diş ağrısı için afyon sütü bir çembere sarılır, ağrıyan dişin üzerine bastırılırdı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Kabıza iyi gelsin diye erik hoşafı kaynatıp içilir. İshal için limon tuzu yutulur (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Ellerde tavuk götü adı verilen kabartılar çıktığında tavuk götüne sülürdü (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Tavuk götüne/siğile incir yaprağının sütü damlatılırdı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Böbreği ağrıyan kişi taş düşürüyor diye ata bindirilirdi, nadas tarlasında yahut taşlı yollarda at arabasında yahut at üstünde giderdi. Çok fazla sarsılacağı için, geçeceği sanılırdı (K.1, K.3)
- Kaşardı'nda "sıtma pınarı" denilen bir yer vardı, -aslında pınar değil kuyu-. Sıtma tutanlar oraya gider yıkanılırdı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Eskiden hastalıkların adı çok bilinmiyordu. Kızamık, karamık, çiçek hastalığı bilinirdi. Kızamık ayrı karamık ayrıdır. Karamık koca koca ve uçları siyah olur. Geçmesi için pekmez içirirlerdi (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Kol veya bacak kırılınca ya da çıkınca, kırık çıkıkçıya gidilirdi. Kırılan bölge alçıya alınırdı. Alçı için cam iyice ezilip un haline getirilirdi. Yoğurt, yumurta ve sabun rendesi ile iyice karıştırılırdı. Kırılan yere sarılırdı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).

- Baş dönmesi için başı ağrıyanın başına üç taş koyularak başın üzerinde çevrilirdi. Bu işlemi bu konuda becerikli kimseler yapardı. Bu işlemi yapan kişiye art arda “*Ne yapıyorsun?*” diyerek soru sorulurdu. O da yine üç kez “*Falanca kişinin baş dönmesine şifa arıyoruz.*” derdi. (K.8)
- Kanayan yerlerdeki kanı durdurmak için kül basılırdı. (K.8)
- Soğuk algınlığı olan, öksüren kişilere ince bir kumaştan yelek dikilir, bu yeleğin üstüne bal sürülür ve karabiber ekilirdi. Bu yelek hastaya giydirilirdi. Bu yeleğe “*muşamba*” adı verilirdi (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Vücudunu sivilce kaplayan çocukları, temizlenen koyun karnına sararlardı (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Yanık için yumurta beyazı karıştırılır ve yanan yere sürülürdü (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Konuşmakta geciken küçük çocuklara, koyunların boynuna asılan çandan üç kez su içirilir ve bu çan çocuğun boynuna takılırdı (K.1, K.3, K.8)
- Köpek ısırığında taze fasulye ıslatılır ortasından yarılr, köpeğin ısırığı yerlere kapatılırdı (K.1, K.3, K.8).
- Öksürük için ayva yaprağı kaynatılır, suyunu içilir (K.1, K.3, K.8)
- Soğuk algınlığında arpa ya da buğday lapasına yatılırdı. Arpayı ya da buğdayı kaynatır, üzerine sırtüstü yatılır (K.1, K.3, K.8)
- Karın ağrısında, karna sıcak hamur kapanır (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Gözde it dirseği denilen şey çıktığında. Köpeğe ekmek kaptırılır iyileşmesi beklenir. Yola sırt üstü uzanılır, yüz tülbentle örtülüp üstüne ekmek koyulur. Bir sokak köpeğinin o ekmeği alması beklenirdi (K.1, K.3, K.8, K.11)
- Vücutta çare bulunamayan ve anlamsızca şişen yerler için kaplumbağa kanı içilirdi. (K.8)
- Basur için bırçalık denilen bir bitki yenirdi ya da regl döneminde olmayan bir kadının kestiği kirpinin eti yenirdi. (K.1, K.2, K.8, K.11))

- Kol, bacak incinmeleri için zeytin ve kara üzüm ezilir, sarılır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Yüksek ve düşmeyen ateşte hasta soğuk suyla yıkanır. Sirkenin içine aspirin atılır ve hastanın eklem yerlerine sürülür (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Vücudunda sivilcesi artan insanlar dua ederek ağızlarını bulgurla doldururlar ve bir dama çıkararak bu bulguru ağızlarından üfürerek saçarlar. Güvercinler o bulgurları yedikten sonra vücuttaki sivilceler iyileşir (K.1, K.3, K.8, K.11, K.44)
- Dil yaralarını iyileştirmek için kara dut yenir (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Adet sancısını hafifletmek için vücudun sıcak kalması gerekir. Kasıklara koyulan sıcak su torbaları ağrıyı hafifletilir (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).
- Basur adı verilerin hemoroid hastalığı tedavisi için kirpi eti tüketilir (K.1, K.2, K.3, K.7,K.8, K.9, K.10, K.11, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.23, K.33, K.34, K.35, K.38, K.50).

## 5.2. HALK BAYTARLIĞI

Anadolu halkının veteriner olmadığı ya da veterinere ulaşamadığı zamanlarda ya da veterinere gitmek istemediklerinde hayvanları hastalıklardan korumak veya hayvanlarını tedavi etmek için başvurdukları uygulama ve pratiklerin tümüne “halk veterinerliği” baytarlık denir (Artun, 2015:254). Anadolu’ya gelmeden önce yaşadıkları yerlerde de başlıca geçimlerini hayvancılıkla sağlayan, göçebe ve yerleşik Türklerin, hayvan sağlığı ile ilişkili zengin bir gelenekleri vardır. Kaşgarlı Mahmud’un kitabında bunun, yer yer izlerini buluruz. “Atın karnı ağrıdığı zaman ilaç içildiğini” söyler (Boratav, 1994:129)

Meyvecilikten sonraki en önemli geçim kaynağı hayvancılık olan Sultandağı'nda hayvan hastalıklarını engellemek ya da tedavi etmek için veterinerlerin haricinde halk baytarlığına da başvurulmaktadır. Sultandağı halkından edinilen bilgilere göre:

- Hayvanlarda ağız yarasına sıkça rastlanır. Böyle durumlarda kalın bir örtü parçasına pekmez dökülür, bu örtünün içine bir sopa koyulur sarılır. Sopenın uçlarına ip bağlanır, sopa hayvanın ağzına gem olarak verilir. Hayvan onu emer ve iyileşir (K.2, K.26, K.19, K.53)
- Hayvanların ayağında yaralar çıkar. Buna bıcırgan denir. İyileşmezse kurt yapar. Hayvanın yattığı yere asfinik (naftalin yağı) dökülür (K.2, K.26, K.19, K.53).
- Gıran ya da Karababa denilen hastalıkta koyunlar anlamsızca ölür. Sürüdeki diğer koyunların da ölmemesi için sürü dolaştırılır. Aksayan yorulan hayvanlar kesilir. Böylelikle gıran diğer hayvanlara bulaşmaz (K.2, K.26, K.19, K.53).
- Koyun kırkımı yapılırken yanlışlıkla koyun yaralanır. Eğer iyileşmezse bu yara sineklenir ve koyunu ölüme kadar götürür. Bunun için yaraya haşhaş yağı sürülür (K.2, K.26, K.19, K.53).
- Sürüdeki koyunlar besili ve güzelse nazarın kolay degeceği düşünülür. Hayvan garip hareket ediyor, sürekli düşüyorsa nazar değmiştir. Eğer nazar değdiyse hayvanın yanında üzerlik otu yakılır (K.2, K.26, K.19, K.53).
- Hayvanın ayağı kırılmışsa kırılan ayak kil toprağı ile iki yanına tahta koyularak sarılır (K.2, K.26, K.19, K.53).

### 5.3. HALK GİYİM KUŞAMI

Giyim olgusu temelde insanın dış etkilerden korunmak, ısınmak ve örtünmek amaçlı ortaya çıkmasına rağmen zamanla vücudu saran onunla bütünleşen bir yapıya dönüşmüştür. Giyim saç şeklinden, makyaja, takıdan aksesuara, ayakkabıdan şapkaya kadar uzanan geniş bir yelpazede anılmaktadır. Giyim tarzları, coğrafi koşullar, iklim şartları, cinsiyet, yaş, ekonomik durum, sosyal yapı, toplumsal statü, kültürel ve etnik etkilerle şekillenmiştir (Güngör, 2013:210).

İnsanların geçirdiği kültürel süreçte toplumlara göre farklı nitelikler kazanan giyim geleneği günümüzde toplumsal farklılıkları ortadan kaldıran, ortak nitelikleri

olan tek tipe doğru dönüşmeye başlamıştır. Sanayinin gelişmesiyle el dokumalarının yerini fabrikasyon üretimler almıştır. Dokumanın her düğümündeki, her nakıştaki halk estetiğinin şaheseri olan ürünler yerini makineye bırakmıştır. Günümüzde az da olsa geleneksel giyim kuşam kültürünü sürdüren topluluklar vardır. Bunlar son örneklerdir (Artun, 2015:433).

Sultandağı halk giyimiyle ilgili olarak edinilen bilgiler aşağıdaki gibidir.

### 5.3.1. Bebeklerin Kıyafetleri

- Doğumundan sonra iç zıbın, dış zıbın giydirilir, altına naylona sarılan bez konur bu bez bir kuşak yardımıyla bebeğin altına sarılır. En üste örülen kıyafetlerden (yelek, kazak vs.) giydirilir. Ayaklara patik, çorap giydirilir (K.1, K.2, K.3, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.45, K.46, K.47).

### 5.3.2. Çocukların Kıyafetleri

- Çocuklar, eskiden daha çok örgü kıyafet giyerlerdi. Ekonomik durumdan dolayı kumaştan pantolon dikilirdi. Ayaklarında naylon ayakkabı, kışın da mes denilen lastik ayakkabılar giyilirdi (K.1, K.2, K.3, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.45, K.46, K.47).

### 5.3.3. Genç Erkeklerin Kıyafetleri

- Erkekler, erkek yaka ya da hâkim yakalı gömlek giyerlerdi. Kışın örme kazaklar giyilirdi. İspanyol paça pantolonlar -paçası geniş- giyilirdi. İskarpın ayakkabılar giyilirdi. Kışın boyun atkıları çok modaydı (K.1, K.2, K.3, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.45, K.46, K.47).

### 5.3.4. Genç Kadınların Kıyafetleri

- Eskiden kadınlar fistan giyerlerdi. Fistanın altına da dikme ya da hazır pantolon giyerlerdi. Kadınların genellikle açık giymesi hoş karşılanmadığından daha çok kapalı vücudu sarmayan kıyafetler tercih edilirdi. Orta yaş kadınlarda şalvar ve entari giyilirdi. Kadınlar *takka* denilen şapkadan giyer ve *dildari* denilen renkli

şeritlere altın geçirerek bu şeritleri takkanın etrafına sararlardı (K.1, K.2, K.3, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.45, K.46, K.47).



*Fotoğraf 13 Sultandağı'nda Eski Giyim Tarzları*



*Fotoğraf 14 Düğünde Giyilen Elbiseler (Şip, Kadife Takım, Pullu Yazma, Fişek Kemer)*

### 5.3.5. Düğün Kıyafetleri

- Kadınlar genellikle büyük bir şalvar ve aynı kumaştan bir entari giyerler. Başlarına kenarları oyalı yazma (çember) örtünürler. Şalvarın üzerine *fişek kemer* denilen altın ve gümüştan yapılan süslü kemer takarlar. Şalvar ve entari, kadife isimli kumaş ve ipeklilerden olurlar. Takılar genellikle, beşibiryerde denilen Osmanlı altını, şimdilerde de döğme denilen Ankara altını ve bileziklerdir. Kulaklara küpe, parmaklara yüzük takılır. Düğün zamanı gündüz *şip* denilen parlak kumaş gece de kadife takım giyilir ve *pullu* denilen kırmızı yazma örtünülür (K.1, K.2, K.3, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.45, K.46, K.47).

### 5.3.6. Sultandağı Yöresi Halk Bilgisi ile İlgili Genel Değerlendirme

Her bilginin üretimi gibi halk bilgisinin üretimi de ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu bilgi kısa sürede üretilip yayılmadığı gibi uzun yıllar tecrübe edilip onandıktan sonra kullanılır hâle gelir. İnsanoğlu dertlerine çare aradığı süre zarfında bilgi edinir. Halk hekimliği ve baytarlığı bilgisi de bu şekilde oluşur. Bu bilgiler geleneksel hâle geldiği için bugün modern tıpta çağ atlanması bile insanları bu bilgileri kullanmaktan tamamen uzak tutamaz. Sultandağı yöresinde halk hekimliği ve baytarlığı bilgisi devam etmektedir. İlaça en çok ihtiyaç duyulan dönemlerde insanların sık sık karşılaştıkları hastalıklarda çare bitkilerde aranmıştır. Bugün Sultandağı yöresinde hâlen, mide bulantısına nane limon kaynatılır, gribal enfeksiyonlarda ıhlamur, ada çayı gibi çaylar tüketilir. Halk hekimliği ile ilgili derleme çalışmaları sırasında halkın doktora olan güvenin yanı sıra ilaçsız iyileşebilmek için şifalı bitkilere daha sıcak baktığı tespit edilmiştir. Kırık, çıkık gibi durumlarda sınıkçı ya da kırık/çıkıkçı denilen insanlara çok nadiren ve basit durumlarda gidilmektedir fakat çözümü bulunamayan baş ağrısı, cilt kusurları, çocuksuzluk gibi durumlarda halkın hâlen kendi çözümlerini halk bilgisinde arama meyilleri devam etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi gelenekselleşen bilgiden tamamen kopmak mümkün değildir. Yörede hayvancılık faaliyetleri bir geçim kaynağı olduğundan yöre halkı hayvanlarının sağlıklı olmasına da özen göstermektedir. Veteriner yokluğunda kısa sürede etkili çözümler için halk yine daha önce üretilmiş halk baytarlığı bilgisinden yararlanmaya yönelmektedir.



Halk giyimi ile ilgili olarak yörede kullanılan özel düğün kıyafetlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Yöre halkı özel günlerde bu kıyafetleri giymek için heyecan duymaktadır.



## 6. BÖLÜM: HALK İNANIŞLARI

### 6.1. HALK İNANIŞLARI

Halk inancı, kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halk inanışları din, ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklik gösterirler (Boratav, 1997: 7)

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarını derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001:415)

Bugün birçok kişinin “batıl” olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir. Örneğin bugün yaygın olarak ağaçların yapraklarının geç dökülmesi sonucunda kışın geç geleceğine inanılır. Bunun gibi halk, birkaç örneğini gördüğü olayları inanç haline getirerek onu yıllarca sürdürmektedir. Bu inançlar daha çok korktukları bir doğa olayı etrafında oluşmaktadır ve o doğa olayını olağanüstü bir şekilde düşünmektedirler. Örneğin yağmurlu havada eşiğin üstünde oturulunca yıldırım düşeceği inancı günümüze kadar taşınmıştır. Bu olayın bilimsel bir açıklaması olmasa bile, halk bu olaya birkaç kez tanık olmuşsa, eşiğe yağmurlu havada oturmamak inanca dayalı bir davranış oluvermiştir. Halk pek çok şeyde olduğu gibi inançlarında da dini, ahlaki duygularından ve tecrübelerinden faydalanmıştır (Yardımcı, 1993:321).

Sultandağı halk kültüründe “batıl” olduğu kabul edilse dahi bilinçaltına yerleşmiş birçok halk inancı bulunmaktadır. Yöre halkından derlenen yaygın inanışlar aşağıdaki gibidir.

- Yapılan hamur mayası tutmamış, hamur kabarmamışsa o evde bir aksilik olacağı düşüncesi vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.21)
- Kız isteme merasimlerinde el bağlanmaz, araya soğukluk girmesin diye su içilmez (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21)
- Büyü yaptırmanın günah olduğu inancı bulunmaktadır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).
- Bıçak bir başkasına verilirken hem kazaya mahal vermemek hem de arada kavga çıkacağı inancı olduğundan direkt ele verilmez. Bir yere bırakılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).
- Çocuk, iş, para gibi istekler için türbelere gidip dua edilir. Özellikle çocuk için Ahmet Remzi Türbesine salıncak kurmak yörede sıklıkla başvuru olan bir inanıştır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Uzun bir yola çıkacak kişinin arkasından “Su gibi git, su gibi gel.” Diyerek su dökülür (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Gece tırnak kesilmez, sakız çiğnenmez, aynaya bakılmaz. Uğursuzluk getireceği düşünülür (K.1, K.2, K.3, K.7, K.8, K.11, K.15, K.38, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Mutlu olayların ardından kurban kesme adeti yaygındır. Gelin eve girdiğinde, askerden gelindiğinde, ev ya da araba alındığında kurban kanı akıtmanın faydalı olacağı inancı vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Tekinsiz yerlerde cin gibi varlıkların olacağı ve bu tarz yerlerden geçilirse bu varlıkların kişiye musallat olacağı inancı vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Cin kelimesi kullanılmamaya dikkat edilir, onun yerine üç harfli denir (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).

- Küle işeyen kişinin cinler tarafından çarpılacağı inancı bulunmaktadır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Tekinsiz yerlerde işmeden önce destur çekilmesi gereklidir. Yoksa cinlerin musallat olacağına inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Bebeklerin uyurken gülmesi meleklerin bebekle ilgilendiğinin göstergesidir (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Yerde yatan bebeğin üzerinden atlanırsa bebeğin boyunun kısa olacağı dair inanış söz konusudur (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Küçük sebeplerle ve sıklıkla yemin etmenin bela getireceğine inanılır (K1, K.3, K.10, K.11).
- Özü bulunan insanlarla dalga geçmenin günah olduğu ve bela getireceği, kişinin çocuğunda ya da zamanla kendinde de sakatlık çıkacağı inancı vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Yatakta yemek yenmez, dökülen ekmek ufakları, kırıntıların kişiyi uykusunda rahatsız edeceği düşünülür (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Ekmek kutsaldır, yere düştüğünde üç kez öpülür altına değdirilir ve yerden kaldırılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Evde bulaşık biriktirilmesi hem hoş karşılanmaz hem de temiz olmayan yerde hayırlı şeyler olmaz (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16)
- Cenabet gezilen sürede yenilen ve içilen her şeyin haram olduğuna dair inanç yaygındır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16)
- Askere gidecek kişiye annesi ekmek ısırtır, ısırtılan ekmek askerden dönene kadar saklanır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50).

- Aşeren kadının tavşan, baykuş, fare gibi hayvanlara bakmasının çocukta bazı kusurlara yol açacağına inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Bebeğe verilen ismin Kur'an'da geçmesi gereklidir. Aksi takdirde çocuğun anne babasının günaha gireceği düşünülür (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Hamile kadının kapı eşiğine oturmaması gerekir. Şayet oturursa doğacak çocuğun sağlıklı olmayacağına ve doğum anında sıkıntı meydana geleceğine dair bir inanç bulunmaktadır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Kırkı çıkmayan çocuğu ziyarete gidilmez. Aksi takdirde çocuğun hastalanacağına inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Boş beşik sallanmaz, çocuğa bela getireceği düşünülür (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Vücutta çıkan yara, çıban gibi hastalıkların nazardan dolayı çıkmış olabileceği düşünülür (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18)
- Renkli gözleri olan insanların nazarının degeceğine dair inanış yaygındır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Evde kırılan bardak, ayna gibi eşyaların nazarı savdığına dair bir inanç bulunmaktadır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- At kişnesinin güzel haberler getireceğine inanılırken köpeğin sürekli havlaması iyiye yorulmaz. Konuyla ilgili "At kişner keramet, it ürür elamet." sözünün kullanımı yöre halkında yaygındır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Köpek evde beslenmemelidir, beslenirse eve melek girmeyeceğine inanılır (K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).

- Kurbağa, kaplumbağa gibi hayvanlara dokunulduğunda elde siğil çıkacağına inanılır. Bu siğil, siğil tutan bir ocağa gidilmezse geçmez ve çoğalır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Kötülüklerden korunmak için cevşen, muska gibi büyüsel nitelik taşıyan eşyalar boyna asılarak kullanılabilir (K.1, K.2, K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Hayvan öldürmek günahdır. Özellikle kediyi kasıtlı öldürenin cami yaptırma bile günahlarının affedilmeyeceğine dair inanç vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Horozun gece ötmesi iyiye dalalet değildir (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Hayvanların yuvasını bozan kişinin kendi yuvasının yıkılacağı inancı vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Baykuşun bir evin çatısına konup sürekli olarak ötmesi o evden ölü çıkacağını gösterir (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Bolluk, bereket getirmesi için evin uygun bir yerine sarımsak, mısır koçanı asılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Hayvancılıkla uğraşan kişiler, hayvanlarını kaybettiklerinde bıçağı ipele bağlarlar. Buna “*kurt ağzı bağlama*” denir. Böyle yapıldığı takdirde kaybolan hayvanı, kurtların yemeyeceği düşünülür (K.1, K.19)
- Hayvanlara nazar değmemesi için ahır kapısına at nalı çakılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Kulak çınlaması, kulağı çınlayan kişinin bir yerlerde konuşulduğuna sirayettir (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).

- Avuç içi kaşındığında para geleceğine, ayak kaşındığı zaman yol gidileceğine inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Rüyada ölen kişinin ömrünün uzadığına inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Rüyada diş çekilmesine şahit olunursa, bir yakının öleceğine inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Rüyada yılan görmek, kişiye düşmanlık eden birinin metaforudur (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Kutsal günlerde eşlerin birbirlerine yakınlaşmasının hayırlı olmadığına dair inanç yaygındır (K.39, K.44)
- Beğenilen bir şey görüldüğünde “*Maşallah*” denilmesi gerekir (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- İşlerin aksamaması, yolunda gitmesi için yatağa yatılırken ve yataktan kalkılırken sağ taraf seçilir (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Esnafın sabahın erken saatlerinde dükkanını açması bereketini artırır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- İsimleri aynı olan iki kişinin arasına geçip dilek dilenirse gerçek olacağına dair bir inanç bulunmaktadır (K.1, K.2, K.3, K.8)
- Yıldız kaydığında dilek dilenirse gerçek olacağına inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Yıldız sayısınca insanın olduğuna inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Kışın havanın renginin kızıla dönmesiyle karın yağacağına ve havanın sertliğinin kırılacağına inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).

- Hava değişikliğiyle ilgili olarak cemre inancı vardır. Cemre önce hava, sonra su ve en son toprağa birer hafta arayla düşer (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- “Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden.” sözü ilkbahar geldiğinde sıklıkla kullanılan bir sözdür. Yöre halkı, nisan ayının ilk haftasının yalancı bahar olduğuna ve insanların bu dönemde hasta olma ihtimalinin arttığına inanmaktadır (K.1, K.2, K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Elinde beni bulunan kadınların ev işlerinde iyi olduklarına inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Göğsü kıllı erkeklerin merhametli olduğu inancı vardır (K.7, K.44)
- Dut ve incir ağaçlarına çıkıp bu ağaçlardan düşen insanların çok zor iyileşeceğine inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Meyve vermeyen ağacı korkutma geleneği vardır. “Eğer bu sene de meyve vermezsen seni keseceğim.” Diyerek ağaç korkutulursa meyvesinin artacağına dair bir inanış vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Cuma günleri ev temizlenmez, çamaşır yıkanmaz. Cuma akşamı yenilen yemeğin sofrası bezi silkilmez. Aksi takdirde uğursuzluk gelir (K.3, K.7, K.8)
- Beddua eden kişinin bedduasının kısa sürede kendine döneceği inancı vardır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).
- Ölümün ardından 7, 40 ve 52. Günlerde dua etmenin hem merhumu hem de dua eden kişiyi huzura erdireceğine inanılır (K.3, K.10, K.11, K.14, K.15, K.16, K.18, K.21, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.50, K.51, K.52).

### 6.1.1. Sultandağı Yöresi Halk İnanışları ile İlgili Genel Değerlendirme

Yöre halkının inanışlarının birçoğu İslamiyet etkisinde kalsa da bazı inançların temelini Şaman kültürüne ait olduğu gözlemlenmiştir. Türbelere giderek adak adamak, salıncak kurmak, ağaca çaput bağlayarak dilek tutmak yörede hâlen varlığını



sürdürmektedir. Kötü haber almak istemeyen, acı bir olay yaşamak istemeyen yöre halkı adeta bazı hareketlerini düşünerek gerçekleştirmektedir. Her ne kadar teknoloji çağı hâkim olsa da insanlar tıpkı genetik kodlarına bu bilgiler işlenmiş gibi davranmaktadır. Yöre insanın çoğu bu pratiklerin batıl olduğuna inanmakta fakat kendini sağlama almak adına bu pratikleri uygulamaktadır.

Yöre halkının en çok çekindiği ve korunmak istediği durumların başında nazar gelmektedir. Nazardan korunmak için belirli pratikleri uygulayan halk nazarın bozulması için de konuyla ilgili efsunlu bilgisi olan kişilere gitmekten geri durmamaktadır. Sultandağı yöresinde halk inanışları içinde rüyanın, uğurlu ya da uğursuz sayılan hayvanların ve günlerin de önemli bir yeri vardır.



## 7. BÖLÜM: HALK MUTFAĞI

### 7.1. HALK MUTFAĞI

İnsanoğlu, ilkçağlardan beri yaşamak ve çevresindekileri yaşatmak için sürekli besin kaynağı aramak zorunda kalmıştır. İnsan ilk dönemlerinde avcılık, toplayıcılık, yapmışsa da belirli bir evrim sonucu hayvanları evcilleştirmeyi, yabani bitkileri yetiştirmeyi başarmıştır. Ateşin bulunmasıyla üretim biçiminde büyük bir değişme olmuş, buna bağlı olarak yemek türleri ve pişirme biçimleri sürekli gelişmiştir (Ögel, 1982:15)

Mutfak, Arapça “matbah” kelimesinin bozulmuş şeklidir ve “pişirilen yer, pişirme yeri” anlamına gelmektedir. Bu kelime dilimize girmeden önce Türkler mutfak için “aşlık”, “aş evi”, “aş taamı”, “aş ocağı” gibi kelimeleri Uygurlar zamanından beri kullanılmaktadır. Aslında Türk mutfağı bahçe içinde ve genellikle eve bitişik ama evin dışında bir yere yapılırdı. Bu usul, bugün Anadolu’da hâlâ görülebilmektedir. Dünyanın en önemli üç mutfağı Çin, Fransız ve Türk mutfağıdır (Kut, 2002:215).

Mutfak kültürü, beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekân ve ekipmanı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ifade eder. Türkiye’nin coğrafi konumu, tarihsel süreç içinde kurulan uygarlıklar, iki büyük imparatorluğun yeme-içme geleneğine getirdiği yeni açılımlar, Türk mutfak kültüründeki çeşitliliği sağlamıştır. Türkiye’de yerel mutfakların özgün etkilerini de içinde barındıran köklü ve çok yönlü bir mutfak kültürü yaşamaktadır (Artun, 2016:415). Mutfak kültürünün beraberinde sofraya gelenek ve göreneklerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Türkler İslami kurallara göre yemek yemeye özen göstermişlerdir. Yemekten önce ve sonra el yıkamak, yanında yemek yiyen yemeğine ve ağzına bakmamak, öksürmek ve aksırmak gerektiğinde yüzünü yemek sofrasından çevirmek, ağzında lokma varken konuşmamak, yemek yerken biri geldiğinde onu mutlaka yemeğe davet etmek, yemek

aynı kapta yenildiği için yemeğin ortasından veya iyi yerinden değil kendi önündeki kısımdan yemek, çok yemek yememek gibi sofraya geleneği Türklerde çok yaygındır (Kut, 2002: 216).

Sultandağı sofraya gelenek ve göreneklerine bakıldığında yöre insanının sofraya adabıyla ilgili olarak dikkat ettiği bazı hususlar vardır:

- Yemekler genellikle yer sofrasında yenilmekle birlikte yemek masasında da yemek yenilmektedir (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).
- Sofraya oturmadan ve sofradan kalktıktan sonra eller yıkanır (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40).
- Sofra kalabalıkla diz çöküp oturulur. Kalabalık değilse de düzgün bir biçimde oturulmalı, yayılarak oturulmamalıdır (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40)
- Yemek yemeye besmele çekilerek başlanır (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40).
- Yemek sağ elle yenilmelidir, sol eli ile yemek yiyene büyükleri sağ elle yemek yemesi gerektiğini söyler (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40)
- Sofraya evvela ailenin büyükleri oturur. Özellikle baba yemek masasına gelmeden yemeğe başlanmaz (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).
- Tabağı, yiyemeyecek kadar doldurmak hem ayıp karşılanır hem de israf olduğundan günahıdır. Yemeğini yarım bırakanlar için “*Yemeğini bitir, arkandan ağlar. Nasibin yarım kalır.*” Denir (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).
- Evin hanımının gözü daima eşinin tabağında olur, eşi yemeğini bitirdiğinde istiyorsa ilave eder (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).
- “Ağız şapırdatmak” ayıp karşılanır (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).
- Yemeği devam eden varsa sofraya toplanmaz (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).
- Eve misafir geldiyse yemek sofrasına ilk onlar buyur edilir (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).
- Yemekten sonra şükür duası yapılır. (K.3, K.4, K.5, K.38, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44).

### 7.1.1. orbalar

#### 7.1.1.1.Toğga orbası

##### Malzemesi

1 su bardağı çekilmiş ya da çekilmemiş yarma (buğday)

1 yumurta

2 kaşık un

1 kâse süzme yoğurt

2 kaşık tereyağı

1 yarım çay bardağı sıvı yağ

Nane, kırmızı ve karabiber, tuz

İsteğe bağlı haşlanmış nohut.

##### Yapılışı:

Malzemelerin hepsi aynı yerde harmanlanır, tuz atmadan et suyu ile sulandırılıp kaynayıncaya kadar karıştırılır. Pişmeye bırakılır. Ayrı bir tavada sıvı yağ ve tereyağı kızdırılıp içine nane atılır. Talandırmak için aynı işlem kırmızıbiber ile de yapılabilir. Pişen çorbanın üstüne bu hazırlanan sos uygun miktarda dökülür (K.1, K.2, K.3, K.42, K.43)

#### 7.1.1.2. Tarhana orbası

##### Malzemesi:

1 ay bardağı tarhana

1 yarım çay bardağı sıvı yağ

1 yemek kaşığı salça

2 diş sarımsak

Nane, pul biber, tuz

İsteğe göre tavuk ya da et suyu.

##### Yapılışı:

Yağ, tencerede eritilir. Tarhana eklenir ve yağla birlikte kavrulur. Salça ve baharatları konulduktan sonra üç bardak su ve et suyu karışımı eklenir ve kaynayana kadar karıştırılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43)

### 7.1.1.3. Pirinç Çorbası

#### Malzemesi:

1 ay bardağı pirinç  
 2 su bardağı normal su  
 1 su bardağı et suyu  
 100 gram kavrulmuş kıyma  
 Tereyağı  
 Tuz, nane

#### Yapılışı:

Pirinç haşlanır. zerine et suyu eklenerek pişirilir. Piştikten sonra kavrulmuş kıymayı, tereyağı ile kavurup çorbanın üzerine ekleriz. Tuz ve nane ilave edilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43).

### 7.1.1.4. Laplap (Gaybıncak) orbası

#### Malzemesi:

4 yumurta  
 4 ay bardağı su  
 Yoğurt  
 Sarımsak  
 Tuz  
 Un

#### Yapılışı:

Çorbanın hazırlanması için öncelikle hamuru yapılır. Bu hamur, katı olmalıdır. Hamur, yufka büyüklüğünde orta incelikte açılır. Küçük kareler halinde kesilir. Kurutulur. orba hazırlanırken bu kurutulan hamur, tencerede kaynatılmış suya eklenilir ve tuz eklenir. Sulu bir şekilde pişirilir. Ocaktan aldıktan sonra geniş bir kaba konur. Biraz soğuduktan sonra inceltilen süzme yoğurt sarımsak ve tuz da eklenerek çorbanın üzerine dökülür. İsteğe bağlı olarak çorbanın üzerine en son kızgın yağ ve pul biber karışımı eklenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43).

### 7.1.1.5. Ovmaç Çorbası

#### Malzemesi:

Tuz

Un

Yumurta

Su

#### Yapılışı:

Tuz, un, yumurta ve su hamur teknesine serpilir ve bunlar ovularak arpa tanesi halinde dökülür. Hazırlanan bu malzemeler tıpkı laplap çorbası gibi pişirilir ve sonunda üzerine nane ekilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43).

### 7.1.1.6. Sakalaçarpan Çorbası

#### Malzemesi:

1 su bardağı yeşil mercimek

1 soğan

1 yemek kaşığı salça

Kırmızıbiber, tuz

Erişte (Ev makarnası)

Su

#### Yapılışı:

Mercimek, ayıklanır ve önceden haşlanır. Koyulaşırsa üzerine sıcak su ilave edilir. 1 tavada salça, soğan, kırmızıbiber kavrulur. Erişte de bu karışımla birlikte çorbanın suyuna eklenir. Su ve malzemeler özleşince kapatılır. İçme sıcaklığına gelinceye kadar bekletilir ve servis edilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43).

### 7.1.1.7. Miyane Çorbası

#### Malzemesi:

1 çay bardağı sıvı yağ

2 su bardağı un

Tuz

Su

**Yapılışı:**

Un, pembeleşinceye kadar yağ ile kavrulur ve tuz eklenir. Bu malzemeler kaynayan suyun içine atılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43).

**7.1.1.8. Salçalı Göce Çorbası****Malzemesi:**

2 su bardağı aşurelik göce (buğday)

2 yemek kaşığı tereyağı

1 yarım çay bardağı sıvı yağ

1 yemek kaşığı salça

1 adet soğan

Kırmızıbiber, tuz

Su

**Yapılışı:**

Göce akşamdan ıslatılır. Haşlanır. Piştikten sonra soğan ve salça pembeleşinceye kadar kavrulur. Bu karışım pişmekte olan göcenin içine dökülür. Göce özü bırakacak kıvama gelene kadar kaynatılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43).

**7.1.1.9. Bamya Çorbası****Malzemesi:**

1 kg bamya.

1 tane soğan.

100 gram kıyma.

1 yemek kaşığı salça.

1 tane limon.

Tuz, kırmızıbiber.

Su

**Yapılışı:**

Soğan ve kıyma pembeleşinceye kadar kavrulur. Salçası ve biberi eklenir. Üzerine ayıklanmış, yıkanıp doğranmış bamyalar eklenir. Bol limon eklenir ve hepsi

birlikte kavrulur. Bamyanın rengi değişmeye başladığında 4 bardak su eklenir. Pişmeye bırakılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46)

#### **7.1.1.10. İşkembe orbası**

##### **Malzemesi:**

1 kg işkembe  
Yoğurt, Un, Yumurta  
1 bardak süt  
4-5 diş sarımsak  
Tuz  
Su  
Sirke

##### **Yapılışı:**

Haşlanan işkembe kk kk doğranır. zerine üç kaşık yoğurt, 2 kaşık un, 1 adet yumurta koyulur ve kemik suyu ilave edilir. Kaynayana kadar karıştırılır. zerine 1 bardak süt ve ezilen sarımsak koyulur. Kıvamını alıncaya kadar pişirilir. zerine taçlandırmak için kırmızıbiberle birlikte kızdırılmış yağ dökülür. İsteğe bağlı sirke eklenebilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.2. KÖFTELER VE ETLİ YEMEKLER**

#### **7.1.2.1. Sulu Köfte (Yalancı Köfte / Topalak Köfte)**

##### **Malzemesi:**

Yarım kg un  
1 ay bardağı ince bulgur  
Tuz, nane, kırmızıbiber, karabiber  
1 yemek kaşığı salça  
Su

##### **Yapılışı:**

Bütün malzemeler geniş bir kaba alınır. Azar azar su eklenir ve ele yapışmayacak şekilde hamur yapılır. Bu hamur kk kk koparılarak avuç içinde nohuttan biraz büyük şekilde yuvarlaklar haline getirilir. 1 tane soğan, salça ile pembeleştirip üzerine 1 litreden biraz fazla su koyup 1 taşım kaynatılır. Kaynayan bu



suya hamurdan köfteler eklenir. Suyu özleşene kadar pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.2.2. Avuç İçi Köfte

#### Malzemesi:

- 1 kg kıyma
- 1 tane soğan
- Kırmızıbiber, karabiber, tuz
- 1 tane yumurta
- 3-4 dilim kurutulup çekilmiş ekmek içi
- 2-3 yemek kaşığı yağ
- 1 tutam maydanoz

#### Yapılışı:

Tüm malzemeler geniş bir kaptan yoğrulur. Orta büyüklükte alınan parçalara avuç içinde yassı bir biçim verilir. 1-2 saat dinlendirildikten sonra, pişirileceği zaman tavada az yağla kızartılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46)

### 7.1.2.3. Kuru Fasülye

#### Malzemesi:

- 2 su bardağı kuru fasülye
- 1 kaşık salça
- 1 tane soğan
- 250 gr kuşbaşı et
- Kırmızıbiber, tuz

#### Yapılışı:

Soğan pembeleşinceye kadar kavrulur. Önceden kuşbaşı doğranan etler de soğanın içine eklenir. Salça ve baharat da ilave edildikten sonra bu harç, akşamdan ıslatılıp haşlanan fasülyenin içine konur. Su eklenir ve pişmeye bırakılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### 7.1.2.4. Nohut Yemeği

##### Malzemesi:

2 su bardağı nohut

1 kaşık salça

1 tane soğan

250 gr kuşbaşı et

Kırmızıbiber, tuz

##### Yapılışı:

Soğan pembeleşinceye kadar kavrulur. Önceden kuşbaşı doğranan etler de soğanın içine eklenir. Salça ve baharat da ilave edildikten sonra bu harç, akşamdan ıslatılıp haşlanan nohudun içine konur. Su eklenir ve pişmeye bırakılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### 7.1.2.5. Kemikli Yahni

##### Malzemesi:

Kaburđa ve boyun kısmından alınan et

Tuz

Su

İç yağı

##### Yapılışı:

Tencereye biraz iç yağ biraz da sıvı yağ konur. Küçük parçalar haline getirilen et suyu çekene kadar kavrulur. Sıcak su eklenir ve tuz atılıp pişmeye bırakılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### 7.1.2.6. Ciğer Kavrurma

##### Malzemesi:

Ciğer

Yağ

Tuz

**Yapılışı:**

Küp küp doğranan ciğerler tavaya konur ve kendi iç yağı eklenir. Suyu çekene kadar kavrulur. Tuz eklenir. Ciğer kokusunun olmaması için soğan da eklenebilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.2.7. Saç Kavurma****Malzemesi:**

1 kg kırmızı et

200 gr iç yağı

1 çay bardağı sıvı yağ

Tuz

Biber

Domates

Soğan

Kırmızıbiber, karabiber, kekik

**Yapılışı:**

Küp küp doğranan et, saçta iç yağ ve sıvı yağla birlikte suyu çekilene kadar kavrulur. Üzerine ince kıyım doğranan soğan, biber ve domates eklenir. En son baharatları eklenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.2.8. Cızbız****Malzemesi:**

Mangallık et

Baharatlar

**Yapılışı:**

Etler önceden dövülerek inceltir ve üzerine ince çentikler atılır. Mangal teline konan etler ters düz yapılarak pişirilir, tuz eklenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.2.9. Tuzlama

#### Malzemesi:

1 kg işkembe

Tuz

Limon

#### Yapılışı:

Temizlenen işkembe, haşlanır. şerit şeklinde doğranır ve üzerine limon, karabiber, tuz eklenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.2.10. Teneke Tavuğu

#### Malzemesi:

1 bütün tavuk

Soğan, Domates, Biber

Tuz

Yoğurt

Salça

Kekik, kırmızıbiber, tuz

Sıvı yağ

#### Yapılışı:

Yoğurt, salça, baharatlar ve yağ karıştırılır. Bütün tavuk, iyi kızarması için bu sosla soslanır. Tenekenin boyunu geçmeyecek çatal şeklinde bir çubuk toprağa gömülür. Tavuk, bu çubuğa geçirilir. Çubuğun etrafına közlenmek istenen sebzeler konur. Üzerine teneke geçirilir. Tenekenin etrafı hava almaması için toprakla kapatılır. Tenekenin etrafında güçlü bir ateş yakılır ve tavuk iki saat pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.2.11. Bıkla

#### Malzemesi:

500 gr kıyma  
3 adet yumurta  
2 adet soğan  
Kırmızıbiber, karabiber, tuz  
1 yarım çay bardağı sıvı yağ

#### Yapılışı:

Soğan ince bir şekilde kıyılır. Pembeleşinceye kadar kavrulur ve üzerine kıyma eklenir. Biraz piştikten sonra üzerine yumurtalar kırılır ve karıştırılır. Baharatlar eklendikten sonra biraz daha pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.2.12. Tirit

#### Malzemesi:

1 kg kuşbaşı et  
1 tane pide  
Tuz, karabiber  
Haşlanmış nohut  
Su

#### Yapılışı:

Kuş başı et suyu çekene kadar kavrulur. 5 bardak sıcak su eklenir ve etler haşlanır. Pide doğranır ve bir tepsiye konur. Üzerine önce pişen etin suyu gezdirilir. Sonra da eti konur. İsteğe bağlı haşlanmış nohut eklenebilir. Karabiber ve tuz eklenerek servis edilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

## 7.1.3. Sebze Yemekleri

### 7.1.3.1. Dolmalar

Sultandağı mutfak kültüründe, biber dolması, kuru biber dolması, patlıcan dolması, kabak dolması yapılmaktadır.

**Malzemesi:**

1 kg dolması yapılacak sebze  
 3 su bardağı ince bulgur ya da pirinç  
 500 gr kıyma (isteğe göre)  
 2 tane soğan  
 2 yemek kaşığı salça  
 Pul biber, karabiber, nane, tuz, maydanoz  
 2 diş sarımsak  
 1 çay bardağı sıvı yağ

**İçinin Yapılışı:**

Pirinç yıkanır, suyu süzülür. Bir tepsiye dökülür. Tepsinin ortasında kıyma konur. Sonra soğan, maydanoz, sarımsak ince ince kıyılır, baharatlar da eklenerek iç malzemesi yoğrulur (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**Yapılışı:**

Hangi sebzenin dolması yapılacaksa içleri oyulur. İç malzemesi doldurulur. Halka şeklinde kesilen domateslerle dolmaların ağzı kapatılır. Tencereye dik gelecek şekilde dizilir. Üzerine su ve tuz eklenir. Üstüne kapak kapatılarak pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.3.2. Sarmalar**

Sultandağı mutfağında lahana, asma yaprağı sarması, pazı sarması, ebegümeçi sarması yapılmaktadır.

**Malzemesi:**

Yarım kilogram asma yaprağı  
 2 su bardağı pirinç ya da bulgur  
 2 tane domates  
 1 tane soğan  
 3-4 diş sarımsak  
 1 yemek kaşığı salça  
 1 demet maydanoz  
 250 gr kıyma (isteğe bağlı)

1 yarım çay bardağı zeytinyağı  
 1 tane limon  
 Tuz, karabiber, kırmızıbiber, nane

### **İçinin yapılışı:**

Pirinç yıkandıktan sonra suyu süzülür, tepsiye dökülür. Kıyma tepsinin tam ortasına konur. Soğan, domates, sarımsak, maydanoz ince ince kıyılır ve üzerine eklenir. Ardından salça, tuz, karabiber, kırmızıbiber, nane eklenir ve iyice karıştırılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **Yapılışı:**

Yapraklar haşlanır, eğer yazdan hazırlanan salamura yaprak varsa o da kullanılabilir. Salamura yaprak kullanılıyorsa tuzu giderilene kadar yapraklar yıkanır. Yapraklar haşlandıktan sonra bir kaba alınır. Hazırlanan iç bir tatlı kaşığı kadar yaprağın içine konur ve özenle sarılır. Tencereye yerleştirilir. Üzerine zeytinyağı ve kavrulmuş salça eklenir. İsteğe bağlı olarak üzerine limon dilimleri konabilir. Eskiden, limon yerine koruk (olgunlaşmamış) üzüm de konulurdu (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.3.3. Ayşe Kadın Fasulye**

#### **Malzemesi:**

1 kg taze fasulye (cins olarak, nemise, Ayşe Kadın fasulye, sırk fasulyesi kullanılabilir.)  
 1 tane soğan  
 4 adet yeşil biber  
 3 tane domates  
 1 yemek kaşığı salça  
 Tuz, kırmızıbiber, 1-2 diş sarımsak  
 1 yarım çay bardağı zeytinyağı

#### **Yapılışı:**

Fasulyeler, ayıklanır, yıkanır. İsteğe bağlı olarak elde kırılarak ya da bıçakla ortasından yarılarak yapılır. Fasulyeler bir tencereye alınır. Üzerine ince ince kıyılmış

domates, biber, sarımsak, soğan konur. Ardından tuz, baharatlar, sarımsak yağ eklenir ve kendi suyu ile kavrulur. İsteğe bağlı olarak en fazla iki bardak su eklenerek pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.3.4. Kır Dürümü**

##### **Malzemesi:**

1 kg taze fasulye

5 tane patates

Kişi sayısınca yumurta

Taze soğan, tere, marul

4 domates

1 adet limon

1 yarım çay bardağı zeytinyağı

Tuz, karabiber, kırmızıbiber

Islatılmış yufka

##### **Yapılışı:**

Fasulye, patates, yumurta ayrı ayrı haşlanır. Ayrı kaplara alınır. Bir yufka iki ya da üç parçaya bölünür. Haşlanan bu malzemeler doğranarak, yufkanın içine uzunlamasına konur. Ardından yağ, baharatlar, otlar, limon eklenir ve sarılır. Bu yemek özellikle yazın, bahçe işlerinin yapıldığı dönemde yenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.3.5. Ispanak Yemeği**

##### **Malzemesi:**

Yarım kg ıspanak

3 yemek kaşığı bulgur ya da pirinç

1 tane soğan

1 yemek kaşığı salça

3 diş sarımsak

Pul biber, tuz

Zeytinyağı



**Yapılışı:**

Ispanaklar ayıklanır ve sirkeli su ile yıkanır. İri kıyım doğranır. Tencereye alınır ve üzerine soğan ve sarımsak ince ince kıyılır. Ardından bulgur/pirinç, salça, baharatlar, tuz, yağ eklenir. Kendi suyu çekene kadar kavrulur. Üzerini geçecek kadar sıcak su konur ve pişirilir. İsteğe bağlı olarak yemeğin üzerine yoğurt dökülebilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.4. Pilavlar****7.1.4.1. Bulgur Pilavı****Malzemesi:**

2 su bardağı bulgur

1 yemek kaşığı salça

Tuz

1 çay bardağı zeytinyağı

Pul biber, karabiber

**Yapılışı:**

Yağ tencereye alınır ve bulgur eklenir kavrulur. İçine salça ve baharatlar eklenip rengi çıkana kadar kavrulur. Üzerine 3 su bardağı su eklenir ve bu su çekene kadar pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.4.2. Dügün Pilavı****Malzemesi:**

2 su bardağı bulgur

Yarım kg kuşbaşı et

2 su bardağı haşlanmış nohut

Tuz, karabiber

Tereyağı

Sıvı yağ

Su

**Yapılışı:**

Geniş bir kapta su kaynatılır. Kaynayan suyun içine bulgurlar salınır. Bulgurlar tane tane piştikten sonra makarna süzülürcesine bir süzgeçten geçirilir. Süzüldükten sonra geniş bir tepsiye konur. Üzerine önceden haşlanılan et ve nohutlar konur. Ardından tereyağı eritilip üzerine gezdirilir. Karabiber eklenir. Normal pilavdan farkı suya salınıp yapılmasıdır. Bu pilav genellikle düğünlerde pişer (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.4.3. Pirinç Pilavı****Malzemesi:**

2 su bardağı pirinç

İsteğe bağlı bezelye, havuç ya da haşlanmış nohut

Tereyağı

Sıvı yağ

Tuz

2 tane küp şeker

1-2 damla limon suyu

Su (isteğe bağlı et suyu)

**Yapılışı:**

Önceden yıkanan pirinç bir saat kadar tuzlu suda bekletilir. Pirinçler dağılmasın ve sertleşsin diye. Tencereye biraz sıvı yağ, bir yemek kaşığı tereyağı eklenir ve eritilir. Ardından süzülen pirinç tencereye alınır. Şeker, tuz ve limon suyu eklenir. Pirinçler tane tane olana kadar kavrulur. Üzerine üç bardak su eklenir. Suyunun çekilmesine yakın üzerine haşlanmış nohut atılabilir ve suyu çekene kadar pişirilir. Tencere ağzı bir kâğıt havlu ya da temiz bir bezle kapatılarak dinlenmeye alınır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.4.4. Cilveli Bulgur Pilavı****Malzemesi:**

2 su bardağı bulgur

1 tane patates

1 tane soğan

- 3 tane yeşil biber
- 2 diş sarımsak
- 2 tane domates
- 1 yemek kaşığı salça
- 1 çay bardağı sıvı yağ
- 1 yemek kaşığı tereyağı
- Şepit (Yufka da denir)
- Tuz, pul biber

### Yapılışı:

Bir tencerenin içine yağ konulur. Soğan, biber, domates ince ince kıyılır ve biraz kavrulur. Patatesler küp şeklinde doğranır ve tencere eklenir. Ardından bulgur da eklenir. Hepsi birlikte kavrulur. Üzerine su eklenir, su çekene kadar pişirilir. Şepitler tepsinin içine konur, pilavın tamamı bu şepitin üzerine dökülür. Şepitler pilavın suyu ve sıcaklığıyla yumuşar ve şepitin kenarları pilavın üzerine kapatılır. Yenecek kıvama geldiğinde şepitlerle birlikte el ile bölünerek yenir. Yanına ayrı ayrı da hoşaf yakışan bir yemektir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).



*Fotoğraf 15 Cilveli Bulgur Pilavı*

#### 7.1.4.5. Mercimekli Pilav

##### Malzemesi:

2 su bardağı bulgur  
 2 su bardağı haşlanmış mercimek  
 1 çay bardağı zeytinyağı  
 2 yemek kaşığı tereyağı  
 Tuz  
 Su

##### Yapılışı:

Sıvı yağ tencereye konur. Üzerine bulgur eklenir. İyice kavrulur. Üzerine 3 su bardağı su eklenir. Tuz konur. Pişmeye başlayınca üzerine haşlanılan mercimekler dökülür. Tereyağı eritilip suyu çeken pilavın üzerine eklenir, karıştırılır ve dinlenmeye bırakılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### 7.1.5. Hamur İşi

##### 7.1.5.1. Börekler

Sultandağı mutfak kültüründe; peynirli, ıspanaklı, patatesli, kıymalı börek yapılmaktadır. Bu börekler yapıldıkları şekillere göre kol böreği, gül böreği, tepsi böreği isimlerini alır.

##### 7.1.5.1.1. Tepsi Böreği

##### Malzemesi:

3 kg un  
 Peynir  
 Maydanoz  
 Sıvı yağ  
 Haşhaş  
 Margarin  
 Yoğurt  
 Susam  
 Tahin

**İçinin yapılışı:**

Maydanozlar ince ince kıyılır. Beyaz peynir ufalanır. Maydanozla harmanlanır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**Yapılışı:**

Un büyük bir kapta tuz ve su eklenerek kulak memesi kıvamına gelene kadar yoğrulur ve hamur elde edilir. Üzeri kapatılır ve 1 saat dinlendirilir. Bir kabın içine haşhaş, tahin, sıvı yağ, margarin eklenir. Akışkan olana kadar karıştırılır. Dinlenen hamur parçalar halinde bölünür ve yufka büyüklüğünde açılır. Haşhaşlı akışkan harç, hamurun her yerine gelecek şekilde sürülür. Yufka katlar gibi katlanır. Bundan birkaç tane yapılır. Sonra bunlardan ilki alınır tepsiye incelti olarak açılır. İçine maydanoz ve peynir harcı eşit bir şekilde yayılır. Sonra diğer hamurlar aynı şekilde kat kat açılır ve içlerine maydanoz ve peynir harçları konulur. Hamurla tekrar kapatılır. Üzerinin kızarması için 3-4 kaşık yoğurt, sıvı yağ ve tuz karıştırılır ve böreğin üzerine tamamen sürülür. Susam serpiştirilerek pişirilir. İsteğe göre şerbet ve tahin karıştırılır ve bir kaba alınır. Börekler bu tatlıya batırılarak yenilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.5.2. Lokul****Malzemesi:**

3 kg un

4 adet haşlanmış patates

1 tane maya

Haşhaş

Sıvı yağ

Tuz

Şeker

**Yapılışı:**

Un, maya, şeker, tuz, haşlanmış ve rendelenmiş patatesten yumuşak bir hamur elde edilir. Hamurun mayalanması beklenir. Buna hamurun uyutulması da denir. Hamur mayalanınca bir sofranın üstünde büyük meleksi (hamur parçası) hamur yapılır. Bu hamur el ile yufka büyüklüğünde açılır. Yağ ve haşhaş içine bolca sürülür.

Rulo şeklinde hamur drlr. Küçük parçalar halinde kesilerek tepsiye dizilir. st bir poet ya da kağıtla kapatılarak yeniden yarım saat dinlendirilir. Fırında pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.5.3. Katmer**

#### **Malzemesi:**

2 kg un

1,5 su bardağı yağ

2 kaık yoğurt

Haha

Tuz

#### **Yapılışı:**

Un, su, tuz, yoğurt, yağ malzemelerinden kulak memesi kıvamında hamur elde edilir. Bu hamur yarım saat dinlendirilir. Haha ve yağ karıştırılır. Hamurdan yumruk büyüklüğünde bezeler alınır ve oklava ile açılır. zerine haha ve yağ karışımı bolca sürülür ve yufka katlar gibi katlanır. Dinlenmeye bırakılır. Yapılan hamurlar sırasıyla alınır, bir tabak büyüklüğünde açılır ve sacın üzerinde pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.5.4. Mercimekli Bükme**

#### **Malzemesi:**

3 kg un

Haha

3 su bardağı mercimek

Sıvı yağ

Tuz

Karabiber, pul biber

Maydanoz

Susam

**İçinin yapılışı:**

Yeşil mercimek haşlanır ve süzülür. Üzerine maydanoz kıyılır. Karabiber, tuz, pul biber eklenir ve karıştırılır.

**Yapılışı:**

Yumuşak bir hamur elde edilir. Hamur dinlendirilir. Büyük bir hamur parçası alınır yufka büyüklüğünde açılır içine haşhaş ve yağ sürülür ve rulo şeklinde katlanır. Baklava hamuru şeklinde küçük küçük kesilir ve bu kesilen hamurlar elde inceltir. İçine mercimekli harç konulur ve tepsiye dizilir. Tepsi tamamlanınca üzerine yoğurt ve yağ sürülür. İsteğe bağlı susam ekilebilir. Fırında pişirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).



*Fotoğraf 16 Mercimekli Bükme*

**7.1.5.5. Pişi****Malzemesi:**

3 kg un

5 tane haşlanmış patates

1 tane maya

Şeker, tuz, çörek otu, yağ

**Yapılışı:**

Cıvık bir hamur elde edilir. Hamur dinlendirilir. Küçük parçalar alınır ve elde açılır. Ortası delinir ve üzerine çörek otu eklenir. Geniş bir tavada kızgın yağın içinde pişirilir. Pişirilen pişiler, havlu kâğıdın üzerine alınır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.5.6. Bazlama****Malzemesi**

2 kg un

5 tane patates

1 tane maya

Şeker, tuz

Haşhaş

Yağ

**Yapılışı:**

Kulak memesi yumuşaklığında bir hamur elde edilir ve dinlendirilir. Yumruk büyüklüğünde hamurlar alınır ve tabak büyüklüğünde açılır üzerine yağlı ve haşhaşlı harç sürülür ve yufka katlanır gibi katlanır. Ardından hamur elde inceltir ve kızgın bir tava ya da saçta ters düz yapılarak pişirilir. İsteğe bağlı olarak haşhaş atılmayıp sade yapılabilir. Buzlukta saklanır ve bazen sofrada ekmek yerine kullanılabilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.5.7. Bezdirme****Malzemesi:**

2 kg un

5 tane patates

Tuz

Su



### **Yapılışı:**

Hamur elde edilir ve dinlendirilir. Yumruk büyüklüğünde alınır orta büyüklükte bir hamur açılır ve saçta pişirilir. Bir tarafı yağlanır ve içine tulum peyniri ya da beyaz peynir konur ve dürüm yapılarak tüketilir. Bu hamur işi yemek, kışa hazırlıkta imece usulü şepit (yufka) yapan kişilerin açlıklarını yatıştırmak için yaptıkları bir yemektir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.6. İçecekler**

#### **7.1.6.1. Ayran**

Yağlı yoğurt, su eklenerek ezilir. İçilecek duruluğa gelene kadar ezilir. Uygun miktarda tuz eklenir ve köpürene kadar çalkalanır. Ayran eskiden, yayık ve çömlerle yapıldı (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.6.2. Hoşaf**

Sultandağı mutfak kültüründe kayısı, elma, erik, şeftali, vişne, armut, üzüm hoşafı yapılır. Armut, kayısı, elma, erik dilimlenir ve bir bezin üstüne serilerek güneşte kurutulur. Bez keselerin içine konur. Pişirileceği zaman bu meyve kuruları karıştırılarak ya da karıştırılmadan ayrı ayrı da hoşaf yapılabilir. Bu meyve kurularına “kak” adı verilmektedir. Hoşaf istenirse taze meyvelerden de yapılır. Bir tencereye su koyulur ve kaynatılır hangi meyveden hoşaf yapılacaksa o meyve suyun içine atılır. Pişmeye yakın damak zevkine göre şeker eklenir. Birkaç adet karanfil atılır. Meyveler şiştiğinde hoşaf hazır demektir. Yaz günlerinde, yemek yanından sıklıkla tüketilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.7. Süt Ürünleri**

#### **7.1.7.1. Yoğurt**

Süt pişirilir, soğutulmaya bırakılır. Serçe parmakla sütün ısısı kontrol edilir ve içine bir yemek kaşığı yoğurt, süt ya da suyla inceltilecek koyulur. Tencerenin üzeri süzgeçle kapatılır. Tencerenin üzeri kalın bezlerle sarılır ve uyutulmaya bırakılır. En az 3-4 saat bekletilir. Kapağı açılır, yoğurt tutmuş ise soğuduktan sonra dolaba konur ve suya vermemesi için aynı gün içinde tüketilmemeye çalışılır. Yoğurt tutmazsa, yoğurt tenceresi sıcak bir suyun içine oturtulur ve tutması sağlanır. Yoğurt tutmamışsa

bir aksiliğin doğacağına ilişkin yaygın bir inanış vardır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.7.2. Salamura Peynir**

Süt hayvandan sağılır sağılmaz süzülür ve bir tencereye alınır. Ilıtılır. İçine bir tatlı kaşığı maya eklenir ve kapatılır. Uyutulur. Peynir tutunca bez bir keseye dökülür. Üzerine ağırlık konarak katılaşıma kadar süzülmesi beklenir. Peynir tuzlu olsun istenirse keseye tuz atılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.7.3. Lor**

Kesilen (bozulan) süt tencereye alınır ve içine tuz eklenir ve kaynatılır. Süt peynire dönüşmeye başlar. Sütün rengi değişmeye başlar. Bu katılaşmaya başlayan süt keseye dökülür ve süzülür, katılaştırılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.7.4. Kaymak**

Süt uzun bir süre kaşıkla karıştırılır. Sütün ağzı kapatılır ve soğuyunca dolaba konur. Ertesi gün üzerinde kalıplaşan kaymak ayrı bir tabağa alınır ve balla birlikte tüketilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.7.5. Ağız**

Hayvanın doğum yaptıktan hemen sonra sağılan ilk süttür. Koyu kıvamlıdır. Ocakta muhallebi kıvamına gelene kadar pişirilir isteğe bağlı şeker atılabilir. Demir bir sahana dökülerek ikram edilir. Ağız sütü çocukların diş çıkarma döneminde oldukça faydalıdır. Yörede diş sağlığı bozuk insanlara “*Hiç mi ağız emmedin*” denir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.7.6. Ekşili Gün Katığı**

Bir kilo yağlı süzme yoğurt, tuz ve çörek otu karıştırılır. Büyük miktarlarda alınır ve tülbentlerin içine alınır. Top haline getirilir ve güneşte kuruması beklenir. Ara ara hava almaması için el yardımıyla sıkıştırılır. Kahvaltılarda ince ince kıyılarak

tüketilir. Bazen makarnaların üzerine, bazen salatalara serpiştirilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.8. Tatlılar**

#### **7.1.8.1. Baklava**

Malzemesi

Un

Yoğurt

Yumurta

Sirke

Ceviz

Tereyağı

Tuz

Şeker

Sıvı yağ

#### **Yapılışı:**

Kulak memesi kıvamında hamur yapılır. Ceviz büyüklüğünde hamurlar alınır. İnce şekilde açılır. Tepsiyeye kat kat serilir. İki üç katta bir yufkaların içine yağ sürülür. Ayrıca yufka şeklinde açılan hamurlardan birkaç tanesi bir tavada kızartılır ve ufalanır içine ceviz konur. Tepsiyeye açılan yufkaların içine üç katta bir serpiştirilir. Yaklaşık 25 yufkayla işlem biter. En üst kısma iki tane yufka açılır ve buna "duvaklık" denir. Sonra muska şeklinde kesilir. Üstüne tereyağı ve sıvı yağ kızdırılarak gezdirilir. Fırınlanır. Baklava yeneceği zaman üzerine şerbeti yapılır ve hazırlanır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### **7.1.8.2. İrmik Tatlısı**

##### **Malzemesi:**

1 kâse irmik

1 kâse un

1 kâse yoğurt

3 yumurta

Yaklaşık 1 su bardağı sıvı yağ

1 bardak şeker  
1 kabartma tozu  
Birkaç damla limon suyu

**Yapılışı:**

Yumurta ve şeker çırpılır. Üzerine yoğurt, yağ, un, irmik, kabartma tozu, limon suyu ya da kabuğunun rendesi karıştırılır. Bu karışım kaşık yardımıyla birkaç kez karıştırılır. Yağlanmış tepsiye dökülür. Fırında pişirilir. Fırından sonra üzerine şerbet dökülür (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.8.3. Sütlaş****Malzemesi:**

1 su bardağı pirinç  
1,5 litre süt  
1 tutam tuz  
1 su bardağı şeker  
1 tatlı kaşığı nişasta  
1 çay kaşığı damla sakızı

**Yapılışı:**

Pirinçler yıkanır. Az su ile pişirilir. Pişmeye yakın süt eklenir. Üzerine şeker, damla sakızı, nişasta eklenir ve pişirilir. Yoğun kıvama kadar pişer. Ayrı ayrı kâselere alınır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.8.4. Baba Tatlısı****Malzemesi:**

1 cizi baba tatlısı (ipe dizili kurabiye şeklindeki tatlı)  
1 kg şeker  
Su  
Limon suyu

**Yapılışı:**

İpten çıkarılan malzeme, tepsiye dizilir. Üzerine şerbet dökülür ve üzeri kapatılır. Şerbeti çektiği zaman ikram edilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.8.5. Kabak Tatlısı****Malzemesi:**

1 tane bal kabağı

1 kg şeker

Ceviz

Tahin

**Yapılışı:**

Kabaklar dilimlenir ve soyulur, çekirdeği temizlenir -bu çekirdekler kurutularak daha sonra da kuruyemiş şeklinde tüketilebilir- Pişirilecek tencereye alınır. Üzerine şeker dökülür. Birkaç saat bekletilir. Şekerler erir. Ocağa kısık ateşte pişirilir. Pişen kabaklar soğuduğunda üzerine ceviz ve tahin eklenerek servis edilir. Diğer bir hazırlanış şeklinde ise kabaklar kabukları soyulmadan büyük parçalar halinde kesilerek kabuklu şekli üste gelecek şekilde tencereye konulur ve pişirilir. Soğuyunca üzerine şeker serpiştirilip kaşıkla yenebilir. Fırınlanarak da pişirilebilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

**7.1.8.6. Pancar Tatlısı****Malzemesi:**

Pancar

Su

**Yapılışı:**

Pancarlar haşlanır. Soyulur ve dilimlenerek yenir. Közde ve fırında da pişirebilir.

### 7.1.8.7. Sağsan Beyni

#### Malzemesi:

Pekmez

Kap yoğurdu

#### Yapılışı:

Pekmez ve yoğurt iyice çırpılır. Bir kaba alınır. Genellikle acıkınca, atıştırmalık olarak kullanılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.8.8. İncirlop Tatlısı

#### Malzemesi:

Kuru İncir

şeker

Süt

#### Yapılışı:

Süt kaynatılır. İçine kuru incir atılır. Az miktarda şeker ilave edilir. İncirler şişene kadar pişirilir. Cevizle birlikte yenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.8.9. Lokma Tatlısı

#### Malzemesi:

Un

Maya

Su

şeker, Yağ

#### Yapılışı:

Cıvık kıvamda hamur yapılır. Hamur uyutulur. Kızgın bol yağda misket şeklinde yuvarlanmış hamurlar kızartılır ve soğuk şerbetin içine alır almaz atılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.8.10. Un Helvası

#### Malzemesi:

3 su bardağı un

250 gr tereyağı

Fıstık ya da ceviz

Şeker

Su

Süt

#### Yapılışı:

Önce şerbet hazırlanır. Un ve yağ kahverengi olana kadar kavrulur. Ceviz ya da fıstık eklenerek kavrulur. Süt eklenir. Kaynayan şerbet, miyane denilen kavrulmuş malzemenin üzerine dökülür ve aynı anda karıştırılır. Sonra helva kabarsın diye kapatılır. Ölü ve düğün evlerinde tüketilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.9. Kışa Hazırlık

#### 7.1.9.1. Kurutmalıklar

Sultandağı mutfak kültüründe; taze fasulye, patlıcan, kızartmalık biber, dolmalık biber, kabak, domates, bamya gibi sebzelerin kurutmalıkları yapılır. Temelde bunların kurutma şekli benzerlik gösterir. Taze fasulye, kızartmalık biber, domates, kabak, bamya doğranarak ya da dilimlenerek kurutulur. Bu kurutmalıklar bir bezin üzerine serilir, nemsiz ortamda güneş altında kurutulur. Bunlar dışında patlıcan, dolmalık biber içleri oyularak kurutulur. İçleri oyularak kurutulacak olan bu sebzeler, bir iğne yardımıyla dizilir ve güneşe bırakılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

#### 7.1.9.2. Salçalar

Sultandağı'nda biber ve domates salçası yapılmaktadır. Ergin domatesler bir bidonun içine dilimlenip konur. İçine bolca tuz atılır. Güneşin altında 10 gün bekletilir ve bekletilen domatesler süzgeçten geçirilir, kabukları ayrılır. Büyük tepsilere

dökülerek tuzu azsa tuz eklenerek üzeri tülbentle kapatılarak tekrar güneşe konur. Arada sırada karıştırılır. Katılaşına kadar bekletilir. Biber salçasında ise çekirdekleri temizlenen ve yıkanan biberler bir tencereye konur üzerine bir bardak su ve bolca tuz eklenerek pişirilir. Pişirilen biberler kabuklarından ayrılana kadar süzgeçten geçirilir ve tepsilere dökülür. Üstü kapatılır ve güneşe konur. Katılaşına kadar bekletilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.9.3. Haşlama Turşu**

Sultandağı'nda domates, biber, lahana, salatalık, havuç, patlıcan, acur, armut, muşmula turşusu yapılmaktadır. Bu turşuların yapılma şekilleri günümüzde oldukça benzerlik göstermektedir. Eskiden yapılan haşlama turşu şu şekilde yapılırdı: İsteğe bağlı olarak turşusu yapılacak sebzeler alınır. Domates, patlıcan, dolmalık biber, sarımsak, maydanoz, tuz, sirke, su ile yapılacak turşuda adım adım şu yollar izlenir. Patlıcanların sap kısmı kesilir ve ortalarından kesik atılır. Kaynayan tuzlu suyun içinde rengi değişene kadar haşlanır. Domates ve dolmalık biber de aynı şekilde haşlanır. Bu sebzeler bir süzgece konur ve üzerine soğuk su eklenir ve ağırlık konur. Akşamdan yapıldıysa sabaha kadar bekletilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **İçinin yapılışı:**

Sarımsak ve maydanoz doğranır. Tuz eklenir. Sonra bu malzemeler patlıcanın arasına konur ve patlıcanın dilimli kısımları içindeki malzemeler dökülmesin diye ipele bağlanır. Biberler de aynı şekilde doldurulur. Turşu yapılacak bidona tüm bu malzemeler konur ve üzeri kapanacak kadar sirke eklenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.9.4. Salamura Yaprak**

Asma yaprakları toplanır. Bir tencerede kaynayan suyun içine bolca tuz konur. Toplanan yapraklar, derin bir kabın içine konulur. Üzerine kaynatılan tuzlu sıcak su dökülür. Ağız bir tepsiyle kapatılır ve soğutulur. Azar azar alınan yapraklar bidona üst üste yerleştirilir ve sap kısımlarına tuz ekilir ve yerleştirilir. Kendi suyu üzerine ilave edilir ve renginin açık olması için birkaç tane limon tuzu eklenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).



### 7.1.9.5. Şepit (Yufka)

#### Malzemesi:

Un

Suyu

Tuz

Yoğurt suyu

#### Yapılışı:

Bu malzemeler bir leğende yoğrulur. Orta yumuşaklıkta bir hamur yapılır. Bu hamurdan yumruk kadar hamurlar alınır ve bezeler yapılır. Bu bezelere yörede “meleksî” adı da verilmektedir. Bu meleksiler bir tepsi büyüklüğünde açılır. Oklavaya sarılarak, odun ateşindeki sacın üstüne açılır. Pişirme denilen yassı uzun bir araçla ters düz yapılarak pişirilir. Pişen yufkalar üst üste konur. Evin uygun yerinde muhafaza edilir. Tüketilmeden önce ıslatılarak yumuşatılır ve yemeklerin yanında ekmek niyetine yenir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).



Fotoğraf 17 Şepit

### 7.1.9.6. Manti

#### Malzemesi:

Her bir hamur için bir bardak su ve bir adet yumurta

Tuz

Un

Soğan

Kıyma

Karabiber

#### İçinin yapılışı:

Soğan, kıyma, karabiber, tuz harmanlanır.

#### Yapılışı:

Sert bir hamur yapılır. Bu hamurdan aynı zamanda ev makarnası denilen erişte de yapılır. Büyük bir parça hamur alınır. 1 mm kalınlığında büyük bir yufka şeklinde açılır. 2 cm genişliğinde şeritler halinde hamur kesilir ve sonra kare şeklinde kesilir. Kare şeklinde kesilen bu parçaların içine hazırlanan içten konur. Bohça şeklinde dört köşesinden tutularak kapatılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.9.7. Ev Makarnası (Erişte)

#### Malzemesi:

Her bir hamur için bir bardak su ve bir adet yumurta

Tuz

Un

#### Yapılışı:

Sert kıvamda bir hamur elde edilir. Yufka büyüklüğünde 1 mm kalınlığında açılır. Açılan bu hamurlar temiz sofr bezleri üzerine serilir. Biraz kurumaya yön tuttuğunda en az beşer tane üst üste konur. 3 cm genişliğinde şeritler halinde hepsi birden kesilir. Ele bir şerit alınır ve bu şeritler kibrit çöpü kalınlığında ince ince doğranır. Kesilen bu makarnalar istenirse fırınlanabilir. İstenirse kurutulur. Nemsiz bir ortamda muhafaza edilir. Pişirileceği zaman, normal makarna yapar gibi pişirilir, süzülür ve üzerine isteğe

göre ceviz, yoğurt, peynir, maydanoz, tereyağı ilave edilebilir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).



*Fotoğraf 18 Ev Makarnası*

#### **7.1.9.8. Tarhana**

##### **Malzemesi:**

1 kg yoğurt

3 yumurta

500 gr biber salçası

1 kâse domates salçası

Un

2 su bardağı haşlanmış nohut

2 su bardağı haşlanmış yeşil mercimek

2 su bardağı haşlanmış kuru fasulye

1 kg domates rendesi

1 kg rendelenmiş soğan

1 kg yeşil biber

Tuz, kırmızıbiber, karabiber, nane

3 baş sarımsak

### **Yapılışı:**

Hiç su koymadan bütün malzemeler karıştırılır. Sert bir hamur elde edilir. Ağzı kapatılarak bu hamur ekşitilir. Bu hamurdan küçük bezeler koparılarak tabak büyüklüğünde hamurlar açılır ve temiz bir sofraya bezine serilir ve kurutulur. Tel kalburdan avuç içiyle ezilerek ufaltılır. Ufalanan bu hamurlar tekrar sofraya bezi üzerine serilerek kurutulur (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### **7.1.9.9. Göce Tarhanası**

#### **Malzemesi**

1 kg çekilmiş göce (buğday)

2 kg yoğurt

Nane

Tuz

#### **Yapılışı:**

Çekilmiş göce, yoğurt, tuz, nane yoğrulur. Üstü kapatılır ve şişmesi beklenir. Bu karışımdan kaşık kaşık alınarak sofraya bezine serilir. Güneşte kurutulur. Daha sonra el yardımıyla ufalanır ve küçük parçacıklar haline getirilir. Tekrar sofraya bezine serilerek iyice kurutulur. Sonra muhafaza edilir. Çorbası yapılacağı zaman 1 çay bardağı göce tarhanası alınır su ile ıslatılır. Un, yumurta ve yoğurtla birlikte karıştırılır. Üzerine sıcak su eklenir. Kaynayana kadar karıştırılır. Piştikten sonra üstü nane, kırmızıbiberli yağla taçlandırılır (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.9.10. Reçeller

Sultandağı mutfak kültüründe kayısı, vişne, çilek, kiraz, ayva, karadut reçelleri yapılır fakat yöredeki yoğun kiraz ve vişne tarımından dolayı en çok yapılan reçel vişne reçelidir.

#### Malzemesi:

2 kg vişne

2 kg şeker

#### Yapılışı:

Vişneler yıkanır ve sapları koparılır. Çekirdekleri iğne yardımıyla çıkartılır. Şeker ve vişne aynı kapta akşamdan sabaha kadar bekletilir. Sonra tencereye alınır ve kaynatılır. Kıvamını anlamak için bir kaşıkla suyundan alınır ve damlıyor mu diye bakılır. Damlıyorsa kıvamı gelmiş demektir (K.1, K.2, K.3, K.8, K.9, K.10, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46).

### 7.1.9.11. Sultandağı Yöresi Halk Mutfağı İle İlgili Genel Değerlendirme

Sultandağı mutfak kültürü ile ilgili edinilen bilgiler incelendiğinde tüketim alışkanlıklarının yörenin ekonomik durumuyla doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Özellikle çorbaların yapılışında temel gıda maddesi olan una yönelim gözlenmektedir. Yörede çeşitli çorbalar yapılmaya devam etse de yörenin geçmiş mutfak kültürü incelendiğinde, ekonomik tespitler yapmak zor olmayacaktır.

Sultandağı mutfak kültüründe yer alan yemeklerin hayvancılığa ve tarım ürünlerine bağlılığı dikkat çekmektedir. Yörede etli yemekler, süt ürünleri, sebze yemekleri, pilavlar ve hamur işleri yapılmaktadır. Yörede tatlandırıcılar olarak biber salçası, domates salçası, karabiber, kırmızıbiber, kimyon, kekik, nane kullanılmaktadır. Yemek seçimlerinde bağlam önemlidir. Doğum yapılan evde loğusa ve bebek için üzeri bol tereyağlı toğga çorbası, pirinç çorbası, düğün yapılan evde yoğurt çorbası, tirit, etli pilav, üzüm hoşafı yapılmaktadır. Sultandağı'nda kışa hazırlık önem arz eder. Kışa hazırlık yapmayan ev hanımları ayıplanır. Kışa hazırlık için kurutmalık, mantı, makarna, şepit, turşu, reçel yapılmaktadır. Yörede içecek olarak, ayran ve hoşaf tercih edilmektedir.

## 8. BÖLÜM: ÇOCUK OYUNLARI

### 8.1. ÇOCUK OYUNLARI

Çocuk, içerisinde yaşadığı toplumun bir bireyi, ait olduğu toplumun var olagelmiş ve olacak olan bütün değer yargıları, kültürü ve inanışlarının bir parçasıdır. Bu sosyal varlıklar ve değer bütünü'nün bir parçası olan çocuk da toplumun diğer grupları gibi kendine has bir dünya kuracaktır. Bu dünyada elbette eğlence de yer alacaktır. Geleneksel anlamda çocukların tek eğlencesi ise çocuk oyunlarıdır (Artun, 2016:394)

Çocuk oyunları, çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin günlük yaşam içerisinde ayırabildikleri boş zamanlarında herhangi bir üretim çabasını ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemlerdir (Boratav, 1994:232). Bu tanımla birlikte, çocuk oyunları çocukların yalnızca boş zamanlarını değerlendirdikleri bir etkinlik olmayıp kendilerini ifade ettikleri ve iletişim becerilerini geliştirdikleri bir süreçtir. Çocuklar oyunlar aracılığıyla yaşam deneyimleri edinirler ve yaşama hazırlanırlar. Çocuk oyun oynarken işlevlerini düşünmez ve oyunun fiziksel, bilişsel, duyuşsal ve sosyal becerilerini geliştireceğini düşünerek oynamaz (Özdemir, 2006:437).

Yaşam deneyimleri edinmekle alakalı olarak Durmaz'ın (2018) Balıkesir ilinin Pamukçu kasabasında yaptığı bir çalışmada kaynak kişilerden derlediği bilgilere göre bu yörede oynanan Hibibim oyunundaki cinsel öğelerin kimi zaman bir şakanın göstergesi kimi zaman bir bereket sembolü kimi zaman da oyuna katılan gençleri evliliğe hazırlamak için birer eğitim aracı olduğunu söyler.

Kültür oyun biçiminde doğar, kültür başlangıçtan itibaren oynanan bir şeydir. Örneğin av gibi doğrudan hayati ihtiyaçların giderilmesini hedefleyen faaliyetler bile arkaik toplulukta kolaylıkla oyun biçimine bürünmektedirler. Toplumsal hayat, oyunlar tarafından temsil edilen yüksek bir saygınlık veren biyoloji-üstü biçimler halinde açığa çıkmaktadır. Topluluk bu oyunlarda, hayatı ve dünyayı yorumlama

biçimini ifade etmektedir. Demek ki, oyunun kültüre dönüştüğünü değil de tamamen tersine kültürün ilk aşamalarından itibaren bir oyunun çizgilerini taşıdığını ve oyun biçimleri altında ve oyun ortamında geliştiğini anlamak gerekir. Kültür ile oyunun bu ikili birlikteliğinde, oyun nesnel olarak gözlenebilen ve somut biçimde belirlenebilen ilksel unsuru meydana getirmektedir; buna karşılık kültür, bizim tarihsel yargımızın verisi olan bir duruma atfedilen nitelemeden başka bir şey değildir (Huizinga, 1995:70)

Bir kültürün gelişiminde, oyun ile “oyun-olmayan” arasında kökenden beri olduğu varsayılan ilişki değişime uğrar. Kültür doğal olarak, oyunsal unsuru yavaş yavaş arka plana iter. Bu unsur büyük bir bölümü itibariyle kutsal alan tarafından özümленir, bilgelik ve şiir halinde, hukukî ve siyasal hayat biçimleri içinde billurlaşır. Böylece oyunsal nitelik artık tamamen kültürel olgular tarafından gizlenmektedir (Huizinga, 1995:71).

Oyunun *alan, zaman, kurallar ve amaç* olmak üzere dört temel ögesi vardır. Oyunun niteliğinin anlaşılabilmesi için bu dört temel ögeyi ele almak gerekir. Oyunların hepsi sınırları belirlenmiş bir alanda oynanır. Oyun için belirlenen alanlarla, kutsal alanlar arasında ilgi çekici benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin, çocuk oyunlarında çemberin kutsallığı vardır. Her oyunun kendine özgü bir zamanı ve kuralı vardır. Bu kurallara tüm oyuncular uyar ve oyunun amacı yenmektir. Yenmenin nasıl olacağını belirleyen kurallar olduğundan aslında amaç ve kurallar birbirleriyle bağlantılıdır. (Artun, 2016:390).

Bascom’a göre folklorun dört işlevinden biri olan eğlence kapsamında değerlendirebileceğimiz oyunlar, Sultandağı halk kültüründe de yer edinmiştir. Yöre halkından derlediğimiz oyunlar aşağıda verilmiştir.

### **8.1.1. Dök Dök**

Bu oyunda bir ebe seçilir. Ebenin başına diğer oyuncuların üstüne kolayca su dökebileceği bir kap bağlanır ve içine su koyulur. Ebe odanın dışına çıkartılır. Odanın içindekiler kendilerine meyve isimleri seçerler. Bu meyve isimleri sayısı oyuncuların sayısına göre değişiklik gösterir. Odanın içindeki oyunculardan birinin adı ise “Dök dök” olur. Ebe içeri girer. Odanın içindekilere doğru yönelip tek tek “Senin adın ne?” diye sorar. Onlar da “Elma, Armut, Kiraz...” diye isimlerini söyleyemeye başlarlar.

Sıra Dök Dök isimli oyuncuya geldiğinde, ebe adını sorduktan sonra cevabı duyar duymaz eğilir ve kafasındaki suyu Dök Dök isimli oyuncuya döker. Islanan Dök Dök artık oyunun yeni ebesidir ve odanın dışına çıkar. Kafasına su kabı bağlar ve içine su koyar. İçerideki oyuncular yeniden isim alarak bir sonraki oyunu başlatırlar. Oyuncular hem çok eğlenirler hem de ıslanmaktan korkarlar. (K.1, K.42, K.44)

### 8.1.2. İbrık – Anahtar

Bu oyunda bir ebe seçilir. Oyuncular odanın içinde bir daire oluşturarak sıralanırlar. Dairenin ortasına bir ıbrık (ıbrık) koyulur. Oyunda kullanılacak bir diğer nesne anahtardır. Ebe, odanın dışına çıkartılır. Oyunculardan biri anahtarı alır ve altına saklar. Ebe, odaya çağrılır, oyuncuların oluşturduğu dairenin ortasına geçer yanına da ıbrığı alır ve ıbrığa “Anahtar kimde?” diye sorar. Sonra anahtarın kimde olduğunu tahmin etmeye çalışarak oyunculardan birinin adını söyleyerek “Anahtar sende!” der. Eğer anahtar, ebenin tahmin ettiği gibi seçtiği oyuncudan çıkarsa, su dolu ıbrığı anahtarı saklayan o kişinin başından aşağı döker. Eğer ebenin tahmini yanlışsa ve söylediği isimden anahtar çıkmazsa o kişi ıbrığı alır ve ebeye döker. Ebe anahtarı bulana kadar tahmin etmeye çalışır. Anahtarı bulursa anahtarın olduğu kişiye su döker. Bulamazsa kendi ıslanır. Oyuna “Şişe – Anahtar” oyunu da denmektedir. (K.1, K.7, K.42, K.44)

### 8.1.3. Sekiz Kuyulu Taş

Sokakta oynanan ve iki kişinin oynayabileceği bir oyundur. Oyun için toprağı yumuşak bir yer seçilir. Oyuncular kendi önlerine dörder tane küçük kuyu açarlar. Kuyuların çok derin olmasına gerek yoktur. Toplamda sekiz kuyu açılır. Etraftan 32 tane küçük taş bulunur. Bu taşlar yarı yarıya paylaşılır. Her oyuncu kendi önlerindeki çukura dörder tane taş bırakırlar. Oyuna ilk kimin başlayacağını belirlemek için oyunculardan biri taş saklar, karşıdaki oyuncu taşı bulursa oyuna ilk o başlar, bulamazsa taşı saklayan oyuncu başlar.

Oyuna başlayacak oyuncu kendine ait çukurların birinden dört taş alır. Seçtiği çukurdan başlayarak sırayı bozmadan her çukura bir taş yerleştirir. Diğer oyuncu da aynı şekilde kendine ait çukurlardan dört taş alır. Seçtiği çukurdan başlayarak sırayı



bozmadan her çukura bir taş yerleştirir. Oyuncular bu taş yerleştirme esnasında kendi çukurlarında tek taş bırakabilirlerse, bu çukurun karşısındaki rakibin çukurundaki taşları alır. Oyun bu şekilde ilerler. Karşı tarafın taşlarını toplayan oyunda galip gelmiş demektir. (K.1, K.43, K.44)

#### **8.1.4. Beş Taş**

Oyun en az iki kişi ile oynanır. Kimin başlayacağını gönüllülük esasına dayanır ya da beş adet taş havaya atılır ve elin üstünde çok sayıda taş tutulmaya çalışılır. Elin üstünde kalan taşlar elin yönünü değiştirmeden havaya tekrar atılıp avuç içinde tutulmaya çalışılır. Bunu her iki oyuncu da uygular, en çok taşı kim tutarsa o oyuna başlayabilir.

Beş taş birbirinden çok uzak olmayacak şekilde yere atılır içinden bir tanesi seçilir ve ele alınır. Oyuncu elindeki taşı havaya atarak aynı anda yerdeki taşları tek tek toplar. Sonra aynı uygulamayı taşları ikişer ikişer toplayacak şekilde yapar. Bir sonraki adımda yine bir taş havaya atılır ve yerdeki dört taştan biri kapılır. Sonra bir taş tekrar havaya atılır ve yerdeki üç taş toplanmaya çalışılır. En sonda da bir taş hayaya atılır ve yerdeki dört taş kapılmaya çalışılır. Bu adımları başarıyla tamamlayan oyunu bitirir. (K.1, K.3, K.44, K.47)

#### **8.1.5. Partal**

Dört kişi ile oynanan bir oyundur. Dört farklı meyve ya da dört farklı nesne adı seçilir. Küçük kağıtlara her isimden dörder kâğıt hazırlanır. Bu kâğıtlar isimler okunmayacak şekilde katlanır ve karıştırılarak ortaya bırakılır. Herkes kapışırçasına yerden dört kâğıt seçer. Oyuncular seçtiği kağıtlara bakarlar. Herkes yanındakinden kâğıt çeker, kimin elinde aynı isimden dört kâğıt olursa o kişi avcunu yere vurur ve “Partal!” der. Oyunu kazar. (K.1, K.3, K.44, K.47)

#### **8.1.6. On İki Değnek**

Oyun on iki adet orta boy değnek bulunarak oynanır. Bu değnekler biri dokunduğunda yıkılacak şekilde dizilir. Oyun kalabalık oynanan bir oyundur. Bir ebe

seçilir. Ebe arkasını döner gözlerini kapatarak saymaya başlar. Bu sırada diğer oyuncular saklanacak yer ararlar. Sayma bittikten sonra ebe yerinden ayrılarak, oyunculardan birini sobelemeye çalışır. Saklanan oyuncuların amacı ise on iki değneğe dokunarak yıkmaktır Ebe, eğer değneklerin yanındaysa ve birini görmüşse ebenin koşturmasına gerek kalmaz. Gördüğü kişinin adını söyleyip “Sobe!” diye bağırması yeterlidir. Fakat ebe yerinden ayrılmışsa bir arkadaşını sobelemesi için ondan önce ebe yerine koşmalıdır. Değnek yıkılırsa ebe değişmez, ebe birini sobelerse yeni ebe sobelene kişi olur. (K.43, K.44)

### **8.1.7. İsim – Bitki – Şehir**

Kalabalık oynanan bir oyundur. Oyuncuların her birinde bir kâğıt ve bir kalem olması gerekir. Herkes kendi kağıdını İsim, Bitki, Hayvan, Şehir, Eşya, Artist yazmak için bölümlere ayırır. Oyunculardan biri içinden alfabeyi okur. Biri de ona “Dur!” der. Bir harf belirlenmiş olur. Tüm oyuncular bu harfle başlayan İsim, Bitki, Hayvan, Şehir, Eşya, Artist bulmaya çalışırlar. Belirlenen süre sonunda herkes kalemi bırakır. Herkes sırayla bulduklarını söyler. Söylenen cevaplar tek ise oyuncular o bölüm için 10 puan alırlar, aynı cevabı yazanlar beş puan alırlar. Oyun sonunda puanlar toplanır ve birinci belirlenir. (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50)

### **8.1.8. İstop**

6-10 kişi arasında oynanan bir oyundur. Bir kişi ortaya geçer ve oyunculardan birinin adını söyleyerek topu havaya diker. Adı söylenen oyuncu topu yakalayıp “İstop!” diye bağırana kadar oyuncular uzaklaşır. İstop diyen ve topu eline alan oyuncu bir renk söyler. Oyuncuların ebenin söylediği renkte bir nesne bulup ona dokunmaları gerekir. Eğer söylenen renkte bir nesne bulunamamışsa ebe o oyuncuya topu atarak vurmaya çalışır. Vurduğu kişi ebe olur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50).

### **8.1.9. Simit**

Bir ebe seçilir. Bu ebenin bir yuvası olur. Ebe, yuvasından çıkarak “Simiiiiiiiiit” diye nefesi kesilene kadar bağırır fakat nefesi kesilmeden

oyunculardan birini ebelemek zorundadır. Aksi takdirde nefesi kesildiği andan yuvasına kaçana kadar diğer oyunculardan dayak yer (K.42)

### **8.1.10. Adam Asmaca**

Bu oyun alan açısında özgürlük taşıyan oyunlardan bir tanesidir, özellikle hava şartlarına bağlı olarak ya da başka sebeplerle dışarıya çıkamayan çocuklar için sadece iki kişiyle ve kâğıt, kalem ile oynanabilecek oyunlardandır. Öncelikle oyunculardan bir tanesi aklıdan bir kelime tutar, diğeri bu kelimeyi tahmin etmeye çalışır. Kelimenin tahmini için oyuncu öncelikle doğru harfleri yakalamak zorundadır. Tahmin edemediği her harf için adam asma figürlerinin oluşacağı bir çizgi kalem yardımıyla çizilir. Adam asılana kadar oyuncu, kelimeyi doğru tahmin etmeye çalışır. Doğru harfleri tahmin edemeyen ya da aldığı harflerden sonra karşı tarafın aklıdan tuttuğu kelimeyi bilemeyen oyuncu kaybeder (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50)

### **8.1.11. Doğruluk Mu, Cesaret Mi?**

Kalabalık kişi sayısıyla oynanan bir oyundur. Şişe çevirmece olarak da bilinen oyun, bir şişenin çevrilip şişenin üst ve alt kısmının gösterdiği oyuncular arasında oynanır. Kapak kısmının gösterdiği oyuncu karşısına kim gelmişse ona “Doğruluk mu, cesaret mi? Diye sorar. Karşı tarafın verdiği cevaba göre oyun devam eder. Oyuncu eğer, “doğruluk” derse kendisine yöneltilen bir soruyu dürüstçe cevaplamak zorundadır. “Cesaret” derse, cesurluk gerektiren ve karşı tarafın yapmasını istediği görevi yapar. Oyun bu şekilde devam eder (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50)

### **8.1.12. Lades**

Bu oyun genellikle, yemek sofrasında başlar. O gün yemekte bütün tavuk haşlanmışa tavuğun göğsündeki çatal kemiğini bulan kişi, oyun oynamak istediği kişiye uzatır ve “*Ladesim lades olsun mu? Olsun / Vermeyen gavur olsun mu? Olsun Yerde ne var? Toprak / Gökte ne var? Bulut / Sen de bu ladesi unut* şeklinde bir

tekerlemeyle oyunu başlatır. Lades kemiği kırılır. İki kişiyle oynanan bu oyunda her iki oyuncu da birbirine belirli nesnelere uzatarak ve ladesi unutturmaya çalışarak verir. Eğer karşıdaki kişi unutmamışsa “*Aklımda*” diyerek rakibi savuşturur. Oyun, oyunculardan birinin ladesi unutmamasıyla son bulur (K.1, K.2, K.3, K.6, K.7)

### **8.1.13. Saklanbaç**

Kalabalık oynanan bir oyundur. Bir ebe seçilir ve ebe bir duvara yaslanıp belirlenen sayıya kadar gözleri kapalı bir şekilde saymaya başlar. Bu sırada diğer oyuncular da saklanmak bir yer bulurlar. Ebe saymayı bitirdikten sonra “*Önüm, arkam, sağım, solum sobe, saklanmayan ebe*” diyerek saklanan oyuncuları bulmaya çalışır. Ebe, yerinden uzaklaşarak oyuncuları bulmak zorundadır. Yerinden uzaklaştığı sırada diğer oyuncuların sobeleme ihtimali olduğundan ebenin yerini de koruması gerekir. Saklanan oyuncuları bulan ebe, bulduğu kişinin adını söyleyerek “*sobe*” der ve o kişi oyun dışı kalır. Eğer söylediği isim o oyuncunun ismi değilse, oyuncular “*çanak çömlek patladı*” diyerek oyunu kazanırlar. Bu sebeple bazen oyuncular birbirlerinin kıyafetlerini değiştirerek ebeyi oyunun ilerleyen kısımlarında yanıltmaya çalışırlar. Ebenin sobeledikleri kendi aralarında yeni bir ebe tayin ederek oyunu devam ettirirler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50)

### **8.1.14. Kulaktan Kulağa**

Çok sayıda oyuncuyla oynandığında daha eğlenceli olacak bir oyundur. Oyuncular düzgün bir şekilde evin içinde sıralanırlar. Sıranın başındaki oyuncu yanındaki kulağına bir kelime fısıldar. Herkes bu kelimeyi sıradaki arkadaşının kulağına fısıldar ve sıranın sonundaki kişi de bu kelimeyi sesli bir şekilde söyler. Kulaktan kulağa aktarılan bu kelime sıranın sonuna gelene kadar değişmiştir. Değişen kelimeye herkes güler (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50)

### **8.1.15. Birdir Bir**

Kalabalık oynandığında eğlenceli olur. Birdir bir oynayacak kişiler iki takıma ayrılırlar. Bir oyuncu “yastık” olur ve bir duvara dayanır. Ebe seçilen grup eğilir. Diğer

grubun oyuncuları da kuvvetli bir şekilde ebe seçilen grubun üzerine tek tek atlarlar. Grubun son üyesi de atladıktan sonra “tek mi çift mi?” diye sorar. Ebe olan grup bilirse, diğer grup eğilir. Eğer atlayan grup dengede kalmaz düşerse, oyunu kaybeder ve ebe olurlar (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50).

#### **8.1.16. El Sende**

En az 5-6 kişiyle oynanan bir oyundur. Oyunun başında bir ebe seçilir ve ebe, oyun başladığında koşmaya başlayan diğer oyunculara değmeye çalışır. Değebildiği oyuncu, yeni ebedir. Oyun bu şekilde devam eder (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50).

#### **8.1.17. Körebe**

En az 5-6 kişiyle çok geniş olmayan bir alanda oynanır. Ebe seçilir ve ebenin gözleri kapatılır. Ebe diğer oyuncuları yakalamaya, yakaladıktan sonra da kim olduklarını tahmin etmeye çalışır. Doğru tahmin ederse yeni ebe yakalanan kişi olur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50).

#### **8.1.18. Yağ Satarım Bal Satarım**

15-20 oyuncuyla oynamak daha keyifli olur, özellikle küçük çocuklar arasında oynanır ama büyükler de oynayabilir. Oyuncular bir daire oluşturup yere çömelirler. Bir ebe seçilir. Ebenin elinde bir mendil vardır. Ebe “Yağ satarım, bal satarım, ustam ölmüş ben satarım, ustamın evi sarıdır, satsam on beş liradır” tekerlemesini söyleyerek dairenin etrafında dolaşır ve mendili bir oyuncunun arkasına bıraktığı anda, mendili alan oyuncu ebeyi yakalamaya çalışır. Yakalarsa ebe, tekrar ebe olur. Yakalayamazsa ebe kendisi olur (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50).

#### **8.1.19. Misket**

Bilye ismi de verilen bu oyunda bilyeler yan yana dizilir. Bu bilyelerden itibaren 25 adım atılır. İlk atış yapacak oyuncu belirlendikten sonra oyun başlar.

Oyuncu “Baş neresi, sağ mı sol mu?” diye sorar. Atış yapıp sıradan çıkardığı her bilye onun olur. Aradan bilye çıksa bile başta belirlenen sıra bozulmaz. İlk atışında baştaki bilyeyi vurabilen oyuncu tüm misketleri kazanır. Bazı bilyeler normal bilye boyutundan büyük olduğu için bu büyük bilyelerin, küçük bilye karşılıkları oyunun öncesinde belirlenir. Kaybeden kişi, büyük bilyesini karşıdan alıp onun yerine küçük bilyelerden verebilir (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50).

#### **8.1.20. Sıcak-Soğuk**

Bir eşya seçilip bir yere saklanır. Ebe seçildikten sonra bu eşyayı aramaya başlar. Eğer saklanan eşyaya yaklaşırsa diğer oyuncular “sıcak” derler, eşyadan uzaklaşırsa “soğuk” derler. Bu şekilde ebe eşyayı bulmaya çalışır. Bu oyun genellikle arkadaşlara muziplik yapmak için oynanır (K.1, K.2, K.3, K.7, K.42, K.43, K.44, K.50).

#### **8.1.21. Sultandağı Yöresi Çocuk Oyunları ile İlgili Genel Değerlendirme**

Yöreden derlenen 20 oyun, bilgisayar oyunları çıkmadan önce çocuklar tarafından keyifle oynanan oyunlardandır. Yöredeki çocuklara bu oyunların ismi sorulduğunda dahi hatırlamakta zorluk çekmektedirler. Çocuklar artık, oyun ihtiyaçlarını evlerindeki ya da internet kafelerdeki bilgisayarlarla karşılamaktadır.

## SONUÇ

Bir halk kültürü araştırması olan bu tezde öncelikle araştırma sahası olan Sultandağı ilçesinin tarihi, coğrafi ve sosyokültürel yapısı incelenmiştir. Ardından; yörede derleme yoluyla tespit edilen geleneksel geçiş dönemleri sırasında uygulanan pratikler, anonim halk edebiyatı ürünleri, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği, bayram, tören ve kutlamalar ve çocuk oyunları gibi toplumun kültürel ve geleneksel yapısını yansıtan uygulamalar değerlendirilmiştir.

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum, Sultandağı yöresinde mutlulukla karşılanan bir durumdur. Yöre halkının doğumla ilgili tutumu Anadolu halkının tutumuyla aynıdır. Çocuk sahibi olmak isteyen evli çiftin çabaları, çocuğu Allah'tan dileme ile başlar. Çocuk sahibi olmak isteyip de olamayan çiftler, birtakım büyüsel, dinsel ritüel ve pratiklere yönelirler. Türbelere gitme, adak adama ve ağaçlara küçük salıncaklar yaparak dilek dileme şeklinde gerçekleşen bu pratikler yörede “atalar” ve “ağaç” kültürünün hâlen devam ettiğini gösterir niteliktedir. Doğum âdet ve inanmalarıyla ilgili yöreden edinilen bilgilere dayanarak çocuk isteyen bir ailenin hem modern tıp hem halk hekimliği hem de büyüsel, dinsel pratiklere yöneldiği söylenebilir. Yörede, çocuksuzluğa çare aramanın yanı sıra istenmeyen hamilelik durumlarında günümüzde olmasa da geçmişte yapılan çocuk düşürme yöntemleri bulunmaktadır. Bunlar, düşük yapmaya yarasa da büyük oranda istenmeyen sonuçlar doğurmuş ve hamile kadının ölümüne dahi yol açmıştır.

Çocuk dünyaya gelir gelmez onu sağlıklı yaşatma çabaları yöredeki birtakım pratikleri beraberinde getirmiştir. Bu pratiklerin özünde hem İslamiyet hem de Şamanizm etkisi bulunmaktadır. Söz gelimi, çocuğu nazardan yahut al basmasından korumak için yapılan kurşun dökme, çocuğa nazar boncuğu takma gibi pratikler bunlardan bazılarıdır.

Evlenme âdetleriyle ilgili olarak, gelin güvey seçiminde görücü usulünün devam etse de eskisi kadar yoğun olmadığı, çiftlerin genellikle birbirlerini tanıyarak evlendikleri, başlık parası, “emare” gibi âdetlerin tamamen terk edildiği tespit edilmiştir. Sultandağı'nda evlilik; çalgısından yemeğine, kızlar gününden çeyiz sermeye, gelin hamamından güveyi giydirmeye, kına gecesinden gerdek gecesine, ülüsünden erte ve findığına geçiş dönemleri içindeki en renkli dönemdir.

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm çevresindeki birçok pratik ve yaygın inaniş, araştırma süresince Sultandağı'nda rastlanılmıştır. Yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması ve defnedilmesi uygulamalarında standardın dışına çıkılan ve büyük farklılıklar arz eden durumların olmadığı, ölümle ilgili âdetlere bakıldığında hepsinin temelinde din olgusunun bulunduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, geçiş dönemleriyle ilgili olarak doğum, evlenme gibi başlıklarda kadınların; ölüm, sünnet, askerlik gibi başlıklarda ise erkeklerin yönlendirici etkisi olmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde anonim ürünlerle ilgili yapılan derleme çalışmalarında 128 adet mâni, 40 âdet ninni, 24 adet türkü, 10 adet ağıt, 30 adet bilmece, 5 adet efsane, 6 adet masal, 85 adet atasözü ve 70 adet deyim yazıya geçirilmiştir.

Anonim ürünleri derleme çalışmaları sırasında özellikle masallara çok zor ulaşılmıştır. Yörede masal anlatıcılarının yerini “masal okuyucuları”nın aldığını söylemek yanlış olmaz. Anneler, çocuklarına masal anlatmaktan çok masalları artık kitaplardan okumaktadır.

Yöreden derlenen atasözü ve deyimler, halkın iletişim noktasındaki hünerini göstermektedir. Bu çalışmadaki deyim ve atasözleri derleme yöntemi, halka bunları doğrudan sormak şeklinde değil, görüşmeler sırasında halk tarafından kullanılan ve yöreye has olanların yazıya geçirilmesi şeklinde olmuştur. Çalışmadaki türkü, derleme faaliyetleri noktasındaki hassasiyet de aynı şekildedir. Anadolu'nun her yerinde söylenen türkülerden ziyade, Sultandağı halkının kendi ürettiği türkülere yer verilmiştir. Yörede ninni söyleme geleneği devam etmektedir. Yöreden derlenen efsanelerin neredeyse tamamı ilçenin adının nereden geldiği ile ilgili anlatılmıştır. Sözlü ürünleri derleme çalışmalarında en kolay ulaşılan ürünün mâni olduğu tespit edilmiştir.

Sultandağı yöresinde nevruz, koç katımı gibi törensel faaliyetlerin yapılmadığı fakat Hıdırellez âdetlerinin devam ettiği tespit edilmiştir. Bayramların dinsel bir yönü bulunduğundan Ramazan ve Kurban Bayramları çevresindeki yoğun hareketlilik devam etmektedir. Kiraz festivalleri birkaç yıldır yapılmamakla birlikte halkın özlem duyduğu bir şölendir.

Sultandağı'nda gelişen sağlık hizmetleriyle birlikte, halkın kendini iyi etme yöntemlerini barındıran halk hekimliği uygulamaları da devam etmektedir. Sözgelimi,



yörede hâlen yanık olaylarında kantaron otu yağı kullanımı, çıkık gibi ortopedik rahatsızlıklarda çıkıkçı kişilere başvurulması, öksürüğü geçmeyenlerin sırtına “kupa çekilmesi” ya da kabızlık gibi rahatsızlıklarda erik ya da kayısı hoşafının içilmesi bunu kanıtlar niteliktedir.

Sultandağı’ndaki halk inanışlarının bir kısmının rüyalara, bir kısmının doğa olaylarına, bir kısmının hayvanlara ve eşyalara bağlı olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Halk bunlara batıl dese de zaman zaman bu inanışlara sahip olduklarını da itiraf etmiştir.

Sultandağı mutfak kültürü ile ilgili edinilen bilgiler incelendiğinde tüketim alışkanlıklarının yörenin ekonomik durumuyla doğrudan bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Yöredeki mutfak kültüründe yer alan yemeklerin hayvancılığa ve tarım ürünlerine bağlılığı dikkat çekmektedir. Sultandağı’nda kışa hazırlık dönemi oldukça hareketli geçer. Yörede kışın tüketmek için şepit yaptırmayan aile yok denecek kadar azdır. Şepit talebi, geçici olsa da yörede bir iş alanı ortaya çıkarmış ve bazı kadınlar bu işten para kazanmaya başlamışlardır.

Yöreden 20 çocuk oyunu derlenmiştir fakat bu oyunların çocuklar tarafından artık oynanmadığı tespit edilmiştir. Çocuklar sokağa çıkarak oyun oynamak yerine bilgisayar teknolojisiyle birlikte artan oyunlara daha ilgi duyar hâle gelmiştir. Çocukların dışarda oynadığı oyunlar belirli spor faaliyetleriyle sınırlı durumdadır.

Bu çalışma, her bölümün sonunda bir değerlendirme başlığı içermektedir. Bu değerlendirmeler bir araya getirilip yorumlandığında ortaya çıkan sonuç Sultandağı halk kültürünün hem unutulmaya hem değişmeye başladığıdır; fakat ritüel ve inanışlar ekseninde bazı değişimlerin yaşanması olumsuz değerlendirilmemelidir. Bir değişme veya değiştirme mevcut yapıda eksiklikleri giderme; şekil, içerik, işlev ve sunumda daha olumlu ve düzelme şeklinde ise bu bir katkı ve bir yenilik olarak kabul edilir. Buna karşılık, bir değişme şayet mevcut yapıyı tamamen bozan, mevcut yapının şekil ve içeriğini ve de işlevini ortadan kaldıran bir değiştirme ise böylesi bir değişme olumsuz yöndedir (Ekici, 2008:35).

Örneğin, Sultandağı yöresinde eskiden düğüne katılması istenen tanıdıklara, gönüllü kadın ya da çocuklarla “okuntu” adı verilen küçük hediyelikler gönderilirken zamanla bu gelenek değişmiş ve yerini davetiye kartlarına bırakmıştır. Küçük bir

güncelleme gibi görünmekte olan bu değişim, evlenecek çiftin bir araya gelerek davetiyenin nasıl olacağına karar verme gibi bir süreci ortaya çıkarmıştır.

İnsanlar değişime ne kadar karşı çıksalar da “geleneğin güncellenmesi” aslında yeni ürün ya da süreçler ortaya koyacağından olumlu karşılanması gereken bir durumdur çünkü geleneğin güncellenmesi esasen geleneği koruma ve devam ettirme gayretidir. Sonuç olarak Sultandağı yöresinde ritüel ve inanışların bir kısmı bugün unutulmuş olsa da bir kısmı gelenek içerisinde varlığını devam ettirmekte veya geleneğin izin verdiği ölçüde değişim göstermektedir.



## KAYNAK KİŞİ DİZİNİ

- K.1. Gülten Avcı- 1941- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.2. Bircan Binici- 1941- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.3. Gülay Binici- 1970- İlkokul mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.4. Suzan Bilgin- 1945- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.5. Oğuz Binici- 1963- Lise Mezunu- Emekli Memur- Sultandağı
- K.6. Nevzat Binici- 1942- İlkokul Mezunu- Esnaf- Sultandağı
- K.7. Bediriye Baş- 1963- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.8. Meryem Çoban- 1943- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.9. Mehmet Şahin- 1943- Okuryazar- Çiftçi- Sultandağı
- K.10. Keziban Satılmış- 1967- Okuryazar- Çiftçi- Sultandağı
- K.11. Ayşe Şahin- 1944- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.12. Rıza Selek- 1959- Üniversite mezunu- Öğretmen- Sultandağı
- K.13. Sait Çelik- 1952- Lise mezunu- Elektrikçi- Sultandağı
- K.14. Dudu Çelik- 1980- Lise mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.15. Ummuhan Çelik- 1956- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.16. Safiye Aydoğmuş-1959- İlkokul mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.17. Gülistan Karaüzüm- 1957- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.18. Ayşe Şevik- 1950- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.19. Mevlüt Çobanoğlu-1959- Okuryazar- Çoban- Sultandağı
- K.20. Cennet Bağ-1955- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı

- K.21. Fatma Satılmış-1960- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.22. Yusuf Açar-1937- Okuryazar değil- ifti- Sultandağı
- K.23. Havva Karahan- 1943- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.24. Emine Yılmaz- 1948- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.25. İsmail Karahan- 1941- Okuryazar- ifti- Sultandağı
- K.26. Havva Tokaç- 1951- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.27. Firdevs Kurban- 1953- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.28. Kadir Altınok- 1934- Okuryazar değil- ifti- Sultandağı
- K.29. Aysel Altınok- 1969- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.30. Aye Dağ- 1962- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.31. İsmihan Berk- 1946- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.32. Nuray Gven- 1974- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.33. Alime Akıncı- 1946- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.34. Gler Kaya- 1945- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.35. Nimet Taı- 1969- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.36. Makbule ahin- 1958- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.37. Emine ahin- 1983- Ortaokul mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.38. Nermin Yaşar-1937- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.39. Aye Akarsu- 1932- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.40. Selvi Keser- 1949- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.41. İsmihan Berk- 1941- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.42. Derya Damar- 1991- niversite mezunu- ğretmen- Sultandağı
- K.43. Habibe Damar- 1962- İlkokul mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.44. Neriman Cengiz- 1958- İlkokul- Ev Hanımı- Sultandağı

- K.45. Ümmü Yenilmez- 1957- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.46. Şerife Alkan- 1961- İlkokul mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.47. Sıdıka Göz- 1941- İlkokul mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.48. Yüksel Özdemir- 1939- Sanat Okulu mezunu- Saatçi- Sultandağı
- K.49. Tayar Ciğerli- 1962- Üniversite mezunu- Emekli polis- Sultandağı
- K.50. Adalet Ciğerli- 1966- Lise mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.51. Aysel Şeker- 1946- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.52. Fadime Şeker- 1966- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.53. Keziban Çelik- 1962- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.54. Demet Öz- 1987- Lise mezunu- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.55. Havva Küçük- 1948- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.56. Serpil Kesdi- 1968- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.57. Hüsnüye Aydın- 1970- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.58. Şerife Horata- 1970- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.59. Adalet Güneş- 1948- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.60. Solmaz Türkmen- 1970- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.61. Emine Soy-1970- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.62. Gülten Başol- 1956- Üniversite mezunu- Avukat- Sultandağı
- K.63. Minciye Güneş- 1954- Okuryazar- Gassal - Sultandağı
- K.64. Ahmet Ekiz- 1989- Üniversite mezunu- Öğretmen- Sultandağı
- K.65. Abdil Gökgöz- 1941- Okuryazar- Çiftçi- Sultandağı
- K.66. Sebahattin Bağceli- 1941- Okuryazar- Çiftçi- Sultandağı
- K.67. Burcu Karakaya- 1989- Üniversite mezunu- Öğretmen- Sultandağı
- K.68. Fatma Yaşar -1955- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı

- K.69. Sultan Ekiz -1956- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.70. Lütfiye Kuru -1948- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.71. Satı Karakaya -1939- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.72. Fadime Aslan -1934- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.73. Şerife Gürsoy -1929- Okuryazar değil- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.74. Fatma Turan -1939- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.75. Sebihat Aslan -1946- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.76. Sıdıka Ekiz -1950- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.77. Nuriye Yaşa -1942- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.78. Safiye Toy -1959- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.79. Meral Kuru- 1972- Okuryazar- Ev Hanımı- Sultandağı
- K.80. Mehmet Turan- 1933- Okuryazar- Çiftçi- Sultandağı

## KAYNAKÇA

Acıpayamlı, O. (1961). Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.

\_\_\_\_\_. (1992). *Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Aça, M. (2001). Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: “Tuzlama”. *Milli Folklor Dergisi* 52.

Ağcalar, A. (2009). *Silifke Halk Kültürü Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Akça, G. (2009). *Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Akın, B. (2011). Alevilikte Yakadan Geçirme Ritüeli ve Âşık Niyazi Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.

Aksan, D. (2004). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksoy, Ö.A. (1984). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.

Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul. LM Yay.

Altın, T. (2014). *Eskişehir İli, Sivrihisar İlçesi (Merkez) Folkloru*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Arslan, D. (2011). *Kahramanmaraş İli Göksun İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Artun, E. (1997). *Adana’da Bilmecesorma Geleneği*. Balıkesir: I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri.

\_\_\_\_\_. (1998). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri -Doğum, Evlenme, Ölüm-. İstanbul: *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*.

\_\_\_\_\_. (2000). *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*. Adana Büyükşehir Belediyesi Yay.

\_\_\_\_\_. (2004). *Türk halk edebiyatına giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

\_\_\_\_\_. (2016). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

\_\_\_\_\_. (1996). Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri Bunlardaki Eski Kültür İzleri. Ankara: 3. Milletlerarası Türk Hak Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri.

Ataman, S.Y. (1992). *Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Ritleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Başçetinçelik, A. (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*. Adana: Altın Koza Yay.

Başgöz, İ., Tietze, A. (1999). *Türk Halkının Bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

\_\_\_\_\_. (1986). *Folklor Yazıları, İnsan Adları ve Toplum*. İstanbul: Adam Yay.

Batur, S. (1998), “*Açıklamalı, Örnekli Türk Halk Edebiyatı*”, İstanbul: Altın Kitap Yayınları.

Biçer, M. (1991). *Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Âdet ve İnançlar*. Ankara: Türk Halk Kültüründen Derlemeler.

Binbaşıoğlu, C. (1998). *Geleneksel Kültüre Göre Türkiye’de Çocuk Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.



Bolçay, E. (2011). Erzurum'da Doğum Öncesi, Doğum Sonrası ve Çocukluk Dönemiyle Alâkalı Gelenekler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*.

Boratav, P. N. (1982). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yay.

Can, D. (2010). *Mersin Abdalları Halkbilimi Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Cerrahoğlu, M. (2013). İşlevsel Halkbilimi Kuramı Bağlamında Şabanözü Düğünlerinde Güveyi Başı Donatma Merasimi. *International Journal of Social Science Studies*.

Çağınlar, Z. (1994). *Adana Yöresi Yatır, Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

\_\_\_\_\_. (1999). Adana Yöresi Avşar Ağıtları ve Bu Ağıtların Adana Âşıklık Geleneğine Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Çelik, Türkan. (2008). Uşak İlyaslı Kasabası Folkloru. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya

Çeltikçi, O. (2009). Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar. *Journal of Azerbaijani Studies* 12.

Çıblak, N. (2003) Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme. *Folklor/Edebiyat* 9.

Çoban, Y. (2011). *Konya İli Kulu İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Çopuroğlu, C.Y. (2000). Fırat Havzası Evlilik Kültürü 1. Düğün Öncesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10.

Çulpan, Z. (2009). *Tatar Türklerinin Gelenek ve Görenekleri*. Ankara: Karadeniz Dergisi Yay.

Demir, C. (2010). *Türk Topuluklarında Evlenme İle İlgili Bazı Uygulamaların Kütahya Simav Yöresi İle Karşılaştırılması*.

Dıykanbayeva, M. (2011). Kırgız Türklerinde Erkek Çocuğun Önemi ve Edebî Eserlere Yansıması. Erzurum: *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 46.

Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.

Dizdaroğu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara.

Durmaz, U. (2018). Bereket, Eğitim , Eğlence Üçgeninde Bir Köy Seyirlik Oyunu: Hibibim. *Milli Folklor*, 118.

Eker, G.Ö. (1998). Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Âdetlerinin Yeri. *Milli Folklor*, 40.

\_\_\_\_\_. (2000). Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açıdan Değerlendirilmesi. *Milli Folklor*, 46.

Ekici, M. (2013). *Halk Bilgisi Derleme İnceleme Yöntemleri*. Geleneksek Yay. Ankara.

\_\_\_\_\_. (2008). Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzere Bir Değerlendirme. *Milli Folklor*. 80.

Elçin, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

\_\_\_\_\_. (1998). *Tuz Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine Halk Edebiyatı Araştırmaları- II*. Ankara.

- Eliade, M. (1991). Kutsal ve Dindışı. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Ergin, M. (2017). Dede Korkut Kitabı. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Ergun, P., Alptürker, İ.G. (2017). Çocuksuzluk Sağaltımında Satılma Ritüeli-Ritüelin Tarihsel Bağlamı ve Metaforik Dili. *Milli Folklor* 115.
- Ergun, P. (2008). Türk Gelinin Mitolojik Göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13.
- Erk, Z. (1976). Anadolu'da Kırklama. I. *Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Eroğlu, E. (2008). *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Eroğlu, T., Kökten, Y., Gönültaş, Ç. (2003). *Sakarya Halk Kültürü (Derleme Çalışması)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Ersoy, R. (2014). Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller, *Milli Folklor*, 54.
- Günay, U. (1992). "Masal" Türk Dünyası El Kitabı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Güngör, M. (2013). Giyim Kültürü ve Giysiye Sahip olma Arzuları: Giyim Mandalası. *EKEV Akademi Dergisi* 54.
- Gürbüz, E. (1995). Dış Hediği Geleneğinin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları. *Milli Folklor Dergisi* 28.
- Huzinga, J. (1995). *Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. Çev. (Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Ayrintı Yay.

Hüray, M. (1992). *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili âdet ve İnanışlar*. Ankara: TTK Yay.

İmamberdiyev, İ.C. (2002). Güney Azerbaycan Türklerinde Âşıklarla Yapılan Düğün Törenlerindeki Bazı Gelenekler ve Özgün Özellikler. Erzurum: *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19.

İnan, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: TTK Yay.

Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

\_\_\_\_\_. (1998). *Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri – Dini Folklorik Tabakalaşma-*. Ankara: Berikan Yay.

\_\_\_\_\_. (2000). *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay.

\_\_\_\_\_. (2006). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yay.

\_\_\_\_\_. (2009). *Kodlar-Kültler-1 (Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları)*. Ankara: Berikan Yay.

\_\_\_\_\_. (2012). *Azerbaycan-İran-Anadolu-Irak Halk İnançları Hattı*. Ankara: Berikan Yay.

Karaaslan, M. (2011). Kaşkay Türklerinde Doğum Çevresinde Gelişen İnanç ve Pratikler. *Turkish Studies*.

Karadağ, M. (2004). *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Ürün Yay.

Karasoy, Y. (2008). Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine. *Gazi Üniversitesi Türkiyat Dergisi*.

- Kaya, D. (1999). *Anonim Türk Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kaya, M. (2001). Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğindeki İzleri. *Folklor Edebiyat*.
- \_\_\_\_\_. (2011). *Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsaneler'de İzleri*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Kılıç, A. (2001). *Isparta Yöresi Halk İnançları*. Ankara: Evrak Yay.
- Kırmızı, Ö. (2015). Erdemli Halk Kültürü Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Koca, S. (2002). *Eski Türklerde Bayram ve Festivaller*. Türkler c.3. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kocasavaş, Y. (2002). *Eski Türklerde Yas ve Ölü Gömme Âdetleri*, Türkler, c.3. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Köseler, S. (2008). Hatay İli Kırıkhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kudret, Cevdet. (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Kurt, B. (2012). *Malatya İli Doğanşehir İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kut, G. (2002). *"Türklerde Yemek Kültürü"*. Türkler. C4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ocak, A.Y. (1998). *"Hidrellez"*. *İslam Ansiklopedisi. C.17*. İstanbul: TDV Yay.

Oy, A. (1972). *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Ögel, B. (1982). “*Türk Mutfağının Gelişmesi ve Türk Tarihi Gelenekleri*”. Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

\_\_\_\_\_. (1989). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Ankara: TTK Yay.

Öger, Â. (2012). Uygur Türklerinin Doğum Âdetleri. *Turkish Studies*.

Önal, M.N. (1998). *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri*, Ankara: TTK Yay.

\_\_\_\_\_. (2004). Trabzon’da Asker Düğünü, *Milli Folklor* 64.

Örnek, S.V. (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: A.Ü. DTCF Yay.

\_\_\_\_\_. (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yay.

\_\_\_\_\_. (2000). *Türk Halk Bilimi*. Kültü Bakanlığı Yay. Ankara

Özarlan, M. (1997). *V. Geleneksel Hidrellez Şenliği ve Semineri*. Ankara: Türkbilig.

Özcan, D. (2015). *Uşak Merkezinde Halk Hekimliği Uygulamaları*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.

Özdemir, N. (1993) “Çeyiz”. *İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. c.8*

\_\_\_\_\_. (2006). *Türk Çocuk Oyunları*. Ankara: Akçağ Yay.

Özdemir, Y. (2014). *Sultandağı (İshaklı) Tarihi*. İstanbul: İyi Yayınlar.

Öztürk, A. (1986). *Türk Anonim Edebiyatı*. İstanbul: Bayrak Yay.

Roux, J.P. (1999). *Eski Çağ ve Orta Çağda Altay Türklerinde Ölüm*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalıcı Yay.

Sağlık, G.S. (2006). Türkmen Düğün Geleneği, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*.

Sakaoğlu, S. (1973). *Gümüşhane Masalları: Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay.

\_\_\_\_\_. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yay.

Saltaş, E. (2016). Ardahan'ın Merkez Köylerinde Geçiş Dönemleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.

Savur, S. (2010). Adana İli Tufanbeyli İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Selek, R. (2015). *Sultandağı'ndan Esintiler*. İstanbul: Mutlu Basım Yayın.

Sevindik, H. (1996). *Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi*. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Seyidoğlu, B. (1992). *"Efsane" Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

Sezen, L. (1992). Türk Folklorunda Hıdırellez. *Milli Folklor* 14.

Solmaz, E. (2018). Özbek Halk Kültüründe Doğum İle İlgili Pratikler. *Folklor Akademi Dergisi*.

Sönmez, S. (2006). *Sultandağı (Afyon) İlçesinin Coğrafi Etüdü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Şimşek, E. (1993). *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*. Antakya: Tesfa Yay.

\_\_\_\_\_. (2003). Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: "Çömçeli Gelin". *Milli Folklor*, 60.

Şişman, B. (2002). Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölüm) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar. *Erdem Dergisi*.

Tacemen, A. (1994). Yirminci Yüzyılın Başlarında Bulgaristan Türklerinin Doğum İnanışları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Taş, H. (1996). *Erzurum'da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Âdet ve İnançlar*. Ankara: Hagem Yay.

\_\_\_\_\_. (2008). Bir Alevi Köyü: Bursa Şehitler Köyü'nde Evlenme Törenleri. *Milli Folklor* 80.

Tatçı, M. (1991). Silvan'da Diş Hediği. *Millî Folklor* 12.

Türkyılmaz, D. (2007) Türk Dünyasında Bilmece. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uçar, M. (1976). *Anadolu Folklorunda Fadime Ana*. Ankara: KBMFAD Yay.



Uysal, Y. (2009). Gazipaşa Folkloru Geçiş Dönemi Âdetleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3.

Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yay.

Yardımcı, M. (1993). *Çukurova'da Ölümle İlgili İnanışlar, Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili*. Adana: Adana Ofset.

Yeşil, Y. (2014). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritielleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)*. Ankara: Grafiker Yay.



## EKLER (FOTOĞRAFLAR)



*Fotoğraf 19 K.9 Mehmet Şahin, K.10 Keziban Satılmış, K.11 Ayşe Şahin*



*Fotoğraf 20 K.2 Bircan Binici, K.20 Cennet Bağ*



*Fotoğraf 21 K.55 Havva Küçük*



*Fotoğraf 22 K.1 Gülten Avcı, K.8 Meryem Çoban*



*Fotoğraf 23 Sultandağı Geleneksel Düğün Kıyafetleri*



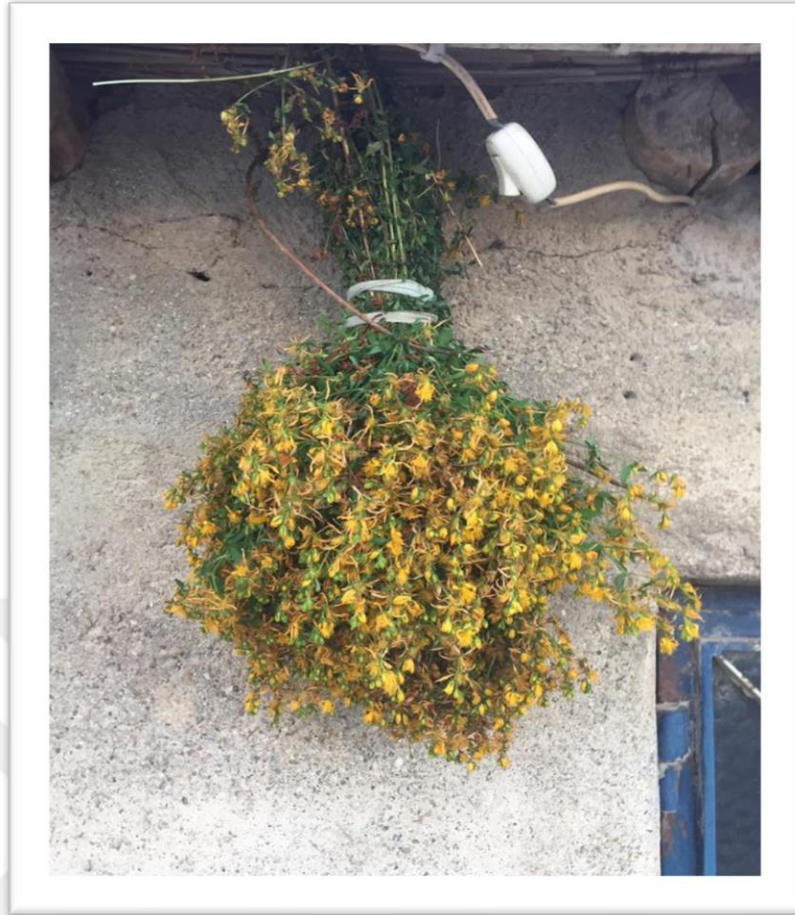
*Fotoğraf 24 Sultandağı'nda Sünnet Kıyafetleri (1970'ler)*



*Fotoğraf 25 1970'ler Giyim Kuşamı*



*Fotoğraf 26 Kara Lastik*



*Fotoğraf 27 Halk Hekimliğinde Yanıklara İyi Gelen Kantaron Bitkisi*



*Fotoğraf 28 Çocuksuzluğa Aranan Çare: Dilek Salıncakları*



*Fotoğraf 29 Çavuş Çeşmesi ve Kilim Yıkayan Kadınlar*



*Fotoğraf 30 Laleli (Çarşı) Çeşmesi*



*Fotoğraf 31 İshaklı Kervansarayı Kuşbakışı Görünümü*



*Fotoğraf 32 Sultanadağı Çarşısı Camii ve Tarihi Çifte Hamam*





*Fotoğraf 33 Sallama Adı Verilen Türkü ile Oynanan Oyunda Kaşıkların Tutulma Şekli*



*Fotoğraf 34 Düz Adı Verilen Türkü ile Oynanan Oyunda Kaşıkların Tutuş Şekli*



*Fotoğraf 35 Bezdırme ve Otlı Sac Bükmesi*



*Fotoğraf 36 Kır Dürümü ve Islatılmış Şepit*